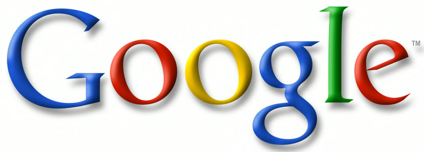
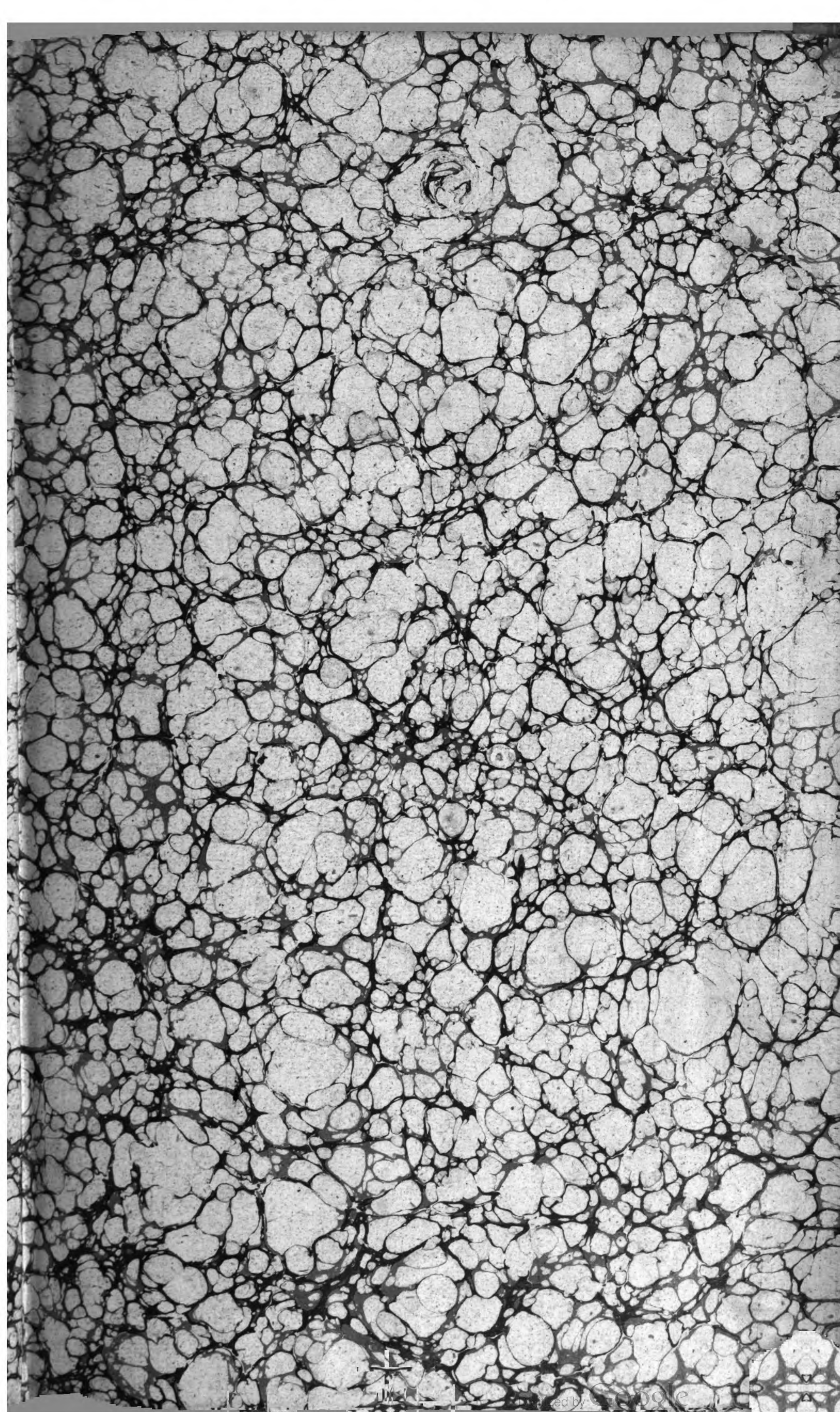

ANNALER

FOR

NORDISK OLDKYNDIGHED
OG HISTORIE,

UDGIVNE

AF

DET KONGELIGE

NORDISKE OLDSKRIFT-SELSKAB.

1853.

KJÖBENHAVN.

TRYKT HOS J. D. QVIST, BOG- OG NODETRYKKER.

KAISERLICHE KOENIGLICHE

FIRE STUDIER TIL GREVEFEIDENS HISTORIE

af Dr. C. Paludan-Müller.

ESKE BILDE, LEHNSMAND PAA HAGENSKOV, OG BONDEN HANS LUNDE.

Det er bekjendt, at da Fyenboerne reiste sig i Juli 1534, dengang da Christoffer af Oldenborg var landet i Sjælland, og da nogle fyenske Adelsmænd havde i Hjallese ved Odense erklæret sig for Hertug Christian af Holsten, blev Hagenskov Slot overrumplet og indtaget af en Bonde ved Navn Hans Lunde. Det hedder derom i Nic. Cragii Annales Christiani Tertii p. 59, ad an. 1534. Aquini sylvam, arcem regiam veterem agricola quidam Johannes Lundius cum nefario suo comitatu ingressus, cepit; og sammesteds p. 95: Johannes Lundius, qui castellum Haqvini Sylvam dictum per proditionem occuparat, graviore supplicio membratim dissecto corpore, sub ipsam arcem quatuor rotis ad terrorem impositus est.

De hertil svarende Steder hos Hvitfeld findes i hans Christian den Tredies Historie (Qvartudgaven) Blad Kij verso: Hagenskov indtog en Bonde ved Navn Hans Lunde med flere hans Selskab; sammesteds Bl. Pij verso: Hans Lunde, en Bonde, som havde indtaget Hagenskov, blev lagt paa fire Steiler udenfor Slottet; thi han det forrædelig havde indtaget og var Tjener dertil.

Hermed bör sammenholdes Vedel Simonsens Fyens Vilkaar i den saakaldte Grevens Feide, S. 24, 77; og

samme Forfatters Samlinger til Hagenskov Slots, nuværende Frederiksgaves, Historie, S. 38.

Hvorfor denne Hans Lunde var en saa ivrig Tilhænger af Kong Christian den Andens Parti, eller om han har havt andre Grunde til sin Hengivenhed for den fangne Konge end Menigmands Kjærlighed til denne, behövede ikke i sig selv nogen Undersögelse, dersom man ikke fandt ham indviklet i en Strid med Hagenskov Slots tidligere Lehnsmand, hvorved Forholdet baade vinder större Interesse og man tillige faaer Vink om Grunden til Almuens Had imod de faste Borge, fra hvilke de mente at adelige Lehnsmænd satte dem Foden paa Nakken. Da dette Had gav sig Luft i Grevens Feide ved at nedbryde saa mangen gammel Borg, er det vel værd at efterspore dets Grund og dets Udvikling i et enkelt mærkeligt Tilfælde.

I Aaret 1514 fik Eske Bilde, en Sön af Peder Bilde til Svanholm og Fru Anne Gyldenstjerne, Hagenskov Slot i Forlehning af Kong Christian den Anden, saalænge indtil Kongen anderledes tilsagde, paa ubestemt Tid altsaa; og 1516 forandredes dette til en Forlehning paa *ti Aar*. Til Slottet laa Baagherred, saa at Lehnsmanden nu tillige blev Overövrighed i dette Herred. Det er intet godt Tegn paa denne ellers navnkundige og senere af Konge og Rige fortjente Mands daværende Mildhed og Retfærdighed, at han med flere Mænd maatte i Aaret 1515 söge Absolution hos Biskoppen for Delagtighed i et Drab, der, da saa Mange vare indviklede deri, synes at have været overlagt i Forveien. Absolutionsbrevet lyder saaledes:

Omnibus, quorum interest, Johannes Henrici, Domini gratiosi Episcopi Ottoniensis penitentiarius generalis, salutem in Domino. Constare volo præsentibus et futuris latores præsentiarum Eskillum Bille, Johannem

Friis, Johannem Pauli, Johannem Scriffuer et Nicolaum Kock pro homicidio, quod prohdolor perpetrarunt in parochia Gelsted, facto et præcepto quendam Mathiam Laurencii occidentes, salutarem penitentiam a me juxta modum culpæ recipisse ... in consueta forma ecclesiæ absolutos; pro emenda vero, ad quam tenebantur Domino meo gratioso episcopo, præscriptæ ecclesiæ satisfecerunt. In cujus absolutionis testimonium signetum meum præsentibus est impressum. Datum Ottoniæ feria tertia proxima ante festum corporis Christi ($\frac{5}{6}$) anno Dni Mdxv[1] (1515).

Nogle Aar derefter indvikledes Eske Bilde i en anden vidtlöftig Sag af tvivlsom Natur, der bragte ham i et fjendsk Forhold til flere af Lehnets Beboere.

Hans Andersen var 1514 Herredsfoged i Baagherred, altsaa Eske Bildes Embedsmand. Denne Mand boede i *Bukkerup*. Han synes at have staaet i Gunst hos Kong Christian den Anden, som 1513 skjænkede ham en Gaard i Mygind til Eiendom[2]. Denne Hans Andersen i Bukkerup kom i en heftig og ulykkelig Tvist med Eske Bilde, hvis Oprindelse vi kun ved rimelig Formodning kunne paavise. Vist er det, at 1518 opsögte Eske Bilde allehaande Klager imod Hans Andersen. Fölgende Thingsvidner findes udstedte fra Baag Herredsthing.

Vi efterskrevne Laurids Pedersen i Skovgaarde, Væbner, siddende i Dommers Sted paa Baagherreds Thing, Hans Læghe, Byfoged i Assens, Hans Guldsmed,

---

[1]) Original paa Papir med paatrykt Segl i den Samling af originale Breve og Aktstykker til den danske Adelshistorie, som findes i det store kongelige Bibliothek i Kjöbenhavn, Fascikel 7. Om denne Samling see Werlauffs Bibliotheksbistorie, 2den Udg. S. 350. Den vil i det Fölgede for Kortheds Skyld blive anfört under Navn af den *Kjöbenhavnske Samling.* — [2]) Suhms Samlinger. 2, 2, 3. —

Borger ibidem, Hans Andersen ved „Hoyen", Hans Skytte i Voldtofte, Per Madsen i Lundager, Niels Hansen i Vedtofte og Jep Jensen i Norby, kundgjöre vi Alle med dette vort aabne Brev, Anno dni Mdxviij, den Mandag, som St. Andreas Aften paafaldt[1] paa Baagherredsthing var skikket ærlig og velbyrdig Mand Eske Bilde, Hövedsmand paa Hagenskov, bedes, fik og fremledte en uvillig Stokkenævnd af 12 trofaste Dannemænd, som vare Ole Hansen i Flemlöse .....[2], hvilke 12 forskrevne Dannemænd alle endrægtelig vidnede og sagde paa deres gode Tro, Sjæl og Sandhed, at de saae og hörte, at Per Hansen, som haver Strandmöllen i Assens, var paa forskrevne Thing idag, kjendtes, sagde og aabenbare tilstod inden fire Thingstokke, at han fæstede forskrevne Mölle af vor kjæreste naadige Herre Kong Hans, hvis Sjæl den almægtige Gud have, paa Nykjöbing i Falster nogle Aar forleden siden for et Stykke „Ledesk", og at Hans Naade befalede ham at yde det Hans Andersen i Bukkerup paa Hans Naades Vegne; og at fornævnte Peder Hansen kjendtes aabenbare paa fornævnte Thing idag, at han havde givet og fornöiet fornævnte Hans Andersen en bruun Hest for 20 Mark Pendinge, og det andet rede Penge for fornævnte Stykke „Leysk" efter fornævnte Hans Andersens egen Villie og Begjæring, og sagde[3] han vilde strax derefter med det förste fornöie vor naadige Herre samme Stykke Leysk for ham og holde ham det uden Skade. Item var kundgjort inden Thinge med Thingstævninge, at Hans Andersen i Bukkerup var lovlig thingstævnet imod dette nærværende Vidnesbyrd, förend dette beseglet vorde. At saa gik og foer og for os

---

[1]) D. e. 29 November 1519. [2]) Alle tolv Mænds Navne ere anförte. — [3]) Nemlig: Hans Andersen sagde, at han o. s. v.

var vidnet, vidne vi ydermere med vore Indsegle nedenfor dette vort aabne Brev. Datum et actum die et loco ut s.[1].

Kort efter udstedtes et andet Vidnesbyrd, hvorved Hans Læghe Byfoged, Jens Bang Borgermester, Hans Lunde Raadmand, alle i Assens m. Fl. gjöre vitterligt, at 1518, den Onsdag, som Vor Frue Dag conceptionis paafaldt ($\frac{8}{12}$), paa Bythinget i Assens var skikket Hans Andersen, som kaldes Jude, i Voldbro, som berettede og sagde, at han var „fæld" for Sandemændstog i Christiern Sommers Tid med de andre Sandemænd i Baagherred og skulde give der nogle Öxne for. Da fornævnte Hans Jude skulde yde Hans Andersen i Bukkerup samme sine Öxne, da straffede Hans Andersen dem og sagde de vare for smaa. Da sagde fornævnte Hans Andersen af Bukkerup til fornævnte Hans Jude: Hans Andersen ved „Höven" haver en rödbleget og en bruun Oxe, kjöber dem, dem vil jeg have; fornævnte Hans Jude kjöbte samme Par Öxne af Hans Andersen ved „Höven" og gav ham 12 Mark for dem og ydede dem Hans Andersen af Bukkerup, og fornævnte Hans Jude bad sig saa Gud hjælpe og Helgene, at den fornævnte rödblegede Oxe gik for Hans Andersens Plov ved „Höien" et Aar derefter, og at Hans Lunde i Assens[2] kjöbte samme rödblegede Oxe af ham. Sagde ogsaa fornævnte Hans Jude, at fornævnte Hans Lunde mödte ham en Tid ved Karup med samme Oxe; da spurgte han ham ad, hvem han fik den Oxe af; da sagde han, at han kjöbte den af Hans Andersen ved „Höven" for 7 Mark; da sagde Hans Jude, at han sagde til fornævnte Hans Lunde, at han gav fornævnte Hans Andersen en Tid 6 Mark for den: nu

---

[1]) Original paa Papir med fem paatrykke Segl, i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 7. — [2]) Denne Hans Lunde er altsaa en anden end den Raadmand af samme Navn, som har været med at udstede dette Thingsvidne. Man kunde ellers fristes til at antage Ordet *Assens* her for en Afskriverfeil, istedetfor Darup.

haver fornævnte Hans Andersen ved Höien faaet 13 Mark for samme Oxe; og fornævnte Hans Jude sagde ogsaa, at han mödte fornævnte Hans Lunde en Tid i Assens Byport med samme rödblegede Oxe, da sagde han til fornævnte Hans Lunde: den Oxe gav jeg en Tid 6 Mark for til vor naadige Herres Behov[1].

Af disse Thingsvidner at slutte har Eske Bilde beskyldt Hans Andersen i Bukkerup for Underslæb, som den der havde stukket Möllerens Fæsteafgift i sin Lomme og spillet under Dækket med Hans Andersen ved Höien og Hans Lunde, eller har skænket denne Sidste den Oxe, der tilkom Kongen for Sagefald, dog saaledes, at han foregav den kjöbt af Eieren. En anden Klage af lignende Natur forekommer i et Vidnesbyrd, dateret Hagenskov Tirsdag i Gangdagene (⅗) 1518, hvori Laurids Olsen bekjendte, at han havde tinget med Hans Andersen i Bukkerup om at fritages for at udfare i Kongens Kald iaar med Öxe og Kaarde, og lovet ham to Mark derfor[2].

At Eske Bilde har havt, eller har fremsögt, endnu flere Klager over Hans Andersen i Bukkerup, vil sees af det Fölgende; men formodentlig har han anseet det for tilstrækkelig beviist, at Manden havde taget imod Bestikkelser og stukket Indtægter, der tilkom Kongen, i sin Lomme; han har da behandlet ham som *sin Tyv, ladet ham dömme af otte Domsmænd*[3], *og derefter hængt ham.* Dette maa være skeet engang i 1519 eller i Begyndelsen af 1520, men paadrog Eske Bilde Strid med den Hen-

---

[1]) Geheimearchivet, den Vossiske Samling, Baagherred Nr. 70. Meddelt af Registrator Kall Rasmussen. — [2]) Vedel Simonsen, Hagenskov S. 29. Det er Laurids Olsen, der kjöber sig fri hos Herredsfogeden, ikke denne, der giver Penge for at slippe for Kongens Tjeneste. — [3]) See nedenfor Vidnesbyrdet af 15de Juni 1521.

rettedes Slægt og Venner. Til denne Sag hörer fölgende Stokkevidne.

Vi efterskrevne Laurids Persen i Skovgaarde, siddende i Dommers Sted paa Baagherreds Thing, Hans Hansen, Provst i Tofte, Anders Olsen, Præst og Bispens Officialis i Baagherred, Jens Bang, Borgermester i Assens, Hans Læghe, Byfoged ibidem, P. Lauritsen i Flemlöse, Hans Thomasen i Barlöse, Per Madsen i Lundager, Anders Rödsen i Ebberup, Hans Jepsen i Voldtofte, og Jep Jensen i Norby kundgjöre med dette vort aabne Brev, Anno dni Mdxx ipso die Sti Gregorii papæ ($\frac{12}{3}$ 1520[1]) paa Baagherreds Thing var skikket for os og mange Dannemænd flere, som da ved Thinge vare, velbyrdig Mand Eske Bilde, Hövedsmand paa Hagenskov, hvilken der i lent Lyd adspurgte den menige nærværende Almue, om nogen af dem haver hört eller i Sandhed fornummet, at han haver vægret nogen Mand Skjæl eller Ret der til Thinge, eller og formenet nogen Mand hvis Vidne han kunde faae der til Thinge, enten Thingsvidne, Stokkenævnd eller andre Beviisninger, hvis de kunde med Rette faae inden Thinge, enten Hans Steysen, Laurids Andersen, Anders Hansen eller nogen Anden i nogen Maade; eller han haver forbudt *(sic)* enten Herredsfogeden eller Delefogeden at formene nogen Mand enten Vidne eller nogen Ret inden Thinge, siden han först annammede dette Lehn af vor kjæreste naadige Herre og til denne Dag; og bad dem for Guds Skyld svare deres Vitterlighed dertil og dölge aldeles Intet i Sagen, hvis de kunde med Rette. Og da meldtes der 24 Mænd af Thinge i en *Stokkenævnd* om samme Sag, som vare Hans Thomesen i Barlöse[2] o. s. v. Disse 24 Mænd udginge i et godt

[1]) Den 12te Marts var 1520 en Mandag, der vel var Baagherreds sædvanlige Thingdag. — [2]) Alle 24 Mænd ere navngivne.

Raad og igjenkomme velberaadte, vidnede og tilstode paa deres rette Tro og Sandhed, at fornævnte Eske Bilde aldrig formente nogen Mand her til Thinge enten Thingsvidne eller Stokkenævnd eller anden Vidne, eller nogen hans .... siden han fik vor naadige Herres Lehn Bog *(sic)* og til denne Dag. Item vidnede og fornævnte 24 Mænd, at den Tid Hans Steysen, Anders Hansen og Laurids Andersen i Vedtofte begjærede en Stokkenævnd, hvor Sagen sig forlöb om Hans Andersen, den Dag han blev rettet, da nævnte Herredsfogeden der en Stokkenævnd med 24 Mænd; og der de vidnede om Sagen, da var dem Intet om det Vidne. Siden bad Dommeren dem selv nævne 24 Mænd, hvem dem lystede, som de og gjorde; og der de sagde deres Vidne til, da vilde de ei heller det, men ginge af med samme Rede *(sic)* som de kom. In cujus rei testimonium signa nostra præsentibus sunt impressa, datum ut in literis[1].

Eske Bilde lod sig imidlertid ikke nöie med Hans Andersens Liv; han forlangte ogsaa Böder baade af ham og flere andre Mænd for en anden og ældre Sag, som det synes, end den hvorfor Hans Andersen blev hængt. Derom haves fölgende Vidnesbyrd:

Vi efterskrevne Laurits Pedersen i Skovgaarde, Væbner, siddende i Dommers Sted paa Baagherreds Thing, ... Jep Jensen i Norby, Per Lauritsen i Flemlöse, Per Madsen i Lundager, Anders Rödsen i Ebberup og .... kundgjöre med dette vort aabne Brev, Anno dni Mdxx, feria secunda post festum Sancti Iohannis Baptistæ ($\frac{25}{6}$ 1520) paa Baagherreds Thing var skikket for os og Dannemænd flere, som da ved Thinge vare, denne efterskrevne Brevviser Hans Skytte i Vold-

[1]) Original paa Papir med syv paatrykte Segl, i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 7.

tofte paa velbyrdig Mands Eske Bildes Vegne, Hövedsmand paa Hagenskov; hvilken der bad om en Stokkenævnd efter et vor naadige Herres Brev, som fornævnte Hans Skytte lod læse inden Thinge, hvilken Stokkenævnd han fik og lovlig fremledte med 12 Dannemænd, som vare o. s. v. Disse fornævnte Mænd alle samdrægtelig vidnede og tilstode og intet Vidne dem imod gik, at de saae og hörte vor naadige Herres Brev var læst inden Baagherreds Thing den Mandag for St. Mathæi Dag Apostoli et Evangelistæ[1] saa lydende:

Vi Christiern, med Guds Naade Danmarks, Norges, Vendes og Gothes Konge, Udvalgt Konge til Sverrig, Hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn og Ditmarsken, Greve i Oldenborg og Delmenhorst, hilse Eder, som bygge og boe i Baagherred kjærligen med Gud og Vor Naade. Det skulle I vide, at for Os var skikket Os elskelige Eske Bildes Bud, Vor Embedsmand paa Hagenskov, med fire Vore Laugdagsbreve over alle de Mænd, som vare i den Lov med Hans Andersen i Bukkerup[2], som han gav for et Pund Rug, undtagen Oluf Adsersen i Vedtofte og Laurits Andersen i Vedtofte, som have taget Gjenbrev, at de skulde böde derfor mod ham paa Vore Vegne hvis de pligtige ere efter Vort Dombrevs Lydelse, han derpaa haver etc. *(sic)*; hvilke Vore Breve de have siddet overhörige og ei Ret gjöre ville. Thi byde Vi endnu hos Eder Alle, som vare i fornævnte Lov med Hans Andersen om et Pund Rug, undtagen Oluf Adsersen og Laurits Andersen, at de endnu maae sex Uger, efter dette Vort Brev er læst, böde derfor mod Eske Bilde paa Vore Vegne hvis I pligtige ere som för er rört, eller da at römme som andre fredlöse Mænd". At saa er ganget og faret inden

[1]) Altsaa 17 September 1519. — [2]) D. e. som vare hans Medeedsmænd, da han svor.

Thinge, vidne vi forskrevne med vore Indsegle nedenfor dette Brev. Datum et actum quibus ut s.[1].

Naar man betænker, at det her i Stokkevidnet optagne Kongebrev omtaler Kongens *Dombrev*, fire *Laugdagsbreve*, hvilke maae have været *Femtendagsbrevet*, *Tidagsbrevet*, *Femdagsbrevet*, *Straxbrevet*, saa at dette nærværende, der vel ikke kan være *Sex-Ugers-Paamindelsesbrevet*, siden det er det *sidste*, maa være et *overordentligt Paamindelsesbrev* af sær kongelig Naade imod de Domfældte, hvilket Kongen ikke har taget i Betænkning at forunde dem i sin egen Sag: synes Processen om det omtalte Pund Rug at maatte have været den *förste*, Eske Bilde har havt med Hans Andersen i Bukkerup. Thi det sidste Kongebrev er læst paa Baagherreds Thing den 17de September 1519; men tidligere end Kongens Dombrev, det *förste* i Sagen om *Böderne*, maa der have været fört en Proces, hvorved Hans Andersen er tilfunden at *give Lov* om det omtvistede Pund Rug; og efter denne Lov maa der atter være reist Sag imod ham og hans Medeedsmænd for *falsk Eed*, hvilken Sag först maa have været paadömt ved *Herredsthing*, inden den kom for Kongens *Retterthing*, eller maa af Underdommeren være skudt fra ham til Kongen; derefter endelig föres den langvarige *Executionsproces* imod de for falsk Eed Fældede, der ikke vilde böde. Men saaledes kan den hele Sag fra förste Begyndelse ikke have medtaget under et Aar i det allermindste, hvilket förer os op til förste Halvdeel af Aaret 1518. Maaskee ligger Grunden til Hans Andersens Död i denne Sag. Han, en forhenværende Herredsfoged, har udhalet Processen ved alle mulige Chikaner; derfor opleder Lehnsmanden Alt, hvad han ellers kan finde til

---

[1]) Papirsoriginal med fem paatrykte Segl i den Kjöbenhavnske Samling Fasc. 7.

Klage over Hans Andersen. Nu er endelig Executionsprocessen gjennemdreven i alle Instantser, men Hans Andersens Rænker ophöre ikke endnu; han raader f. Ex. de med ham for falsk Eed Fældede, ikke at komme paa Thinget og siden benegte, at Alt er gaaet lovligt til, — benegte, at Laugdagsbrevene ere læste ordentlig til Thinge, eller hvilke andre Rænker en Lovtrækker kunde finde paa. Da Lehnsmanden saaledes ikke kan faae det lovlige Sagefald, som han skal gjöre halvt Regnskab for, bliver han opbragt, forfölger Hans Andersen for alle de andre Sager, faaer ham dömt som Tyv og lader ham hænge som saadan. Og nu lader han udmelde en Stokkenævnd for at bevidne, at Kongens Paamindelsesbrev virkelig er læst i rette Tid og paa rette Thing. Det kan være tvivlsomt, hvorvidt der, foruden det nu anförte Kongebrev, desuden er læst *et andet* af lignende Indhold[1], eller om maaskee Eske Bilde har ladet Kongens Paamindelsesbrev læse *paany* Mandag efter Trinitatis 1520, og at da Nogen har gjort ham opmærksom paa, at ikke derpaa kommer det an, om Kongebrevet er læst, selv om det er læst flere Gange, men derpaa, om det er læst i *rette Tid.* Derfor lader Eske Bilde sig give Stokkevidnet af 25de Juni om, at dette virkelig er skeet.

Nu maatte de med den Hængte for falsk Eed Fældede rette for sig og udgive deres Faldsmaal, der som sædvanligt bestod i Öxne; formodentlig har Lehnsmanden ved Nam udtaget Hans Andersens Faldsmaal hos hans Frænder; thi hans egen Boeslod var forbrudt for den Sag, hvorfor han blev hængt. Hertil hörer et Vidnesbyrd udstedt St. Hans Baptiste Dag Decollationis (29de August) 1520, hvori Laurits Pedersen i Skovgaarde, Væbner, siddende i Dommers Sted paa Baagherreds Thing, med elleve andre Mænd

---

[1]) Vedel Simonsen, Hagenskov. S. 30.

vidnede, at de samme Dag vare tilstede paa Hagenskov, hvor Eske Bilde bad dem skifte nogle Öxne, der vare udgivne som Faldsmaalsböder for Hans Andersen i Bukkerup og Andre, i to Parter, imellem Kongen og ham, hvilket de ogsaa gjorde, saa at de adskilte Flokken i to Hobę, hver paa 34 Stykker. Eske Bilde var ikke tilstede, men gik fra dem, saasnart han havde opfordret dem til at foretage Delingen[1].

De 68 Öxne, som saaledes ere udredede for den hængte Hans Andersens og hans Medeedsmænds Faldsmaal, kunne neppe have været alle de i Sagen Indvikledes Böder, selv om man fraregner de to Mænd, som havde taget Gjenbreve imod Laugdagsbrevene. Maaskee have Hans Andersens nærmeste Slægt og Venner ikke villet rette for sig; eller der har været Strid imellem dem og Lehnsmanden om Retmæssigheden af dennes Fremgangsmaade imod Hans Andersen. Thi strax efter at hiint Faldsmaal var udgivet, finde vi Eske Bilde indviklet i en Retstvist med Hans Lunde i Darup og opsögende Klager imod denne med Hans Andersen nærforbunden Mand. Det hedder i et Thingsvidne, udstedt feria secunda ante festum S. Thomæ apostoli ($\frac{1}{1}\frac{7}{2}$) 1520 fra Baagherreds Thing, af Laurits Pedersen, Væbner, i Skovgaarde, med Fl., at fire Dannemænd vidnede paa deres rette Tro, Sjæl og Sandhed, at de vare med unge Hans Lunde i Darup („deroppe"), den Tid Hans Andersen i Bukkerup sendte de Öxne til Nyborg[2]; men inden de kom til Bellinge, tog unge Hans Lunde fire gode Öxne af Hoben og drev dem hjem igjen; men hvad han gjorde siden af dem, det vidnede de Intet om. At disse her omtalte Öxne vare Kongens,

---

[1]) Original paa Papir med fire paatrykte Segl, i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 7. — [2]) Nyborg var Kongens Regnskabslehn, hvis Befalingsmand synes at have havt Oppebörselen for Fyen.

maaskee ogsaa Böder i en os nu ubekjendt Sag, seer man af Brevets Paaskrift: „Om de fire Öxne, som unge Lunde *(sic)* tog af dem, min Herres Naade skulde havt"[1].

Det kan naturligviis nu ikke afgjöres med Vished, hvilken af de stridende Parter, Lehnsmanden, der havde ladet Hans Andersen hænge, eller dennes Slægt og Venner, som paastode ham uretteligen henrettet, der har havt virkelig Ret i Sagen. Men naar man læser de fölgende Aktstykker, faaer man dog Indtrykket af, at Eske Bilde ikke har fölt sig istand til at forsvare sin Fremgangsmaade i denne Sag, saa at han i det mindste ikke kan have iagttaget Lovens Former. Rigtignok lod han sig nogle Aar senere give fölgende Vidnesbyrd:

Vi efterskrevne Johan Björnsen, Ridder, Laurits Skinkel, Niels Bild, Henning Valkendorp og Jörgen Henningsen, Landsdommer i Fyen, gjöre vitterligt for Alle med dette vort aabne Brev, at vi nogen Tid siden forleden hos vare paa Odense Raadhuus i Kong Christierns egen Overværelse, sandelig hörte og saae, at Hans Andersens Slægt og Venner af Bukkerup tiltalede ærlig og velbyrdig Mand Eske Bilde for at han skulde have ladet rettet og hængt samme Hans Andersen imod Loven med Uret. Da tilstede vare ærlige og velbyrdige Mænd Hr. Mogens Gjöe, Hr. Hans Bilde, Hr. Tielluf Eriksen, Riddere, Jörgen Marsvin, Danmarks Riges Cantsler, og Jens Stigsen, Landsdommer i Fyen, med flere Danmarks Raad og Godemænd; og Eske Bilde i Rette gik med fornævnte Hans Andersens Samfrænder og Venner derom. Da efter Breve og Beviisning, som da tilstede vare, besynderlig efter Kong Christierns egen Dom og fuldmyndige Befaling, som derom för dömt og gjort var, da blev og vare fornævnte

---

[1]) Geheimearchivet, Vossiske Samling, Baagberred, Nr. 71.

Eske Bilde samme Tid qvit og aarsage dömt for samme Sag i alle Maader. Det vidne vi fornævnte med vor Besegling nedenpaa dette vort aabne Brev. Datum Othoniæ die beati Georgii martyris mdxxvj° (23/4 1526)[1].

Imod dette Vidnesbyrd reiser sig adskillige Betænkeligheder. Det er intet retsgyldigt Aktstykke, men et eensidigt, kun i den ene Parts Interesse udstedt Testimonium af Privatmænd. Det er först udstedt fire Aar, efterat den Dom, deri omtales, blev afsagt; thi da Eske Bilde endnu efter Marts 1522 var meget bange for denne Sag, og da Kongen netop i 1521 havde fældet en Eske Bilde höist ugunstig Dom i Sagen[2], kan den her omtalte Frifindelsesdom ikke være ældre end Kongens Nærværelse i Odense i August 1522, ja er maaskee endog först afsagt i Januar 1523, da Kongen ogsaa var i Odense. De fem Mænds Vidnesbyrd maatte desuden være ganske overflödigt, hvis en formelig *Dom* var afsagt og fört til Protokols, eller en *Domsakt* udfærdiget; ja det er utænkeligt, at Eske Bilde skulde have forlangt *deres* Vidnesbyrd, hvis han havde havt *en beskreven Dom* at fremlægge. Men er en Domsakt ikke udfærdiget, hvad har da Dommen gaaet ud paa? hvorledes har Klagen lydt? hvorledes forenes den med Kongens Dom af 1521, som var Eske Bilde imod? har der ikke været Tale om flere Sager, end netop Herredsfogedens Henrettelse? og, i saa Fald, for hvilken Sag var det, Eske Bilde blev erklæret angerlös i Kongens *sidste* Dom?

Vi kunne saaledes ikke tillægge de fem Mænds Vidnesbyrd videre Vægt i denne Sag, saa længe vi af det saa godt som slet ingen Oplysning faae om de væsentligste

---

[1]) Original paa Papir med fem paatrykte Segl, i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 7. — [2]) See nedenfor Vidnesbyrdet af 15de Juni 1521.

Omstændigheder ved Processen og Dommen. Derimod gjöre de efterfölgende Documenter fra 1521 og 1522 det Indtryk, at Eske Bilde ikke har havt Loven klart og sikkert paa sin Side, saa at Frygten for den fra det stokholmske Blodbad tilbagevendende Konge har ladet ham söge at faae Sagen jævnet i Mindelighed, hvilket dog ikke lykkedes ham.

Det förste af disse Aktstykker synes rigtignok at vise, at Forlig imellem Bilde og Hans Andersens Eftermaalsmænd er sluttet. Det lyder saaledes:

Vi efterskrevne Laurits Pedersen i Skovgaarde, Væbner, siddende i Dommers Sted paa Baagherreds Thing, Oluf Blak i Assens, Troels Olsen ibidem, Nis Tordsen i Selstorpe(?), Jep Jensen i Norby, Peder Lauridsen i Flemlöse og Peder Madsen i Lundager kundgjöre med dette vort aabne Brev, Anno domini mdxxj feria secunda die Sanctæ Agnetis virginis ($\frac{21}{1}$ 1521) paa Baagherreds Thing var skikket velbyrdig Mand Eske Bilde, Hövedsmand paa Hagenskov, hvilken der bedes om et Thingsvidne, som han fik og lovlig fremledte med otte Dannemænd af Thinge nævnte, som vare o. s. v. Disse otte fornævnte Mænd alle samdrægtelig vidnede og tilstode, og intet Vidne dem imod gik, at de saae og hörte samme Dag inden fire Stokke paa fornævnte Thing, at besynderlig fornævnte Eske Bilde paa den ene Side, og Hans Lunde i Darup („Derderoppe"), hans Sönner og unge Hans Lunde ibidem Hans Steyffsön[1] paa den anden Side med flere deres Slægt og Venner, som nærværende vare, bleve venlig og vel forligte om Hans Andersens Död i Bukkerup i alle Maader, saa at det skulde være en evig död, aftalen Sag for dem og

[1]) Hans Stifsön? Hans Stisen?

alle deres, födte og ufödte, til evig Tid, ligerviis som det aldrig gjort var. At saa er ganget og faret o. s. v.[1].

Men denne Forsoning maa ikke have været ret ærlig meent; og maaskee har Kong Christians Nærværelse i Odense i April 1521 givet Anledning til, at Sagen er oprippet paany, hvad enten nu Hans Lunde har taget Leiligheden iagt, eller Kongen har grebet Leiligheden, for at komme en Adelsmand tillivs. Og som Brevet af 21de Januar 1521 vidner om, at Eske Bilde ikke følte sig istand til at forsvare med Loven hvad han havde gjort, saaledes fremlyser dette endnu tydeligere af det næste Aktstykke i Sagen:

Jes Steygsen, Landsdommer i Fyen, Niels Bild til Ravnholt, Jakob Norby til Uggerslev, Henning Valkendorp til Glorup, Anders Jakobsen, Michel Pedersen, Borgermester i Odense, Bertel Friis, Jep Unkersen, Hans Skriver, Per Skriver, Raadmænd, og Greges Hansen, vi gjöre vitterligt fore (alle) med dette vort aabne Brev, Anno domini mdxxj° die st^{or}. Viti et Modesti ($\frac{15}{6}$ 1521), förend Landsthing sattes, udi Sortebrödre Kloster i Odense vare vi med mange flere gode Dannemænd forsamlede paa et venligt Möde og Forligelsesmaal imellem ærlig og velbyrdig Mand Eske Bilde og Hans Andersens Slægt og Samfrænder i Bukkerup. Da kunde vi ei nærmere dem sammen tale om fornævnte Hans Andersens Död, som efter vor kjæreste naadigste Herres Kong Christierns Dom nedtagen er, og til christen Jord kommen er, end fornævnte Hans Andersens Samfrænder bedes og begjærede for Hans Andersens Död og for de Sager, der anrörendes ere, to tusinde Mark, fire Stykker Leysk, de Gaarde igjen med deres Breve og Beviisninger, som Hans Andersen i Være havde

[1]) Original paa Papir med fem paatrykte Segl, i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 7.

som vor kjæreste naadigste Herre nu selv bortstedt haver, eet hundrede Mark Pendinge for Hans Andersens Jordefærd, sex Pund Vox, sex Begængelser, sex Kirkekör *(sic)*, sex Aarsmesser, hans Boeslod igjen og dertil med Öxne og Sagefald, Eske dem afbeskattede, som de sagde. Da böd Eske dem 100 Mark Penge, 20 Öxne, 20 Mark Penge for hans Jordefærd, et Stykke Leysk, to Pund Vox, fire Kirkekör, to Begængelser, et *(sic)* Aarsmesse og hans Boeslod igjen at give efter de udskaarne Skrifters Lydelse, som samme Boeslod var udtagen med. Derudover tilböd Eske Bilde at ville ydermere gjöre hvad ham bör efter gode Dannemænds Sigelse, og over Alt fuldt at ville gjöre vor kjæreste naadige Herres Dom, derpaa given er. Item, der de kom til Landsthing samme Dag om de Delemaal og Sandemænds Tog, Eftermaalsmanden efter Hans Andersens Död havde fulgt om samme Sag, da tilböd Eske Bilde, som för, at ville gjerne böde, og stod overbödig altingest fuldt at ville gjöre vor kjæreste naadige Herres Dom; og derover i Rette satte han, om han „eydt" *(sic)* da ydermere længer med Delemaal at forfölges, end han vilde Ret pleie. Da blev dem saa talet imellem, at Eske Bilde og de otte Domsmænd, som dömte Hans Andersen, og Baagherreds Sandemænd alle samdrægtigen vilkaarede dem her igjen at komme idag tre Uger, og da Sandemænd at gjöre, Eske Bilde og fornævnte Domsmænd at lide og undgjælde alle Delemaal og Sandemændstog, som dennem idag havde med Rette burdt at gjöre, lide og undgjælde efter fornævnte vor kjæreste naadige Herres Doms Lydelse, derpaa given er, hvis ikke Sagen kan her forinden aftales og formindes. At dette saa gik, det vidne vi fornævnte med vore Indsegle. Datum uts.[1].

[1]) Original paa Papir med sex paatrykte Segl, i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 7.

Heraf lære vi altsaa, at *Kongen* har *dömt* i Sagen om Hans Andersens-Död, at denne Dom er gaaet ud paa, at den Hængte skulde nedtages og ærlig begraves, altsaa at Eske Bilde havde urettelig ladet ham hænge, og at Eske Bilde og de otte Domsmænd skulde böde til Frænderne enten ifölge mindelig Overeenskomst, eller efter Dom; endelig, at Landsthinget synes at have begunstiget Eske Bilde, siden det gav ham endnu tre Ugers Opsættelse, endskjöndt der jo egentlig, som det selv sagde, skulde have gaaet Dom i Sagen samme Dag.

Eske Bilde kan ikke have faaet noget Forlig med Frænderne; thi saa maatte Sagen have været forbi dermed. Bönderne have sagtens, i Bevidstheden om at have Kongen paa deres Side, gaaet Lehnsmanden saa nær som muligt. Og formodentlig er dette Aarsagen til, at Kongen fratog Eske Bilde Hagenskov endnu 1521. I det mindste findes i den ofte anförte Kjöbenhavnske Samling, Fascikel 7, et med to paatrykte Segl forsynet Papirsbrev, der bevidner, at 1521, Löverdag efter Martini ($\frac{16}{11}$), overleverede Eske Bilde til Povel Skinkel paa Kongens Vegne dette efterskrevne *Inventarium* paa Hagenskov o. s. v. Dengang maa altsaa Eske Bilde have afleveret Hagenskov Slot. Men dermed, og om ogsaa Kongens Dom i et eller flere Punkter er opfyldt[1], i det de idömte Böder, eller en Deel af dem, ere betalte, kunde Sagen med Bönderne naturligviis ikke være forbi, naar disse ikke vilde lade sig nöie med hvad Eske Bilde böd dem for at tilfredsstille *deres* Fordring efter Dommen, f. Ex. Fordringen om Jordefærd, Begængelser, Aarsmesser o. s. v. At Frænderne virkelig have forfulgt ham endnu efterat han havde mistet Hagenskov, seer man af følgende Brev fra Hr. Anders Bilde til Fætteren Eske Bilde:

---

[1]) See Vedel Simonsen, Hagenskov, S. 31.

Venlig og kjærlig Hilsen med Gud. Kjære Eske, sönderlig gode Ven, som du skriver mig til om den Skade, som du est kommen udi for Hans Andersen etc., at jeg derfor vilde tale med vore Venner, som nu her tilstede ere; da maa du vide, at jeg haver talt med min Broder[1], Claus Bilde, Johan Oxe og Hr. Holger Gregersen; da gave de mig Alle gode Svar paa dine Vegne, saa de ville gjerne hjælpe dig og tale med dig selv derom, naar de komme dig tilords. Vil jeg og gjerne gjöre dig desligeste, som jeg dig för lovet haver. Havde her været nogen flere tilstede af vore Venner, vilde jeg og gjerne talt med dem paa dine Vegne. Hermed dig Gud befalende. Gjör vel og sig din Hustru mange gode Nætter paa mine Vegne, og lader Pernille[2] sige baade dig og hende mange gode Nætter. Skrevet udi Kjöbenhavn St. Valborgs Dag mdxxij ($\frac{1}{5}$ 1522). Anders Bilde, Ridder[3].

Den Dom, hvorved Kong Christian ifölge de fem Mænds Vidnesbyrd af 1526 skal have givet Eske Bilde Ret i Hans Andersens Henrettelse, hvilken Dom — *hvis* der overhovedet er fældet nogen saadan *Dom* — ikke kan have været beskreven, kan saaledes ikke være ældre end August 1522 eller Januar 1523; thi kun en af disse to Tider var Kong Christian i Odense efter den 1ste Mai 1522, til hvilken Dag Anders Bildes Brev viser os at Sagen endnu ikke havde vendt sig til Eskes Fordeel. Maaskee er det gaaet saaledes til, at i Kongens höieste Nöd 1523 har Eske Bilde faaet Sagen oprippet og da bevirket en tumultuarisk Erklæring, at han ikke havde forseet sig. Hagenskov Lehn, Baagherred, fik han imidlertid först tilbage ved en Dom i Kong Frederik

---

[1]) D. e. Hr. Hans Bilde til Egede. — [2]) Fru Pernille Krognos, Hr. Anders Bildes förste Hustru. — [3]) Original paa Papir med Spor af udvendig Forsegling, i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 7.

den Förstes Tid 1523, hvori Kong Christians Adfærd imod ham kaldes Vold og Uret[1]; — men hvad var ikke Christian den Andens Vold og Uret i Frederik den Förstes Tid?

Dersom det er gaaet saaledes til, dersom Hans Lunde og de andre Frænder ikke ere tilfredsstillede for Hans Andersens Död i Christian den Andens Tid, ere de det ganske sikkert heller ikke i Frederik den Förstes Tid. Og naar de forfulgte Lehnsmanden saa skarpt, da *de* havde Kongen paa deres Side, have de vist ikke havt mange gode Dage, da *han* atter fik Slot og Herred under sin Befaling. De maatte tie og gjemme deres Harme i deres Hjerter; men at der endnu længe efter var Snak om Eske Bildes Uretfærdighed, sees bedst af de fem Mænds Vidnesbyrd fra 1526; thi hvortil ellers dette? I dette Aar vare Bönderne i denne Egn overhovedet opsætsige, ja negtede reentud Lydighed i Forventning af Kong Christians Gjenkomst til Riget, som man seer af efterstaaende Vidnesbyrd:

Vi efterskrevne Erik Gyldenstjerne, vor naadigste Herres Skænk, Mester Peder Bernidsen, Provst i Assens, og Jens Bang, Borgermester samme Sted, gjöre vitterligt for Alle og kjendes med dette vort aabne Brev, at vi nogen Tid forleden vare samlede udi Provstegaarden i Assens og hörte og saae, at ærlig og velbyrdig Mand Eske Bilde, Hövedsmand paa Hagenskov, adspurgte disse efterskrevne Mænd, som er Peder Madsen i Lundager og Hans Persen i Gangtofte, hvad som dennem vitterligt var hvad Sognemændene udi Gangtofte Sogn svarede fornævnte Eske Bilde paa vor naadigste Herres Vegne om den Mandtal, som de skulde gjöre vor naadigste Herre og Riget til Tjeneste, om Noget paakommer. Da sagde

[1]) Vedel Simonsen, Hagenskov, S. 31.

fornævnte Peder Madsen og Hans Pedersen og vidnede for os i Sandhed, at den Tid Eske Bilde var dette af dem begjærende, da opstod Anders Hansen i Egerup og svarede, at det ei stod ham at gjöre, eller nogen af dem, nogen Reisning eller Forsamling Kong Christiern imod i nogen Maade; thi at han sagde sig, at Kong Christiern var hans rette Herre og Konge, og dersom vi det gjorde, da gjör han os alle ærelöse, naar han kommer; thi at vi vide, at han er nu paa Veien og agter sig hid ind i Landet. Sammeledes vidnede fornævnte Peder Madsen og Hans Persen, at Hans „Wlssz"[1] i Abord svarede ligesom fornævnte Anders Hansen i Egerup, som forskrevet stander, og sagde saa meget mere, at dersom Bönderne og Almuen bliver forsamlet her i Landet, at der skulde blive store Hug af, ihvem dem faaer. Item vidnede og fornævnte Peder Madsen og Hans Persen, at Mads Nielsen i Karup svarede, at han ei vilde lade sig skrive at gjöre nogen Modstand mod Kong Christiern og der han vidste, at Kong Christiern var paa Veien og vilde her ind i Landet, og sagde sig, at fornævnte Kong Christiern var hans rette Herre og Konge. Item vidnede og fornævnte Peder Madsen og Hans Persen, at den Tid Eske Bilde var begjærende og vilde lade skrive Mads „Loffmandt" i Abord, Laurits Esbensen i Grimstrup og hans Broder, da sagde de, at de ei vilde lade dem anderledes udskrive i Mandtal eller andensteds, uden til deres Plov og Harve, saa bad Jens Andersen i Abord, at de skulde lade dem skrive i Mandtal, thi at han havde ladet skrive sin Sön, han skal dog blive siddende hjemme i min Bænk. At saa i Sandhed o. s. v. Skrevet paa Hagenskov tredie Juledag 1526[2].

---

1) Olsen? Ulfsen? — 2) Original paa Papir med tre paatrykte Segl, i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 7.

Under saadanne Omstændigheder er det da begribeligt, at hverken Eske Bilde eller, selv efter hans Bortgang, *Hagenskov Slot* kunde være synderlig vel lidt af Bönderne i Baagherred, og at navnlig Hans Lunde, den Gamle og den Unge, med Hans Andersens övrige Frænder have seet skævt til den Borg, hvorfra de mente at saa megen Uret var tilföiet dem. Hvad Under da, at de strax og ivrigt toge Grev Christoffer af Oldenborgs Parti, og at navnlig Hans Lunde med Glæde har bidraget Sit til at bringe Borgen i Hænderne paa dem, der kæmpede for den Konge, af hvem han og andre Bönder ventede Hevn over de adelige Voldsmænd.

II.

ESKE BILDES FANGENSKAB I LYBEK OG I TRONDHJEM.

Om de ovenfor omtalte Stridigheder have gjort Eske Bilde kjed af Hagenskov og Baagherred, eller om det var Kongen som henvendte sig til ham, en Svigersön af Henrik Krummedige, dengang han i Aaret 1528 maatte fratage dennes Fjende, Hr. Vincents Lunge, Bergenhuus for ikke at komme i Uenighed med Kong Gustav Vasa, kunne vi ikke afgjöre; men vist er det, at i Slutningen af 1528 gav Kong Frederik Eske Bilde Tilsagn om Bergenhuus[1], og i Begyndelsen af 1529 fik han Fölgebrev til dette vigtige Slot med de dertil liggende betydelige Lehn, dog saaledes, at han skulde gjöre Regnskab for Indtægter og Udgifter, eller med andre Ord: han fik Bergenhuus paa Regnskab, ikke paa Tjeneste, eller som Pant, eller qvit og frit, eller hvorledes de Maader, paa hvilke Lehnene

---

[1]) K. Frederik til Eske Bilde, Gottorp, Onsdag efter Thomæ Apostel 1528 ($\frac{23}{12}$) i Geheimearchivet, Norge, Fjerde Afdeling, Fasc. 9.

dengang overdroges, da benævntes[1]. Eske Bilde ankom til Bergen den 17de Mai 1529[2], men geraadede snart i Strid med sin Formand, den noksom bekjendte norske Rigsraad Hr. Vincents Lunge, efter hvem han fandt Bergenhuus saagodtsom öde, og som hverken vilde overgive ham nogen Jordebog eller gjöre Regnskab for oppebaarne Indtægter, ja som endog 1530 ligefrem forlangte Slottet tilbage af Eske Bilde og under hans Fraværelse 1531 forsögte at komme i Besiddelse af det under det falske Foregivende, at Kong Frederik havde givet ham Löfte om Lehnet paa ti Aar[3]. Til en Feide imellem Bilde og Lunge kom det dog ikke, især da den Sidste allerede ved Eske Bildes Ankomst til Norge 1529 var indviklet i en aabenbar Feide med Erkebiskop Oluf Engelbrechtsen i Trondhjem, der gav ham og hans Svigermoder Fru Ingerd Ottesdatter (Römer), Enke efter

---

1) Kong Frederiks Fölgebreve for Eske Bilde til Fogederne i Bergenhuus Lehn, til Indbyggerne i Hordeland og andre Lehn, der ligge under Bergenhuus, til Helgeland, til Erkebiskoppen, Biskopper, Riddere m. fl. nordenfjelds; dat. Gottorp Söndag efter Dorothea ($\frac{7}{2}$), Löverd. efter purif. Mariæ ($\frac{6}{2}$), Fredag efter Judica ($\frac{19}{3}$) 1529; alle i Geheimearchivet. — 2) Eske Bilde til sin Hustru Fru Sophie, Bergenhuus anden Guds Legems Dag ($\frac{28}{5}$) 1529, i Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 7. — 3) Eske Bildes anförte Brev. Vidnesbyrd af Magistratspersoner i Bergen, dat. Bergenhuus Vor Fruedag assumt. ($\frac{15}{8}$) 1529. K. Frederik til Vinc. Lunge om at gjöre Regnskab over hvad han har taget af Apostelkirken og Sortebrödrekloster i Bergen paa sin egen Haand; Gottorp, Simonis & Judæ ($\frac{28}{10}$) 1529. Vidnesbyrd af 6 Mænd i Bergen, at de vare nærværende paa Bergenhuus V. Frue Dag nativ. ($\frac{8}{9}$) 1530, da Vinc. Lunges Sendebud forlangte Slotsloven af Eske Bilde under det Foregivende, at Kongen havde forlehnet ham dermed i 10 samfulde Aar, men at Eske Bilde svarede, at han ikke vilde overlevere den til nogen Anden end Kongen selv. K. Frederik benegter Sandheden af Vinc. Lunges ovenst. Foregivende, Gottorp Alle Sjæledag ($\frac{2}{11}$). Alle i Geheimearchivet, anförte Sted.

Norges Riges Hovmester Hr. Niels Henriksen (Gyldenlöve), mere end nok at tænke paa. Og snart toge de offentlige Anliggender i Norge en saadan Vending, at Vincents Lunge og Eske Bilde, der begge vare ivrige for Norges Forbindelse med Danmark, ikke kunde fortsætte deres egne private Stridigheder, fordi en fælleds Fare krævede Forening af deres og alle dansksindede Mænds Kræfter, hvis de ikke Alle vilde gaae til Grunde. Man kjendte ved det danske Hof meget vel den fordrevne Kong Christian den Andens Planer navnlig mod Norge; man vidste ogsaa, at han havde mange og mægtige Tilhængere der i Landet, og at navnlig *Erkebiskoppen* var ham i sit Hjerte hengiven. Denne Prælat undgik under allehaande Paaskud at besöge de forenede dansk-norske Herredage, der holdtes i Kong Frederiks Tid, endog dengang da Kongens ældste Sön med en Deel danske Rigsraader kom til Norge i Sommeren 1529 og i Oslo holdt en forenet Herredag. Da nu Erkebiskoppen heller ikke kom til den Herredag, som i Sommeren 1531 var sammenkaldt til Kjöbenhavn, og som besögtes af geistlige og verdslige Rigsraader fra Norge[1], saa blev Kongen saa meget mere urolig, som han selv holdtes tilbage i Hertugdömmerne af Frygt for det Krigstog, Christian den Anden forberedte, og hvortil den landflygtige Konge havde i Ostfriesland taget en betydelig Hob Landsknegte i sin Sold. I August 1531 vidste Kong Frederik, at Christian den Anden havde vendt

---

[1]) Biskopperne Hans Reff af Oslo, Höskuld af Stavanger og Oluf af Bergen, samt Rigets Kantsler Mads Huoruff, Provst til Mariekirken i Oslo, vare i Danmark tilligemed Vincents Lunge, Niels Lykke, Erik Ugerup og Eske Bilde. Samlinger til det Norske Folks Sprog og Historie 2, 67, 69. Erkebiskoppen tog dengang sin Domkirkes Brand til Paaskud for at blive hjemme trods alle Forestillinger af andre Magnater, navnlig af Eske Bilde. Norske Samlinger 2, 56 ff.

sig imod Holland, og maatte saaledes være beredt paa et Angreb fra Söen paa Danmark eller Norge. Da var det ham af yderste Vigtighed, at komme paa en reen Fod med Erkebiskoppen af Trondhjem; derfor gav han Eske Bilde, som havde besögt Herredagen og fra Kjöbenhavn var gaaet til Gottorp, to Fuldmagter, den ene af 16de August 1531 til Erkebiskoppen, den anden af 17de s. M. til Norges Riges Raad, for at underhandle med dem paa Kongens Vegne[1], — et Beviis paa, at Kong Frederik havde större Tillid til Eske Bilde end til den i Norge langt mægtigere og indflydelsesrigere Vincents Lunge, som ogsaa var kommen til Herredagen efterat have gjort det omtalte frugteslöse Forsög paa at sætte sig i Besiddelse af Bergenhuus[2].

Men Bilde og Lunge med andre norske Stormænd ere vel ikke meget mere end netop komne til deres Hjemsteder, förend Uveiret bröd lös, idet Kong Christian den Anden landede med sin hollandske Flaade og ostfriesiske Hær i det sydlige Norge i Begyndelsen af November 1531, og snart trak sine derværende Tilhængere, navnlig Erkebiskoppen med de andre Bisper, til sig, saa at Eske Bilde ikke engang fik Tid til et Forsög paa at forebygge et aabent Oprör imod Kong Frederik. Al hans Anstrengelse gik ud paa at forsvare det ham betroede Slot og derfra bekæmpe Erkebiskoppen og Kong Frederiks andre Fjender

---

[1]) Fuldmagterne, dat. Gottorp, V. Frue Dag assumtionis og Onsdag efter V. F. D. assumt. 1531; i den Kjöbenhavnske Samling Fasc. 7. Jfr. Eske Bildes Brev til Erkebiskoppen i Norske Saml. 2, 75. — [2]) Vidnesbyrd af Biskop Oluf i Bergen, Gieble Pedersen, Erkedegn sammest. m. fl. at Fredag efter dominicam passionis ($\frac{31}{3}$) 1531 bevidnede Laugmand, Raadet og Landsknegtene med oprakte Fingre, at Hr. Vincents Lunge havde i to Dage handlet med dem om Bergenhuus, som han vilde have af dem i Hr. Eske Bildes Fraværelse. Geheimearchivet anf. Sted.

nordenfjelds; og dette lykkedes ham saa vel, at han ikke alene tilföiede Erkebiskoppen betydelig Skade, men at Bergen og Bergenhuus blev et fast og sikkert Tilhold for alle dem, der bleve Kong Frederik troe. Vincents Lunges og hans Svogers, Niels Lykkes, Familier vare her i Sikkerhed, medens Kong Christian og Erkebiskoppen forfulgte dem af al Magt. Overhovedet strandede Kong Christians Angreb fornemlig derpaa, at han ikke besad Midler til at bemægtige sig de norske Fæstninger, altsaa heller ikke til at ende Krigen i Norge, inden hans Fjender fra Danmark og Hansestæderne fik sig rustede til at angribe ham med deres Hovedmagt. Eske Bilde holdt Bergenhuus, Claus Bilde Bahuus, Mogens Gyldenstjerne Aggershuus saalænge, indtil Knud Gyldenstjerne, Reinhold v. Heiderstorf og Niels Lykke sidst i Foraaret 1532 kom med den dansk-hanseatiske Flaade og Hær til Oslo og bragte Kong Christian i saa stor Nöd, at han indgik Overeenskomsten af 1ste Juli 1532, der i Forbindelse med det trolöst brudte Leide af samme Dag bragte ham i Fængselet paa Sönderborg.

Efter Kong Christians Undergang varede det endnu indtil Slutningen af Aaret 1532, inden Erkebiskoppen og hans vigtigste Tilhængere paany underkastede sig Kong Frederik, og inden Norge i det Hele kom i Ro under dennes Scepter. Saalænge indtil dette var skeet, kunde Eske Bilde naturligviis ikke tænke paa at forlade Bergenhuus; men saasnart det lod sig gjöre, sögte han at blive befriet fra denne besværlige og ansvarsfulde Post, som nu var ham til Hinder i at varetage sin og sin Families vigtigste Interesser.

Eske Bilde har selv neppe hört til de rigeste danske Adelsmænd, da Svanholm, og hvad der ellers har været at arve efter Forældrene, maatte deles imellem flere Söd-skende; men han var gift med Sophie Krummedige, eneste Barn af den rige Hr. Henrik Krummedige,

D. R. Raad og Eier af *Brunlaug* i Norge, *Valden* i det sydlige Halland, *Ellinge* og *Mogenstrup* i Skaane, foruden en Deel Strögods. Ogsaa Fru Sophies Moder, Fru Anne Jörgensdatter Rud, besad Formue. Henrik Krummedige döde i Foraaret 1530[1] og Enken stod nu ene i en vanskelig Stilling, da hendes og hendes afdöde Mands Formuesforhold synes at have været temmelig forviklede. Hun önskede derfor, at hendes Svigersön vilde selv komme ned til Danmark eller i det mindste til det sydlige Norge for at overtage Forsvaret for og Bestyrelsen af det meget Gods, der gav Svigermoderen alt for meget Bryderi[2]; og Eske Bilde, der allerede havde efterhaanden sendt sine ældste Börn ned til Danmark for at opdrages, delte dette Önske. Dette har sikkert været en medvirkende Aarsag til, at han besögte Herredagen 1531; men dengang var hans Nærværelse i Norge altfor vigtig til at han kunde faae Bergenhuus ombyttet med en anden mere beleilig Forlehning. Da imidlertid Alt i Norge var i Slutningen af 1532 og i Begyndelsen af 1533 tilsyneladende bragt til Ro, mente han at kunne med Ære forlange sig befriet fra sin Post som Befalingsmand paa Bergenhuus, hvorfor han den 17de April 1533 afsendte en af sine meest betroede Undergivne, Michel van Brunsberg, med flere af sine Svende til Holsten for at overgive Kong Frederik Bergens Slotslov igjen[3]; uden Tvivl har han tillige paalagt dem

---

[1]) Danske Magazin Tredie Række 2, 275. Vedel Simonsen, Familie-Efterretninger om de danske *Ruders* for 200 Aar siden uddöde Adelsslægt, 1, 173. Jfr. om Brunlaug og Eske Bildes Forhold til Henrik Krummediges Gods, Ny Danske Magazin 6, 1 ff., navnlig S. 19 ff. — [2]) See Fru Anna Ruds Breve i Vedel Simonsens *Ruder*, anf. Sted S. 229, 230, 235, 237, 244. — [3]) Eske Bilde *af Vaaben* befuldmægtiger Michel van Brunsberg, Stig Bagge, Bernt von Koffuarde og Oluf Smed at overlevere Kong Frederik Slotsloven til Bergenhuus, samt derfor at kræve Kongens Qvittering. Bergenhuus, femte Dag Paaske ($\frac{17}{4}$) 1533. Geheimearch. anf. St.

i Lybek at erhverve et Leidebrev for ham og hans Familie, hvilket var saa meget nödvendigere, — da Eske Bilde agtede at gjöre Reisen tilsöes — som Lybekkerne i Foraaret 1533 havde begyndt en Feide med Hollænderne, og deres Krydsere gjorde Söen usikker. Desuden synes det, at Bilde har havt til Hensigt at besöge Lybek selv, hvor han havde mange og betydelige Forbindelser, som naturligt var for Befalingsmanden i det af Lybekkere saa stærkt besögte Bergen. Michel van Brunsberg er formodentlig gaaet med en af de mange Skibsleiligheder fra Bergen til Lybek; thi allerede den 30te April udstedte Magistraten i Lybek fölgende Pas og Leide for hans Herre:

Wy Borgermestere vnnd Rathmanne der Stadt Lubeck bekennen in vnnd mit dussem unsen opene breve, dat wy den Gestrengen und Erntfesten Hrn Esken Bylden Ritter[1], Amtmann des Huses to Bergen yn Norwegen, edder sinen deneren und verwandten, so he yn unse Stadt und Gebede schicken werdt, vnse strack, secker, velig und ungefehrlich geleide vor uns und de unsen, der wy tho Lycke vnd recht mechtich und mogich, ock de umme unsentwillen doen edder laten scholen und wyllen, gegeuen hebben, So wy ock dem genannten Herrn Esschen Bilden und den andern samtlich und sonderlich geuen gegenuardich in Kraft disses Breues, ume in unse Stadt und gebede to kamende, Ere werue und Geschefte uttorichtende, und wedderumme van dar nah eren guden gefallen tho treken ungehyndert und unbefart sunder Lyst und geferde. Des to orkonde etc. am auende Philippi und Jacobi 1533[2].

Da Svendene afreiste fra Bergen, vidste man der endnu ikke, at Kong Frederik den Förste var död paa

[1]) Ridder var Eske Bilde dog endnu ikke dengang; men han kaldes rigtignok meget hyppigt saaledes især af Fremmede. — [2]) Dette Leidebrev, som her er ord- men ikke ganske bogstavret afskrevet, findes i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 9.

Gottorp den 10de April 1533. Naar de nu senest ved Ankomsten til Lybek erfarede Dödsfaldet, kunde de ikke udföre deres Ærinde; thi Bergens Slotslov var Eske Bilde betroet af *Kongen*, og han synes som dennes Regnskabsfoged at have været ham, ikke Norges Riges Raad, særlig forpligtet; men hvo skulde da nu modtage Slotsloven tilbage og give Bilde en gyldig Afsked? Der maatte skrives tilbage til Bergen, hvor Lehnsmanden nu ansaae det rigtigst at henvende sig til *Danmarks Riges Raad*. Hans Svende gik da til Kjöbenhavn og forebragte Rigsraadet, som i Juni 1533 samledes til almindelig Herredag i denne Stad, deres Herres Hverv. Det danske Rigsraad kunde imidlertid saa meget mindre modtage det norske Slot af hans Haand, som de sjællandsk-skaanske Medlemmer af Raadet ganske kort efter Kong Frederiks Död havde tilskrevet Erkebiskoppen af Trondhjem og forsikkret, at de i alle Punkter stadfæstede den Overeenskomst, deres Medbrödre Truid Ulfstand og Claus Bilde havde i November 1532 sluttet med det norske i Trondhjem forsamlede Raad, hvorved det gamle Forbund imellem Rigerne, der stillede disse som ligeberettigede, var bleven stadfæstet paany[1]. De havde i samme Brev meldt Kongens Död og anmodet Erkebiskoppen om at indkalde en norsk Herredag for at bestemme, til hvilken Tid det var Normændene beleiligt at samles med dem i en fælleds dansk-norsk Herredag. Da det nu tillige i Juni 1533 maatte være det menige danske Rigsraad magtpaaliggende, at vide saa

1) Norges Riges Raads aabne Brev om Underhandlingerne med T. Ulfstand og Cl. Bilde og om Fornyelsen af det gamle Forbund mellem Rigerne, Original paa Pergament med *ni* hængende Sigiller, i Geheimearchivet Pakken „Norge Nr. 81—85". Det sjællandsk-skaanske R. Raads Brev til Erkebiskoppen, dat. Hafniæ die Sancti Marci Ev. ($\frac{25}{4}$) 1533, i Aktstykker til Grevefeidens Historie, anden Samling, Nr. 3, S. 8.

vigtig en Fæstning som Bergenhuus i en paalidelig dansk Mands Haand, hvilket afgav en betydelig Sikkerhed imod de separatistiske Planer, man ikke kunde tvivle paa vilde fremkomme i Norge, tilskrev Rigsraadet Eske Bilde fra Kjöbenhavn den 18de Juni 1533 en Anmodning om at beholde Bergens Slotslov indtil den dansk-norske Herredag ved St. Hansdagstid 1534, hvor da baade det fælleds Kongevalg skulde foretages og Bestemmelse træffes angaaende Lehnene. Vilde han personlig begive sig til Danmark, havde Rigsraadet Intet derimod, kun at han da midlertidigen betroede Slottet til en paalidelig Mand. Samme Dag tilskrev Rigsraadet den trondhjemske Erkebiskop og indböd ham med övrige norske Rigsraader til den nævnte Valgherredag 1534, hvor da tillige Rigernes andre Sager kunde afgjöres; navnlig anmodedes det norske Raad om at lade Bergenhuus og de andre Kronens Slotte og Lehn i Norge staae „i den Skikkelse, som de nu ere", eller ingen Forandring at foretage med Forlehningsbrevene, indtil begge Rigers Raad samledes.

Der blev saaledes heller Intet af Eske Bildes danske og lybske Reise i 1533, og det saa meget mindre, som han ikke kunde være i Tvivl om, at Erkebiskoppen og hans Tilhængere nok havde Lyst til at benytte Thronledigheden som et Paaskud til et selvstændigt norsk Kongevalg. Dette sögte Eske Bilde at forhindre; og han stod ikke ene i denne Bestræbelse: Vincents Lunge, Niels Lykke, Erik Ugerup, Erik Gyldenstjerne, Claus Bilde, og hvad de andre danske Mænd hed, der havde Gods og

---

[1]) Det danske Rigsraads Brev til Norges Riges Raad, ex Haffnea, feria quarta intra octavas corporis Christi ($\frac{18}{6}$) 1533, Original paa Papir med 20 Segl i det norske Rigsarchiv, münchenske Saml. Hvdn 3240. Samme til Eske Bilde, af samme Dag; i det danske Geheimearchiv Norge, Fasc. 7, a. Begge disse Breve findes trykte, men uden Datering, i N. D. Magazin 2, 222, 242.

Indflydelse i Norge, önskede alle at opretholde de to Rigers Forbindelse. Det kom derfor heller ikke til noget Kongevalg paa den norske Rigsdag — thi saaledes maa man kalde den, da ogsaa Udvalgte af Almuen vare tilkaldte — der i August 1533 holdtes i *Bud*[1] i Romsdalen; tværtimod vedtoges det der, at de norske Rigsraader skulde besöge den fælleds Valgherredag i Kjöbenhavn ved St. Hansdag 1534. Hvad de norske Lehn angik, besluttedes det, at de nu *alle,* (altsaa ogsaa Regnskabslehnene), skulde holdes til Norges Raads Haand, indtil en ny Konge var valgt, der da skulde modtage dem af Raadets Haand: — en Forholdsregel, som, hvis den kunde gjennemföres, indeholdt en afgjort Erklæring om, at Norge var et reent Valgrige ligesaavel som Danmark; men det bestemtes tillige, at de Mænd, som nu havde Lehnene, skulde beholde dem indtil Kongevalget[2]. For Eske Bildes Vedkommende havde denne Beslutning altsaa den Betydning, at han nu skulde være det norske Riges og Rigsraads Mand, ikke som hidtil den dansk-norske Konges. Vi vide ikke, hvorledes han har stillet sig til denne Beslutning, men vel, at han nu for det förste opsatte sin Reise, og at han gjorde Alt hvad der stod i hans Magt for at bevæge Erkebiskoppen til med de nordenfjeldske Rigsraader virkelig at besöge Herredagen 1534, hvortil denne kjendelig nok ikke havde större Lyst, end han tidligere ved lignende Leiligheder havde viist. Ja da det i November 1533 i Odense forsamlede danske Rigsraad havde efter Erke-

[1]) Det er vel Böland i Herrö Præstegjæld, Söndmörs Fogederi, Romsdals Amt, da dette Sted ligger nærmest paa den almindelige Sövei imellem Vest- og Nordlandet. Herrö selv havde baade en Kirke og et lille Capitelshuus; see H. Ströms Söndmör, 2. — [2]) Instrux fra Erkebiskop Oluf m. fl. til de i Kjöbenhavn forsamlede norske Rigsraader, Bergen den 23de Juni 1534. Aktstykker til Grevefeidens Historie, Anden Samling Nr. 14, S. 24.

biskoppens Forlangende udfærdiget et Leide for de norske Rigsraader til at besöge Herredagen, og da Prælaten fremhævede den formeentlige Mangel ved Leidet, at tre betydelige danske Rigsraader, som havde været fraværende ved dets Besegling, ikke havde hængt deres Sigiller for det: saa sendte Eske Bilde i Foraaret 1534 en af sine egne Svende ned til Danmark for at faae et Tillægsleide af Mogens Gjöe, Erik Banner og Oluf Rosenkrands, de tre manglende Rigsraader[1]. Desuagtet lykkedes det ham ikke at overvinde Erkebiskoppens Frygt eller Modbydelighed for en fælleds dansk-norsk Herredag. Vel kom Oluf Engelbrechtsen med Hr. Niels Lykke og Johan Krukow, der ogsaa vare Medlemmer af Raadet nordenfjelds, til Bergen paa Reisen til Danmark; men efterat Vincents Lunge og andre norske Rigsraader vare afreiste, kom der dog noget i Veien, eller fandt Erkebiskoppen dog et Paaskud til at vende om igjen. Han lod en af sine trondhjemske Kanniker, Hr. Jens (Olsen?), fölge med Eske Bilde, der, efterat have betroet Bergenhuus med Lehnet i sin Fraværelse til sine troe Mænd Thord Roed og Stig Bagge, seilede den 24de Juni 1534 med sin Frue, nogle af sine Börn og af sine Svende paa sit eget Skib til Danmark, uden at have nogen Anelse om hvad der netop i de samme Dage gik for sig i Danmark. Thi den 22de

---

[1]) Brev fra Erkebiskoppen til E. Bilde om Mangler ved det danske R. Raads Leide, dat. Trondhjem, feria secunda næstefter domin. misericordiæ ($\frac{20}{4}$) 1534. Tillægsleide for Norges Riges Raad til at besöge den almindelige Herredag, som skal staae St. Hansdag Midsommer förstkommende, af Mogens Gjöe, Oluf Rosenkrands og Erik Banner, dat. Skanderborg tredie Pintsedag ($\frac{26}{5}$) 1534, Original paa Papir med paatrykte Segl, begge i Geheimearchivet, Norge, Fasc. 7 a. — Oluf Rosenkrands til E. B. dat. Nyborg Mandag efter Trinitatis ($\frac{1}{6}$) 1534, Original paa Papir i den Kjöbenhavnske Samling, Fascikel 53.

Juni 1534 var det at Grev Christoffer af Oldenborg gjorde Landgang paa Sjælland, hvormed Grevens Feide begyndte i Danmark. Ja endog Efterretningen om den fire Uger ældre Opstand i Malmö, der vistnok vilde have gjort Eske Bilde betænkelig, om han havde kjendt den för Afreisen, kom först til Bergen saa længe efter at han var afseilet, at det Bud, som hans Mænd paa Slottet strax sendte efter ham, ikke mere kunde indhente de Reisende[1].

Eske Bilde og den trondhjemske Kannik havde af Erkebiskoppen og de Nordenfjeldske faaet med sig Fuldmagt for de andre norske Rigsraader, samt for Hr. Mogens Gjöe og Biskop Ove Bilde som dem, de satte fortrinlig Tillid til, for at hverken Kongevalget, eller Afgjörelsen af Norges Stilling til den Valgte, eller andre vigtige Regeringssager skulde hindres eller opholdes ved deres Udeblivelse[2]. Hvad Eske Bilde personligt angaaer, da kalde de ham i disse Breve deres „kjære Medbroder", som var den almindelige Benævnelse i den ene Rigsraads Mund om den anden; man skulde derefter næsten troe, at paa denne halve norske, eller om man vil, denne nordenfjeldske Herredag i Bergen 1534 have de forsamlede Rigsraader i det mindste forelöbig antaget ham, som allerede siden

---

[1]) Vedel Simonsen, de danske Ruder I, 250. Thord Roed af Vaaben, Stig Bagge, Truels Jude, Niels Jude m. fl. bekjende, at de have annammet af Eske Bilde Slotsloven til Bergenhuus, den at forvare og til Bedste at holde benævnte E. B. og ingen Anden og, hvis han döer, da Norges Krone og Rigets Raad tilhaande, dog ikke at aflevere den, för disse *tre* Riger i Enighed og Forbund forsamles. Bergenhuus vigilia Iohannis Baptistæ ($\frac{23}{6}$) 1534. Geheimearchivet, Norge, fjerde Afdeling, Fasc. 9. — [2]) Foruden den S. 33, Anm. 2 anförte Instrux findes i Aktst. til Grevef. Historie, anden Samling, Nr. 13 S. 23. Erkebiskoppens og de andre Nordenfjeldskes Brev til de norske R. Raader paa Herredagen, dat. Bergen 23de Juni 1534; og i det danske Geheimearchiv, Norge Nr. 81—85, Fuldmagten for Ove Bilde og Mogens Gjöe af samme Dag.

1523 var Medlem af Danmarks Riges Raad[1], tillige til norsk Rigsraad. Dette, at en Mand paa engang var begge Rigers Raad, var ikke usædvanligt; det var Tilfældet med Eske Bildes Farbrodersön Hr. Claus Bilde, der havde det norske Riges Slot Bahuus i Forlehning. Senere kaldte ogsaa Erkebiskoppen selv engang Eske Bilde Norges Riges Raad; men der svæver endnu saa megen Dunkelhed over dette Forhold, at vi ikke ere istand til bestemt at sige, hvorledes det dermed egentlig forholdt sig. Det kan meget vel være, at en i Bergen truffen Aftale om, at Eske Bilde skulde indtræde i Rigsraadet og formelig optages, saasnart en almindelig norsk Herredag samledes, aldrig er kommen til Udförelse, fordi de paafölgende Begivenheder forandrede alle Tings Stilling i Norge.

Vincents Lunge er formodentlig nogle Dage tidligere reist Landveien til Skaane, hvor han traf Alt i störste Bevægelse over Lybekkernes og Grevens Angreb, og hvor han samledes med de skaanske Rigsraader og den övrige Adel hinsides Öresund i Landskrone. Om Herredagen kunde der ikke mere være Tale; og ihvorvel den skaanske Adel först havde besluttet at forsvare Landet, varede det dog ikke længer, end til Kjöbenhavns Slot havde overgivet sig den 24de Juli 1534, inden ogsaa den böiede sig for Grev Christoffer og anerkjendte ham som Rigsforstander i den fangne Kong Christians Navn. Men Claus Bilde, Vincents Lunge og hvo der ellers ere komne af norske Rigsraader underkastede sig ikke; de vendte tilbage til Norge, hvor nu den langvarige Krisis indtraadte, der endelig efter næsten tre Aars Vaklen förte til Norges fuldstændige Underkastelse under Christian den Tredie.

---

[1]) Jfr. J. H. Begtrup, Familien Munk med tre Roser i Skjoldet, Genealogisk og biographisk Archiv, I. Bd. Nr. 3—4, S. 184.

Eske Bilde var otte Dage underveis fra Bergen til Kjöbenhavn. Han kan neppe have anlöbet nogen Havn i Danmark eller Norge, eller talt med noget Skib underveis, da han ellers ikke kunde have været aldeles ubekjendt med Tingenes Omvæltning i Danmark. Nu kom han uden at ane nogen Fare den 2den Juli seilende Sundet ind til Kjöbenhavn, da han der paa Reden faldt i Hænderne paa Lybekkernes Krydsere under Henrik Adermanns og Jost Kysels Befaling. Kjöbenhavns By havde endnu ikke aabnet sine Porte for Greven, der efter Landgangen ved Skovshoved og Toget til Roskilde havde taget sit Hovedqvarteer i Kjöge. Lybekkerne blokerede saaledes Kjöbenhavn fra Sösiden; de afviste imidlertid ikke Eske Bilde, men anholdt ham som Krigsfange og hans Skib og Gods som Krigsbytte. Han beraabte sig naturligviis paa sit Leide, paa sin Egenskab af det norske Riges Lehnsmand, paa at Krigen var ham uvedkommende; men de to Krydsere vilde ikke anerkjende disse Grundes Gyldighed: en dansk Rigsraad, der besad betydelige Godser og stod i Familieforbindelse med de anseeligste Slægter i Danmark, navnlig med de fleste og indflydelsesrigeste Medlemmer af Rigsraadet, var for vigtig en Fangst til at Lybekkerne skulde lade den slippe sig af Hænderne. Mod Leidet have de sagtens indvendt, at det var forældet og givet under ganske andre Forudsætninger end dem, der nu fandt Sted; mod hans Paaberaabelse af hans Stilling i Norge kunde de sætte hans Stilling i Danmark og hans Egenskab af Godseier i Skaane, hvis Rigsraad og Adel endnu stod fjendsk imod Lybek og Greven. Dog henstillede de Sagens endelige Afgjörelse til Lybeks Raad og behandlede ham ret skaansomt. Da netop hans Gods i Sjælland og Skaane nu var udsat for den störste Fare, tillode de ham at komme iland i Kjöge, hvor han raf sin Fætter Hr. Anders Bilde, som för nogen anden

dansk Magnat havde, efter en kort Modstand paa sin Gaard Söholm i Stævnsherred, hyldet Greven og var traadt i hans Tjeneste som hans förste Raad og Minister. Ham overdrog nu Eske Bilde den 9de Juli 1534 i Kjöge Forsvaret for sit Gods i Sjælland[1] og vendte tilbage til Skibene paa Reden, hvor han enedes med de lybske Anförere om, at han gav sit Ord og sin Haand paa at indstille sig i Lybek for Raadet, om og naar dette forlangte det. Han skrev da strax den 13de Juli 1534 til Raadet i Lybek, til endeel anseelige Borgere af sit Bekjendtskab i Staden, og til den gamle Biskop af Fyen, Jens Andersen Beldenak, som endelig der havde fundet en tryg Havn efter saa mange haarde Storme, og som stod i Forbindelse med anseelige Mænd der i Byen[2]. Hans Brev til Borgerne lyder saaledes:

— Kjære Venner, giver jeg Eder tilkjende, at nu Torsdag, som er Vor Frue Dag Visitationis, kom jeg her indlöbende paa Reden for Kjöbenhavn, udsendt af Norges Riges Raad for et Sendebud til menige Danmarks Riges Raad, som min Instruction og andre beseglede Breve det ydermere formelde og udvise kunne. Nu er jeg med Hustru, Börn, Skib og Gods af det ærlige Raads til Lybek Udliggere her angreben og forhindret; og vidste jeg ikke

---

[1]) Aabent Brev af Eske Bilde, hvorved han overdrager sin Farbrodersön, Hr. Anders Bilde, Forsvaret for alt hans Gods i Sjælland. Kjöge, octava visit. Mariæ virg. ($\frac{9}{7}$) 1534; i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 8. Den 5te Juli havde Anders Bilde overgivet sig til Greven, see Aktst. til Grevef. Hist. Nr. 60, S. 101. — [2]) Jens Andersen, Episc. Ottoniensis et postulatus Strengnensis til Eske Bilde: Dennes Brev af Mandag efter Knud Konges Dag har Jörgen Wullenwever overantvordet ham. Han raader ham personlig at gaae til Lybek og gjöre for Raadet samme Aarsage, som han tilskrev Biskoppen. Lybek er en Stad mod Vold; ham vil ingen Uret skee. Dat. Bispegaarden i Lybek, Mandag efter vincula Petri ($\frac{3}{8}$) 1534. Original paa Papir med Forsegling i det danske Geheimearchiv.

af nogen Feide, Krig eller Orlog, för end jeg her nu greben blev, og ei heller haver jeg været udi Danmark udi tre Aar paa det næste. Desligeste haver jeg en ærlig, oprigtig, christelig Leide af det ærlige Raad til Lybek. Derfore beder jeg Eder kjærligen og gjerne, at I alle samtligen ville vel gjöre som mine gode Venner og være mig behjelpelig til det ærlige Raad af Lybek, at jeg, min Hustru og Börn maatte dette Fængsel qvit blive. Hvilket jeg altid kjærligen o. s. v. Skrevet paa Reden for Kjöbenhavn, Mandagen næst efter Sancte Knud Konges Dag ($\frac{13}{7}$) Aar 1534.

Brevet er adresseret til Henrik Karstensön, Hans Busk, Herman Kræmer, Hans Kræmer, Henrik Skeppinge, Henrik Mörder og Herman Tidemand, Borgere i Lybek[1].

Indtil Svar kunde indlöbe fra Lybek, tillode de to Anförere ham at opholde sig i Malmö, hvor han eiede et Par Gaarde[2], og hvor en af hans Sönner, som gik i Skole hos Lector Frants Wormordsen, formodentlig var i Huset hos Jörgen Kock[3], der synes at have staaet i saa god

---

[1]) Udkast i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 8. — [2]) Magistraten i Malmö til Jost Kysel, at E. B. med Familie og Gods maa opholde sig i deres By. *Elbogen* Montags nha Marien visitationis 34, Original paa Papir med Segl, i Geheimearchivet. Niels Bertelsen, Eske Bildes Foged paa Valden, skriver ham derfra den 11te Mai 1536, at han efter Malmös Overgivelse har været der i Staden; alle gode Mænds Gaarde i Malmö ere nedbrudte; Eskes *ene* Gaard ved Vesterport ligeledes; *men den* Gaard, Mester Claus Urne beboede, staaer endnu. Original paa Papir i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 8. — [3]) Eske Bilde til Citze Jörgen Mönters i Malmö; han tager sin Sön og sin Brodersön fra Lector Frants. Vordingborg, Tirsdag post. Severini ($\frac{27}{10}$) 1534; sammesteds. — Fra og til Eske Bilde, under dette hans Ophold i Malmö i Juli og först i August 1534, haves flere Breve i samme Samling og Pakke.

Forstaaelse med Eske Bilde, som Tidens Leilighed overhovedet tillod. Hans Frue derimod opholdt sig i Sjælland; og naar der i deres og deres Venners Breve fra den Tid tales om deres „Fængsel", maa dette Ord ikke forstaaes om Berövelse af den personlige Frihed, men tages i den ældre Betydning om det at være en Krigsfange[1], her navnlig om den Forpligtelse, der paahvilede den midlertidigen lösgivne Fange, at skulle indstille sig, naar det fordredes.

Svaret fra det lybske Raad var ikke ganske efter Eske Bildes Önske, da det fastholdt ham ved den engang indgaaede Forpligtelse til at indstille sig hvor og naar Lybeks Raad forlangte det; men det kaldte ham ikke strax til Lybek, tværtimod modtog han den 7de August et Pas af Jost Kysel til at drage med sin Familie og sine Folk til sine Gaarde, som han selv vilde[2], — en Tilladelse, der rimeligviis har stöttet sig til Raadets Svar paa Anförernes Indberetning. Thi Biskop Jens Andersens Svar paa Eske Bildes Brev af 13de Juli er dateret Lybek den 3die August, der sagtens er nogle Dage efter at dette var ankommet til Lybek; ogsaa andenstedsfra vide vi, at man i Lybek endnu i Juli Maaned kjendte hans Anholdelse[3]. Saaledes kan Raadets Svar meget vel have været paa Kjöbenhavns Reed inden den 7de August.

At Eske Bildes Slægt og Venner sluttede sig meget hurtigt til Grev Christoffer, kom ham vel tilpas hos denne. Allerede den 21de Juli, endnu inden den skaanske Adel havde hyldet Greven, udvirkede Jörgen Kock et almindeligt Beskærmelsesbrev for Eske Bildes og hans

---

[1]) Jfr. Videnskabernes Selskabs Ordbog, Ordet Fængsel. — [2]) Jost Küsel, Howetmann des Grawen vann Oldenborch vnnd der herenn van Lübeck, til Eske Bilde, Fredag för Laurentii ($\frac{7}{8}$) 1534, i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 8. — [3]) den 27de Juli skriver Marcus Meyer derom til Hertug Albrecht af Meklenborg; Aktstykker til Grevefeidens Historie S. 123.

Families og Folks Personer og alt hans Gods i Sjælland' Skaane og Halland[1]. Anders Bilde forskaffede den 27de Juli Fru Sophie et Leide af Greven til at reise hvor hun vilde i Landet[2], hvilket var af saa meget större Vigtighed, som Manden selv dengang endnu kun havde Frihed til at opholde sig i Malmö og saaledes ikke kunde tage Vare paa sit Gods i Sjælland. Dagen efter gav Grev Christoffer Bildes Svend Berndt Koffart Pas til Lybek, da dennes Herre önskede at sende ham derhen for at underhandle med Raadet om sin Frihed[3]; og da den kjöbenhavnske Raadmand Oluf Skriver til Belönning for sin Mægling, der havde bevirket Kjöbenhavns Overgang til Greven, havde faaet Vor Frue Kloster i Roskilde til Lehn af ham, uagtet Fru Anne Rud, Eske Bildes Svigermoder, af Kong Frederik var belehnet dermed, saa udstedte Greven dog den 4de August en Befaling til ham, at han ikke maatte gjöre Bilde eller hans Frue Hinder paa det Qvæg og Gods de havde staaende der[4].

Denne Eske Bildes Begunstigelse er etBeviis mere paa, at Grev Christoffer ingenlunde, som det almindelig fremstilles, optraadte i Danmark som Adelens Forfölger, men at han tværtimod sögte at drage den til sig, hvilket da ogsaa i det Hele lykkedes ham hurtigt nok i Sjælland og Skaane. Ogsaa Eske Bilde synes at have sluttet sig til Greven, i det mindste da han var iland i Kjöge; thi

---

[1]) N. D. Mag. 5, 130. — [2]) Original (dat. Kjöbenhavns Slot, Mandag efter Jacobi 1534) med paatrykt Segl i det danske Geheimearchiv. Anders Bilde er nævnt som Relator. — [3]) Grev Christoffers Pas for Berndt Koffart, Kjöbenhavns Slot den 28de Juli 1534, Original med paatrykt Segl i det danske Geheimearchiv. — [4]) Grev Christoffer forbyder sin Befalingsmand i Frue Kloster i Roskilde at befatte sig med Eske Bildes og hans Hustrues Gods; Kbhvns. Slot Tirsdag efter Petri ad vincula 1534, i en Vidisse udst. af Magistraten i Roskilde den næste Dag; Geheimearchivet.

da vi af hans Breve vide, at han i Tiden efter den 13de Juli opholdt sig i Malmö, maa det have været under det *förste* Ophold i Sjælland, at han med Anders og Hans Bilde sögte at formaae sin Morbrodersön Knud Gyldenstjerne (Pedersön) til at overgive Greven det ham af Enkedronningen betroede Nykjöbing Slot, der hörte til hendes Livgeding[1].

Grev Christoffer var imidlertid Lybeks Bundsforvandte, ikke dets Tjener; det var ham, ikke Staden, der var Herre i Sjælland og Skaane; men Eske Bilde var Lybekkernes Fange, saa at Grevens Gunst vel kunde være ham i mere end een Henseende gavnlig, men ikke befrie ham fra den Forpligtelse, han nu engang havde indgaaet imod det lybske Raad. Hvorfor dette holdt saa fast paa ham, har det vel ikke udtalt; men man kan dog nok begribe, at det i Lybek herskende Krigsparti ikke vilde opgive nogen Fordeel, inden det saae, hvorledes Krigen i Holsten og i Danmark vendte sig, og om ikke nogen af dets Mænd kunde komme i en saadan Stilling, at en betydelig Gidsel eller en vigtig Mand til Udvexling kunde være meget önskelig. Det i det mindste Tvivlsomme i deres Berettigelse til at anholde ham, og det unegtelige Brud paa Lybeks eget Leide, kunde ikke holde Mænd tilbage, der i meget större Ting havde tilsidesat Folkeretten for deres Planers Skyld. For Lybeks Handlende kunde det ogsaa være af Interesse, at vide Befalingsmanden i det dem saa vigtige Bergen i Stadens Magt.

Eske Bilde fik derfor vel nok Lov til for det förste at opholde sig paa sine Godser i Danmark, men alle hans Bestræbelser for at blive löst fra hiin Forpligtelse

---

[1]) See Knud Gyldenstjernes Breve til de tre Bilder, dat. Nykjöbing den 29de Juli 1534, i Aktstykker til Grevefeidens Historie Nr. 76—77, S. 124 ff.

bleve frugteslöse. Berndt Koffart udrettede Intet; Biskop Jens Beldenak, hvem Bilde atter henvendte sig til, raadede ham at komme selv til Lybek, hvor han kunde være vis paa en retfærdig Behandling [1]; og da Henrik Krone fra Lybek overbragte ham mundtlig Raadets Forlangende om, at han nu skulde indstille sig, men selv udsætte Sagen efterat have hört alle Omstændigheder nærmere udviklede, saa formaaede Eske Bilde rigtignok endog Grev Christoffer selv til at intercedere hos Raadet i Lybek; men heller ikke denne Forbön hjalp, eller kom maaskee for seent, da den krydsede Raadets strenge Indmaning, der löd saaledes:

Gestrenge vnnd Erntuester Herr, na gelegenheit gude frundt. Alsz Iwe ge. vnszernn vthliggeren vnnd Bouelhebberenn, so wy dussen somer thor Zeewarth gehadt, handtloffte vnnd thosage gedaenn, vor vns vp vnsze erfurderent ane alle excusationn tho erschinenn, dem na willenn Wy gegennwardygenn vnnd hyr mith desuluen Iwe ge. erer gedanenn handtastinge vnnd by ritterlichenn erhenn ermanet vnnd geladenn hebben, sick myt sampt oren vorwantenn deneren vnnd Knechtenn, so dathmael by sich gehadt, straxs vnnd angesichts breues hir her ann vnns thom allerfurderlichstenn to vorfugenn Ann dan ock nene entschuldinge vnnd vthflucht vorwendenn noch gebrukenn, dann sick darynne Rytterlich, erlich, vnnd rechtmetig doenn ertogenn, dar mith wy yn anderer gestalt, mate vnnd forme dar yegenn tho trachtenn [des wy doch nicht vngerne enthauenn] nicht mogen vororszacket werdenn. Dath wy Iwer ge. vmme sick dar na tho richten nicht

[1]) Jens Andersen til Eske Bilde, dat. ex curia episcopali lubecensi die beate virginis assumptionis (15/8) 1534 i C. Paludan-Müllers Jens Andersen Beldenak, Biskop i Fyen; Bilag Nr. 1, 142 (2den Udgave).

hebben mogenn bargenn. Schreuenn vnder vnserm Segnett, donredages nha Francisci ($\frac{8}{10}$) Anno xxxiiij. — Burgermeistere vnnd Radtmanne der Stadt Lübeck [1].

Nu maatte altsaa Eske Bilde finde sig i at tiltræde den ufrivillige Reise til Lybek. Han drog selv igjennem Sjælland, over Tryggevælde og Vordingborg, til Nielstrup paa Laaland, hvor han i nogen Tid opholdt sig hos Hr. Johan Oxe [2], medens han paa den ene Side udvirkede et Pas for sin Reise hos Hertug Christian, som dengang beleirede Lybek [3], og paa den anden Side sendte sin Svend Berndt Koffart til denne Stad for at tage yderligere Besked af Raadet. Dette paalagde ham da at gaae til Rostok og der oppebie nærmere Tilsigelse. Han efterkom denne Befaling, gik til Gjedsör og ankom derfra den 20de November 1534 til Rostok, hvor han forblev, indtil han den 6te December fik Ordre at komme til Lybek [4]. De af hans Svende, der vare anholdte med ham, havde han ved sin Afreise sendt ombord for at afgaae tilsöes fra Kjöbenhavn eller Kjöge til Lybek, da de vare indmanede med ham; men en Storm eller andet Tilfælde nödte dem

---

[1]) Original paa Papir med det paatrykte Stadssigil, i denKjöbenhavnske Samling, Fasc. 8. — [2]) Aktstykker til Grevefeidens Hist. *anden* Samling Nr. 27, S. 45. E. B. til Citze Jörgen Mönters, Vordingborg, Tirsdag post Severini ($\frac{27}{10}$) 1534; Samme til Mogens Gyldenstjerne, Nielstrup udi Laaland Allehelgensdag ($\frac{1}{11}$) 1534; til Fru Sophie, Aalholm, Torsdag post animarum ($\frac{5}{11}$) 1534; til Samme, Gjedsergaard octava omnium sanctorum ($\frac{8}{11}$) 1534, og anden St. Mortensdag ($\frac{12}{11}$) 1534, samt Brev af samme Dag og Sted til hans Sön Jörgen. Alle i den Kjöbenhavnske Samling, Fascikel 8. — [3]) Leidebrev for Eske Bilde, dat. Eutin, Sontag nach omnium sanctorum ($\frac{4}{11}$) 1534, i den danske Oversættelse af Krags Christian den Tredie, 2, 591. — [4]) Breve til Fru Sophie dat. Rostok, Vor Frue Dag præsentationis ($\frac{21}{11}$) 1534 (*igaar* kom jeg over), ibidem St. Catharinæ Dag ($\frac{25}{11}$) 1534, og ib. Vor Frue Aften conceptionis ($\frac{6}{12}$) 1534; i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 8.

til at vende om, og i Rostok udvirkede Eske Bilde det lybske Raads Tilladelse for dem til at forblive i Danmark [1]. Dette viser, at det ikke saa meget kan have været Raadet om det störst mulige Antal Krigsfanger at gjöre, som netop om Eske Bildes Person. Men hvad kan da have bevæget det til at indmane ham just nu i October og at lade ham opholde sig saa længe i Rostok? Det sidste har uden Tvivl været foranlediget ved Krigen i Lybeks umiddelbare Nærhed, da den holstenske Hær havde opstillet sig ved Trave og beleirede Travemünde, medens den afbröd Lybeks Forbindelse med Holsten; og hvad Indmaningen angaaer, da tör det just ved den Tid have været Krigspartiet i Lybek magtpaaliggende, at have en betydelig dansk Magnat som Gidsel i sine Hænder. Det var i October 1534, at det, haardt betrængt af Holstenerne, kastede sig i Armene paa Hertug Albrecht af Meklenborg og forbandt sig med ham om at indsætte ham til Rigsforstander i Danmark istedetfor Grev Christoffer. Greven med det ham undergivne danske Rigsraad kjendte denne Plan og betragtede den som afgjort fjendtlig imod sig, hvorfor Greven paalagde Adelen at passe vel paa, da han ansaae de Tropper, der i Lybek og Meklenborg samledes til Toget til Danmark, for sine Fjender; og Adelen, allerede misfornöiet nok med Tingenes hidtilværende Gang, var aldeles bestemt paa at modsætte sig Hertug Albrecht og Lybekkerne, — i det mindste Adelen i Skaane, der let kunde faae Hjælp af den i Halland indrykkede svenske Hær, som i November og December beleirede Varberg. Da Lybekkerne virkelig kom, faldt den skaanske Adel ogsaa aabenbart til Svenskerne og

---

[1]) E. B. til sine Tjenere Herman Spanhacke og Claus v. Stendal, Rostok St. Barbaræ Aften ($\frac{3}{12}$) 1534, i den Kjöbenhavnske Samling, Fascikel 8.

hjalp dem at vinde Seiren ved Helsingborg den 13de Januar 1535; og havde Grev Christoffer kunnet faae en taalelig Fred med Christian den Tredie ved Sammenkomsten i Kolding sidst i 1534, er der al Grund til at antage, at han vilde have modsat sig Hertug Albrecht og Lybekkerne med Vaabenmagt. Nu maatte han jo vel finde sig i at række dem Haanden mod den fælleds Fjende, som ikke vilde byde ham Fredsbetingelser, han mente at kunne modtage; men i de sidste Maaneder af Aaret 1534, da Lybekkerne kunde vide, at de vilde komme til at sende baade Krigsmagt og flere af deres anseelige Mænd til Kjöbenhavn og Landene ved Öresund, ja da de havde fattet den Plan, at fange de vigtigste Rigsraader og före dem til Tydskland — vel baade fordi de kjendte deres sande Mening, og fordi de vilde svække og isolere Greven, som de tænkte at fortrænge saasnart de kunde: da var det ganske naturligt at de begyndte med at sikkre sig en Mand, der havde saa meget at betyde iblandt Sjællands og Skaanes Adel, at om Jörgen Wullenwever eller Marcus Meyer eller nogen anden anseet Lybekker skulde i Danmark komme i en mislig Stilling, vilde Hensynet til Eske Bildes Sikkerhed i Lybek holde den oplöftede Haand tilbage. Saaledes forstod man allerede dengang Lybekkernes Mening med Eske Bildes Indmaning. Marcus Meyer kom midt i December, efterat Freden med Holsten var sluttet den 18de November 1534, til Sjælland og derfra til Skaane med tre Fænniker Knegte i Lybeks og Hertug Albrechts, ikke i Grev Christoffers Tjeneste; og ved Nytaarstid kom Jörgen Wullenwever til Kjöbenhavn vist ikke som nogen Grev Christoffer velkommen Gjæst, da Hensigten var at formaae ham til at vige for Hertug Albrecht i Overeensstemmelse med det Forbund, de fire vendiske Söstæder den 14de November 1534 havde sluttet med Hertugen. Men strax efter

Marcus Meyers Ankomst skrev Hr. Oluf Nielsen Rosenkrands, der ogsaa nu var en af Grev Christoffers Mænd, til Eske Bildes Frue, som var bleven tilbage i Danmark: „jeg troer fuldkommelig, at de ikke have gjort det til Ende med Eske det volder intet Andet end disse Folk, som nu her ere indkomne i Landet. Thi jeg fornemmer, at det er min Herre (nemlig Grev Christoffer) uvitterligt og hans Naades Raad, at de ere her indkomne. Og er deres Hövedsmand i Lybek, Marcus Meyer, og med samme Folk, og kan jeg vel troe, at de ville holde Eske der saa længe, om Marcus skulde blive noget her behindret efterdi de ere saa ubudne komne hid og han (nemlig Eske Bilde) er höit agtet i Lybek[1].

Altsaa, hvad enten Bilde retmæssigen var anholdt af de lybske Krydsere eller ei, hvad enten han var at ansee som Krigsfange eller som den, der alene ved det Krydserne givne Tilsagn var forpligtet til at indfinde sig i Lybek, saa havde det herskende Krigsparti Fordeel af at holde ham tilstede indtil videre. Hans Haab om, ret snart at faae sin Sag afgjort af Raadet, blev derfor ikke opfyldt; man holdt ham hen og udsatte Afgjörelsen; thi kun om Gidselens Tilstedeværelse var det Magthaverne at gjöre. Derfor fik han hverken Svar eller Frihed, saalænge Krigspartiet sad ved Roret i Lybek; ja efter Marcus Meyers Nederlag ved Helsingborg og efterat Almuens voldsomme Bevægelse i Sjælland havde bragt de fleste Rigsraader der i Landet og paa Smaaöerne i deres og deres Bundsforvandtes Hænder, gik de endnu videre paa samme Vei, idet Wullenwever i Marts 1535 förte Otto Krumpen og Niels Lunge, der sad fangne paa det Lybekkerne over-

---

[1]) Oluf Rosenkrands til Fru Sophie Eske Bildes, dat. Vallö St. Thomas Apostels Dag ($\frac{21}{12}$) 1534; Original paa Papir med paatrykt Segl i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 8.

givne Nykjöbing Slot, med sig til Tydskland. Det var saaledes Lybekkerne, der gjorde det förste Skridt til at bortslæbe de vigtigste Medlemmer af det danske Aristokrati uden anden Grund end for at sikkre sig Gidsler og sætte sig i Fordeel, naar det kom til Fredsunderhandlinger.

I Lybek behandledes Eske Bilde ikke som Fange. I et Brev, hans Broder Magnus Bilde tilskrev Fru Sophie i August 1535, fortæller han, at i en Samtale, han har havt med Hr. Johan Wullenwever[1], har denne givet gode Efterretninger om Eskes Befindende og ifölge dennes eget Paalæg sagt, at han „lider vel og maa gaae til Kirke, ud paa Gaden og til Gjæst, hvor ham lyster"[2]. Ogsaa hans Broder Biskop Ove Bilde havde beroligende Efterretninger om hans Tilstand[3]. Han fik Tilladelse til at lade sin Kone og sine Börn komme til sig i Lybek, hvilket dog ikke skeete, fordi Magthaverne i Danmark, Hertug Albrecht af Meklenborg og Grev Christoffer, ikke vilde tilstede hende at reise[4]. Der fattedes ham saaledes i Lybek intet andet, end at han ikke kunde faae Ende paa sin Sag. Og det manglede dog ikke paa Anstrengelser af hans Nærmeste for at udvirke hans Frihed. Det norske Rigsraad reklamerede ham gjentagne Gange som norsk

---

[1]) Mon en Broder til Jörgen og Joachim W.? — [2]) Mogens Bilde til Fru Sophie, Roskilde feria secunda post festum decollationis Johannis Bapt. ($\frac{30}{8}$) 1535; i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 8. — [3]) D. Mag. 1, 188 ff. — [4]) Leidebreve for Eske Bilde med Hustru, Börn og Gods, udstedte af Borgermestere og Raad i Wismar d. 28 Januar 1535 og i Rostok Langfredag ($\frac{26}{3}$) 1535; Eske Bilde til Jörgen Wullenwever, nu værende i Danmark, hvem han minder om det Löfte, at maatte lade sin Hustru og sine Börn komme til sig; Lybek Mandagen Trinitatis ($\frac{24}{5}$) 1535; alle i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 8. E. B. til Fru Sophie, Lybek St. Laurentii Aften 1535, Original paa Papir, Geheimearch.

Lehnsmand og som den, der var udsendt i Norges Riges Ærinde[1]; om hans Hustrues Bestræbelser for at sætte hans Venner i Bevægelse vidne adskillige Breve til hende, af hvilke et alt længe har været trykt, det fra Biskop Ove Bilde, hvori han melder om sine Forestillinger hos Kong Christian den Tredie og dennes Löfte om at tage sig af hans Sag ved Leilighed, — et Löfte, der kunde synes at betyde lidt, da jo Kongen var i aaben Krig med Lybek; men i September 1535, da Ove Bilde skrev, vare Krigspartiets Modstandere allerede komne til Magten i Lybek, saa at der var god Udsigt til, at alvorlige Forestillinger om det Uretfærdige i hans Anholdelse ikke længer vilde blive overhörte. Men jo beredvilligere baade Kongen og Eske Bildes Venner vare til at virke for hans Befrielse, desto ubehageligere maatte det være ham, at Dr. Johan Oldendorp, Lybeks Syndicus og ivrig Tilhænger af Krigspartiet, ved de frugteslöse Fredsunderhandlinger i Oldeslo og Reinfeld i Juli og August 1535 sögte at skyde Skylden for hans Fangenskab i Lybek over paa ham selv. Denne ærekrænkende Sigtelse for at have spillet under Dække med Lybekkerne og drevet Gjæk med Kongen og sine Venner enten maatte Eske Bilde i Öieblikket tie til, eller han erfarede den förs efter Krigspartiets Fald; da erhvervede han for at modbevise den et Vidnesbyrd af Raadet i Lybek, hvilket han omsendte til de forskjellige Deltagere i hiin frugteslöse Fredscongres. Borgermestere og Raad gjöre deri vitterligt, at Eske Bilde har beklaget for dem, hvorledes Nogen (Dr. Oldendorp[2]) har i Oldeslo

[1]) Samtlige Norges Riges Raad nordenfjelds og söndenfjelds til Raadet i Lybek, dat. Bergen Dionysii Dag ($\frac{9}{10}$) og Stenvigsholm den 19de November 1534, samt Skrivelse fra Erkebiskop Oluf til Eske Bilde, dat. sammest. og samme Dag 1534, Udkast eller samtidige Afskrifter i Geheimearchivet, Norge Fasc. 7. a. — [2]) At det var denne Mand, sees af andre Papirer om samme Sag, sammest.

i de hertugelige og Stædernes[1] Gesandters Nærværelse sagt, at han meget vel kunde være bleven fri for det Löfte, han havde gjort Lybek, dengang da de indmanede ham fra hans Gaard Valden, men at han ikke vilde. Da Eske Bilde nu anseer dette for ærekrænkende, bevidne de, at det er usandt, og at de aldrig have givet Nogen Befaling til at sige dette. Tværtimod har Eske Bilde selv og ved sine Venner tidt og ofte ladet dem anmode om at befries fra sit Fængsel, „hvilket dog af gode, betænkelige og bevægelige Aarsager, som vi have havt dertil, ikke har kunnet indrömmes og forundes Hans Strenghed förend paa denne undertegnede Dag". Brevet er dateret Fredag efter Allehelgensdag 1535, saa at vi altsaa heraf tillige erfare, at det var den 5te November 1535 at Eske Bilde endelig fik sin Frihed igjen af Lybekkerne[2]. Samme Dag maatte han tillige give Raadet sin Orfeide, at han ikke vilde hevne sit Fængsel. Iblandt Eske Bildes talrige Breve findes Beviser nok paa, at han har staaet paa en god Fod med de anseeligste Mænd af de Gamles Parti i Lybek, navnlig med Hr. Niels Brömse og Joachim Gerken, ogsaa

---

[1]) d. e. Hertug Christian af Holsten (Christian den Tredie) og de sex mæglende Hansestæder, Cölln, Danzig, Bremen, Magdeburg, Brunsvig og Hildesheim, foruden Hamborg og Lyneborg, af hvem denne frugteslöse Fredscongres var foranlediget. — [2]) I den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 8. Hvor nærgaaende Johan Oldendorps Beskyldning har forekommet E. B. sees af flere Breve, hvormed han sendte Raadets Erklæring om til de Gesandter, der havde deltaget i Oldeslomödet, og af et Brev fra Bernhard von Melen til E. B., der havde anmodet denne Mand om et Vidnesbyrd i Sagen. Dette sendte v. Melen ham nu fra Lybek, Fredag efter Petri og Pauli ($\frac{30}{6}$) 1536 (altsaa længe efter at han var kommen lös ikke alene af sit lybske, men af sit trondhjemske Fangenskab): Original paa Papir med paatrykt Segl i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 8. Eske Bildes Orfeide, frydags nach Omn. Sanct. 1535, Samtidig Afskrift i Geheimearchivet.

förend Krigspartiets Fald; man kunde derfor undre sig over, at han först fik Ende paa sin Sag i November, da dog de Nye havde maattet udtræde af Raadet, hvor de Gamle atter indtoge deres Sæder, allerede i August. Men deels har der været meget Andet og Vigtigere for de Gjenindsatte at tænke paa strax, end hans Sag; deels vare begge de nævnte Borgermestere i October fraværende i Lyneborg paa et Möde med keiserlige Gesandter. Desuden vilde heller ikke de Gamle lade Eske Bilde slippe uden at vinde nogen Fordeel for Handelen paa Bergen, hvilket man seer af senere Brevvexling imellem ham og Lybekkerne [1].

Hvitfeld og Krag feile naar de sige, at Eske Bildes Frihed var udtrykkeligt betinget i den saakaldte Stokkelsdorperfred af 18de November 1534 [2]. Der er i Freden slet ikke Tale om ham, og kunde ikke vel være det; han var dengang endnu i Danmark, og det var ikke afgjort, om han skulde betragtes som Fange eller ikke; desuden havde Christian den Tredie ingen Grund til at fortolke Fredens, i ganske almindelige Udtryk holdte, Bestemmelser om Fangers Udvexling til Eske Bildes Gunst, da denne snarere maatte betragtes som Grev Christoffers end som *hans* Mand; thi til Christian den Tredie stod han *paa den Tid* ikke i noget Tjenesteforhold, hvorfor han jo ogsaa sögte om hans Leide, da han skulde reise til Lybek.

---

[1]) Borgerm. og Raad i Lybek skrive blandt Andet til E. B. Sontags Judica ($\frac{1}{8}$) 1537: Vnnd nach dem ock myt Iwer Gestr. alss de yungest alhir by vnss, yn vnsserm namenn boredet vnnd besprackenn, Iwe Gestr. sick des ock vorsecht, myt flythe dar ann tho ssyen, vnd tho uorschaffenn, dath men denn vyssk na older gewonte qwystenn, ock halff rothscher vnd halff runthfyssk makenn scholde, susts wurde de runthfyssk gar tho nichte werdenn. So wolden wy o. s. v., Kjöbenh. Samling, Fasc. 8. — [2]) Cragii Annales p. 67, Hvitfeld Chr. III Bl. L., Aktstykker til Grevef. Historie, Nr. 134, S. 226.

Imedens Eske Bilde var i Lybek, opholdt hans Frue sig med de af Börnene, de havde hos sig, paa deres Godser i Skaane og Halland, navnlig paa Gaarden Valden, hvor hun i Slutningen af 1534 kom i en ubehagelig Stilling imellem de krigsförende Magter. De Svenske faldt i October ind i Halland til Fordeel for Hertug Christian, droge Halmstad over paa deres Side, og beleirede i et Par Maaneder Truid Ulfstand paa Varberg, fordi hverken Slottet eller Byen vilde forlade Grev Christoffers Parti. Nordligere sad Claus Bilde paa Bahuus som en afgjort Modstander af Greven, medens dennes tydske Tropper under Bastian van Jessen i Forbindelse med den skaanske og sjællandske Adel laa i Engelholm for at holde Öie med Svenskerne. Saaledes kom Indbyggerne i det sydlige Halland i den ubehagelige og tvetydige Stilling, som altid Beboerne af et mellem tvende fjendtlige Hære beliggende Land. De holdt sig neutrale saa vidt muligt; og navnlig stod Fru Sophie i Brevvexling med begge Parter, saavel med den svenske Anförer i Halmstad som med de danske Adelsmænd i Engelholm [1] og sögte at bære Kappen paa begge Skuldrene, saa godt det lod sig gjöre. Saaledes seer man af et Brev, hendes Mand skrev til hende den 5te November 1534 fra Aalholm paa Laaland, at hun har meldt ham, at der var fordret af hende at „udgjöre" ti Heste imod de Svenske. Eske Bilde paalagde hende at svare, at han havde sine Heste med til Lybek, og at han desuden ikke kunde Noget udgjöre Sverrigs Konge

---

[1]) I den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 7 og 8 findes flere Breve til og fra Fru Sophie i denne Periode. Især stod hun i Correspondence paa den ene Side med Holger Gregersen Ulfstand, en af den skaanske Adels Anförere i Engelholm, paa den anden med hans Foged paa Laholm Slot. Jacob Bagge, den svenske Anförer i Halmstad, til Fru Sophie, Löverdag næst efter Anne ($\frac{1}{1}\frac{2}{2}$) 1534; i Geheimearchivet.

under Öine, paa det han — en norsk Lehnsmand — ikke skulde være en Aarsag til Feide imellem Sverrig og Norge. — Hvad der noget lettede Fru Sophie denne vanskelige Stilling, var den danske Adels hemmelige Tilböielighed for de Svenske og Hertugen af Holsten; og da den allersidst i Aaret 1534 gik aabenlyst over til de Svenske, hvoraf Fölgen var Marcus Meyers Nederlag ved Helsingborg den 13de Januar 1535, saa blev ogsaa hendes Stilling lettere og friere. Nu da hun og hendes Gods stod paa Christian den Tredies Side, kunde hun ogsaa gjennem sine og sin Mands Slægtninge henvende sig til Kongen om hans Bistand til Eskes Befrielse. Men den skaanske Adels Frafald fra Greven, der hævnedes saa strængt paa Adelen i Sjælland, paaförte ogsaa hende og hendes Mand Tab; thi denne havde ved sin Afreise til Lybek indsat et Skrin med Kostbarheder og Papirer paa Krogen Slot hos sin Morbrodersön Knud Gyldenstjerne, og to andre hos Oluf Rosenkrands paa Vallö. Da disse Mænd ved den store Adelsjagt i Sjælland i Januar 1535 bleve fangne og deres Gaarde plyndrede, bemægtigede Greven sig ogsaa disse for Eske Bilde, især for Papirernes Skyld, meget vigtige Skrin, trods det Sikkerhedsbrev, han engang havde givet Bilde for Person og Eiendom[1]. Alle Bestræbelser for at faae dem tilbage bleve frugteslöse.

Da Eske Bilde havde faaet sin Frihed, reiste han gjennem Hertugdömmerne, fremstillede sig personlig for Kongen paa Törning Slot, og forpligtede sig til at virke for hans Sag i Norge[2]. *Fra nu af* var han Kong Christian den Tredies Mand; endskjöndt vi ikke kjende nogen

---

[1]) N. D. Magazin 5, 222. Et Brev fra Eske Bilde til Jörgen Wullenwever om samme Sag, dat. Lybek, Philip Jacobi Aften ($\frac{30}{4}$) 1534, findes i Geheimearchivet, Norge, Nr. 52. — [2]) Eske Bilde til Kong Christian den Tredie, dat. Valden, Torsdag efter Andreas Dag ($\frac{2}{12}$) 1535, Geheimearchivet, Norge.

Hyldingsakt eller nogen Eed, aflagt af ham til Christian den Tredie, saa viser dog hans hele fölgende Optræden i Norge ham som en afgjort Tilhænger af Forbindelsen med Danmark og som den, der mere end nogen Anden i Egenskab af Kongens Commissær og af Lehnsmand i Bergen opretholdt Christian den Tredies Sag der i Landet. Da han fra Lybek först kom til Valden den 1ste December 1535 fik han saaledes meget knap Tid til at besöge sine Slægtninge og see til sit Gods. Med sin Hustru og hvad der var samlet af Familien — hans to ældste Sönner Peder og Jörgen vare allerede i Leipzig for at studere, andre Börn vare hos andre Slægtninge — begav han sig strax til Aggershuus, til sin Frænde og Ven Erik Gyldenstjerne, og derfra allerede den 10de December med Vincents Lunge, Claus Bilde og Biskop Hans Reff til den ulykkelige Herredag i Trondhjem[1]. Her i Trondhjem, hvor Folket afgjort stod paa Erkebiskoppens Side og med denne i en hidtil tvetydig Stilling til Christian den Tredie, var det at de söndenfjeldske Herrers Fordring om en afgjort Erklæring og om en Skat bragte Almuen i Oprör, ved hvilken Leilighed Hr. Vincents Lunge, Erkebiskoppens gamle Fjende, mistede Livet. De andre Herrer, blandt dem ogsaa Eske Bilde, bleve anholdte og satte i Fængsel i Tutteröens Kloster. Om ogsaa denne Katastrophe var den naturlige Virkning af Erkebiskop Olufs ofte fjendtlige, endnu oftere kolde og tvetydige Holdning til alt hvad der var Dansk og Dansksindet, saa har dog dette Oprör og Vincents Lunges Mord neppe været umiddelbart foranstaltet af ham. Men da det engang var skeet, traadte han ved de andre Herrers Fængs-

---

[1]) Brev fra Biskop Hans Reff til Kong Christian den Tredie, dat. Oslo Bispegaard, Tirsdag efter Qvasimodo geniti (25/4) 1536, med Beretning om den trondhjemske Reise, Aktstykker til Grevefeidens Historie, anden Samling, Nr. 112, S. 264.

ling afgjort fjendtligt op imod den danske Konge, og stræbte nu at blive fuldstændig Herre i hele Norge. Det gjaldt fornemlig om at komme i Besiddelse af Bergenhuus og Aggershuus; thi da Biskop Oluf af Bergen var död, Biskop Hans af Oslo i Erkebiskoppens Fængsel, Biskop Magnus af Hammer hans afgjorte Tilhænger, og Höskuld af Stavanger i det mindste ingen Ven af hvad der var dansk, kunde han regne paa *Almuens* Bistand eller Rolighed; og hvad der udenfor de faste Pladser var af danske Mænd eller Tilhængere af Forbindelsen med Danmark, var uden Styrke og Sammenhold nu, da de havde mistet deres Hövdinger ved Vincents Lunges Död og begge Bilders Fangenskab. Men atter denne Gang som i 1532 bleve de tre faste Slotte i danske Mænds Hænder de Klipper, hvorpaa Norges Uafhængighed strandede. Erkebiskoppen æggede Almuen, især i Kjöbstæderne, söndenfjelds imod Kongen og sendte en Skare under Einar Tield imod Aggershuus; men Erik Gyldenstjerne viste den tilbage med blodige Pander og uforrettet Sag [1]. Erkebiskoppens meest betroede Mand, Christoffer Trondsen, blev i Marts sendt tilsöes imod Bergen; men Thord Roed, som endnu förte Befalingen i Eske Bildes Navn, passede saa vel paa, at han ikke kunde sætte sig fast i Slottets Omegn; og da han ved skuffende Underhandlinger sögte at forraske Slotsbefalings-

[1]) Foruden Hvitfelds og Krags Beretning, som dog ikke er ganske paalidelig, fortæller Erik Gyldenstjerne selv om sin Feide med Einar Tield i to Breve, dat. Aggershuus Mandag efter Qvasimodogeniti ($\frac{24}{4}$) 1536 til Eske Bilde og Fru Sophie. Desuden findes Efterretninger om Erkebiskoppens Bestræbelser for at ophidse Almuen i to Breve fra samme Erik Gyldenstjerne til Kong Christian selv, dat. Aggershuus feria sexta post purif. Mariæ ($\frac{4}{2}$) og S. Valentini Dag ($\frac{14}{2}$) 1536. Alle i Aktstykker til Grevefeidens H., anden Samling. Nr. 106. 107. 110. 111; S. 250 ff. 259 ff.

manden, viste denne sig ogsaa deri som hans Overmand, idet han under en Samtale, som Christoffer Trondsen trak ud for at give sine Folk Tid til at komme frem, kom ham i Forkjöbet og lod ham före som Fange til Slottet[1].

Det har været disse Uheld, ikke som Hvitfeld siger[2], en Söexpedition af Erik Gyldenstjerne fra Aggershuus, der forskaffede de paa Tutteröen fangne Herrer deres Frihed igjen. Erik Gyldenstjerne gik fra Aggershuus, efter Feiden med Einar Tield, ikke til Trondhjem, men til Danmark. Vi kunne fölge ham indtil Midten af Mai, og indtil Eske Bildes Gaard Valden[3]; saa forsvinder han ganske af Historien, uden at man med nogen rimelig Sikkerhed kan sige hvad der er bleven af ham. Og Biskop Hans med de to Bilder ere ikke med Magt befriede, men efter Christoffer Trondsens Uheld ifölge en Overeenskomst med Erkebiskoppen lösladte af Fængselet. Erkebiskoppen blev urolig over sine egne Gjerninger, han saae sig ikke istand til at gjennemföre hvad han havde begyndt — idet mindste ikke med egne Kræfter; han sögte derfor Udsoning med Kong Christian den Tredie, eller han sögte vel snarere at vinde Tid, indtil Keiseren og Pfalzgreven kunde komme ham til Hjælp; thi hans Tilbud, at foranstalte Kong Christian

---

[1]) To Vidnesbyrd med omstændelig Beskrivelse af, hvorledes Alt gik til ved Christoffer Trondsens Anholdelse, udstedte fra Bergens Bything Tirsdag post domin. oculi ($\frac{21}{3}$) 1536, findes i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 57. Jfr. Hvitfeld, Chr. III, Bl. Y vers. — [2]) Christian den Tredie, Qvartudg. Bl. Y vers. — [3]) Det sidste Spor af ham ere to Breve, han skrev fra Valden, paa Reisen til Danmark, d. 15de Mai 1536 til Eske Bilde og hans Frue; Aktstykker til Grevefeidens Historie anden Samling. Hvorfra Sandvig har den Efterretning (see Stamtavlen over Familien Trolle i Hofmans D. Adelsmænd, dansk Oversættelse, I. 163), at Erik Gyldenstjerne er bleven forgivet i Sverrig tilligemed Jörgen (Jacobsen) Trolle, er mig ubekjendt.

valgt til Norges Konge[1], var saaledes betinget, at han neppe selv kan have ventet det antaget, dersom Kongen fik Bugt med Malmö og Kjöbenhavn, inden den keiserlig-pfalziske Flaade og Hær kunde ankomme fra Nederlandene.

Samtidigt med hiint aabne Brev af 6te April 1536 gave Claus Bilde og Biskop Hans Reff Erkebiskoppen Forsikkringsbreve, hvori de lovede, at Alt, hvad der var gjort imod dem, skulde være en evig död og „aftalen" Sag, Bilde desuden, at han vilde holde sit norske Lehn Bahuus og Vigen til Erkebiskoppens og menige Norges Riges Raads Haand, og Biskop Hans, at han ikke vilde blande sig i Erkebiskoppens Feide med Erik Gyldenstjerne paa Aggershuus, og dersom han ikke kunde blive uantastet, da ikke tage Gyldenstjernes Parti, men begive sig til Trondhjem eller til Bahuus[2]. At Eske Bilde, hvis Forsikkringsbrev nu ikke findes, maa have indgaaet en lignende Forpligtelse, seer man af hans senere Skridt for at lösgjöre sig fra den, eller rettere for at erhverve Erkebiskoppens og de andre norske Rigsraaders Tilladelse til at holde Bergenhuus til Kong Christian den Tredies Haand. Man seer det navnlig af fölgende Brev fra ham til Erkebiskoppen:

Min ydmyge, velvillige og kjærlige Hilsen Eders Naades Værdighed altid tilforn sendt med Vor Herre. Kjære Herre, betakker jeg Eders Naade ydmygeligen, höiligen og gjerne for den Eders Naades gunstige Afsked og gode Forfordring nu senest fra Eders Naade og hjem ad; hvilket jeg med hvis jeg godt formaaer, som Eders Naade til Villie og

---

[1]) Erkebiskoppens aabne Brev af 6te April 1536, paa Pergament med hans Sigil, Aktstykker til Grevefeiden Nr. 109, S. 257. Jfr. N. Cragii Annales, p. 161. — [2]) Claus Bildes Forsikkringsbrev, Original paa Papir med paatrykt Segl, dat. Trondhjem sjette Dag i April 1536; i det norske Rigsarchiv, Münchenske Samling, Hovednummer 3365. Biskop Hans Reffs Brev, dat. Trondem Sancti Ambrosii Dag (4/4) 1536, sammesteds.

Bedste kan være, ydmygeligen, kjærligen og gjerne igjen forskylde vil.

Kjære Herre, er Eders Naade fortænkt og uden al Tvivl vel vitterligt om den Eders Naades Fuldmagt og Befaling med E. Naades aabne beseglede Brev og Instruction, som Eders Naade, da I senest var her i Bergen, mig befalede og medgav til Danmarks og Norges Riges Raad om en Herre og Konge at keise[1]; Da haver jeg samme Fuldmagt, beseglede Brev og Instruction Eders Naade til Ære og Bedste overantvordet min Broder Biskop Ove Bilde samt Hr. Magnus Gjöe, at de fremdeles skulde forövre *(sic)* og levere dem Höibaarne Fyrste og mægtige Herre Hr. Christian, med Guds Naade udvalgt Konge til Danmark, som er den christmilde Konges höilovlig i Gud afgangne Kong Frederiks, höisalig Ihukommelse, Sön. Kjære Herre, haver jeg og udi Sandingen forfaret, hvorledes at menige Norges Riges Raad (undtagen hvis værdige Fader Biskop Oskuld i Stavanger gjort haver, veed jeg endnu for Sandingen ei at skrive) have hyldet, kaaret og keiset forbenævnte höibaarne Fyrste Kong Christian den Unge for en Herre og Konge til Norges Krone; og haver jeg seet Eders Naades Brev og Skrivelse, lydende hvorledes Eders Naade samme deres Kaar og Hylding i lige Maade bevilget og samtykt haver etc.

Sammeledes er Eders Naade og vel fortænkt om den Handel, som nu gik og skeete i Trondhjem imellem Eders Naade og de gode Herrer Biskop Hans Reff til Oslo, Hr. Claus Bilde og mig, hvilket de Breve, som os imellem derpaa gjort og udgivne ere, det ydermere formelde og udvise kunne. Da, efterdi Eders Naade samt alle andre de gode Herrer og Norges Riges Raader have udvalgt, keiset og kaaret dem en Herre og Konge, og jeg formedelst

---

[1]) Her tales om Akterne fra Juni 1534.

Feide, Krig og Orlog, og sammeledes Fængsel og Anholdning, som Eders Naade vel vitterligt er jeg haver været udi behindret og beheftet, at jeg ei er kommen i mit fri Behold og Vilkaar för end nu: Saa giver jeg Eders Naade ydmygeligen tilkjende, at mig ei staaer efter saadan Leilighed, og ei heller kan eller vil alene her udi Riget længer være uden Herre og Konge, eller sidde udi saadan Pericul og Fare, som jeg nu paa nogen Tid her til gjort haver. Derfore agter jeg nu udi den Hellige Trefoldigheds Navn strax at tilskrive forbenævnte höibaarne Fyrste, kongelig Majestæt Kong Christian, höisalig Kong Frederiks Sön, min Huldskab, Mandskab og tro Tjeneste.

For saadanne forskrevne Aarsager og andre Leiligheder, som Eders Naade vel selv haver at betænke, mig, min Hustru og Börn udi Danmark anrörende ere og Magt paaligger, agter jeg her ei længer at fortöve eller staae for dette Slot og Slotslov, men vil det allerförste mig muligt og forsvarligt kan være besöge Hans Naades kongelige Majestæt og mit Fædrenerige, gjörende dem den tilbörlige Troskab og Tjeneste, som en ærlig Mand bör at gjöre og jeg dem pligtig er, uden saa med Skjel, at Eders Naade vil det forskrive og saa forhandle hos menige Norges Riges Raad, geistlige og verdslige, baade sönden- og nordenfjelds, i saa Maade, at Eders Naade med dem og de med Eders Naade samtligen ville mig forvare med alles Eders aabne beseglede Brev, mig dermed befale og Fuldmagt give, at holde dette Slot Bergenhuus og dets Slotslov oftnævnte kongelige Majestæt Kong Christian den Unge, som saa paa Norges Krones Vegne for Herre og Konge hyldet, kaaret og samtykt er, til troer Haand, og Norges Krone til Bedste. Dog vil jeg udi denne midler Tid skikke mig imod Norges Krone og Rigets Raad, og sammeledes have mig udi denne forskrevne Slotslov, som en ærlig Mand bör at gjöre; saa og at jeg maa vide mig forvaret til Herre og Konge, og sammeledes

til Tröst, Hjælp, Undsætning, om, Gud forbyde, noget formedelst Feide, Krig, Orlog, Beleiring eller anden Fordærv paa kunde komme. Og haver jeg denne min alvorlige Mening tilskrevet menige Norges Riges Raad baade sönden- og nordenfjelds; ydmygeligen begærende, at Eders Naades Værdighed vilde værdes sammeledes til dem at forskrive, saa at jeg med det förste maa faae et „enkent", alvorligt, skriftligt Svar her paa forskrevne Ærinde, som jeg mig maa vide efter at rette. Jeg vil det ydmygeligen, kjærligen og gjerne igjen med Eders Naade forskylde; og hvor jeg med Slægt, Venner og Venners Hjælp, Raad, Daad, Tröst og Bistand kan være dette Rige og dets menige Indbyggere til Ære og Tjeneste, vide og ramme deres Gavn, Velfærd og Bedste, min Ære og Lempe ubeskadiget, vil jeg mig dertil aldeles velvillig og uspart befinde lade. Hermed Eders Naades Værdighed den almægtigste Gud befalende. Skrevet paa Bergenhuus, Mandag Iubilate ($\frac{8}{5}$) 1536.

Eders Naades Værdigheds villige

Eske Bilde [1].

Man seer altsaa af dette Brev, at Eske Bilde med Familie var paa fri Fod og i sit Behold paa Bergenhuus igjen, efter næsten to Aars Forlöb, i Begyndelsen af Mai 1536; dernæst, at han ligesaalidt som de to andre Herrer slap ud af sit trondhjemske Fængsel uden en Forpligtelse, der maa have indeholdt samme Betingelse som Claus Bildes, at han skulde holde sit Slot til Norges Riges Raads Haand alene. Brevet selv, der sendtes med en af hans Svende til Erkebiskoppen, kan ikke vel betragtes som andet end en Form, hvorunder han lössiger

---

[1]) Original paa Papir uden Segl, i det norske Rigsarchiv, Münchenske Samling, Hovednummer 3366.

sig fra denne Forpligtelse og forbeholder sig at forsvare Bergenhuus i Kong Christians Navn; thi han kunde nok vide, at Erkebispen hverken vilde *paa egen Haand* negte ham Tilladelse til, med de andre norske Magnater at erkjende Kong Christian, inden han fik Svar fra Danmark paa det i hans aabne Brev af 6te April 1536 gjorte Tilbud, eller vilde, hvad Eske Bilde jo heller ikke havde tilbudt, egenmægtigen modtage Bergenhuus og af egen Myndighed indsætte en anden Lehnsmand i Rigsraadets Navn. Og ligesaa let var det at forudsee, at Erkebiskoppen nu efter Scenerne i Trondhjem ikke vilde kunne faae en norsk Herredag samlet, og at Fleerheden af de andre Rigsraader, som anerkjendte Kong Christian, ikke vilde fratage ham Slotsloven, fordi han holdt den til samme Konges Haand. Saaledes skeete det ogsaa virkelig. Erkebiskoppen svarede hans Svend, at „han ei kunde udgive nogen beseglet Skrivelse, förend han igjen fanger Svar" (— hvad han aldrig fik —) „paa det aabne beseglede Brev, som han Eders Strenghed givet haver, som Hr. Claus (Bilde) ned til kongelig Majestæt med sig förte [1]." Og hvad de andre Rigsraader angaaer, hvilke han særlig besögte med Brev om Bergens Slotslov, saa svarede de Fleste ham bifaldende, i det dog nogle Svar trak ud til seent paa Aaret 1536. Eske Bilde blev saaledes siddende som Befalingsmand paa Bergenhuus, hvilket han nu holdt til Kong Christians Haand, i det mindste med den Ret, at Ingen krævede Slottet af ham, uagtet han havde ladet Rigsraaderne vide, at han ikke vilde beholde det, om han ikke maatte holde det til Kongens Haand. Og han indskrænkede sig ikke til at forsvare Bergenhuus; men han

---

[1]) Eske Bildes Svend Peder Skriver til sin Herre, dat. Trondhjem, Söndag post ascensionis domini 1536 ($\frac{28}{5}$), Original paa Papir med paatrykt Segl i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 8.

virkede af al Magt for sin Herre og blev det vigtigste Redskab til at bringe det vestlige og nordlige Norge ind under Christian den Tredies Herredömme. Der er om denne hans Virksomhed, som overhovedet om hans Skjæbne og Foretagender, bevaret os en stor Mængde Aktstykker og Breve, — flere uden Tvivl end om nogen anden Adelsmand i det sextende Aarhundrede, selv ikke Peder Oxe og Tyge Brahe undtagne. Han har været omhyggelig for at opbevare alle sine Papirer; og ihvor mange af dem, der end ere ödelagte eller bortkomne,[1] saa er der i Geheimearchivet og i det store kongelige Bibliothek endnu et rigeligt Materiale til hans interessante og vigtige Levnetsbeskrivelse.

III.

ULFELDERNE TIL OREGAARD, BENGAARD OG VARGAARD.

Anders Ebbesen Ulfeld havde Oregaard, Orebirk og Gods i Skovbyherred i Fyen som Arvepant fra Kronen efter sin Fader Ebbe Andersen, der döde 1501[2]. Anders Ebbesen var to Gange gift; förste med Hilleborg Smalsti, ved hvem han blev Fader til Hartvig og Otto Andersönner; anden Gang med Ellen Tegenhuus, med hvem han havde flere Börn, navnlig Jost Andersön og Kirstine[3] Andersdatter, der blev gift med Povel Abildgaard.

Oregaard, Orebirk og det övrige Gods i Skovbyherred have Anders Ebbesens Börn besiddet efter deres

[1]) See Nye Danske Magazin 3, 29. — [2]) Vedel Simonsen, Bidrag til Rugaards Historie 1, 2 S. 44. — [3]) Ikke, som i Stamtavlerne hos Paus og Hofman, Maren. Hun nævnes i *Register over alle Lande ved Aar 1568*: Fru Kierstine Ulfeld, Povel Abildgaards Efterleverske.

Fader i Fælledsskab indtil 1527, da den ældste Broder, Hartvig Andersen, fik Kongebrev paa dette Pant for 2000 Mark for sig og sine Medarvinger, en Forandring i Besiddelsesmaaden, der uden Tvivl hænger sammen med hans Broder Ottos Bortreise i dette Aar.

Foruden Godset i Skovbyherred har Anders Ebbesen besiddet og hans Börn arvet Bengaard i Bjert Sogn og Vargaard i Stendrup Sogn[1], begge i Thyrstrup Herred, Haderslev Amt i Sönderjylland. Disse Gaarde vare Eiendom, ikke Pant.

Hartvig Andersen Ulfeld kaldes i Stamtavlen ved den danske Oversættelse af Hofmans Adelsmænd 2, 217: til *Tveldrup*. Hvad dette skulde være for en Gaard, er ubekjendt; hos Paus, i den Stamtavle, der gaaer foran hans Corfitz Ulfelds Levnet, skrives Gaardens Navn *Tvedrup;* maaskee er dette Navn da blot en Forvexling med *Tvedgaard,* som rigtignok ikke han, men hans Halvbroder Jost Ulfeld senere eiede. Der er dog flere beviislige Feil i disse Stamtavler, af hvilke den hos Hofman for de ældre Ulfelders Vedkommende i alt Væsentligt kun er en Udskrift af den hos Paus, og denne Sidste har samlet sin „af et rart Manuscript, som mig er vorden tilstillet af Hr. Cancelliraad Hans de Hofman til Skierildgaard, og confereret med adskillige andre troværdige Skrifter, saavel trykte Böger som Manuscripter". Stamtavlerne, eller for saavidt

---

[1]) Formodentlig den Gaard i Varmark Sogn, hvorefter der endnu i forrige Aarhundrede fandtes Levninger, see D. Atlas, 7. T. S. 153. Thi det kan ikke have været Vargaard i Heils Sogn, da denne Gaard 1553 og 1574, netop paa den Tid, da Hertug Hans stred med Godske Rantzau om Ulfeldernes Vargaard, som det Fölgende vil vise, var i Familien Breides Besiddelse; see Jensen, Versuch einer kirchlichen Statistik D. H. Schleswig, S. 196. Ulfeldernes Vargaard kaldes desuden Stendrup Vargaard; see Vedel Simonsen, Bidrag til Rugaards Historie 1, 2, S. 86.

os her vedkommer, Stamtavlen kan saaledes ikke gjöre Fordring paa större Troværdighed, end slige compilerede Arbeider i Almindelighed. Blandt dens beviislige Feil kan her fremhæves, at den lader Hartvig Andersens Datter Helvig, som först 1590 blev Enke efter Steen Knudsen Bilde til Kjærsgaard, i andet Ægteskab gifte sig med Anders Lindenov til Rörbek, medens det var hendes Moder, Fru Margrete Lange, der efter Hartvig Andersens Död ægtede denne Mand.

Hartvig Andersen tjente i Kong Frederik den Förstes Tid som Fodermarsk eller Næstcommanderende paa Kjöbenhavns Slot under Hr. Johan Urne[1]. Han beklædte denne Post 1531 og maa da have staaet i Kongens Naade, da han i dette Aar belehnedes med Gods i Koldinghuus Lehn, hvorom det hedder i *Register* over alle Lande Nr. III, Fol. 94: „Hartvig Andersen Fodermarsk fik Brev pro servitio facto et faciendo paa disse efterskrevne Kronens Gaarde, Tjenere og Gods, liggende udi Gaverslund Sogn og Burkop udi Kolding Lehn (— i Alt femten Gaarde) at beholde det saalænge uden Afgift, indtil Kongen forsörger ham med andet Gods. Datum Gottorp V. Frue Dag assumtionis ($^{15}_{8}$) 1531". Formodentlig maa han have havt dette Gods temmelig kort; thi 1532 og 1533 fik han Falsterbo Slot og Lehn, siden Trelleborg i Skaane til Lehn af Kronen[2], og Brevet for det jydske Gods findes nu overstreget i Cancelliregistranten. Paa Stamtavlerne hedder det, at han blev skudt i Grevens Feide 1534. Saavidt vides, haves ingen anden Hjemmel for hans Döds-

[1]) Reimar Kocks lybske Krönike, 3die Deel ad an. 1531, p. 288 (d. e. 389) i det kgl. Bibliotheks Exemplar. — [2]) Lehnsbrevet paa Trelleborg, dat. Gottorp Onsdag för Antonii ($^{15}_{1}$) 1533, i Register over alle Lande Nr. IV S. 195. Jfr. D. Magazin 3die Række, 3, 238; Kirkehistoriske Samlinger, udg. af Selskabet for Danmarks Kirkehistorie 1 B. S. 407.

aar og Dödsmaade; men Sagen synes troelig nok. Hartvig Andersen var med i Hjallese den 9de Juli 1534 som en af de nitten fyenske Adelsmænd, der da erklærede sig beredvillige til at slutte sig til den jydske Adel om Hertug Christians Valg. Rigtignok mangler hans Navn i Hvitfelds og Sandvigs Udgaver af Brevet; men det findes i Originaldokumentet i Geheimearchivet. De to trykte Udgaver af dette vigtige Brev, i Grunden een og den samme, ere aldeles ubrugelige. Men efter den Tid forekommer Hartvig Andersens Navn ikke mere, saa at man maaskee kan antage, at han som en Tilhænger af Christian den Tredie har sluttet sig til dennes Krigsmagt, der sidst i Juli 1534 kom over fra Kolding, er med den gaaet til Nyborg, og da ved denne Byes Overrumpling af Grev Christoffers Oberst Everhard Ouelacker, först i August samme Aar, har fundet Döden som en af de tretten Adelsmænd, Grev Christoffer i et Brev til Raadet i Lybek, dat. Kjöbenhavns Slot den 11te August 1534[1], siger bleve dræbte ved denne Leilighed.

At Hartvig Andersen har, foruden Datteren Helvig, efterladt sig en Sön Anders Hartvigsen Ulfeld, der forbröd sit Gods, fordi han holdt med Rigets Fjender i Grevens Feide, sige de nævnte Stamtavler; men anden Hjemmel kjendes ikke, og det kan uden Tvivl ikke forholde sig rigtigt, fordi de Breve om disse Ulfelders Arv og Gods, der strax skulle omtales nærmere, bestandig nævne Hartvig Andersens Deel som *een*, og som ikke forbrudt til Kronen, medens Otto og Jost Andersönners Lodder siges at være hjemfaldne til den; tværtimod nævnes Hartvigs Datter Helvig og hendes Mand Steen Bilde som de, der kunde tale paa Hartvigs Deel i Vargaard, ikke paa en Sösterdeel

[1]) En Afskrift findes i det sachsiske Fælledsarchiv i Weimar, hvorfra en Copi er mig meddelt af Professor G. Waitz i Göttingen. Jfr. Hammelmann Oldenburgische Chroniken S. 331.

af Hartvigs Andeel; og 1535 angiver Kongen udtrykkelig kun Jost og Otto Andersönners Deel i Orebirkgaard som forfalden. Uden Tvivl have Stamtavlerne forvexlet Otto Andersen, der virkelig forbrød sit Gods, fordi han „förte Avindskjold imod Riget", men om hvem Paus og Sandvig ikke anföre dette, med en formeent Brodersön, en Sön af den af de ulfeldske Brödre, der afgjort stod paa Christian den Tredies Side.

Otto Andersen Ulfeld var Sören Norbyes Fodermarsk paa Visborg og fik med hans andre Folk Amnesti af Kong Frederik den Förste, da Norby overgav Gulland 1525 [1]. Ikke længe derefter maa han imidlertid have forladt Riget og være gaaet til den landflygtige Kong Christian den Anden; thi 1527 var hans Gods forbrudt til Kronen. Hans Broder Hartvig fik dog Leilighed til at frelse det, som man erfarer af fölgende Notits i Register over a. L. Nr. III, Fol. 122: „Hartvig Ulfeld fik Eiendomsbrev paa alt Otto Andersens Gods, som min Herre var tilfalden efter Otto Andersen for forbrudt Gods, ihvor det findes i Riget eller i Slesvig Fyrstendömme. Dog dersom Otto Andersen kommer igjen og fanger Leide, og sig forantvorder, at det Gods er ikke forbrudt, da skal vor naadigste Herre gjengive Hartvig Ulfeld et tusinde Mark danske, som han gav for forskrevne Gods. Dat. Hundsbæk, V. Frue Dag Nativitatis (8/9) 1527". — Rimeligviis hænger da, som bemærket, Overdragelsen af de Ulfeldske Söskendes fælleds Arvepant Oregaard m. m. til Hartvig sammen med Broderens Bortreise, og med Bestræbelsen for at frelse hans Gods fra Confiskation.

Endnu i 1528 var Otto Andersen i Christian den Andens Tjeneste; thi da sendtes han fra Weimar til sin gamle Herre Sören Norby, som var kommen lös af sit

---

[1]) Ekdahl, Christiern den Andens Archiv, S. 959.

russiske Fangenskab[1]; men ikke længe efter maa han være vendt tilbage og have faaet sit Gods igjen, altsaa enten have retfærdiggjort sin Adfærd eller erhvervet Kongens Naade, da han paa Fortegnelsen over Christian den Andens Medfölgere anföres blandt dem, der vare vendte tilbage til Danmark[2], og senere atter var i Besiddelse af Jordegods her i Landet. Han traadte endog i Kong Frederiks Tjeneste, ja var en af Befalingsmændene i den Krigsmagt, som 1532 opsendtes til Norge imod Christian den Anden. Som saadan har han medbeseglet baade Overeenskomsten og Leidet af 1ste Juli 1532[3]. Men heri tör ligge en Grund til, at han siden, da Kong Frederik var död og Rigsraadet i den Deel af Danmark, hvori han levede, havde haandgaaet Grev Christoffer paa den fangne Christian den Andens Vegne, saa meget mere ansaae sig forpligtet til at kæmpe for dennes Sag, eftersom ogsaa *hans* Navn var bleven misbrugt, *hans* Underskrift misagtet, — han altsaa, vistnok meget imod sin Villie, var bleven medskyldig i den Trolöshed, der bragte den ulykkelige Konge i Fængsel paa Sönderborg. — Det er ikke bekjendt, naar og under hvilke Forhold Otto Andersen traadte over til Grev Christoffer; men i Aaret 1535 tjente han denne under Kjöbenhavns Beleiring, formodentlig som Fodermarsk eller Foged paa Kjöbenhavns Slot. Man seer det af et Brev fra Hr. Mogens Bilde til Fru Sophie, Eske Bildes Hustru, der var fri i Danmark, medens hendes Mand holdtes fangen i Lybek. Thi i dette Brev, dat. Svanholm, Fredag efter St. Lucas Evangelistes Dag ($\frac{22}{10}$) 1535[4], skriver Mogens Bilde: — „saa er min kjærlige Bön til Dig, at naar Gud vil, at Kjöbenhavn opgives, at Du for-

[1]) Ekdahl, anf. St. S. 1231. — [2]) Kjöbenhavnske Selskabs Skrifter 4, 277, 281. — [3]) Hvitfeld, Frederik den Förste, S. 280, 321, 327. [4]) — Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 8.

inden og samme Tid vilde skrive og forhandle med den bedste Lempe hos Hr. Oluf Nielsen (Rosenkrands til Vallö), at han vilde gjöre sin Flid hos Otto Andersen, at vi maatte komme til vore Breve, som vi have mistet[1]; og haver jeg forfaret i Sandhed, at samme Breve ere i Otto Andersens Gjemme paa Kjöbenhavn; og kan det ingen bedre bestille hos Otto Andersen, end Hr. Oluf Nielsen, om han vil være os velvillig". — Otto Andersen er ogsaa efter Kjöbenhavns Overgivelse den 29de Juli 1536 gaaet ud af Landet med Greven og har derefter enten ikke sögt eller ikke kunnet erholde Tilladelse til at vende tilbage. Han döde i Lybek sidst i September eller först i October 1543[2].

Jost Andersen Ulfeld eiede Östergaard i Aarhuus Stift, formodentlig den Gaard af dette Navn, der ligger i Aarhuus Amt, Tulstrup Sogn, siden han er begraven i Tulstrup Kirke[3]. Naar og hvorledes han er kommen i Besiddelse af denne Gaard, vides ikke, men han eiede den senest 1543[4]. Gods i Jylland besad han allerede 1535. Han synes efter sin Ansættelse i Adelens Taxt at have været en Mand af Mellemformue. Vi kjende ikke hans Adfærd i Grevens Feide; men en Tid blev han betragtet som en Tilhænger af Greven, da hans Gods blev inddraget. I Tegnelser over alle L. Nr. 1, Fol. 99 b. hedder det: „Hr. Peder Hansen fik Brev, at han maa og skal nyde *Gelsted Kirke* i Fyen, som Jost Andersen tilforn i Forlehning havde; Kjöge die Mariæ Magdalenæ ($\frac{22}{7}$) 1535"; og: „Johan Stacke fik Fölgebrev paa Jost

---

[1]) Nemlig i de Skrin, Eske Bilde ved sin Afreise til Lybek havde indsat paa Krogen og Vallö; see ovenfor S. 53. — [2]) — „er han död ved tre Uger siden" siger Anders Bilde i et Brev, dat. Stege, Onsdag efter 11,000 Jomfruer ($\frac{24}{10}$) 1543; i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 5. — [3]) C. Molbech, Ungdomsvandringer i mit Födeland 2, 224. — [4]) Adelens Taxt i Jylland, i den danske Oversættelse af Krags Christian den Tredie 2, 161.

Andersens Gods i Jylland, ibid. feria tertia post divisionis Apostolorum ($\frac{20}{7}$) 1535". Jost Andersen maa dog have enten beviist sin Uskyldighed eller faaet Kongens Naade; thi i det samme Nummer af *Tegnelser* findes Fol. 195 a: „Jost Andersen fik Protectorium til sig, sit Gods og Tjenere, rörende og urörende. Item et Fölgebrev til hans Tjenere". Dette er vel udateret; men det staaer imellem Optegnelser fra den sidste Halvdeel af 1536. At Jost Andersen ikke nævnes blandt den Adel, der anföres i den store Reces fra 1536, er maaskee et Tegn paa, at han först efter den Kjöbenhavnske Rigsdag har faaet Kongens Naade eller beviist sin Uskyldighed.

Blandt de Vossiske Excerpter i Geheimearchivet findes Fölgende:

„Povel van Anefeld, Kgl. Majestæts Hofsinde, fik Bevillingsbrev at maa til sig indlöse af Anders Emmicksens Arvinger hvis Deel de have i Kronens Gaard Orbirkgaard og Gods og fornævnte Anders Emmicksen af fremfarne Konninger udi Pant havde, undtagen den Deel, som Otto Andersen og Jost Andersen tilfalde kan, som er forbrudt til Hans Majestæt og Kronen, for at de förte Avindskjold imod Riget; og skal han fornævnte Gaard og Gods beholde uaflöst udi hans Livstid for den Summa Penge, han det for indlösende vorder. Cum clausulis consvetis et inhibitione solita. Actum udi Leiren for Kjöbenhavn St. Galli Aften ($\frac{15}{10}$) 1535".

Altsaa have kun Otto og Jost Andersönners Anparter været forbrudte, ikke den Lod, der skulde have tilhört Hartvig Andersens formeente Sön Anders, hvilket dog maatte have været Tilfældet, om en saadan havde været til og havde fulgt sine Farbrödre, ikke sin Fader, i Grevens Feide. Udtrykket: „kan tilfalde" tyder paa, at Brödrene ikke vare udskiftede; men om Nogen, maatte Hartvig Andersens Arvinger have en Lod i Godset; thi ham var

det jo netop, som 1527 fik Brev paa Godset for sig og sine Medarvinger. Hvorledes skal det da forklares, at Kongen nu i Brevet for Povel Anefeld ikke nævner Anders Hartvigsens Part, hvis der virkelig har været en saadan, og denne ogsaa har været forbrudt? Iövrigt maa det i Afskriften være en Skrive- eller Læsefeil, at der staaer Anders Emmiksens, istedetfor Anders Ebbesens Arvinger. Anders Emmiksen til Stensgaard döde först den 18de Januar 1566[1]; og de to confiskerede Parter maatte jo være Dele af Anders Ebbesens Arvepant, ikke af et formeent Pant, som ogsaa Anders Emmiksen skulde have havt i samme Gods; thi Otto og Jost vare Sönner af hiin, ikke af denne Anders.

Fredag efter St. Barbaræ Dag ($\frac{5}{12}$) 1539 fik Povel v. Anefeld Eiendomsbrev paa Oregaard Hovedgaard i Ore Sogn, Skovbyherred, med disse tre Dorper og Landsbyer, som ere Oreby, Orebirkby og Skarstorp By, — deslige to Gaarde i Hugge, item en Mölle kaldes Skovmölle, hvilket Gods Kongen havde solgt ham[2]. Det kunde være et Spörgsmaal, om det Orebirkgaard og Gods, som Otto og Jost Andersen 1535 havde Pantepart i, ogsaa er det samme som det her nævnte Oregaard; men Svaret maa uden Tvivl blive bekræftende: hvilken anden Gaard skulde det være?

I længere Tid höre vi nu ikke videre til disse Ulfelder og deres Gods, med Undtagelse af hvad ovenfor er anfört om Jost Andersens Gods og om Otto Andersens Död. Men i Aaret 1553 reiste Hertug Hans den Ældre, som imidlertid ved Hertugdömmernes Deling 1544 var kommen i Besiddelse af Haderslev Amt, Spörgsmaal om Otto Andersens der beliggende Gods: et Beviis mere paa,

---

[1]) Jac. Madsen Veiles Visitatsbog, udg. af A. Crone, S. 258. — [2]) Jfr. Vedel Simonsen, Fyens Vilkaar i Grevefeiden S. 82. Sammes Rugaard 1, 2 S. 81.

at det kun var dennes, ikke hans Broder Hartvigs formeente Söns, og ikke længer hans Broder Jost Andersens Gods, Landsherren havde Krav paa.

Den 3die Marts 1553 tilskriver Hertug Hans Gossick Rantzow fra Nyborg og opsiger ham for anden Gang Pantesummen paa Godset Bengaard, for saavidt Otto Andersen havde havt Deel i den. Johan Burchschreiber i Haderslev havde det först i Pant, og af ham fik G. Rantzau det. „Dann solche Güter durch des Otto Andersen begangne feindliche Handlung, darin er auch nicht allein über Bescheid muthwilliger Weise verharret, sondern ausserhalb des Reichs vnd Fürstenthümer unausgesöhnet gestorben, an die gebührende Obrigkeit verfallen seynd". Skulde Rantzau have noget at indvende mod denne Opsigelse, burde Brevene undersöges af Voldgiftsmænd, udnævnte af begge Parter [1].

Den 27de Marts 1553 tilskrev Hertug Hans fra Nyborg sin Sekretær Ieronimus Boldick efterstaaende Brev[2]:

Lieber getrewer. Nachdem dir bewust, dass einer, Otto Anderssenn genannt, dem das Gut *Bengarden* zubehorig gewesen, vorruckter zeit mit dem Graven sich aus dem Lande begebenn und Feind geworden sein soll, welche Güter Er Johann Burchschreiber, als Otto Andersen noch im Lande gewesen, vor eine Summe Geldes vorpfandet vnd eingesetzt worden, die volgig Gotzig Rantzow [3] mit darlegung des Pfandschillings an sich bracht, derentwegen wir hiebeuorn durch dich vmb copien furdern lassen, die wir auch zu vnsern Hannden bekommen. Vnd als sich villeicht kunth zutragenn, dass wir die gutter anzufechten vnd zu besprechen, zu solcher Notturfft aber vnns Berichts vonnöten, demnach begeeren wir gnedig du

[1]) Vossiske Excerpter i Geheimearchivet. — [2]) Sammesteds. — [3]) Det er Godske Rantzau til Nienhof, Fader til Peter, Daniel og Antonius (Tönnies), om hvem Talen er.

wollest dich so uiel muglich jnn geheim bey dem Burgermeister Vloff Mechelnborch, Niss Jepsen, dem Herdessvogt, vnnd anndern, so dauon Wissenschaft, von vnnsernt wegen vnd aus vnnserm geheiss vnd beuehl fragen, welchergestalt vnd mit wehme gedachter Otto Anndersenn aus dem Lande kommen, wie lange das sein möge, vnd was Ihne darzu vorursacht, wie viel Pawren Höffe das er gehapt, die sein eigen gewesen, und ob Ihne de Hoff Bengarden, wie wir aus den copirten Schuldverschreibungen anders nicht zuuornemen, allein zubehorig gewesen. Und dieweil Hertoch Anndersen, sein Bruder, der sich Erbgesessen zu Worbirk vnd Bengarde schreibett, ob derselb auch ettwas gerechtickeitt jnn dem Hoffe Bengarde gehabt, oder auch Otto Anndersen wess Erblichs in dem gutte Worbirg, dess du dich alle, vnnd wes sunst mehr die gelegenheitt erfordertt vnnd geben wird, mit vleisse zu erkundenn. Dieweil auch Gossig Rantzow einen Schwesterteil, so er Inn den Bennegards Guttern seinem Angeben nach an sich bracht, thut ruhmen, wirstu vorhorenn, wess an deme oder nicht; dann Otto Anndersen Brine erwhenen jnn den vorpfannten vnd ausgesetzten guttern keinen Schwester Theill, vnd werdenn sich dieselben vngezweiuelt Ihrer gerechtickeit, so sie einige daran gehabt, vorbehalten vnd so lange nicht geschwiegen haben.

1556, den 8de October, kom det i Bordesholm til et Forlig imellem Hertug Hans og Godske Rantzau, hvorved denne afstod til Hertugen Otto Andersens Part i Bengaard og det samme tilliggende Gods, hvilken Part Hertugen gjorde Paastand paa som til Landsherren forbrudt Gods, hvorimod Godske Rantzau skulde beholde Hartvig Andersens Andeel i samme Gods i Henhold til de Pante- og Sködebreve, han var i Besiddelse af[1].

[1]) Vertracht zwischen F. G. vnd Gossick Rantzauen wegen des Guts Bengardt; i den vossiske Samling.

Hvorledes det forholdt sig med Godske Rantzaus Ret til Hartvig Andersens Andeel, sees af fölgende Retsakt:

Schein zwieschen Jost Andersen eins, und Daniel vnd Peter Rantzouwen, als vollmächtigten ihres Vaters Gossick Rantzouwen, betreffend das Guth Wargardt, d. d. Flenssburg den 7ste September 1557.

In Sachen zwischen den Erbarnn Jost Andersen vor sich und Paul Appelgardt von uegen seiner Hussfrawen, Klägern, eins, und Daniel und Peter Rantzouwen als vullmächtigen jn stadt und von wegen Gossick Rantzouwen ihres Vatern, beklagten, andern Theils, betreffend das Gut Wargardt, alse vorruckter Zeit Hartwich Andersen und Anders Ebsen, wie angegeben, vor eine Summa Gulden vorpfandt haben soll, und sie wiederumb umb den gebürlichen Pfandtschilling an sich zu lossen gesinnet. Worauf von Beklagten eingebracht, dass Hartwich Andersen eine naturliche Tochter hinterlassen, die zu solcher Rechtsfurderung vor jetzigem Kläger alse die nächste befugt, zu deme so hette er (ɔ: G. Rautzau) auch in Bengardt und Wargardt einen vullen Schwester Theil von Tymme Hacken an sich behandelt und erkauft, also dass ihme die Helffte ermelter beider Guter mit Rechte zustendig: Lassen Wir Christian, Johans und Adolff diesen gerichtlichen Abscheit geben: die weil befindlichen, vnd von Klägern nicht zu verneinen, dass Hartwich Andersen eine Tochter, die noch am Lebende, hinterlassen, Tymme Hacke auch aus Leibes Schwachheit albier anzulangen und sein angegebene Gerechtigkeit zu vertreten verhindert, und dann von beiden Theilen der Schein oder Beweis nicht fürbracht, woraus zu befinden gewesen, welcher Theil vor dem andern zu solchen streitigen Gütern befugt. Darmit nun keiner in seinen Rechten verkurtzt, so sollen vf nechstkunnftigen Rechtstag, den

wir mit Gotlicher Vorleyung jn vnsern Fürstenthumben halten werden, Beide Theil, ingleichen Tyme Hacken vnd Stein Bilde anstatt seiner Hausfrauen, Hartvig Andersen Tochter, oder ihre Vullmechtigen vor uns erscheinen, ein jder sein Ankunfft, Erbgerechtigkeit desgleichen Teilung vnd Schifftbrieffe, und was zu solchen allem gehörig, und wormit der eine Theil mehr dann der andere zu solchen gutern berechtigt zu sein vormeinet, vor uns in Gerichte ein bringen, vnd den Sachen klar zurichtunge geben. Wan solchs geschehen, alsdann wollen wir jn gehortenn Sachen ferner ergehn lassen was Recht ist.

Endelig findes i samme Vossiske Samling i Geheimearchivet en Klage af 23de December 1577 til Hertug Hans den Ældre fra Fru Anna, salig Jost Andersens Efterleverske til Vargaard, over Tönnies Rantzau angaaende de „*guder*" (Jorder), som fordum laae til *Bengaard*, og som Tönnies Rantzau nu har i sin Vold iíölge hans formeente Rettighed, som salig Tim Hack har tilsködet hans Fader Godske Rantzau; og ligeledes angaaende et Gods (en Jord) til *Vargaard*.

Til Oplysning af de forviklede Forhold, som have givet Anledning til alle disse Retstrætter, hidsættes fölgende Bemærkninger om Slægtsskabsforholdet.

Anders Ebbesen Ulfelds förste Hustru, Hilleborg Smalsti eller Smalsted, som döde den 29de Juni 1498[1], var en Datter af Hartvig Smalsti og Anne Kabel. Men Hartvig Smalsti eiede i det femtende Aarhundrede Bengaard i Bjert Sogn, og hans Sön Timme Smalsti efter ham. Denne udstedte 1483 ipso die adventus (leg. inventionis) Sanctæ crucis ($\frac{3}{5}$) paa *Bengardhen* et Gavebrev til Præsten i Bjert, for at denne skulde bede for hans Faders, Hartvig Smalsteds, hans Moders, Fru Mettes (*sic*,

[1]) D. Magazin 3die Række 3, 238.

Annes?) og hans Broders, Claus Smalsteds Sjæle[1]. Disse vare altsaa dengang döde. Med sin Hustru Fru Hilleborg har da Anders Ebbesen faaet en Sösterlod i Bengaard; og rimeligviis har der været en anden Söster, Moder til Timme Hack. Er nu Timme Smalsti död uden Efterkommere, og har Svogeren Anders Ebbesen paa sin (förste) Hustrues, eller sine Börns Vegne tiltraadt Gaarden og besiddet den uskiftet, saa gjorde vel Timme Hacks Moder Fordring paa en Sösterlod, altsaa, under vor Forudsætning, paa en Halvpart i *hele Arven;* men det kan vel være, at *Gaarden* er bleven i Anders Ebbesens og hans Sönners Besiddelse alene. Og saaledes, eller om Timme Hacks Moder maaskee af Ulfelderne ansaaes affunden med andet Gods, eller om hun var en Halvsöster, eller dsl., hvad der nu er ubekjendt, saa kunde Timme Hack ligge i Strid med dem om sin paastaaede Ret til en Sösterlod i Bengaard, og sælge denne Ret, saa god den var, til Godske Rantzau, der da blev Prætendent til en fuld Sösterlod, en Halvpart af Bengaard. Det er rimeligere, at Sagen forholder sig saaledes, end at Timme Hack virkelig har *besiddet* en Part i denne Gaard og Gods og altsaa ved Salget sat Godske Rantzau i virkelig Besiddelse af den; thi Hertug Hans siger i Brevet af 27de Marts 1553 (ovenf. S. 72), at Godske Rantzau *paastaaer* („thut rhumen") en Sösterlod i denne Gaard, men at der i Otto Andersens Pantsættelsesbrev (til Johan Burchschreiber) slet ikke er Tale om nogen Sösterlod, da dog Vedkommende sikkert havde forvaret sin Ret ved Pantsættelsen, om der havde været nogen Ret at forvare.

Bengaard have altsaa Hartvig og Otto Andersen arvet efter deres *Moder;* derfor har Jost Andersen ingen Deel med dem i dette Gods; thi han havde en anden Moder.

---

[1]) Rhode, Samlinger til Haderslev Amts Beskrivelse S. 362.

Hvad *Vargaard* angaaer, da hedder det i Hertugernes Kjendelse af 7de September 1537, at Hartvig Andersen og Anders Ebbesen havde pantsat den, og at Godske Rantzau nu var Panthaveren, der desuden prætenderede en fuld Sösterdeel, eller en Halvdeel af Gaarden, paa Timme Hacks Vegne. Da nu ved Forliget af 1556 Hertug Hans enedes med G. Rantzau om, at denne skulde beholde Hartvig Andersens Deel af *Bengaard* ifölge *Pantebrev*, men opgive til Hertugen Otto Andersens Deel som forbrudt Gods, saa synes Forholdet at have været dette: Bengaard og Vargaard have været Smalstiernes Eiendom og ere begge komne til Anders Ebbesens og Hilleborg Smalsties Sönner, Hartvig og Otto Andersen; den Sidste har faaet al sin Deel i Bengaard, den Förste en Deel i Bengaard og hele Vargaard; men Timme Hack prætenderede en fuld Sösterdeel i begge Gaarde, hvad Ulfelderne ikke vilde indrömme. Hartvig og Otto Andersen have nu pantsat disse Besiddelser, den Sidste navnlig sin Deel til Johan Burchschreiber i Haderslev. I Forvirringen 1534 og 1535, da Hartvig Andersen blev dræbt, Otto Andersen landflygtig, — den Sidste ingen Börn havde, den Förste en ganske ung Datter, har Godske Rantzau *tilkjöbt* sig begge Brödres Panteforskrivninger og paa Grund af dem sat sig i Besiddelse af Bengaard og Vargaard. Han har da ogsaa tilhandlet sig Timme Hacks omtvistede Fordring paa hans Moders Sösterlod, deels for at sidde saameget fastere, deels for at være vis paa at beholde denne Part, hvis engang i Tiden Ulfeldernes Arvinger skulde forlange at indlöse Godset imod at tilbagebetale Pantesummen; thi i saa Fald var det Godske Rantzaus Fordeel, at have Godset tildeels paa Timme Hacks Vegne, saasom han da i alt Fald maatte beholde denne Deel, om han maatte udlægge Ulfeldernes. At det virkelig var ved denne Tid, ikke efter 1535, han er kommen i

Besiddelse af Bengaard, sees deraf, at omendskjöndt Otto Andersens Gods i Fyen erklæredes forbrudt 1535, höre vi Intet om, at dette var Tilfældet med hans Deel af Bengaard, nemlig fordi Godske Rantzau har siddet som Herre af denne Gaard, og formodentlig Ingen under den daværende Forvirring just har tænkt paa de mange Indsigelser, der kunde reises imod hans Adkomster til Gaarden. Det er först længe efter at Hertug Hans har faaet Haderslev Amt, og efterat han er bleven opmærksom paa Otto Andersens Forhold til Bengaard, at han reiser Paastand paa den, eller i det mindste paa Otto Andersens Part af den, som forbrudt Gods. Og heri maatte jo Godske Rantzau give efter 1556, idet han afstod denne Deel til Hertugen. Efter Forliget beholdt han altsaa tilbage i Bengaarden *först* Hartvig Andersens Deel, iflölge dennes Pantebrev, som han havde bragt til sig; men denne Deel kunde anfægtes af Hartvig Andersens Frænder ved Tilbud om Pantesummens Tilbagebetaling; *dernæst* Timme Hacks Sösterlod; men ogsaa denne Deel kunde anfægtes af Hartvig Andersens Arvinger som overhovedet slet ikke tilkommende Timme Hack, hvilket da en Proces og Dom maatte afgjöre. *Vargaard* har Hertugen derimod ikke anfægtet; dette ligger deri, at Otto Andersen ingen Lod havde i denne Eiendom. Godske Rantzau beholdt altsaa denne Gaard iflölge de ved Bengaard anförte Adkomster, men udsat for de samme Anfægtelser.

Anders Ebbesen Ulfeld var i andet Ægteskab gift med Markvard Tegenhuses Datter Ellen. Markvard Tegenhuus (Thedinghusen, Thinhus, Tinhuus) eiede i Aarene 1480 og 1492 *Tvedgaard* i Dalby Sogn, Thyrstrup Herred i Haderslev Amt[1]. Han nævnes mange Aar derefter som Forlover for en Sum af 400 Mark,

---

[1]) Jensen, Kirchliche Statistik von Schleswig S. 207.

hvilke Magnus Bilde og hans Medarvinger skyldte Hans Rantzaus Arvinger, og som Bilde i aabent Brev, dat. Löverdag efter Bartholomæi 1534, opsagde til Udbetaling[1]. Otto Thinhuus havde Tvedgaard 1543; men rimeligviis har Ellen Thinhuus havt sin Lod i den efter sin Fader; denne Lod er da kommen til *hendes* Sön Jost Andersen Ulfeld, som senere kan ved Arv eller Kjöb have faaet Resten. Han eiede denne Gaard 1551, da Hertug Hans önskede at kjöbe den af ham og lod ham gjöre Tilbud ved Iver Krabbe, Lehnsmand paa Koldinghuus; men Jost Andersen vilde for sin unge Hustrues og sine smaa Börns Skyld ikke sælge sit Jordegods for Penge, hvorimod han nok vilde bytte det for Ulfeldernes gamle Besiddelse Oregaard m. m. i Fyen, dersom Hertugen nu vilde kjöbe dette efter Povel v. Anefeld, efter hvis Död Jost Andersen hörer at Godset er tilfals for Penge[2]. Men denne Handel maa ikke være kommen istand, da hans Enke endnu 1576 besad Tvedgaard[3]. Det var nu denne Jost Andersen Ulfeld til Östergaard og Tvedgaard, som 1557 i Forbindelse med sin Heelsösters Mand Povel Abildgaard som næste Frænder paastode imod Godske Rantzau Ret til at indlöse Hartvig Andersens Deel af Vargaard, men som dengang afvistes. Da dog Jost Andersen 1558 virkelig eiede Vargaard[4], og hans Enke 1577 kaldes til Vargaard[5], saa maa han dog 1557—1558 være kommen i Besiddelse af Gaarden og Endeel af dens Tilliggende; og det vel enten saaledes, at hans Ret til at indlöse Hartvig Andersens Pant er dömt ved Magt, eller at han har faaet sig af Steen Bilde og dennes Frue

---

[1]) Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 6. — [2]) Jost Andersen til Hertug Hans, dat. Östergaard Christi Himmelfartsdag (?) 1551; i de Vossiske Excerpter. — [3]) Vedel Simonsen anf. St. 1, 2, S. 87. — [4]) Vedel Simonsen anf. Sted 1, 2, S. 86. — [5]) See ovenf. S. 74.

Helvig Hartvigsdatter Ulfeld afstaaet *hendes* Ret til at indlöse Pantet og da virkelig har indfriet denne Part fra Godske Rantzau, der dog har beholdt Timme Hacks Sösterlod, men anfægtet af Jost Andersen, eller i det mindste af hans Enke 1577. Hun anfægtede da ogsaa *denne* Part, (Timme Hacks Sösterlod, nu i Tönnies Rantzaus Besiddelse) i *Bengaard*, og det maatte hun i alt Fald for Conseqventsens Skyld, da Godske Rantzaus Sön havde hverken större eller mindre Ret til Timme Hacks Sösterlod i Vargaard end til samme Part i Bengaard. Derimod synes det ikke, at enten Jost Andersen eller hans Arvinger have forlangt at indlöse Hartvig Andersens pantsatte Deel af Bengaard, — maaskee fordi det af en eller anden Grund ikke har conveneret ham. Han har muligen manglet Penge dertil, eller han kan have skyet at være Medeier med Hertugen, kort, der kan tænkes flere Grunde, hvorfor han indskrænkede sin Paastand til Hartvig Andersens Part af Vargaard. Om Jost Andersens Enke satte sin Paastand paa Tönnies Rantzaus Jorder, der forhen hörte til Bengaard og Vargaard, igjennem, er ubekjendt.

Iövrigt er det svært at begribe Retfærdigheden i Otto Andersens Behandling, selv om man slet ikke tager Hensyn til den Misbrug, Regeringen har drevet med hans og de andre i Norge Befalendes Navne. At man med dem lokkede Christian den Anden i Fængsel, maatte naturligen fremkalde den Bestræbelse hos ham og dem, der tænkte som han, ved förste Leilighed at forskaffe det Leide og den Overeenskomst Gyldighed, de havde været med at bekræfte, og som trolöst vare brudte. Men selv om man afseer herfra, kunde det kun da siges med Sandhed, at han ved at tage Parti for Christian den Andens Hjælpere havde fört Avindskjold imod Riget, dersom han havde havt nogen Forpligtelse til at anerkjende Christian den Tredie

for sin og Danmarks Konge. Det er det seirende Parti, der har gjort sin Anskuelse gjældende, det er dets Dom om Venner og Fjender, der er gaaet over i vor Historie; derfor have vi vant os til at betragte Christian den Tredie som den ene berettigede Efterfölger paa Danmarks Riges Throne efter Frederik den Förstes Död. Men man maa i Dommen over Deltagerne i Feiden ikke glemme, at der var en Tid, da den holstenske Hertug ingen bedre Ret havde, end Grev Christoffer, og da man ikke kan fordömme dem, der betragtede den forraadte Fange paa Sönderborg som den ene berettigede. Det var Parti, som stod mod Parti; Fremmede bleve dragne ind i Striden fra begge Sider; den, der ikke havde paataget sig nogen særlig Forpligtelse imod denne eller hiin Herre, havde ligesaa god Ret til at række den Ene som den Anden Haanden. Otto Andersen har ikke været med i Hjallese den 9de Juli 1534, ikke, saavidt hidtil vides, hyldet Hertug Christian i i Horsens den 18de August 1534, eller i Viborg den 8de Marts 1535, eller i Fyen efter Slaget Palmeaften 1535, eller i Odense den 3die Juli s. A.; og han var jo ikke ellers forpligtet til at anerkjende den holstenske Hertug, der ingen Arveret havde til det danske Valgriges Krone, eller at anerkjende, at jydske og fyenske Rigsraader og Adelsmænd havde större Ret end sjællandske og skaanske, til at give Danmark en Konge. Det kunde med ligesaa god Föie paastaaes, at det var Mogens Gjöe, Peder Ebbesen, Erik Banner og hvad Christian den Tredies Tilhængere ellers hedde, der förte Avindskjold imod Riget, og det var sikkert ogsaa sagt og gjort gjældende, havde Slagene ved Öxnebjerg og i Svendborgsund havt et andet Udfald. Det er Udfaldet, ikke Retten, der har været Otto Andersen imod. Vilde man söge Grunden til hans haarde Behandling deri, at han er uddragen af Riget med Greven, saa vilde det stride imod Freden af 29de Juli 1536; thi deri betingedes

netop fri Bortgang for alt det Krigsfolk, Hertug Albrecht og Grev Christoffer havde i Kjöbenhavn, uden at der gjöres nogen Forskjel efter Nationaliteten. Og vilde man sige, at i det mindste hans Gods *i Slesvig* maatte være forbrudt, da han jo stod paa det imod hans retmæssige og anerkjendte slesvigske Landsherre fjendtlige Parti, saa er det just hans *danske* Gods i *Kongeriget*, der inddrages 1535, medens Hertug Hans först mange Aar senere finder paa, at han paa Grund af Otto Andersens Adfærd i Grevefeiden kan reise Paastand paa hans slesvigske Gods. Kun da kunde vi finde den danske Regerings Fremgangsmaade *undskyldelig* — thi den höiere *Retfærdighed* bliver dog snarere paa dens Side, der benyttede Leiligheden til at gjöre den Uret god igjen, han ved Andres Bröde var kommen til at paaföre Christian den Anden, — hvis Otto Andersen ved sin Tilbagekomst til Danmark i Frederik den Förstes Tid har paataget sig en *særlig* Forpligtelse imod Kongens *Sönner* som Betingelse for at faae sit Gods igjen. Men derom foreligger Intet.

Det er ikke blot for Personernes Skyld, eller som Bidrag til at charakterisere den Justits, der övedes i Grevefeiden, at denne Sag tiltrækker sig Opmærksomhed; men ogsaa fordi den giver ét anskueligt Billede af den Maade og de Midler, hvorved tydsk Adel kom i Besiddelse af dansk Adels Gods i Slesvig. Velschow har i Nyt historisk Tidskrift 2det B. S. 259 antydet sin Opfattelse af det tydske Ridderskabs Omsiggriben i Slesvig og den gamle danske Hærmandsstands Fortrængelse der i Landet. Man kan i det Hele tiltræde denne Opfattelse og dog erkjende, at dansk Adels Fortrængelse ikke ene har været Frugten af en i Aarhundreder med fuld Bevidsthed fastholdt og gjennemfört politisk Plan. For ikke at tale om den Naturnödvendighed, der bevirker Indvandring og Bosættelse i det Land, hvor de Fremmede

ikke möde en rodfæstet Befolkning, der i Talrighed, Formue, Udvikling, Nationalfölelse er stærk nok til at holde dem ude, saa har sikkert den holstenske Adels Erhvervelse af Jordgods i Slesvig været alle Dage ligesaa meget tilfældig og leilighedsviis, som planmæssigt befordret og fremmet af tydsksindede og tydske Hertuger. Familieforbindelser, Arv, Kjöb, Pantsættelse have nu og da bragt denne og hiin danske Adelsmands Gods i Slesvig til en holstensk Adelsmand. Og hvorledes kunde det være andet, end at Holstenerne maatte faae Overmagten i denne Concurrentse paa Slesvigs Grund i det fjortende og femtende Aarhundrede, naar den danske Adel i Kongeriget, der ved Ægteskaber, Kjöb og andre Erhvervelsesmaader skulde have holdt dem Stangen med Personer og Gods, vendte sig imod Sverrig og Norge og forsögte at spille det samme Spil i disse Lande, som Holstenerne i Slesvig. Thi Ingen kan dog bestride, at det er gaaet den oprindelige *norske* Adel i Concurrentsen med den indvandrende danske, som det er gaaet den dansk-slesvigske i Forholdet til den slesvig-holstenske. Men i dette Tilfælde med Ulfeldernes Gods i Nordslesvig see vi ret tydeligt og i det Enkelte, hvorledes det gaaer heelt naturligt til, ikke efter en bevidst politisk Plan, at en holstensk Adelsmand erhverver hvad der havde tilhört dansk Adel; Godske Rantzau begunstiges her aldeles ikke af sin Hertug, tværtimod er denne ham i Veien; og om Hertugen benytter politiske Begivenheder til at komme i Besiddelse af slesvigsk Gods, der tilhörte en dansk Adelsmand, saa er der dog intet Spor til, at han enten begunstiger Holsteneren som saadan eller er Ulfelderne imod, fordi de ere Danske. Havde Nationaliteten været omvendt, vilde han have handlet paa samme Maade. — Er der da begaaet Uret i denne Sag, saa hænger den dog ikke sammen med Kampen imellem Dansk og Tydsk paa

Sönderjyllands Grund. Men overveiende Indflydelse har det havt, at den danske Slægt, som arvede Bengaard, Vargaard og Tvedgaard, havde sit Hjem i Kongeriget og kastede sig ind i dettes Bevægelser, — at den med den övrige danske Adel vendte Ryggen til Slesvig, medens Holstenerne stode med Ansigtet imod dette Land. Ulfelderne beboede ikke deres Gaarde i Nordslesvig; ingen Herregaard eller Borg blev opfört paa dette slesvigske Gods; det behandledes blot efter Nyttighedshensyn, Jordtilliggendet formindskedes ved Tidernes Ugunst, ved Skifter og Processer; saaledes er det kommet, at fra den Tid, da Familien Smalsti ikke længer besad og beboede Bengaard og Vargaard, Familien Tegenhuus ikke længer Tvedgaard, ere disse Gaarde, der under andre Forhold ligesaavel som mange mindre Gaarde i det egentlige Danmark kunde have hævet sig til anseelige Herresæder for dansk Adel, efterhaanden formindskede og gaaede tilbage til at blive Bondegods. Men hvorledes skulde det da være muligt, at de ikke tidligere eller senere maatte komme ud af den Adelsslægts Haand, hvis vigtigste Interesser viste mod Kongeriget, ikke imod Hertugdömmet.

IV.

OM DE SJÆLLANDSKE OG FYENSKE ADELSMÆND, SOM I AARENE 1535 OG 1536 HOLDTES FANGNE I MEKLENBORG.

Da Grev Christoffer af Oldenborg allersidst i Aaret 1534 eller i de förste Dage af det fölgende Aar var vendt tilbage til Kjöbenhavn fra den frugteslöse Sammenkomst i Kolding med Hertug Christian af Holsten; og da den skaanske Adel ved Jule- og Nytaarstid var falden fra ham for at forene sig med hans Fjender: truede et heftigt

Uveir de Store i Sjælland, Fyen og paa Smaaöerne, — ikke saa meget endda fra Grevens Side, som fra Kjöbenhavns og Malmöes Borgere med den övrige Almue, samt fra Lybekkerne og Hertug Albrecht af Meklenborg. Thi at Forfölgelsen af de danske Magnater er udgaaet fra de Sidstnævnte, og at de netop ikke ret have stolet paa Grevens Deltagelse i Forfölgelsen, sees af den Overeenskomst, der sluttedes paa Landgaarden Marienehe ved Rostok den 11te December 1534 imellem Hertug Albrecht og Lybekkerne[1]. Det hedder nemlig deri:

„Med Kjöbenhavnerne og Malmöboerne skal holdes Raad, især med dem, hvem Sagen tör betroes, hvorledes man skal handle med Rigsraaderne, nemlig at de Utroe og de, som ere denne Sag imod, kunde sendes til Lybek, for nærmere at handle med dem. Man skal ogsaa melde denne Hensigt for Greven af Oldenborg, men dog med den Indskrænkning, at den ikke bliver forhindret eller kommer i Folkemunde".

At det virkelig var dette Parties Hensigt, at fange Rigsraaderne, og at denne tyranniske Forholdsregel udgik fra de Nævnte, seer man ogsaa deraf, at Hertug Albrechts Cantsler Joachim von Jetzen, som var sendt foran Hertugen og den 5te Januar 1535 ankommen til Kjöbenhavn, tre Dage derefter skriver til sin Herre[2], at Biskoppen af Roskilde og Andre af Adel have begivet sig til nogle Slotte her i Riget, befæstet dem og forsynet dem med Levnetsmidler og andre Fornödenheder i den Hensigt, at holde sig der. „Nu mangler kun, at Hr. Jörgen Mönter ikke er her — thi han er med Greven af Hoya, Marx Meyer og Benedict v. d. Wisch i Skaane dragen imod de Svenske, og vi forhaabe os hver Time gode Efterretninger, at de have

---

[1]) Aktstykker til Grevefeidens Historie Nr. 143, S. 249. —
[2]) Aktstykker til Grevefeidens Historie Nr. 167, S. 309 ff.

nedlagt de Svenske. Naar han nu med Guds Hjælp kommer tilbage, ville vi tage et kort Raad med ham og see til, hvad Biskoppen og andre Adelsmænd ville gjöre; vi ville opvække Hr. *Omnes* og oprykke det Ukrud Rigsraadet; thi för det skeer, udrette vi Intet her. De ere istand til at forraade os lige i vore aabne Öine; thi jeg faaer ikke Ende paa at höre alle de forræderske Stykker, disse Slyngler bruge".

Det er saaledes utvivlsomt, at Planen til at overfalde Adelen i Sjælland ikke er fremkaldt ved den skaanske Adels Overgang til de Svenske og Hertug Christian, men lagt tidligere og paa tydsk Grund. Det er Hertug Albrecht og hans nærmeste Tilhængere, Lybekkerne og de danske Demokrater, ikke Grev Christoffer, der have besluttet Adelens Undergang. Dette giver Magthavernes Tyranni et endnu forkasteligere Udseende; thi kun da kunde man finde Rigsraadernes og de Adeliges Fængsling undskyldelig, om de havde givet deres Herre Grev Christoffer skjellig Grund til at mistænke deres Troskab, saa at *han* kunde ansee deres Paagribelse som nödvendig for hans egen Sikkerhed og for den Sags Fremme, de ved deres Eed til ham havde forpligtet sig til at opretholde og gjennemföre. Men kun Greven vare de Troskab skyldige; hverken Kjöbenhavns Borgere, eller Lybekkerne, eller Hertug Albrecht havde mindste Ret til at kræve Lydighed af Adelen, eller til at behandle dem som Forbrydere, fordi de nærede meer eller mindre grundet Mistillid til dens Hengivenhed for det nye Forbunds Sag.

Siden det heftige Optrin paa Kjöbenhavns Slot i October 1534 holdt Adelen i Sjælland sig borte fra Kjöbenhavn. Desto stærkere blev selvfölgelig Borgernes og de Fremmedes Mistro til dem. De, hvem Uveiret især truede, vare naturligviis de anseeligste, Rigsraaderne, navnlig Hr. Anders Bilde til Söholm, som var den förste

danske Stormand, der gik over til Grev Christoffer, hvem han derefter havde tjent med stor Iver som Raad og Minister; hans Broder Hr. Hans Bilde til Egede, Lehnsmand paa Skjoldnæs; Hr. Oluf Nielsen Rosenkrands til Vallö, hos hvem dengang Mester Johan Friis til Hesselager opholdt sig paa Veien til Tydskland, hvorhen Greven havde tilladt ham at drage for sine Studeringers Skyld; Knud Pedersen Gyldenstjerne til Thim, som, efterat han i August 1534 havde overgivet Greven Nykjöbing Slot, havde faaet *Krogen* til Lehn af ham; Hr. Knud Rud til Vedby, Lehnsmand paa Korsör; Hr. Mads Eriksen Bölle, biskoppelig Lehnsmand paa Thureby; Hr. Otto Krumpen til Trudsholm, som efter Tranekjærs ubegribelige Overgivelse havde Aalholm paa Laaland maaskee som Pantelehn; Niels Vincentsen Lunge til Asserstrup paa Laaland; Abbeden af Sorö, Prioren af Antvortskov og fremfor alle den mægtigste Herre i Sjælland, *Biskoppen af Roskilde* Joachim Rönnow, hvis to faste Hovedslotte, Dragsholm og Hjortholm, vare betroede til Eiler Hardenberg og Peder Godske. Knud Henriksen Sparre, der havde Söborg Slot til Lehn, og Axel Gjöe, som i det foregaaende Aar havde tjent Greven med Troskab og Iver, og som nylig var vendt tilbage fra Skaane, da han ikke vilde med Adelen i denne Provinds bryde sin Eed til Greven, vare vel ikke Medlemmer af Rigsraadet, men dog som overhovedet enhver Adelsmand udsatte for Almuepartiets Had og Forfölgelse. I Fyen, hvor dengang Everhard Ouelacker förte Befalingen over Grevens Magt, der foruden Besætningen i Nyborg bestod af fire Fænniker Landsknegte i Lybekkernes Eed og Sold, samt af tre Fænniker Knegte og nogle Ryttere, der tjente Grev Christoffer, svævede Adelen i en ikke mindre Fare. Johan Oxe til Nielstrup i Laaland anföres af Hvitfeld som overfalden paa sin Gaard

strax efter Grevens Ankomst i Juni 1534; men dette er urigtigt, da han netop var en af de förste, der hyldede Grev Christoffer og fik blandt andet af ham Bekræftelse paa sit Pant Ravnsborg Lehn. Da det dog er vist, at han döde den 24de December 1534[1], saa maa den laalandske Almuetumult — thi kun dette var den, ikke et Angreb af Grevens Folk, — der bidförte hans ulykkelige Skjæbne, være udbrudt endnu tidligere, end Folkebevægelsen i Sjælland.

Den 5te Januar 1535 var Grev Christoffer i Kjöbenhavn og indkaldte da Deputerede fra Kjöbstæderne til et Möde, der gik ud paa en ny Skat, hvilken ogsaa bevilligedes ham[2]. Nogle Dage senere kaldte han ogsaa Adelsmændene til Kjöbenhavn[3]. Han vidste da vel, at de ikke gjerne betroede deres Liv og Frihed til Kjöbenhavnerne; men at han skulde have indkaldt dem i en bevidst trolös Hensigt, er hverken beviisligt eller troeligt. Anders Bilde kom strax; Knud Gyldenstjerne og Mads Eriksen, hvis Sön Erik Madsen Bölle fulgte med ham til Kjöbenhavn, ere maaskee allerede indbragte som Fanger eller anholdte strax efter Ankomsten. De vare i Staden den 19de og 20de Januar[4]. Om Flere ere komne ved samme Tid, vide vi ikke.

Netop i disse Dage bröd Uveiret lös i Sjælland. Den 13de Januar 1535 stod det for Christian den Andens Tilhængere saa ulykkelige Slag ved Helsingborg, hvor deres Nederlag fornemlig var foraarsaget ved den skaanske Adels Overgang til de Svenske og ved den tvetungede Rigsmarsk Hr. Tyge Krabbes Trolöshed. Nu maatte de til Kjöbenhavn ankomne sjællandske Rigsraader og

[1]) Marmora Danica 1, 318. Ryge, Peder Oxe S. 29. — [2]) Aktstykker til Grevefeiden S. 322. — [3]) N. D. Magazin 5, 147. — [4]) Aktstykker til Grevefeiden S. 316. 324.

Adelige forblive i Staden. Grev Christoffer havde intet andet Valg end at kaste sig i Armene paa dem, han for kort siden betragtede som sine Fjender, Hertug Albrecht og Lybekkerne, hvis Fordringer han den 18de Januar tildeels indrömmede og dernæst indtrængende opfordrede Hertug Albrecht til at komme ham til Hjælp. Samme Dag, den 19de Januar 1535, bröd han op med Greven af Hoya og to Fænniker Borgere „for at bringe Biskoppen af Roskilde et *bonum mane*", og for at möde den til Ringsted indkaldte Adel, med hvem jo Intet var afgjort om Skatten, da de ikke vare komne til Kjöbenhavn. Men heller ikke til Ringsted synes den sjællandske Adel at være kommen; thi ellers vare de neppe slupne derfra, da Almuen engang havde seet adeligt Blod flyde. Dette skeete enten den 20de Januar, som Hvitfeld siger[1], eller den 22de Januar 1535 efter Fru Vibeke Podebuskes maaskee rigtigere Beretning[2], ved Fru Anne Holger Rosenkrandses Mord. Og nu blev det til en formelig Jagt efter de Adelige, — en Jagt, Greven neppe har befalet, men som han, der paa den Tid kun havde meget faa Tropper i Sjælland, ikke kunde forhindre, om han havde villet det. Den 23de Januar 1535 var Greven igjen i Kjöbenhavn[3]; og samme Dag skriver Jörgen Kock til Hertug Albrecht, at de havde i deres Vold i Kjöbenhavn Anders og Hans Bilde, Axel Gjöe, Abbeden af Sorö og Prioren af Antvorskov, medens Knud Pedersen Gyldenstjerne allerede var fört over til Malmö, hvor han sattes i Taarn og Fængsel[4]. Om Mads

---

[1]) Christian den Tredie Bl. N. — [2]) Suhms Samlinger 2, 3 S. 22, — [3]) N. D. Magazin 5, 148. — [4]) Aktstykker til Grevefeiden Nr. 175, S. 329 ff. I et Brev fra Lund den 16de Februar 1535 til Fru Sophie Eske Bildes skriver Magnus Gyldenstjerne, at Knud Gyldenstjerne sidder fangen i Malmö; men den 24de April s. A. fortæller Verner Parsberg samme Frue, at Knud Pedersen nu er udkommen af Fangetaarnet og ligger hos en Borger,

Eriksen og hans Sön tales ikke i dette Brev. Knud Rud undkom til Dragsholm, ligesom ogsaa Biskoppen af Roskilde, der snart gik til Jylland til den af Jyderne udvalgte Konge, Hertug Christian. Johan Friis, der fra Vallö var gaaet til Söholm, undkom paa en Baad til Möen, hvorfra han kom over til Pommern og videre til Vittenberg. I Tydskland traf han Hertug Christians tydske Cantsler Wolfgang Uttenhof, med hvem han vendte tilbage til Holsten. Han traadte nu i Hertugens Tjeneste[1] og spillede fra den Tid af indtil sin Död en af de vigtigste Roller i Danmarks Historie som Kongens Cantsler.

Jörgen Kock siger i det anförte Brev, at ogsaa Otto Krumpen var fangen og bragt til Nykjöbing Slot. Han var bleven overrumplet i Landsbyen Kallö paa et Ridt udenfor Aalholm, som nu for det förste kom i Grev Christoffers Hænder. Formodentlig er ved samme Tid Niels Vincentsen Lunge ogsaa fangen og bragt sammesteds hen, siden vi derefter finde ham jævnligt omtalt i Forbindelse med Otto Krumpen. Disse to Mænd kom uden Tvivl snart i *Lybekkernes* Vold; thi i Februar 1535 overgav Grev Christoffer, i Henhold til den oprindelige Overeenskomst imellem ham og Lybek, Grev Johan af Hoya paa Stadens Vegne Helsingör og, istedetfor Helsingborg, som nu ikke mere var i hans Magt, Nykjöbing med Falster og Laaland som Pant for de anvendte Krigsomkostninger[2].

---

fordi han blev syg. Begge Breve i den Kjöbenhavnske Samling Fasc. 8 og 51.

[1]) Reimar Kock S. 495 (596), Suhms Nye Samlinger 3, 277. — [2]) Fra det storhertugelige Archiv i *Oldenburg* er meddelt fölgende Uddrag af Aktstykker, som findes der i Originaler: den 19de Februar 1535: Jörgen Wullenwever og de andre Fuldmægtige fra Stæderne Lybek og Rostok, love i Kjöbenhavn Gubernatoren Grev Christoffer af Oldenborg, som for udlagte og

Hvitfeld anförer nogle flere Fanger, end de her nævnte; det er jo ogsaa meget troeligt, at der foruden de i Jörgen Kocks og Andres Breve Anförte kan være efterhaanden indbragt Flere; men han feiler i, at alle de af ham Nævnte ere sendte til Meklenborg[1]. Vi vide meget bestemt, som det Fölgende vil vise, hvem det var, der virkelig bleve bortförte fra Danmark til de meklenborgske Fængsler.

At det virkelig ikke var Grev Christoffer, af hvem Planen til Adelens Anholdelse er lagt, fremgaaer ogsaa af den vaklende Maade, hvorpaa han behandlede de Anholdte, navnlig sin hidtil saa höit betroede Mand Hr. Anders Bilde. Denne siges allerede den 19de Januar 1535 i et Brev til Hertug Albrecht at være fangen i Kjöbenhavn[2]; men hans Herre Greven gav ham den 23de Januar et Beskærmelsesbrev med en Æreserklæring[3],

fremdeles udlæggende Krigsomkostninger har overgivet Raadet i Lybek og dets Allierede, Stæderne Rostok, Stralsund og Vismar, Öerne Falster og Laaland som Pant, at de strax efter deres Hjemkomst ville bevirke hos Raadene i de forbundne Stæder, at disse oversende Forpligtelsesbreve paa, at Pantet til enhver Tid skal imod Pantesummens Tilbagebetaling tilbagegives Kong Christian den Anden — eller Greven og dennes Arvinger, eller den, der med Kongens og Grevens Samtykke kommer til Regeringen. 25de Februar 1535 love Jörgen Wullenwever og Raadmand Klas Beselin, Lybeks og Rostoks Fuldmægtige, at lade ifölge Grevens Begjæring udlevere ved Nykjöbing Slots Overgivelse til Mikkel Bliks Foged Hans Franke ti Læster Byg og 1000 Sider Flæsk m. m. 28de Februar 1535 lover Jörgen Wullenwever Severin Stampe og Liborius von Apen ved Overdragelsen af Aalholms Slot, at han, om fornödent er, vil holde dem skadeslös hos Grev Christoffer, fordi de uden dennes Befaling have paa hans Begjæring udleveret nogle Klædningsstykker til Otto Krumpen og hans Frue. Disse Aktstykker ere senere fuldstændigt trykte som Bilag til F. v. Alten's Graf Christoff von Oldenburg und die Grafenfehde, Hamburg 1853.

[1]) Hvitfeld anf. St. Bl. Oij vers; Bl. X iij; jfr. Bl. Ee ij vers. — [2]) Aktstykker til Grevefeiden, S. 324. — [3]) N. D. Magazin 5, 148.

der ikke lader sig forene med, at han da skulde have været i Fængsel. Man maa troe, at Greven dengang endnu ikke har billiget hvad Borgerne i Forbindelse med Lybekkerne og Hertug Albrechts Folk havde gjort. Men da Adelsmændene nu engang vare anholdte, benyttede han hvad der var skeet paa en Maade, der gjör ham aldeles til Lybekkernes og Hertug Albrechts Medskyldige i det mod Adelen udövede Tyranni. Anders Bildes Skjæbne viser det tydeligst. Det kan kun have været faa Dage efter at Greven havde givet ham det omtalte Beskærmelsesbrev, at han lod denne Mand, der vistnok altfor let og hurtigt havde i Juli 1534 sluttet sig til Greven, men ogsaa havde tjent ham med Troskab og beviist ham store Tjenester, indsætte som Arrestant paa et Kammer i Slottet. Kjed af Fængselet tilskrev Hr. Anders efter tre Ugers Forlöb Greven den 21de Februar 1535 et Brev [1], hvori han mindede denne om, at han nu gjentagne Gange havde ladet Brevskriveren sige ved Greven af Teklenburg, Otto Stigsen, Peter van Geldern og Hr. Anders's egen Sön Benedict, at han vilde tale mundtligt med den Anholdte; da dette imidlertid ikke var skeet endnu, beraaber Bilde sig paa sin Skyldfrihed, paa sin Iver i Grevens Tjeneste, paa den Skade, han derved har lidt, og beder ham endelig om en Samtale enten under fire Öine eller i Vidners Paahör, efter Grevens Behag.

Denne Begjæring blev opfyldt og en Overeenskomst truffen, hvorefter Bilde rigtignok kom ud af Arresten, men dog maatte forblive i Kjöbenhavn. Hvad Overeenskomsten gik ud paa, og hvorledes den blev holdt fra Grevens Side, sees af fölgende Skrivelse:

Naadige Herre, min tro Tjeneste E. N. altid beredt tilforn. Som E. Naade vel fortænker, hvorledes nu blev

[1]) Udkast, dat. paa Kjöbenhavn Söndag Reminiscere 1535, i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 5.

aftalt og vedtaget imellem E. Naade og mig om mit Huus Söholm, at jeg skulde oplade det en Tidlang for Eders Naade, og E. N. vilde lade det indtage med E. Naades Tjenere, og jeg skulde sende min Sön Bendt med dem herfra derhen, som skulde blive der tilstede; og al den Deel, som var paa Gaarden og som tilhörte mig og mine smaa Börn, skulde blive uforrykket og der tilstede; og hvad E. Naades Folk og Tjenere fortærede, medens de skulde ligge der, det skulde betales mig og mine Börn; og derpaa har Eders Naade givet mig Brev og Segl, at alt dette saaledes skulde holdes mig. Allernaadigste Herre, saa giver jeg E. Naade tjenstlig tilkjende, at Alt, hvad jeg tilsagde Eders Naade i saa Maade, har jeg fuldgjort og holdt, det jeg ikke andet veed; men derover giver jeg E. N. tjenstlig tilkjende, at Bastian v. Jessen[1] har ladet bortföre fra min Gaard mit Skyts og Krudt, mine Harnisker, mine Heste og nogle Kister med Breve, Sölv, Penge og Andet, som tilhörte mig og mine fattige smaa Börn; og dertil har han i Kjöge frataget min Sön Bendt 350 Mark og 28 Gylden, i Guld og Joachimsdalere, som jeg befalede at sende hid til mig at betale min Fortæring og min Gjæld med og kjöbe Klæder og anden Nödtörft til mine Börn, dog imod Brev og Segl, som E. Naade har givet mig og mine Börn, og som han selv har medbeseglet, hvilket jeg forseer mig til er skeet imod Eders Naades Befaling. Er mig ogsaa berettet, at han vil lade mine Koster og min Fetallie bringe fra min Gaard, hvilket, Gud kjende det, jeg ikke vel kan undvære til at föde og klæde mig og mine Börn af; thi Gud i Himlen veed det, at jeg nu ikke veed mere i denne Verden at forsörge mig og mine fattige smaa Börn med, end hvad jeg der har. Allernaadigste Herre, er min tjenstlige Be-

1) „Bestele van gessen".

gjæring og Bön, at jeg maa komme E. N. selv tilords at berette alle Ting, hvor derom er, videre end jeg nu kan skrive; og er der nogen Deel iblandt, som tilkommer Andre; at jeg maatte berette E. N. alle Ting ret, som jeg vil være bekjendt og jeg har tilsagt E. Naade. Allernaadigste Herre, saa er min tjenstlige Bön og Begjæring for Guds og Retfærdigheds Skyld, at mig og mine fattige Börn ikke skeer Vold og Uret i denne Handel, som jeg og ganske forhaaber, at E. N. vel vil gjöre, hvorpaa jeg begjærer et naadigt Svar. Naadige Herre, E. N. sendte nu sidst Eders Tjener Stig til mig og var begjærende mine Heste og Harnisk for Penge; saa ere nu alle mine Heste her, at jeg maatte vide med det förste, hvorledes E. Naade vil holde det dermed; thi jeg formaaer ikke at holde dem her. Datum Kjöbenhavn, Onsdag efter Söndag Lætare ($\frac{10}{3}$) 1535 [1].

Dette Brev fik Anders Bilde ikke uden Vanskelighed i Grevens Hænder. Men Svar kan han ikke have faaet; thi kort efter indböd han en Deel Borgere i Kjöbenhavn til sig og formaaede dem til at gaae til Greven i hans Ærinde, „hvilket vi ogsaa gjorde i saa Maade, at Greven vilde holde ham Brev og Segl, som han og de Lybske forskrevne Hr. Anders givet havde, at han maa nyde sit Arv- og Eiendomsgods, og deslige sin Gaard Söholm, og ikke havde troet, at Bastian van Jessen skulde været Hr. Anderses Foged paa Söholm. Deslige bad og forskrevne Hr. Anders Bilde os, at vi skulde give Greven tilkjende, at alle de danske Penge, som fandtes paa Söholm, de hörte ham selv til; men alle de Jochimsdalere og Guld, som fandtes der paa

[1]) I den Kjöbenhavnske Samling Fasc. 5; Udkast paa Tydsk, temmelig ucorrect skrevet, derfor her oversat. Anders Bilde har skrevet paa Udkastet, at han först sendte sin Datter Ermegard til Greven med Brevet, men hun maatte ikke komme til ham; saa gav han det til Henrik Trompeter, som leverede Greven det.

Gaarden i et Skrin, de tilhörte Fru Mette Johan Oxes og hendes Börn; og vare vi begjærende paa Hr. Anderses Vegne, at forskrevne Jochimsdalere og Guld maatte komme forskrevne Fru Mette Hr. Johan Oxes og hendes Börn tilhaande igjen, for han havde havt samme Jochimsdalere og Guld nogen Stund at gjemme og til tro Haand at forvare af Hr. Johan Oxe selv" [1]. Men de kunde intet Svar faae af Greven, der uden Tvivl fölte sig besværet ved Anders Bildes alvorlige og velbegrundede Fordringer. Han tilstod ham vel en Samtale paa Slottet, hvor han gjentog sine tidligere Löfter til ham [2]; men om Natten lod han den saa höilig forurettede Mand, paa hvis Troskab og Nidkjærhed han ikke kunde udsætte det Mindste, gribe og före over til Malmö den 13de Marts 1535 [3].

Som Söholm maa ogsaa Krogen, Knud Pedersen Gyldenstjernes Forlehning, og Hr. Oluf Nielsen Rosenkrandses Gaard Vallö være plyndrede paa Grevens Foranstaltning. I April tilskrev Eske Bilde Greven fra Lybek og forlangte, i Henhold til det ham tidligere givne Leide

---

[1]) Vidnesbyrd af Borgermesterne Povel Hansen og Anders Hallager m. Fl., dat. Kjöbenhavn Tirsdag efter Marie Magd. ($\frac{17}{7}$) 1537; Original med fem Segl i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 5. Jfr. Danske Mag. 3, 87. — [2]) See Anders Bildes Brev til Greven nedenfor S. 109 ff. — [3]) Hvitfeld Bl. Oij v. Borgermesterne sige i det anförte Vidnesbyrd, at i de samme Dage, da de gik hans Ærinde, blev Hr. Anders greben og fört over til Malmö. Den 16de Marts 1535 skriver Tyge Krabbe til Fru Sophie Eske Bildes, at Hr. Anders Bilde er hemmelig forsendt. Somme mene at han er kommen til Malmö, Andre til Lybek (Kbhvnske Samling Fasc. 8). Da Borgernes Ærinde efter Sagens Natur maa være yngre end Brevet af 10de Marts, har Hvitfeld uden Tvivl Ret i at ansætte hans Bortförelse til Dagen — rettere Natten — efter Gregorii; men alle de andre paa samme Sted nævnte Adelsmænd ere ikke sendte med Anders Bilde. Knud Gyldenstjerne f. Ex. var jo allerede i Januar fængslet i Malmö.

for hans Person og hans Gods, at faae tilbageleveret tre Skrin med Klenodier, Guld, Sölv, Penge og Breve, som han ved sin Afreise til Lybek havde indsat, det ene paa Krogen, de to andre paa Vallö, men som han erfarer at Greven nu havde ladet borttage[1]. Hvorledes overhovedet Adelen formelig er plyndret paa Röverviis af deres Herre Greven, seer man med Forundring af den lange Fortegnelse paa Penge, Kostbarheder og værdifulde Gjenstande, som han fratog Otto Krumpen[2]. Det Ranede belöber sig til mindst 12,400 Gylden eller Jochimsdalere, en Sum, der i vore Dage vilde være ikke langt fra en Tönde Guld værd!

Strax efter den skaanske Adels Frafald og Nederlaget ved Helsingborg var Ouelacker kaldt fra Fyen med fire Fænniker lybske Knegte, — thi at det var disse, ikke Grev Christoffers Knegte, seer man deraf, at de ganske i Overeensstemmelse med det i Marienebe den 11te December 1534 imellem Hertug Albrecht og de vendiske Stæder Aftalte kom under Greven af Hoyas Befaling. Greven af Hoya var nemlig Hertug Albrechts Statholder i Danmark, og alle Tropper skulde være i een Eed, Hertugens og Stædernes, hvilket dog ikke skeete ganske, da Grev Christoffer ikke var villig til at vige for Hertugen eller stille sig og Sine under hans og hans Statholders Commando. Ouelacker kom over Beltet den 22de Januar 1535, og de fire Fænniker stödte strax til Greven af Hoya for Dragsholm, som tidligere var angrebet af Almuen, men nu blev formelig, skjöndt forgjæves, beleiret af Grev Johan af Hoya. Med sig bragte Ouelacker adskillige af de fyenske Adelsmænd, navnlig Johan Urne, sikkert ogsaa Eiler Rönnow til Hvidkilde og Jacob Hardenberg til Sandholt[3]; thi om endog kun den Förste udtrykkelig nævnes,

[1]) N. D. Mag. 5, 222. — [2]) D. Mag. 3 81. — [3]) Aktstykker til Grevefeiden S. 324. 326. 331.

medens de Andre indbefattes i den hæderlige Benævnelse: „de andre Kjæltringer", saa kan der dog ingen grundet Tvivl være om, at det er ved denne Leilighed Eiler Rönnow og Jacob Hardenberg fangedes. — Det var ganske i Overeensstemmelse med den Behandling, de anholdte Sjællænderes Gods nöd, at Jacob Hardenbergs Eiendom siden blev plyndret, hvorved Præsten Hans Madsen fik Leilighed til at vise sin standhaftige Troskab. Og naar man opfatter alle Paters Færd med eet Blik, kan der neppe være Tvivl om, at Plyndringen er foretagen af Grev Christoffers, ikke af Hertug Albrechts og Stædernes Folk i Fyen, — altsaa enten af Grevens Statholder i Fyen, Erkebiskop (Biskop) Gustav Trolle, eller af Bastian v. Jessen, som i April og Mai 1535 var överste Befalingsmand for Grev Christoffers Tropper der paa Öen, efterat baade disse og Hertugens samt Stædernes Folk under Greven af Hoya vare i April gaaede tilbage over Storebelt for at bekæmpe Hertug Christians Krigsmagt, der i Marts var kommen fra Als til Fyen. Bastian v. Jessen var det jo ogsaa, der enten plyndrede eller vilde have plyndret Knud Urnes Gaard Söbysögaard, hvis ikke Gustav Trolles Forbön har holdt ham tilbage derfra [1]. De Grevelige ere uden Tvivl gaaet ud fra den Opfatning af Retsforholdet, at den fyenske Adel var at betragte som frafalden fra dens rette Herre; de havde i Sommeren 1534 hyldet og svoret Grev Christoffer paa Kong Christian den Andens Vegne, men vare i Marts 1535, efter Holstenernes Seier Palmeaften, faldne fra ham til Hertug Christian [2]. De vare altsaa imod deres förste Eed gaaede over til Fjenden, förte saaledes nu Avindskjold imod deres rette Herre, havde altsaa forbrudt Liv og Gods. Blandt dem, der skjöndt engang Grev

---

[1]) D. Magazin 3, 79. — [2]) See Hyldingsbrevene i Vedel Simonsens Grevens Feide S. 91 ff.

Christoffers og Christian den Andens Mænd i Marts 1535 hyldede Hertug Christian af Holsten, var ogsaa Knud Urne, og det er derfor Bastian v. Jessen betragter hans Gods som forbrudt; maaskee er det ved samme Leilighed og af samme Grund, at Tidselholt og Rödkilde bleve brændte; thi Eierne, Jacob Brockenhuus og Knud Ottsen Hvide, vare ogsaa iblandt dem, der i Marts hyldede og svore den af jydsk og fyensk Adel udvalgte Konge. Men hvad Jacob Hardenberg angaaer, der höist sandsynligt er bortfört fra Fyen i Januar 1535, altsaa ikke var iblandt dem, der hyldede Hertugen af Holsten efter Seiren den 20de Marts 1535, saa kan ikke engang hiin Opfatning af Retsforholdet undskylde Plyndringen af hans Gods, der jo med ingen Föie kunde behandles som forbrudt. Grev Christoffers Folk have her handlet ligesaa retlöst og tyrannisk som paa Söholm, Vallö og Aalholm, og saa sagtens slaaet de tidligere anholdte Adelsmænd i Hartkorn med dem, de mente at kunne beskylde for Brud paa den engang svorne Eed.

Jörgen Wullenwever var allerförst i Januar 1535 reist til Danmark for at sætte det hele Forhold imellem Grev Christoffer, Hertug Albrecht og de med denne forbundne fire vendiske Söstæder i rette Skik. Först i Marts gik han over Rostok tilbage til Lybek i kort Tid. Han medbragte *Fanger*, som han lod blive i Wismar og anmodede Hertug Albrecht, der endnu ikke personligt var afreist til Danmark, om at indsætte paa sit Slot Lybtz, og dertil forskaffe ham Vogne og Folk. Lybekkerne kunde ikke vel have Fangerne hos sig; men Wullenwever ventede, at de snart kunde faa flere Fanger til samme Fængsel [1]. Denne Begjæring opfyldte Hertugen, der jo allerede siden Slutningen af forrige Aar var enig med Lybekkerne om

[1]) Aktstykker til Grevefeiden Nr. 186. 191, S. 348. 359.

at före danske Rigsraader over paa tydsk Grund. De Fanger, Wullenwever saaledes bortförte fra Danmark, navngives vel ikke; men der kan ikke være Tvivl om, at det jo var Otto Krumpen og Niels Vincentsen Lunge. Disse to Mænd kom ved Nykjöbings Overdragelse til Lybekkerne i *disses* Magt; men over de i Kjöbenhavn og Malmö Anholdte havde Wullenwever intet Herredömme. Dernæst vare Otto Krumpen og Niels Lunge paa Lübtz, dengang Hertug Albrecht senere sendte andre navngivne Rigsraader og Adelsmænd fra Danmark til samme Fængsel; og at Niels Lunge har været i dette Fængsel i Sommeren 1535, seer man af to Skrivelser fra ham, daterede Lübtz, St. Bartholomæi Aften og Fredag for Vor Frue Dag Nativ. ($\frac{23}{8}$ og $\frac{3}{9}$) 1535, til Eske Bilde i Lybek, hvem han beder om at forhjælpe sig til Credit hos en Kræmmer i Lybek, der ikke vil betroe ham Töi til Værdi af syv Gylden. Han tilföier: Tiden bliver *os* ganske lang. Altsaa var han ikke ene paa Lübtz dengang. Men de andre ti Herrer vare endnu i omtrent fire Maaneder efter disse Breves Datum i Danmark [1]. Endelig er det vist, at med Niels Lunge var ogsaa Otto Krumpen i Hertugens Fængsel allerede i Aaret 1535. Men hvis det ikke var dem, Wullenwever bragte i Marts 1535, saa maatte der *foruden* dem have været andre Fanger paa Lübtz, da de övrige danske Adelsmænd sendtes, hvilket strider imod alle Brevene fra den Tid. At just de to nævnte Mænd have været *Lybekkernes* Fanger, bestyrkes derved at efter Wullenwevers og Krigspartiets Fald i Lybek i Eftersommeren og Efter-

[1]) De to Breve fra N. Lunge findes i Original med udvendig Forsegling i den Kjöbenhavnske Samling Fasc. 8. At der vare *to*, og *kun* to Fanger paa Lübtz, da de andre Herrer sendtes dertil sees af Hertugens nedenfor S. 106 anförte Brev; og af Anders Bildes Brev til Biskoppen af Aarhuus (S. 112), at disse to Fanger vare Otto Krumpen og Niels Lunge.

aaret 1535, da Magthaverne i Staden kjendelig heldede til Fred, henvendte deres Slægt og Venner sig til *Lybeks Raad* for at udvirke en större Frihed for disse to Fanger. Derom findes to Skrivelser i det schweriner Archiv, til Hertug Albrecht i Danmark selv og til hans i Meklenborg efterladte Regeringsraader. Det til Hertugen lyder saaledes:

Unszer gans wyllige deynst thouornn. Durchluchtige Hochgeborner Furste, Gnedyge Herr, So vnnd als de Gestrengenn vnnd Ernthuestenn herenn Otto Krumpe vnnd Niels Vincentz, beyde Ryttere[1], vorschener tydt by stander ytziger veyde gefengklich angenamen vnnd vp ywer f. G. husze tho Luptze betanher vorwart syn wordenn, vnnd wy dennoch vann wegen erer vorwanten fruntschop bytlick ersocht vmme vnsze deynstlicke vorbede an Iwe f. G. tho donde, dar myt ere Gestrengen sollicher erer gefengknisse eyne tydtlangk entfriet vnnd alhir bynnenn Lubeck, Rostogk edder Wyszmar vordaget mochte werdenn, So ys dem na tho ywenn f. G. vnsze deynstlycke bede, desuluenn wyllenn vns tho szundergem gefallen, ock yn ansehinge erer gescheffte, dar anne enen mergklig gelegen, an erer f. G. heymgelatenn Rede gnedichlick schryuenn vnnd by eren Erb. L. vorschaffenn lathenn, dat ergemelte herenn Otto Krumpe vnnd Niels Vincentz erer gefengknysse beth verteyen dage na Osterenn vngeferlich enlestet vnnd de tydt auer her bynnen Lubeck, Rostock edder Wiszmar vordaget mogenn werdenn. Dann dersuluigen gefangenen fruntschop hebbenn sick vornemen lathenn, dat sze yn der dreyer Steder eyn de tydt auer eyn erlick vnnd Rytterlich ynleger holdenn vnnd vann dar nycht schedenn schollenn vnnd wyllenn, ydt sy dann myt Iwer f. G. edder dersuluigen heymgelatenen Rede wethen vnd vulborde; vnnd wo woll wy vns genszlick vorsehenn, Iwe f. G.

[1]) Kun Otto Krumpen var dengang Ridder.

werdenn ene dusser vnszer deynstlicken vorbede gnedichlick genetenn latenn, So byddenn wy dennoch hir vp dersuluen ywer f. G. thouorlatige gnedige anthworde. Dath erbedenn wy vns vmme ywe f. G. als vnszern gnedigen heren wyllichlick tho vordenenn. Schreuenn vnder vnszernn Secret, Sonnauendes na Conceptionis Marie ($\frac{11}{12}$) Anno etc. xxxv.

Burgermeistere vnnd Radtmanne
der Stadt Lubeck.

Brevet til de hjemmeladte Regeringsraader er med Forandring i Curialier i alt Væsentligt ligelydende og skrevet samme Dag. Om Hertug Albrecht opfyldte Lybekkernes Begjæring er ubekjendt; vi finde de to Fanger senere atter paa Lübtz, og da Lybek kort efter ved Fredsunderhandlingerne i Hamborg skilte sig fra Hertugen og hans Medkæmpere i Danmark, er det meget tvivlsomt, om han har taget noget Hensyn til deres Forbön.

I Danmark var imidlertid de anholdte Adelsmænd deels „indlagte", d. e. forpligtede til at blive tilstede, deels fængslede i de beleirede Stæder Kjöbenhavn og Malmö. Mads Eriksen Bölle og hans Sön Erik Madsen vare, som vi ovenfor saae (S. 87) anholdte i Kjöbenhavn allerede i Januar 1535; men de vare blot indlagte indtil henimod Aarets Slutning. Erik Madsens Frue Sophie Jörgensdatter Rud skriver den 16de Juni 1536 til sin Sösterdatter Fru Sophie Eske Bildes: — „saa maa Du vide, at min kjære Husbonde og hans Fader de bleve *fangne tre Uger för Juul;* og haver jeg ikke seet dem siden, og ere de nu forsendte til Tydskland med de andre gode Mænd"[1]. Dette er ikke saaledes at forstaae, at de nævnte Mænd *först nu,* d. e. i Juni 1536, ere komne til Tydskland. Allerede

[1]) Vedel Simonsen, de danske Ruder 2, 2 S. 22.

i Slutningen af det foregaaende Aar, var det betænkt, at de skulde sendes over paa den anden Side af Östersöen, som man seer af fölgende Bilag til et Brev fra Hertug Albrecht af Meklenborg til Lybek, der dengang, ved Jule- og Nytaarstid for Alvor gik ind paa Fredsunderhandlinger med Kong Christian den Tredie:

„Wir haben auch In erfarung (gebracht), wie vnser oheim von holstein den Bischof K. guldenstern genandt, der kho. wird kho. Christiern vill vntrewes beweist vnd der Ienig ist, der Irstlichen gemacht vnd widerrathen, damit s. K. w. das gleith vnd verschreibung nicht gehalten werden, Itzo vfm tag zu hamburg zuerscheinen erfurdert, den er villeicht In seinen sachen gesprochen[1] wirt. Derhalben so haben wir auch etzliche von Reichsrethen, Nemblich Er Mattis Ericksen, Hans Bilden vnd Wolf Nelszen[2], Ritter, Itzo zu Rostock vberschickt; vnd Im fall der notturft, wo das kegentheill behelff suchen wolt, wurden diese gezeugknus geben, welchermasse mit kho. W. Khe. Christiern vmbgangen ist. Vnd sehen fur gut vnd nutz an, das Ir bey den vnderhendlern[3], key. vnd pfalzgrephischen geschickten[4] fordern, etzliche Ire geschickten zu rostock zu gemelten Rittern abfertgen wolten vnd sich bey Inen die warheit erkundeth hietten[5]. Zum andern Ist auch der Alte bischof Aus funen, so sich Itzo bey euch zu Lubeck enthelt wohl Er Johan Andree vnter den Reichsrethen yn vnd alwegen In allen handlungen Ab vnd an gewesen vnd vmb alle sachen vnd handlungen, wie die aller seits ergangen, wissen tregt, Bey dem Ir euch auch nach vill sachen

---

[1]) l. geprauchen. — [2]) Oluf N. Rosenkrands. — [3]) Mæglerne ved Hamborgermödet vare Churfyrsten af Sachsen, Hertug Ernst af Lyneborg, Landgreven af Hessen og en Deel Hansestæder. — [4]) Gesandter fra Keiser Carl den Femte og fra Pfalzgreve Frederik, som nylig havde ægtet Christian den Andens ældste Datter, ventedes i Hamborg, men kom ikke. — [5]) erkunden thäten?

zuerkunden habt; vnd stellens In ewer gut bedencken, ob euch der dinstlich mit vf den tag zu Hamburg zunhemen. Coppenhagen, 10de Decembris Anno 35"[1].

De tre her navngivne Rigsraader bleve dog endnu ikke dengang sendte bort fra Danmark, men förat i Begyndelsen af det fölgende Aar. Den 4de Januar 1536 sluttedes en Overeenskomst imellem Hertug Albrecht, Grev Christoffer, Kjöbenhavn, Malmö og Jörgen Kock, hvori det bestemtes, at Anders Bilde, Johan Urne, Knud Gyldenstjerne, Knud Sparre og Jacob Hardenberg, som vare fangne i Malmö, skulde tilligemed Hans Bilde, Oluf Nielsen Rosenkrands, Mads Eriksen Bölle, Erik Madsen, Eiler Rönnow og Bendt Bilde, som hidtil havde været anholdte i Kjöbenhavn, sendes til Meklenborg for at holdes i Forvaring paa Hertug Albrechts Slotte[2]. At dette virkelig er skeet omtrent ved denne Tid, viser det Fölgende; kun synes det, at Oluf Rosenkrands ikke er kommen med, uden at vi kunne angive Grunden dertil. Han nævnes ikke i noget af de fölgende Aktstykker om disse danske Fanger; og at de der anförte *tolv* Herrer virkelig vare *alle* de i Meklenborg fangne danske Adelsmænd, sees tillige deraf, at ved Kjöbenhavns Overgivelse maatte Hertugen og Greven stille *tolv* Gidsler til Sikkerhed for disse Fangers Lösgivelse. Fangerne forlode desuden först Meklenborg sidst i August 1536; men Oluf Rosenkrands var jo en af de Rigsraader, som i Kjöbenhavn den 12te August 1536 udstedte det mærkelige Brev om den biskoppelige Magts Afskaffelse.

At nu ogsaa Hertug Albrecht og Greven sendte de anholdte og fangne Adelsmænd til Tydskland, hænger uden Tvivl sammen med de politiske Forholds Vending

---

[1]) Udkast i det schweriner Archiv. — [2]) Overeenskomsten i Aktstykker til Grevefeidens Historie, anden Samling Nr. 101, S. 204.

sidst i 1535 og först i det fölgende Aar. Dengang, efterat de vendiske Stæders Flaade med saa godt som uforrettet Sag var henimod Midten af November gaaet tilbage fra Öresund, og da det blev kjendeligere, at de Mænd, som i Lybek havde fortrængt Wullenwever og Krigspartiet, önskede at drage sig ud af den hele Krig, om det kunde skee uden altfor stort Tab og Skam, — dengang altsaa, da de i Kjöbenhavn og Malmö Beleirede ikke kunde skjule for sig selv, at de vendiske Stæder ikke vare at stole paa, da vilde de dog ikke opgive den Sag, de engang havde paataget sig at forfægte, men begyndte at see sig om anden Hjælp. Fra *England* var Lidet eller Intet at vente; men Grev Christoffer havde allerede siden Efteraaret 1534 knyttet Underhandlinger med det *burgundiske Hof*. Disse vare vel fra först af ingenlunde i Hertug Albrechts Interesse; de skulde tværtimod tjene til at opretholde Greven imod Hertugen, der da med Lybekkernes Bistand vilde fortrænge ham fra Regentskabet i Danmark; men nu, efterat de fyenske Nederlag i Sommeren 1535 havde bragt Hertugen og Greven i lige stor Nöd, kunde de benyttes til fælleds Fordeel, at de to Herrer, om de og maatte lade deres egne höitflyvende Planer fare, i det mindste uden altfor stort Tab og altfor nærgaaende Ydmygelse kunde trække sig ud af deres piinlige Stilling. Hvad der fra först af var dem Paaskud, den fangne Konges Befrielse, gjorde de nu til Hovedsag og stræbte at drage Pfalzgrev Frederik og Keiseren ind i Krigen, villige til at vige for dem imod Skadeserstatning og imod Sikkerhed for at faae Undsætning itide. For at skaffe sig denne Vished sendte de sidst i November 1535 Kjöbenhavns förste Borgermester Ambrosius Bogbinder til Nederlandene, de fik ham og hans Medfölgere over Vandet paa det Leide, der var givet dem for Gesandter til Fredscongressen

i Hamborg. Denne Congres, förste ansat til den 6te November, siden til den 26de December 1535, blev i Virkeligheden aabnet den 13de Januar 1536 og förte endelig til, at Lybekkerne skilte sig fra de Beleirede og sluttede særskilt Fred med Kong Christian den Tredie. De Beleirede vare opfordrede til at lade möde paa denne Congres; de sendte ogsaa förste Ambrosius m. Fl., siden en Deel andre Gesandter; men at det ikke var deres Agt, at gaae alvorligt ind paa Fredsunderhandlinger, det seer man ikke alene af den Instruction, de medgave deres Sendebud, og af disses hele Adfærd under Forhandlingerne, men ogsaa af den kjöbenhavnske Borgermesters Sendelse til det burgundiske Hof, og det Hverv, han der havde at udrette. Det er her ikke Stedet til at gaae nærmere ind paa denne Sag; det er nok at anföre hvad Ambrosius selv sagde, da han kom over til Tydskland. Den meklenborgske Cantsler Caspar v. Schöneich sendte först i December til Hertug Albrecht en Beretning om Sagernes Stilling [1]. Han meldte da ogsaa, at han i Lybek havde truffet Ambrosius Bogbinder, som den 28de November var afseilet fra Kjöbenhavn, og vedbliver: „Bemeldte kjöbenhavnske Borgermester, som jeg for at skaffe mig fornödne Efterretninger har havt til Gjæst hos mig, har i Fortrolighed berettet mig, at alle Herrer og Knegte i Kjöbenhavn have forpligtet og besvoret sig indbyrdes, at holde Staden indtil hans Tilbagekomst; thi de have udsendt ham for at skaffe Underretning fra de Burgundiske og Pfalzgreve Frederik, om disse ville undsætte og frelse

---

[1]) C. v. Schöneich til Hertug Albrecht af Meklenborg, dat. Schwerin Sontags nach Barbaræ ($\frac{5}{12}$) 1535, Original med Spor af udvendig Forsegling i Geheimearchivet, danske Kongers Historie. Brevet maa enten være faldet i de Kongeliges Hænder paa Veien til Kjöbenhavn, eller være efterladt i Kjöbenhavn ved Stadens Overgivelse og Hertug Albrechts Afreise.

dem. Er der vis og afgjort Undsætning forhaanden, saa at de faae Vished derom, da ville de som troe Mænd for deres Herres Skyld holde ud til sidste Mand, om fornödent til Paaske, maaskee endog til Pintse (1536). Men faae de ikke saadan vis og utvivlsom Tröst, saa kan jeg nok mærke, at den store Besværing har gjort dem trætte, og at Modparten da vil faae sin Villie".

Hertugen og Greven stode altsaa en Maanedstid för og efter Nyaar 1536 paa et farligt Vendepunkt, idet de maatte vente at lades i Stikken af de vendiske Söstæder, som hidtil alene havde opretholdt dem og deres Sag, og endnu ikke vare visse paa at faae betimelig og tilstrækkelig Hjælp fra Nederlandene. De kunde altsaa forudsee, at nu vilde deres egen personlige Stilling blive meget kritisk, da de ingen Naade kunde vente af den forbittrede Seierherre, hvem de allerede saa længe havde hindret i at faae Ende paa den jammerfulde Krig og nu i en Fortvivlelseskamp stræbte at fravriste Alt, hvad han hidtil havde vundet, — ja hvis hele Tilværelse deres haardnakkede Fjendskab satte i störste Fare, fordi der ikke kunde være Tvivl om, at kom den fangne Konge endnu engang til Magten i de nordiske Riger, vilde han ogsaa kræve sin Andeel af Hertugdömmerne tilbage og söge Hævn ved at gjöre sin Farbrodersön ligesaa elendig, som dennes Fader havde gjort ham.

Det er under disse Omstændigheder begribeligt, at Hertug Albrecht og Grev Christoffer, idet de i forbittret Lidenskabelighed drev deres Fjendes Lidenskab til den höieste Spidse, i det mindste sögte at dække deres egen og deres Nærmestes Personer ved at bringe de ansete og indflydelsesrige Medlemmer af det danske Rigsraad, der vare i deres Hænder, som Gidsler i Sikkerhed paa tydsk Grund, visse paa, at deres Slægt og Venner blandt den Deel af Rigsraad og Adel, der stod paa Mod

partens Side, vilde holde Christian den Tredies Haand tilbage, om Lykken dog tilsidst skulde vende sig imod dem. Dette var uden Tvivl den sande Grund til at Hertugen og Greven nu sendte de betydeligste af de danske Herrer, de havde i deres Magt, til Tydskland, endskjöndt de i Overeenskomsten af 4de Januar 1536 kun tale om Dyrtiden i Kongeriget, Fjendens Bedrageri og ubillige Vold, og Frygt for de Anholdtes personlige Sikkerhed iblandt de opbragte Kjöbenhavnere. At faae Fangerne over Söen kunde ikke volde store Vanskeligheder, da den kongelige Flaade allerede havde sögt Havn i Landskrone og Vinteren vel ogsaa havde drevet de enkelte Krydsere bort fra den aabne Sö. Det er desuden vist nok, at lige indtil Amagers Besættelse den 19de Juni 1536 vare de Kongelige under hele Kjöbenhavns Beleiring ikke istand til at afskjære al Forbindelse imellem Staden og Tydskland, ligesaalidt som at hindre Jörgen Kocks og Andres Kapere i at holde Söen og gjöre Priser.

Uden Tvivl ere Fangerne sendte i to Afdelinger, de fra Malmö og de fra Kjöbenhavn; thi kun om de Förste taler fölgende Brev fra Hertug Albrecht til hans Befalingsmand paa Slottet Lübtz:

Lieber getrewer. Wir schicken dir hiemit etzliche reichs rethe Mit nahmen Er Andreas Bild, Er Johan Vren, Er Knawt Perssen, Ritter, Knawt heinricksen vnd Jacob hardenberch [1], Vnd ist vnser ernstlicher beuelch, du wollest dieselbigen vf vnserm hause bey den andern Zwen [2] enthalten, Inen mit essen, Drinken, Betgewandt, stuben vnd Khamern, fewring vnd aller andern noturft genugsam vorsehen, Aber Sie dennoch Mit allem vleise wie gefangen leuthe, vnd nicht anderst, vnd getrewlich

[1]) De to sidstnævnte vare ikke Medlemmer af Rigsraadet. — [2]) Otto Krumpen og Niels Lunge nemlig.

warten lassen, Also das sie dir In kheinem wege nicht ent khomen vnd Jennicht[1] gestattesst vom hausz zugehen, ader Sie Irer eigen knechte nimandts bey sich haben, auch sunst nimandts frömbs[2] bey Sie khomen, Damit Sie kheine kuntschaft von sich schicken mögen oder einiche tücke prauchen mügen, vnd mit nichten von sich schreiben, noch wissentlich oder heimlich.

Vnd so Du nicht wartung darzu genug hettest, Allsdan wollest Claus Passowen, der weis zu solcher gefangen Inwarten (?), vnd sonst anderer meher, alsouill Du der noturftig sein wirst, annhemen vnd mieten, damit Sie tag vnd nhacht gewartet. Was dieselbigen sampt Sie zu Ider Zeit vns zu halten gestehen vnd was derwegen fur kosten darauf gehen wird, das In deine rechenschaft genugsam vnd zum hogsten bringest vnd anrechnest; dan vngezweifelt sie sollen es woll genügig bezalen. Vnd weill wir Irenthalben Eine solche grosze Küche halten müssen, So wirstu die Iennigen, denen wir sunst kostgeld geben, widerumb vom hofe speisen, damit Ir dester starker vffm hausz sein vnd die also mit aufsehen vnd warten helffen khonnen; welchs alles vnter einer kostung vf sie gerechnet khan werden, Im scheine das man Sie Irenthalben gehalten musz, als auch an Ime war ist, zu solcher Irer vnderhaltung die vnd andere haben vnd geprauchen mugen. Doch wollest Allerseits, damit vns khein grosz vnkosten vf gehn, sperlich sein. Dich mit hüttung derselbigen getrewlichen beuolhen sein lassest, den vns grosz daran gelegen ist[3].

Man kan nu ikke uden et Smil læse denne Instrux, hvor Hertugen med den store Forholdsregel, at sikkre sig betydelige Gidsler, forbinder den lille Finantsopera-

---

[1]) je nicht? — [2]) fremds? — [3]) Udateret Udkast i det schweriner Archiv.

tion, at lade saa mange som muligt af sine Folk leve paa de danske Fangers Bekostning. Den gode Herre maatte dog tilsidst selv betale Legen; og de store Poster, hans Foged opförte i sit Regnskab, kom Hertugen saaledes selv til at undgjælde for.

Ikke alle de fangne Herrer ere hele Tiden blevne paa Lübtz, som man seer af fölgende Fortegnelse i det schweriner Archiv, men hvorom vi ikke vide, til hvilken Periode i Fangenskabet den henhörer:

„Diese reichs Rete ausz Dennemarck wie volget hat der durchlauchtige hochgebornne furst vnd her, her Albrecht Hertzogk zu Megklenburg etc. alhir zu Luptz vffm Schlosz gefengklichenn einsetzenn lassen: Her Johann Vrenn, Ritter, Hauptmann vffm Schlosz Kopenhagen; Her Otto Krumpenn, Rytter; Nellis von ficensis[1]; Jochim Harrenbergk; Knuth Heinrichs ausz schonnen; Knuth Persenn. — Diese Reichs Rethe ausz Dennemarck wie volget hat der durchl. hochgeb. furst vnnd her, her Albrecht etc. Alhir zur Newenstadt vffm Schlosse gefengklichen einsetzen lassenn: Her Hans Billen, Ritter; Her Andreasz Billen, Ritter; Mattsz Orichs[2]; Erich Matteszen; Ehler Rhennow.

Det var altsaa paa *Lübtz* og *Neustadt*, de danske Adelsmænd holdtes fangne, ikke paa Plaue og „Premeszmöllen", som Hvitfeld siger. Hvad det Sidste skulde være for et Sted, er ikke let at sige. Slotstaarnene og Fængslerne ved Lübtz og Neustadt ere nu de to eneste gamle Fangetaarne i Meklenborg og endnu temmelig vel vedligeholdte[3].

Strax efter sin Ankomst til Lübtz tilskrev Hr. Anders Bilde Grev Christoffer og Biskop Ove Bilde. Da

---

[1]) Niels Vincentsen (Lunge). — [2]) Mads Erichsen Bölle. — [3]) Dette har Archivarius Dr. Lisch tilföiet paa den os i Aaret 1848 meddelte ovenstaaende Fortegnelse.

disse Breve give Oplysning om flere Forhold, hidsættes de her.

Min [1] villige Tjeneste Eders Naade altid tilforn. N. H., det er uden Tvivl E. N. vel bevidst, hvorledes det har begivet sig med mig siden den Tid, at jeg opgav min Gaard for Eders N. [3], og hvad da blev aftalt imellem E. N. og mig, og hvad Tilsagn E. N. da gjorde baade med Haand og med Mund. I den Tid, da jeg saaledes var hos Eders Naade, og deslige hvor E. N. forskikkede mig indenlands og uden i Kong Christierns og E. Naades Handel og Hverv, har jeg skikket mig saaledes, at jeg vil være det bekjendt for Gud og Hvermand, naar jeg maa komme for tilbörlig Ret. Saa veed E. N. vel, at jeg nu er paa andet Aar anholdt, saa og sat i Fængsel, at Gud i Himlen maa sig derover forbarme, imod alle Tilsagn og uden al Bröde; og har dog stedse tilbudt at staae til Rette for mine tilbörlige Dommere, som dog hidtil ikke har maattet vederfares mig. Naadige Herre, uden Tvivl mindes E. N. vel det Brev og Segl, E. N. gav mig, da E. N. var min Gaard Söholm begjærende [4], at jeg vilde oplade den for Eder; da blev lovet, at det skulde være mig og mine fattige umyndige Börn uden Skade. Hvorledes der om er, det er E. N. uden Tvivl vel bevidst; deslige at E. N. haver nu ladet mig sende og fængslig anholde ud af mit Fædreland og i fremmede Land. Dermed forseer jeg mig ganske til, at mig fattige Mand skeer altfor kort, af den Aarsag, at havde jeg forbrudt mig Noget, som jeg med Guds Hjælp ikke har

---

[1]) Brevet er tydsk; men da det er af en dansk Mand, er temmelig ucorrect og kun Afskrift, saa at det for Sprogets Skyld slet ingen Interesse har, gives det her i Oversættelse. [3]) Her menes uden Tvivl Söholms förste Overgivelse til Grev Christoffer den 5te Juli 1534. — [4]) Her menes Söholms Opladelse i Februar 1535.

gjort, maatte jeg vel have staaet til Rette i mit Fædreland. N. Herre, saa er E. N. uden Tvivl ogsaa vel fortænkt hvad E. N. tilsagde mig i Eders Kammer foran Skorstenen den Aften, da jeg om Natten blev sendt over til Malmö; da tilsagde E. N. mig, at alt det, E. N. havde lovet og tilsagt mig, det vilde I holde mig. N. Herre, saa er min ydmyge Bön og Begjæring, at E. N. vil hjælpe mig fattige Mand ud af denne Nöd, saa at jeg maa komme til min Armod og mine Börn og hvor jeg kan behjælpe mig, og at E. N. vil ansee den troe Tjeneste, som jeg har beviist og gjort E. Naade; det fortjener jeg gjerne med min fattige troe Tjeneste, hvor jeg kan. Saa forhaaber jeg mig ogsaa, at E. N. vil overtænke alle Ting rettelig, at det angaaer E. N.s Ære ligesaa vel som mig fattige Mand; hvortil jeg ganske forseer mig og ikke tvivler paa. N. Herre, da mit Gods blev fört fra min Gaard Söholm op paa Kjöbenhavns Slot, da blev ogsaa mine Breve fört derop med; saa er min tjenstlige Bön og Begjæring, at E. Naade vil mage det saa, at samme Breve maatte komme mig og mine fattige Börn tilhaande, de ere dog Ingen nyttige uden os; og at E. N. vilde være mig saa god, at jeg herpaa maatte faae et naadigt og godt Svar. Det fortjener jeg gjerne med min fattige Tjeneste, hvor jeg kan. Datum paa Lübtz, Löverdag efter Kyndelmisse (5/2) 1536 [1].

Brevet til Biskop Ove Bilde af Aarhuus, der var en af de vigtigste Mænd i Regeringen hos Kong Christian den Tredie og altsaa nu under Kjöbenhavns Beleiring kunde tage sig af Anders Bildes Gods og Familie i Sjælland, lyder saaledes.

Min ydmyge Hilsen Eders Naade altid kjærligen forsendt med Vor Herre. Kjære Herre og kjære Farbroders-

---

[1]) Egenhændigt Udkast i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 5.

sön, som E. N. uden Tvivl vel hört haver, hvor min Leilighed haver sig begivet, at det er taget fra mig Alt det, som jeg haver havt, Bo, Boskab, Guld, Sölv, Klenodier, Klæder, alt det som mig og mine Börn tilkom baade et Steds og andet, uden blotteste Jorden, som de kunde ikke faae med, ellers have de Intet lade blive tilbage; hvilken Skade [som] jeg havde al fanget, för höibaarne Fyrste Hertug Albrecht var kommen i Landet[1]. Nu paa det Nye have de forskikket mig med flere gode Mænd udaf vort Fædrenerige og her ind i Lante Meklenborg til et Slot, som hedder Lübtz, Hr. Johan Urne, Knud Gyldenstjerne, Jacob Hardenberg, og Knud Sparre, uden al redelig Aarsag og imod Brev og Segl, og som vi vide aldrig at have forskyldt udi nogen Maade. Kjære Herre, saa kan E. N. uden Tvivl vel besinde min og mine fattige Börns Leilighed nu udi denne Tid, hvor det kan være fat med dem, efterdi at de ere alle endnu saa umyndige og ikke komne til deres Alder, at de kunne dem noget selv (hjælpe). Hvad Ermegard muligt er at gjöre, kan jeg vel troe hun gjör; men dog er det hende svart at gjöre. Derfor, kjære Herre, er min ydmyge, kjærlige Bön til Eder, at E. N. vil nu gjöre for Guds Skyld og for al den Tro og Love, jeg sætter nu til Eder, at I ville betænke mine fattige smaa Börns Bestand og Bedste, som aldrig bedre gjordes Behov, end nu, og I ville dertil bruge *vore Slægt og Venner* af Skaane, Sjælland og Fyen, Hr. Mogens Gjöe, Johan Friis, Hr. Tyge Krabbe med flere vore Venner, hvem E. N. kan selv der til bede; og at de nu ville tænke paa de andre gode Mænds og min Sorg og Vedermöde, som vi daglig ere bekymrede med; og at vore Venner nu ville tænke

---

[1]) Hertug Albrecht kom fra Meklenborg til Nykjöbing paa Falster den 8de eller 9de April 1535.

og gjöre os det Skjæl, som vi forsee os til dem; og beder jeg E. N. for hvis Love og Tro jeg haver sat til Eders Naade alle mine Dage og paa det Blodsforvandtskab, E. N. er mig pligtig, og ikke undfalde mine arme smaa moderlöse Börn, og maae vel nu hedde faderlöse med, uden Gud vil det anderledes forhænge, og ramme og vide deres og mit Bestand, som jeg troer E. N. og alle mine Venner til. Jeg vilde gjerne skrive flere af vore Venner til, nu vil Tiden ikke begive sig dertil paa denne Tid; vil E. N. skrive mig noget til igjen, og kan Henrik Skeppinge udi Lybek faae Brevet, da flyer han mig det vel; her er ikke uden ti Miil imellem Lybek og dette. Hr. Otto Krumpen og Niels Lunge de vare her för os paa Slottet, og dem skader Intet. Og maa E. N. vide, at vi have alle gode Kamre, og den gode Mand, her er, haver Hertug Albrechts Befaling, at han skal fare vel med os, og det gjör han ogsaa; og Grevens Marskal förte os hid til Slottet. Kjære Herre, gjör nu i alle Maader som min gode Tro og Love staaer til Eder og mig Intet paatvivler, at E. N. gjör. Hermed E. N. de Helligtrefoldighed befalende til evig Tid; i hvis Maade jeg med min arme Tjeneste kan tjene Eders Naade gjör jeg altid gjerne. Skrevet paa Lübtz Mandag for Fastelavn (28/2) 1536.

Kjære Herre, sender jeg Eder et Brev her indelukt, det E. N. vil have den Umage at lade flye hende[1] tilhaande og undervise hende sit Bedste; det beder jeg gjerne om og fortjener det gjerne[2].

De fangne Adelsmænd forbleve nu paa Lübtz og Neustadt indtil Kjöbenhavn havde overgivet sig til Kong Christian den Tredie. Ved den Overeenskomst, som den

[1]) Form. Ermegard Bilde. — [2]) Egenhændigt Udkast i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 5. Paa Bagsiden har Anders Bilde

ene, Hertug Albrecht og Grev Christoffer paa den anden Side, vedtoges det i den 7de Artikel[1], at Hertugen og Greven, efter det Brevs Lydelse, som de H. Kl. Majestæt derpaa givet have, skulle lösgive de anholdte Adelsmænd *i Kongens Hænder* og imidlertid stille Gidsler for, at de virkelig udleveres uden Lösepenge eller nogen Forpligtelse. — Greven og Hertugen stillede tolv Gidsler, hver sex, der maatte begive sig til Hamborg i et Indlager, indtil de danske Fanger udleveredes sammesteds[2]. Det var altsaa ikke Meningen, at Fangerne skulde ligefrem sættes i Frihed, men at de skulde overgives til Kong Christian den Tredie, — naturligviis for at han kunde knytte Tilladelsen til at vende tilbage til Danmark til saadanne Betingelser, som han ansaae önskelige.

Strax efter Hertug Albrechts og Grev Christoffers Ankomst paa tydsk Grund gik Udvexlingen for sig; men inden de danske Fangers Afreise forefaldt en mærkelig Scene imellem dem og Hertugen og Greven. Den 17de August 1536 i Graabrödrekloster i Güstrow fremstode Anders Bilde, Hans Bilde, Otto Krumpen, Niels Vincentsen Lunge, Johan Urne, Mads Eriksen Bölle, Knud Pedersen Gyldenstjerne, Jacob Hardenberg, Eiler Rönnow, Knud Henriksen Sparre, Bendt Andersen Bilde og Erik Madsen Bölle for Hertug Albrecht og Grev Christoffer og forlangte deres Haand igjen af Greven, det er: forlangte sig löste fra den Eed, de havde svoret ham paa den fangne Konges Vegne. Da Grev Christoffer godvillig havde op-

---

skrevet: „Copier af det Brev, jeg skrev Greven til med hans Marsk, og det jeg skrev Bispen af Aars til". Begge Brevene ligge sammen i Pakken.

[1]) I den danske Oversættelse af Krags Christian den Tredie, 2, 28. — [2]) Cragii Annales p. 145.

fyldt denne Begjæring, spurgte Hertugen de adelige Herrer, paa hvilken Tid det var, at de havde gjort Greven denne Eed, hvortil de svarede, at det var skeet, förend den nuværende Kong Christian (den Tredie) havde noget at befale i Danmark, ja förend det var betænkt og forventet, at han skulde blive Konge. Derpaa fremförte de deres Klager over al den Uret, der var dem tilföiet af Grev Christoffer, og affordrede ham en bestemt Erklæring om, hvorvidt de havde tjent ham ærligt og redeligt, som det ærekjære Adelsmænd egnede og anstod, i den Tid, de vare i hans Eed og Pligt; havde han andet paa dem at sige, opfordrede de ham til at udtale det offentligt i Hertugens og Vidnernes Paahör. Greven traadte nu til en Side og raadförte sig med sine Mænd, hvorpaa han ved Ludvig van Deben og Hans Schilling lod dem svare, at han vidste ikke Andet om dem end hvad der anstod ærlige Adelsmænd; men vilde de ikke lade deres Klage over ham falde, böd han sig i Rette for Keiseren og sine tilbörlige Dommere. Adelsmændene svarede med den Protest, at de herefter ikke vilde give ham noget Svar, om han foretog Noget, der kunde være til deres Forulempelse, hvorhos de tillige erklærede, at om Kong Christian (den Anden) kom paa fri Fod, kunde de vel lide og taale endelig Dom af ham om alle Klagepunkter. Dermed toge de Afsked fra Hertugen og Greven og begave sig med Hertugens Cantsler Joachim von Jetzen, der var en af Gidslerne, til Hamborg[1]. Da de ankom hertil den 24de August[2], bleve de modtagne af Befalingsmanden paa Segeberg, Godske Rantzau; men de betragtedes og

---

[1]) Notarialinstrument om det i Güstrow Passerede i Aktstykker til Grevefeiden Nr. 208, S. 575. — [2]) Saaledes Henrik Skeppinge i et Brev, dat. Fredag efter Bartholomæi ($\frac{25}{8}$) 1536, til Eske Bilde paa Bergenhuus; i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 8.

behandledes som de, der havde forbrudt sig imod deres rette Herre, til hvis naadige Tilgivelse de saaledes trængte. Der blev desuden gjort en Forskjel imellem dem: Anders og Hans Bilde, Otto Krumpen og Johan Urne betragtedes som de meest compromitterede. De Andre begjærede og fik Leide til Rendsborg — saa synes det efter Ordene i Jacob Hardenbergs Revers, — hvor de maatte udstede en Erklæring hver for sig, at om de havde forseet sig imod Kongen deri, at de havde været i Grevens Eed og Pligt, saa bade de nu Hans Naade for Guds Skyld om Tilgivelse og om at de maatte komme ind i deres Fædreland igjen. Dette tilstod Kongen dem, hvorimod de lovede, först, Huldskab og Troskab imod ham, med et yderligere Tillæg om at aabenbare hvad de maatte erfare til hans Skade; dernæst, at de vilde samtykke og forsvare hvad der nu var gjort med Biskopperne og Bispegodset. Dette, sige de i Erklæringen, lovede de unödte; thi vilde de ikke af fri Villie have samtykt det, havde det staaet til dem at vende tilbage i deres fri Behold — det vil sige, at de saa vel havde beholdt deres personlige Frihed, men da rigtignok neppe havde faaet Tilladelse til at komme ind i Danmark igjen! Det maa iövrigt bemærkes, at ihvorvel det Exemplar af Adelsmændenes Revers, der findes i Danske Magazin 3, 83, udtrykkelig siger, at de „idag ere komne for H. Kl. Majestæt her i Rendsborg", saa er det dog underskrevet Kjöbenhavns Slot Simonis & Judæ

Sammesteds, Fasc. 5, findes et Leide fra Magistraten i Lybek, dat. Mithwekens na Johannis vnthouinge ($\frac{30}{8}$) 1536 for Hans Bilde, Mads Bölle, Johan Urne, Anders Bilde, Otto Krumpen, Riddere, Niels Lunge, Knud Gyldenstjerne, Eiler Rönnow, Jacob Hardenberg, Erik Bölle, Knud Sparre og Benedict Bilde til at reise i og igjennem Lybeks Stad og Land. Vi kjende altsaa med fuldkommen Sikkerhed alle de Adelsmænd, der vare fangne i Meklenborg.

Dag ($\frac{28}{10}$) 1536. Denne Selvmodsigelse, — hvis det ikke er en Feilskrift — kan neppe forklares anderledes, end at Reversen vel er udfærdiget paa Tydsk i Rendsborg, men af en eller anden nu ubekjendt Grund ikke der bleven kjendt god af Kongen, men först endelig antagen paa Kjöbenhavns Slot. Fuldstændigt bleve de dog ikke alle benaadede; thi kun Knud Gyldenstjerne fik sin Plads i Rigsraadet tilbage strax. Han nævnes i den store Reces af 30te October 1536 som Rigsraad, medens de andre kun anföres blandt den menige Adel.

Haardere behandledes Anders og Hans Bilde, Otto Krumpen og Johan Urne. De holdtes fængslede i Haderslev, og förend det tillodes dem at begive sig ind i Kongeriget, maatte sex Medlemmer af Rigsraadet: Truid Ulfstand, Knud Bilde, Claus Bilde, Holger Ulfstand, Mogens Henriksen Gyldenstjerne og Knud Pedersen Gyldenstjerne i Kjöbenhavn den 7de November gaae i Borgen for, at de fra Haderslev skulde begive sig lige til Kjöbenhavn og intet andet Sted hen, og *der* drage ind i en Borgers Huus, som de ikke maatte forlade, förend de havde gjort Kongen en saadan Forvaring, hvormed han i alle Maader nöiedes [1]. Det var dog ikke af egen Tilskyndelse at Kongen viste de haardt böiede Mænd denne Naade, som man seer af et Brev fra Knud Gyldenstjerne til de fire Fanger:

Venlig Hilsen kjærlig med Gud forsendt. Kjære Hr. Hans og Hr. Anders Bilde, Hr. Johan Urne og Hr. Otto Krumpen, kjære Frænder og synderlig gode Venner, giver jeg Eder kjærligen tilkjende, at Eders Slægt og Venner haver nu med alle de Fruer og Jomfruer her i Byen forsamlede gjort en almindelig Bön til Kongl. Majestæt vor naadige Herre, saa at Hans Kl. Höimægtighed haver nu naadelig

---

[1]) Qvartalskrift Orion 1, 269.

undt og tilladt, at I skal og maae nu strax drage her ind i Riget og her ind i Kjöbenhavn at fortöve med slig Besked, Forpligt og Vilkaar, som I kunne mærke og forstaae udi den Copi, som jeg nu sender Eder, af et Brev, som jeg med flere af Eders Slægt og Venner haver givet og beseglet Kongl. Majestæt lige saa lydende Ord fra Ord, som denne Copi indeholder og udviser; bedende Eder kjærligen og gjerne, at I derefter i alle Maader ville rette Eder og holde os det uden al Skade, som jeg uden al Tvivl troer Eder til. Hvad ydermere Tidende, som her er forhandlet og udraabt i denne Herredag, veed dette Bud vel at undervise Eder. Hermed vil (jeg) have Eder alle og hver besynderlig Gud Almægtigste befalet. Datum Kjöbenhavn Torsdag for Martini ($\frac{9}{11}$) 1536 [1].

Hvad det var for en „Forvaring", Kongen forlangte af dem, seer man deraf, at Anders Bilde den 2den December, Hans Bilde den 8de December 1536 maatte forskrive sig til at oplade og overantvorde i Kongens Hænder alle de Forlehninger og Pant, de havde havt af Kronen og Kirken. Paa samme Tid som Anders Bilde underkastede sig Otto Krumpen, formodentlig ogsaa Johan Urne, den samme Forpligtelse: et Par Dage derefter, den 12te December 1536, skænkede Kongen Johan Urne hvad der paa Borreby, som han havde havt i livsvarig Forlehning af Roskilde Bispestol, var hans *private* Eiendom [2].

Ingen af disse fire Herrer kom strax ind i Rigsraadet igjen. Anders Bilde fik först i Aaret 1539 en kongelig Forlehning, nemlig Dronningholm; i det fölgende Aar var han Statholder i Kjöbenhavn, derefter Lehnsmand

[1]) Original paa Papir med Gyldenstjernes Vaaben trykt udenpaa. Dette, foruden Cautionen, viser, at Brevskriveren er Knud Gyldenstjerne; i Brevet selv staaer kun Knudt, da Efternavnet er afrevet. Akt. t. Gef. 2den Saml., Nr. 132, S. 296.
[2]) D. Mag. 3die Række, 3, 224.

paa Möen og blev endelig 1542 atter optagen i Rigsraadet[1]. Ogsaa Otto Krumpen fik sin Plads tilbage; i det seneste 1551 var han atter Danmarks Riges Raad[2].

Hvilke uhyre Tab har Grevens Feide ikke paafört disse Adelsmænd! Otto Krumpens Fortegnelse over det, Grev Christoffer fraranede ham, er ovenfor berört. Anders Bilde klager i et Brev fra 1537[3], at han har lidt större Skade, end han nogensinde kan forvinde; og dette var sikkert ikke overdrevent. Ikke at tale om Penge, Klenodier, Sölv og Guld, kort sagt Lösöre, om hvis Værdi hos Mænd af hans Stand man faaer et Begreb af Otto Krumpens Fortegnelse, saa mistede han ikke alene strax ved Grevens Ankomst 1534 sit Pantelehn *Möen*, som han havde for 2000 Mark uaflöst paa Livstid[4]; men Stege Slot plyndredes af Borgerne, og det er meget tvivlsomt, om han virkelig fik den Halvdeel af det Plyndrede, som Greven skænkede ham, da han gik over paa hans Parti[5]. Til Erstatning for Möen gav Greven ham det store Vordingborg Lehn; men da han den 18de Januar 1535 maatte indrömme en Deel af Hertug Albrechts Fordringer, gav han Hertugen dette Slot og Lehn. Det skulde i Begyndelsen være en Hemmelighed, formodentlig netop af Hensyn til Anders Bilde; men da denne faa Dage efter arresteredes paa Kjöbenhavns Slot, trods Grevens Æreserklæring og Beskærmelsesbrev af 23de Januar, har man vel ikke længer brudt sig om at skaane ham. I hans Breve fra denne Periode og senere er ikke Tale om Vordingborg, — som om han aldeles havde opgivet

1) Efter Breve i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 5 og 7. — 2) Schlegels Sammlung zur Dänischen Geschichte etc. 2, 169. — 3) A. B. til Eske Bilde paa Bergenhuus, dat. Kjöbenhavn Onsdag i Dimmeluge ($\frac{28}{3}$) 1537, i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 5. — 4) N. D. Mag. 6, 280. 291. — 5) Aktstykker til Grevefeidens Historie, S. 101.

Tanken om at klage over dette mindre Tab ved Siden af saa store Forurettelser. Ved den store Adelsjagt plyndredes Söholm; og om ikke för, saa nu, da han toges nogenlunde til Naade af Kong Christian den Tredie, maatte han afstaae Dalby Kloster i Skaane, som han havde af Kong Frederik den Förste paa Livstid[1]. Hvad beholdt da Manden tilbage uden Söholms nögne Mure og „blotteste Jorden" til denne Gaard?

Vi finde i disse Adelsmænds Behandling ikke den Mildhed og Retfærdighed, man i Almindelighed tillægger Kong Christian den Tredie. At afpresse dem uden Lov og Dom deres Eiendom, deres Pant, er en noget tyrkisk Behandlingsmaade; og med hvad Ret betragtede Kongen overhovedet de i Meklenborg fangne Adelsmænd som Forbrydere, der kun under visse Betingelser fik Tilladelse til at komme ind i deres Fædreland igjen? Om Eiler Rönnow og Jacob Hardenberg kunde han rigtignok sige, at de jo havde erklæret sig for ham i Hjallese den 9de Juli 1534, saa at de ved senere at hylde Greven havde overtraadt Forpligtelsen til ham. Men först maa det bemærkes, at i Hjallese er Hertug Christian ikke *valgt*; der er kun af Nitten Adelsmænd udstedt en Erklæring om, at de vare meest tilböielige til at vælge ham, naar han vilde begive sig ind i Landet[2]. Men dernæst har Hertugen ikke sendt en saadan Krigsmagt ind i Fyen, at den kunde forsvare hans Tilhængere der paa Öen imod Grevens Tropper, saa at den nödtvungne Underkastelse under Grev Christoffer ikke retfærdigen kunde lægges den fyenske Adel til Last. Og om Kongen endda vilde udtyde disse to Mænds Adfærd som et Frafald, saa er det netop ikke dem, han behandler haardest, men dem, der hverken

[1]) Historisk Tidskrift 1, 161; jfr. N. D. Magazin 5, 140. — [2]) Aktstykker til Grevefeiden, anden Samling Nr. 19, S. 33.

havde valgt eller hyldet ham, eller paa nogen Maade vare forpligtede til at gjöre det. Rigsraadet skal vel i Kong Frederiks Tid have givet denne Konge Löfte om at vælge en af hans Sönner; men dette indeholdt ingen Forpligtelse til at vælge Hertug Christian. Og om det senere formedelst bydende Omstændigheder blev gjort om, kunde de holstenske Brödre vel have Grund til at beklage sig, men ingen Ret til at behandle de enkelte Medlemmer af Rigsraadet som Forbrydere. Det er her som ved Ulfeldernes Behandling kjendeligt, at fordi Hertug Christian seirede og blev Konge, har han betragtet sig som ene berettiget til Kronen fra först af; men det virkelige Forhold er rigtigen betegnet i Adelsmændenes Svar paa Hertug Albrechts Spörgsmaal i Güstrow den 17de August 1536: de havde svoret Grev Christoffer paa en Tid, da Christian den Tredie ikke var Danmarks Herre, ja da det ikke engang var betænkt, at han skulde vælges dertil. Anders Bilde og de andre Sjællændere have visseligen feilet imod deres Fædreland ved altfor hurtigt og uden alvorlig Modstand at underkaste sig Greven og Lybekkerne i Sommeren 1534; men de have ikke brudt nogen Eed eller Forpligtelse imod Christian den Tredie, thi de have ingen svoret ham eller indgaaet til ham. Den formelle Ret var ganske imod Kongen i hans Behandling af disse Adelsmænd; men han har vel anseet det fornödent for at gjennemföre det store Værk, Kirkens Underkastelse under den verdslige Regering, at knække fuldstændigt Prælaternes Parti, til hvilket navnlig de fire Mænd i det mindste tidligere hörte. Det gjaldt om at indföre en heel ny Tingenes Orden i Danmark; da har det forekommet ham nödvendigt, at underkue dem, der kunde ansees som Tilhængere af det gamle Væsen; men saaledes bleve hine Mænd rigtignok Offere for hvad klog Politik kunde synes at byde, ikke for deres egen Bröde.

FUND AF EN METALARBEIDERS FORRAAD FRA BRONCEALDEREN, TILHÖRENDE HANS MAJESTÆT KONGEN. Ved J. J. A. Worsaae.

Samtidig med det store Opsving, Handel og Industri har taget i dette Aarhundrede, er der næsten allevegne vaagnet en levende Interesse for at efterspore den i disse Retninger fra de ældste Tider til vore Dage foregaaede Udvikling. Forhen have Historieforskerne ogsaa som oftest altfor udelukkende dvælet ved Historiens politiske Side, ved Krige tillands og tilvands o. s. v., uden at tage tilbörligt Hensyn til Folkenes indre Livsyttringer, navnlig til deres Handel, Industri og Kunst, som dog ere saa særdeles betegnende, naar man vil söge at erholde et klart Billede af Folkenes fremskridende Udvikling i det Hele.

Maa det nu end indrömmes, at man i vort Norden temmelig tidlig har henvendt Opmærksomheden paa Nordboernes indre Culturforhold, er der alligevel i denne Henseende overmaade meget tilbage at udrette, og naturligviis ikke mindst, naar Talen er om den fjerne Oldtid. *Deels* ere de skriftlige historiske Efterretninger om den hedenske Tid enten overordentlig faa, eller i al Fald begynde de i Reglen forholdsviis meget sildigt (först omtrent ved Christendommens Fremtrængen), *deels* ere de umiskjendelig paavirkede af indgroede, stærke Fordomme.

Vore ældste Efterretninger om det hedenske Norden haves nemlig ikke saameget fra samtidige indfödte Skribenter, som mere enten fra fremmede christne Munke, der naturligviis i de nordiske Hedninger kun saae de raaeste Barbarer, eller ogsaa fra Krönikeskrivere i Lande, som maatte böie sig under de vældige Normanners Aag; af undertvungne eller ængstede Folk vilde man aabenbart ikke kunne vente en upartisk Skildring af Nordboernes Færd. Paa denne Maade er det skeet, at man tidligere

baade udenfor Norden og i Norden selv hyppig har anseet de gamle Nordboer for at have været langt mere raae og barbariske, end Tilfældet virkelig var. Man har sædvanlig troet, at under Kampenes og Vikingstogenes vilde Larm kunde Fredens mildere Sysler, som t. Ex. Handel og Industri, ikke trives i nogen synderlig Grad, og man har derfor bl. A. jævnlig antaget, at de fleste af de under Hedenskabet i Norden herværende kostelige og smukt udarbeidede Vaaben, Smykker og Redskaber m.m., först ved Normannernes Vikingstog maatte være hidbragte fra fremmede Lande.

Men siden man har begyndt for Alvor at samle og ordne de rundtom i Norden fundne Oldsager fra den længst forsvundne Oldtid, og siden man har faaet Leilighed til at anstille Sammenligninger mellem de i vort Norden og de i andre Lande værende Oldsager og övrige Oldtidsminder, er der opgaaet et heelt nyt Lys over de gamle Nordboers ældste Culturforhold og Forbindelser med de nærmest omliggende, ja endog med fjerne Lande. Ligesom det allerede, efter ikkun fyrgetyve Aars Erfaringer, har viist sig af Oldtidsminderne, at Norden i Oldtiden havde ganske anderledes vidtstrakte Handelsforbindelser med Östen og Vesten, end man nogensinde forhen har troet, saaledes vidne Oldsagerne selv om, at der i en overordentlig tidlig Tid i vort Fædreland og tildeels ogsaa i de andre nordiske Lande, har hersket en Industri, navnlig en Duelighed i Metalarbeide, som i mange Tilfælde maa vække vor höieste Forundring.

Det tör ansees for tilstrækkelig bekjendt, at der engang i vort Fædrelands, som i det övrige Europas, fjerne Old har været et Tidsrum, den saakaldte „Broncealder", i hvilken Folkene af Mangel paa Jern og Staal have anvendt en Blanding af Kobber og Tin eller „Bronce" til alle deres skjærende Redskaber, Vaaben og fordetmeste tillige til deres Smykker. Imidlertid kjendte de dog ogsaa og benyttede Guld, men de havde endnu ikke Sölv.

Fra dette Tidsrum gjemmer Museet for nordiske Oldsager i Kjöbenhavn en stor Deel af Bronce prægtigt udarbeidede Sværd, Dolke, Landsespidser, ikke faa store stöbte Krigslurer, Skjolde og Skjoldbukler, Stridsöxer, alle Slags Hoved- og Haarsmykker, Halsringe og Armringe m. v., .som ikke sjelden ere belagte med tynde Guldplader. Stundom ere Arm- og Fingerringene heelt af Guld. Formerne og Ornamenterne udmærke sig ved en simpel, men reen og smuk Stiil, saa man ved at see dem uvilkaarlig föler sig hensat i en Tid, da ikke alene större Livsfornödenheder, men ogsaa en vis Grad af Dannelse maa have gjort sig gjeldende.

Hele denne „Broncealder" ligger saa langt tilbage i Hedenskabet, at vore skriftlige Efterretninger end ikke med et eneste Ord vide at berette Noget om, at der her i Landet eller overhovedet i Norden har været en Tid, da man istedetfor Jern maatte bruge Bronce til Vaaben og Smykker. Det er alene Oldsagerne og Gravhöiene, vi i dette Punkt maae holde os til, men disse godtgjöre noksom, at Broncealderen, efter dens mangfoldige efterladte Minder at slutte, endog maa have udfyldt et meget langt Tidsrum, utvivlsomt flere Aarhundreder. Forskjellige Omstændigheder tyde endvidere hen paa, at denne Broncealder maa have været paa sit Höidepunkt her i Landet ved Christi Födsels Tid, men at den maa være begyndt flere hundrede Aar *för*, ligesom det ogsaa sandsynligen maa have varet et Par Aarhundreder *efter* Christi Födsel, inden den er bleven fuldstændig sluttet ved den nyere Jernalders Culturs Indtrængen i Landet.

Man vil fölgelig nu med temmelig Vished kunne paastaae, at Broncealderens Oldsager *idetmindste* ere omtrent sexten hundrede Aar gamle, og mange af dem utvivlsomt to tusinde Aar, ja maaskee langt derover. Naar nu hertil kommer, at adskillige af disse Broncesager röbe en saa stor Duelighed i Metalstöbning, at det selv for vore Dages

Metalstöbere er vanskeligt at sige, hvorledes Stöbningen har kunnet lade sig udföre, er det unægtelig ganske naturligt, at man tidligere ikke har turdet antage, at saa prægtigt og godt forarbeidede Vaaben og Smykker, der hidröre fra en saa ældgammel Tid, skulde være forarbeidede i vort afsides barbariske Norden, især da der her dengang endnu ikke var opdaget Kobber i Bjergene, ligesaalidt som der her fandtes Tingruber. Man gik derfor almindelig ud fra, at Broncesagerne i fuld færdig Stand maatte være indförte fra andre Lande, hvor de nævnte Metaller fandtes, og navnlig da fra det nærliggende England og Irland.

Hvis dette forholdt sig rigtigt, vilde naturligviis Broncesagernes kunstfærdige og smagfulde Forarbeidning i ingen Henseende kunne afgive noget Beviis paa en ældgammel udviklet Industri eller en dertil svarende Culturgrad i vort Fædreland.

Men mærkeligt nok have de seneste Aars heldige Fund besvaret hele dette vigtige Spörgsmaal i fuldkommen modsat Retning. Isærdeleshed oplysende, og man tör vel sige afgjörende, er et yderst mærkværdigt Fund af en Metalarbeiders Forraad fra Broncealderen, som nylig er kommet for Dagen og som har faaet Plads blandt en stor Deel andre mærkelige Oldsager i Hans Majestæt Kongens archæologiske Cabinet paa Frederiksborg Slot. Efterat det havde behaget Hs. Majestæt, at fremlægge og foredrage Bemærkninger om dette Broncefund i det Kgl. Nordiske Oldskrift-Selskabs Aarsmöde paa Christiansborg Slot den 25de Februar 1852 (jfr. Antiqvarisk Tidsskrift 1849—1851 p. 214—215), og efterat Hs. Majestæt dernæst sidstafvigte Foraar (1853) havde indbudt Etatsraad Thomsen og Forfatteren til i Forening at undersöge og tage Tegninger af de vigtigste Oldsager i det archæologiske Cabinet paa Frederiksborg, har Hs. Majestæt, med sin sædvanlige levende Interesse for Oldtidsvidenskabens Fremme, tildeelt

mig det hæderfulde Hverv, nærmere at beskrive og offentliggjöre det ommeldte Broncefund, der har væsentlig Betydning for en rigtig Opfattelse af de ældste Culturforhold i Norden.

Ved i Aaret 1851 at grave Gröfter i siid Törvejord, hvor forhen har været Uföre, paa Smörumövre Mark, Smörum Herred, Kjöbenhavns Amt, i en Lavning mellem Byerne Smörumövre, Sörup og Smörumnedre, fandt Markens Eier Gaardmand Peter Sörensen og Huusmand Lars Jensen en heel Deel Broncesager, liggende i en Klump. De skjönnedes ikke at have været indsvöbte i Noget; idetmindste var Omviklingen ganske fortæret. De laae i et temmelig tæt Lag Blaaleer omtrent to Fod under Jordens Overflade. Men da Terrainet rundt omkring Findestedet iövrigt, som nys antydet, er aldeles siidt og fugtigt, og for ikke længe siden har været Uföre eller Sö, er det klart, at disse Sager enten i sin Tid maae være tabte, eller maaskee rimeligere forsætligen skjulte her.

Af Bönderne indleveredes först 159 Stykker Broncesager, og ved en af Forfatteren senere til Smörumövre foretagen Udflugt, paa hvilken der anstilledes en Undersögelse af Findestedet, tilveiebragtes endnu fire hos Finderne beroende Stykker, saaledes at hele Fundet *ialt indeholder eet hundrede, tre og tredsindstyve Stykker*. Af dem har imidlertid Hs. Majestæt skjænket fire charakteriske Stykker som Pröve til Museet for nordiske Oldsager (Prot. Nr. 11865—11868).

Foruden en raa, uformet Metalklump, bestaae de fundne Broncesager af 94 *saakaldte „Paalstave"* (en Art Vaaben eller Redskaber, dannede som et större Brækjern) 1 *itubrudt og* 2 *hele Celter* (ligeledes en Slags Vaaben eller et Værktöi af Form noget nær som en Meisel), 1 *Sværdfæste*, 1 *Kniv eller Dolk*, 1 *stor Naal*, 2 *Dopskoe til Landseskafter og* 60 *Landsespidser*.

Disse Sager fortjene imidlertid en nöiere Betragtning

og ville formeentlig rettest kunne henföres under den fölgende Ordning:

1) *En uforarbeidet Metalklump* (2 Tom. 10 Lin. lang), der seer ud, som om den efter en Stöbning kunde være bleven tilbage i Bunden af Smelte-Diglen. Ifölge en ved Etatsraad Forchhammer velvillig foretagen chemisk Analyse af en fra samme afhuggen Stump, har det viist sig, at den bestaaer af:

„Jern	1,17	
Tin	0,42	(med et Spor af Bly)
Nikkel (og Kobolt)	0,27	
Svovl	0,09	
Kobber	98,05	
	100,00.	

Kobberets Mængde er dog ikke bleven bestemt ligefrem, men ved Fradrag af de andre Bestanddele fra den anvendte Mængde Metal" (afbildet Tavle I, Fig. 1).

2) *Tre og fyrgetyve Paalstave* (med Afsats til Skaft), der aabenbart alle ere ikkun halvfærdige, idet de langs med Siderne og Eggene endnu fremvise de raae Stöberande, der have dannet sig paa de Steder, hvor Formerne have været sammensatte. Ligesom Paalstavene i det Hele aldeles ikke ere afspudsede, saaledes ere Eggene heller ikke udhamrede eller slebne. Paa nogle af dem sees foroven endnu Spor til, at Stöbeknolden eller „Ingussen" (ɔ: den lille Metalklump, der altid samler sig i det Hul i Stöbeformen, hvorigjennem Metallet indheldes) er bleven afbrudt. Den som Typus for disse Paalstave paa Tavle I, Fig. 2 afbildede er 6½ Tom. lang. Iövrigt er det klart, at disse 43 Paalstave (af hvilke to findes i Museet under Nr. 11865 og 11866), ikke ere stöbte i een, men i flere, om end kun fra hinanden saare lidt afvigende Stöbeformer.

3) *Tre mindre, ved Eggen bredt udslaaede Paalstave* af en simplere Form, ligeledes uafpudsede, med Stöberande og saaledes ikkun halvfærdige. Den paa Tavle I, Fig. 3 afbildede er 5 Tom. 5 Lin. lang.

4) *Tre Paalstave, smalere ved Eggen,* men forresten af en lignende simpel Form, som de foregaaende. Disse ere dog kjendelig fuldfærdige. Stöberandene ere heelt borttagne og Eggene tilbörlig udhamrede eller slebne. Arbeidet er i det Hele meget net. Den afbildede (Tavle I, Fig. 4.) er 5 T. 4 L. lang.

Alle de fölgende Stykker have ligeledes ufeilbarlig været fuldfærdige paa den Tid, de ere komne til at ligge i Uföret.

5) *Otte og tredive Paalstave med Afsats til Skaft* (omtrent som den Tavle I, Fig. 5. afbildede 6 T. 10½ L. lange), i Reglen prydede paa Siderne med smukt udhamrede Zirater. Heller ikke disse meget net forarbeidede Paalstave ere alle stöbte i samme Form. Een af dem findes i det Kgl. Museum for Oldsager (Nr. 11867).

6) *To fiirkantede Paalstave* med Afsats, men af en simplere Form og Forarbeidning (den Tavle I, Fig. 6. afbildede er 5½ T.).

7) *En fiirkantet Paalstav* (7 T. 3 L.), som imellem Afsatsen til Skaftet og Eggen er indkneben paa en egen Maade (Tavle I, Fig. 7.).

8) *En Paalstav med Afsats,* 8 T. 2 L. (Tavle II, Fig. 8), af en meget smagfuld Form og den skjönneste Forarbeidning. Paa Midten er den ikke alene prydet med en fremstaaende Ringforziring og med smukke, om end simple Ornamenter, men paa Siden af Skaftafsatsen sees ogsaa meget net sammenslyngede Spiralzirater.

9) *En lignende Paalstav* (Tavle II, Fig. 9), 7 T. 2 L. lang, af ikke mindre udmærket Arbeide. Baade i Form og Ornamentering afviger den dog noget fra den foregaaende. Disse tvende Paalstave ere ustridig de smukkeste og bedst forarbeidede af alle de 94 fundne. Thi vel er ogsaa den fölgende:

10) *en Paalstav med Afsats* (Tavle II, Fig. 10a og 10b) 7 T. 7½ L. lang, af ret smagfuld Form og temmelig ziirlig For-

arbeidning, idet den paa begge Sider af Afsatsen er prydet baade med sammenslyngede Ringzirater og (jfr. Tavle II, Fig. 10 b) med Dobbeltspiralzirater, men den kan dog ikke med Hensyn til Arbeidets Fiinhed og Elegants stilles ved Siden af de to foregaaende. Dette Samme gjelder ogsaa om:

11) en temmelig stor *Paalstav* af lignende Form 8 T. 10 L. lang (Tavle II, Fig. 11), der adskiller sig fra de övrige ved en lille Hage foroven, hvormed man formodentlig har villet fastholde de Baand, med hvilke Skaftet sandsynligen har været omvundet. Derimod træffe vi paa ganske fortræffeligt Metalarbeide i:

12) *en Celt* med Ösken, 4 T. 5 L. lang (Tavle III, Fig. 13), som paa Midten er fiirkantet med overordentlig ziirlige Facetter, og som foran er afrundet. Baade i Form og Forarbeidning kan denne Celt med Rette siges at være den smukkeste af alle de mangfoldige Celter, man hidtil har opdaget her i Landet. Mindre godt forarbeidet er:

13) *en noget större Celt* ligeledes med Ösken, 6 T. 2 L. lang (Tavle III, Fig. 14), som i det Hele mere stemmer overeens med de sædvanlige Celter. Foruden denne fandtes ogsaa *et Brudstykke af en lignende.*

14) *Et stöbt Sværdfæste,* 4 T. 1 L. langt (Tavle II, Fig. 12 a), huult indvendig, vistnok for at spare paa Metal. Det er prydet deels med Linier og Ziksagzirater, deels med gjennembrudt Arbeide, og navnlig med concentriske Zirater, der ere forbundne paa en Maade, som giver dem Udseende af Spiralzirater. Disse Spiralzirater ere ogsaa anbragte ovenpaa den noget aflange Knap (see Tavle II, Fig. 12). Fæstet, der, som sædvanligt ved Broncesværdene, ikke har været forsynet med Pareerstang, har været fastgjort paa Klingen med fire Nagler. Af Klingen selv fandtes intet Spor.

15) *En Dolkeklinge eller et större Knivsblad,* 8 T. 7 L. langt (Tavle III, Fig. 15) og tveegget, som ved to Nagler har været fæstet til et Skaft.

16) *En meget stor Naal*, 15½ T. lang, (Tavle III, Fig. 16), som nu er stærkt böiet. Den er af ziirligt Arbeide, prydet med nette Zikzag- og Linieornamenter, og har foroven en flad rund Knap. Hvortil denne Naal har været anvendt, er ikke let at sige, med mindre man vil antage, at den har været benyttet til at sammenholde en Kappe eller et större Klædningsstykke.

17) *Halvtredsindstyve Landsespidser med temmelig langt Skaftrör* (af hvilke een opbevares i Museet for Oldsager som Nr. 11668), i Hovedsagen af Form som de paa Tavle IV, Fig. 17, 18, 19, 20, og Tavle V, Fig. 22 afbildede. Ligesom disse Landsespidser i Henseende til Störrelse frembyde stor Forskjel, ja en heel nedadgaaende Række fra 10½ Tommes til ikkun 5 Tommers Længde (Fig. 17 er 10 T. 2 L., Fig. 18, 8½ T., Fig. 19, 8 T. 6 L., Fig. 22, 7 T, og Fig. 20, 5 T.), hvilket atter peger hen paa en stor Mængde forskjellige Stöbeformer, saaledes vise de den rigeste Afvexling i Ornamenter. Nogle ere, som Fig. 19, ikkun svagt prydede med simple ringformige Zirater og deroven over med fremstaaende Spidser, andre derimod ere paa Skaftröret smukt udarbeidede med en enkelt, dobbelt, eller endog tredobbelt Række Spiraler (Fig. 18, 22 og 17), ja en enkelt igjen (Fig. 20) med de saakaldte Bölgezirater, som ikke sjelden findes paa andre Oldsager fra Broncealderen. Imidlertid kan man dog ved disse Landsespidser, ligesom ved de övrige her fundne Ting, bestemt skjelne en ganske udmærket Forarbeidning (see Fig. 18) fra en vel smuk, men dog langtfra saa fuldendt (jfr. Fig. 17, 19, 20 og 22). Denne Bemærkning kan ogsaa anvendes paa de fölgende:

18) *Ti Landsespidser med kort Skaftrör*, endskjönt ikkun tre af de smukkeste sees afbildede Tavle V, Fig. 23, 24 og 25. Man maa ved dem med Grund beundre ikke alene den smagfulde forskjellige Ornering paa Skaftrörene, men tillige de ziirlige Linier, der stundom löbe langs med

Eggen af Spydbladene (see Fig. 24, men især Fig. 23). Ogsaa ved disse er Störrelsen meget afvexlende, idet den, ligesom ved de ovennævnte, varierer omtrent mellem 10 og 5 Tommer. (Fig. 24 er 10 T. ½ L., Fig. 23 er 9 T. 8 L. og Fig. 25, 5 T. 1½ L.).

19) *En Dopsko til et Landseskaft* forneden spids, rimeligviis for bedre at kunne fæste Landsen i Jorden. Den er 4 T. 9 L. lang og sees afbildet Tavle IV, Fig. 21.

20) Endnu *en Dopsko til en Landse*, 6 T. lang (Tavle V, Fig. 26), som forneden er mere meiselformig, hvorved den i det Hele temmelig nærmer sig til de för beskrevne Celter. Ligesom den paa Tavle III, Fig. 13 afbildede skjönne Celt, udmærker denne Dopsko sig ogsaa ved en særdeles smagfuld Form og ziirlig Forarbeidning.

Naar man overseer alle de forskjellige Gjenstande, som dette mærkværdige Fund indbefatter, og naar man derhos sammenligner dem med tidligere bekjendte Levninger fra den saakaldte Broncealder, med hvilke de have den meest slaaende Overeensstemmelse i Form, Ornamenter og Forarbeidning (idet de nemlig som de sædvanlige Oldsager fra Broncealderen först ere stöbte og senere videre udarbeidede), kan der ikke være mindste Tvivl om, at vi her have et Fund for os, ikke alene bestemt fra Broncealderen, men end ydermere vistnok fra Broncealderens reneste og skjönneste Tid. De gjennemgaaende Ornamenter ere Ring- og Spiralzirater, som just ere charakteristiske for den rene Broncealder, medens Bölgeziraterne, der neppe uden Grund ansees for at röbe en nyere Smags Indvirkninger, ikkun ganske undtagelsesviis lade sig tilsyne (jfr. Tavle IV, Fig. 20). Hertil kommer, at ikke faa af de fundne Sager, med Hensyn til Ziirlighed og Smagfuldhed i Form og Forarbeidning, fuldtvel kunne sættes ved Siden af de smukkeste Levninger fra Broncealderen, der ellers

bidtil ere opdagede i andre Egne af Norden (jfr. Tavle II, Fig. 8, 9; III, Fig. 13; IV, Fig. 18; V, Fig. 23, 24, 25).

Naar man fremdeles betænker, at der her paa eet Sted er fundet samlet en *raa Metalklump*, en *stor Mængde halvfærdige Broncesager*, som lige maae være komne ud af Stöbeformerne, og derhos en ikke ringere Mængde *heelfærdige Ting*, ved hvilke man igjen kan skjelne mellem en mere og mindre ziirlig Forarbeidning (man kunde næsten sige af en Mester og en Svend), og naar man endelig erindrer, *i hvor store Masser den samme Art Vaaben og Smykker forekommer* i Fundet, vil det ufeilbarlig ligeledes være hævet over al Tvivl, at man her er truffet paa *en af Broncealderens duelige Metalarbeideres eller Metalstöberes Forraad*, hvilket da vel nærmest i Ufreds Tid eller paa Grund af en anden truende Fare er bleven skjult i Mosen.

Vi have altsaa her et nyt og mærkeligt Beviis paa Rigtigheden af den forhen oftere udtalte Anskuelse[1], at allerede i den fjerne Broncealder, eller med et rundt Tal omtrent to tusinde Aar tilbage i Tiden, ere ikke alene almindelige, men endog *udmærkede* Vaaben, Redskaber og Smykker forfærdigede her i Norden.

Imidlertid var det dog ikke umuligt, at Nogen endnu kunde fremkomme med den Indvending, at disse Metalstöbere eller Metalarbeidere gjerne kunne have været enkelte Fremmede, som opholdt sig maaskee endog kun flygtigt, her i Norden, og at fölgelig den i Broncealderens Oldsager fremtrædende Kunstfærdighed Intet afgjör med

[1]) See f. E. min „Danmarks Oldtid, oplyst ved Oldsager og Gravhöie". Kbhvn. 1843. S. 34-36, og mine „Blekingske Mindesmærker" Kbhvn. 1846. S. 54-62. Jfr. desuden C. J. Thomsen: „Om den nordiske Oldtids Broncearbeider" i „Antiqvarisk Tidsskrift" 1843-1845, S. 171-175.

Hensyn til Spörgsmaalet om en i vort Fædreland saa paafaldende tidlig udviklet Industri.

Men det er allerede ovenfor antydet, *at Smörumövre-Fundet i sin Art ingenlunde er enestaaende i Danmark*, om det nu end utvivlsomt er det rigeste og smukkeste af alle slige Fund baade her og i de andre nordiske Lande. I Aaret 1832 indkom saaledes til Museet for nordiske Oldsager i Kjöbenhavn en heel Deel Sager fra Broncealderen, nemlig en riflet, halvrund, huul *Halsring*, *et brilleformet Spænde*, *en Celt* med Stribezirater og Ösken, et i Oldtiden afbrudt Stykke af en udmærket smuk, bred *Sværdklinge*, tre Stykker af en *Bronceplade* med overordentlig ziirligt indgravede Ring- og Spiralzirater, Brudstykker af en lille *Broncesaug*, samt endelig to af de saakaldte *Stöbeknolde* eller „*Ingusser*", som netop i Forbindelse med de itubrudte Stykker vidne om, at vi her have en Metalstöbers Sager for os, hvilket Alt var fundet samlet i en Mose mellem Skalstrup og Thune ved Roeskilde af Gaardmand Ole Yttersen. (Jfr. Museets Protokol Nr. 2313-2318.)

Samme Aar og fra en meget nærliggende Egn indsendtes et endnu större Stöbefund fra Broncealderen. I Voldborg Herred, Rye Sogn, Kjöbenhavns Amt, fandtes i Kanten af en Veigröft en Leerkrukke og deri fölgende Broncesager: *to Hængekar*, prydede med Zirater, en i Stöbningen mislykket *Celt* med Ösken, Stykker af en huul, i Oldtiden itubrudt og sammenbanket *Halsring*, Stykker af forhen itubrudte og tildeels forslidte Broncesager, saasom af *Hængekar* 4, af *Celter* 10, *Knive* 11, *Sværd* 13, *Dopskoe* til Sværdskeder 6, *brede Armringe* 6, *smale do.* 7, *Spænder* 11, smaae *Sauge* 140, samt endelig *sex Stöbeknolde*[1] og adskillige endnu uformede *Klumper Metal*. Dette umiskjendelige Stöbeforraad, som tilsammen

[1]) Een af dem sees afbildet i „Antiqvarisk Tidsskrift" 1843-1845, S. 173.

veiede 9¼ Pd., indsendtes af Sognepræsten i Rye, Hr. Mathiesen. (Mus. Prot. Nr. 2430-2445.)

Aar 1847 erholdt Museet fra Provst Birch i Storehedinge: *tre Landsespidser og Brudstykker af en fjerde*, en meget smal *Paalstav*, som i sin Tid kun har været halvfærdig, idet den baade paa Siderne og paa den aldeles stumpe Eg tydelig endnu fremviser Stöberande, samt endelig et Stykke af en *segelformet Kniv* — Alt af Bronce og opgravet paa Tommestrup Mark, tæt Östen for Storehedinge. (Mus. Prot. Nr. 9566-9568.)

Fra Gaardmand Ole Rasmussen af Lundforlund ved Slagelse indsendte Birkedommeren, Cancelliraad Crone sidstafvigte Foraar (1853) fölgende i en Törvemose opplöiede Broncesager: *to Hængekar* med Bölgezirater, en meget stor „*Tutulus*" (?), ligeledes med Bölgezirater, *fem smukke Haarringe*, en *Haandledsring*, temmelig plump, *fem segelformede Knive* af ulige plumpere Arbeide, end de förstnævnte smukke Sager, fremdeles Stykker af en raat forarbeidet *Broncesaug* og af *en Kniv*, *en Fingerring*, flere Stykker af tynde og runde *Broncebaand* til Haar- eller Armringe, to store *Stöbeknolde*, af hvilke den ene har fire Tapper, som vise, at Metallet gjennem fire Huller er blevet heldt ind i Formen, den anden har vedhængende Ender af et fladt Broncebaand, af samme Art som fire hosliggende flade *Broncebaand*, der endnu ere i selvsamme raa Tilstand, som dengang de udtoges af Formerne, samt *ti Brudstykker af* i Oldtiden itubrudte *Knive*, *Ringe* m. m., der aabenbart vare bestemte til Omsmeltning. (Mus. Prot. Nr. 12925-12941.)

Med Undtagelse af nogle *Stöbeknolde*[1] fra en ubestemt Egn i Sjælland (Mus. Prot. Nr. DCIV), og Halvdelen af en, med concentriske Ringzirater, i Sandsteen udgravet Stöbeform

[1]) Jfr. Afbildningen af een af dem i „Antiqvarisk Tidsskrift" 1843-1845, S. 174.

til Knapper, der nylig, tilligemed adskillige Broncesager, er fundet i en Broncealders Gravhöi paa Lyngbygaards Mark ved Skjelskör af Godseier Qvistgaard, og som er det förste Exemplar af en Broncealders Stöbeform i Museet (Prot. Nr. 13233), eier Samlingen ikke flere saadanne Fund fra Sjælland. Derimod kjendes ikke faa fra andre Egne af Danmark.

I det gamle danske Land *Skaane* traf man t. Ex. for ti Aar siden ved Odarslöf i Torna Herred paa en Deel Broncesager, der laae samlede, nemlig: 10 *Celter* med Ösken, tildeels beskadigede, og Eggene af *to lignende*, 12 *krumme Knive*, 12 *beskadigede do.*, samt 5 *Stöbeknolde.* Men en endnu större Mængde fandtes dog i sidste Foraar (1853) ved Fredshög i en Leerkrukke. De tildeels beskadigede eller itubrudte Sager bestode af: 13 *Celter*, af hvilke ikkun 6 ere hele, 1 *itubrudt Paalstav*, 4 mere og mindre beskadigede *Landsespidser og Brudstykker af to andre*, 4 *itubrudte Sværd*, 5 *hele Segler* og 1 *itubrudt do.*, 3 *brilleformede Spænder*, 1 *itubrudt Armring* af vredet Arbeide, 3 *Stykker af en lignende Halsring*, 1 *glat Halsring*, *Stykker af en lignende* saavelsom af en stor Mængde *forskjellige Redskaber* og *Prydelser*, samt sluttelig et afhugget Stykke af *en Broncebarre* og 3 *Stöbeknolde*[1]. Begge disse Fund ere nu i Oldsag-Museet i Lund.

Samme Museum gjemmer endvidere en ved Hoby i Skaane funden Halvdeel af en *Steenform*, hvori de for Broncealderen charakteristiske Celter i sin Tid ere stöbte, og Antiqvitets-Museet i Stockholm har en saadan, ligeledes i Skaane opgravet *fuldstændig Stöbeform til Celter*, paa hvilken man endnu tydelig seer, hvorledes de to Stykker, der danne Formen, ere blevne sammenbundne, naar Stöbningen skulde foregaae. For nogle Aar siden over-

[1]) „Svenska Fornlemningar" af N. G. Bruzelius. Lund 1853. 8vo. 1sta Häftet, pag. 44-48.

sendte ogsaa Grev Steenbuck paa Thorsjö ved Ystad til Museet i Kjöbenhavn (Pr. Nr. 9435) en Efterligning i brændt Leer af det Halve af en Form til at stöbe Celter i, som 1838 var funden paa en Mark ved Beddinge i Skaane. *I Formen laa endnu en i samme stöbt Celt*, hvilke Stykker ere at see i Grevens Samling af Oldsager paa Thorsjö.

Vende vi os fra Skaane til det nærliggende *Bornholm*, træffe vi her paa et mærkeligt Fund af halvsmeltede eller tildeels i Stöbningen mislykkede Broncesager, saasom forskjellige *Haandledsringe*, Brudstykker af flere lignende *Ringe*, en stor *Naal* af en tyk Metaltraad, foroven omböiet med en Spiral, *en anden Naal*, der foroven er omböiet med en rund Hage, *tre Celter* med de endnu paasiddende Stöberande, og *Brudstykker af flere lignende*, hvilke alle bære Præg af at have været Dele af en Metalstöbers Forraad. De bleve i Aaret 1832 fundne i en Mose paa Simlegaardens Mark, Clemensker Sogn, og indsendtes til Museet i Kjöbenhavn af Justitsraad Römer. (Mus. Prot. Nr. 2579-2586, jfr. Nr. 8628 og 8949). En Bronceklump, som tilligemed Broncesager ogsaa skal være funden paa Bornholm, henligger i Museet under Nr. 9628.

Fra Stiftamtet over *Laaland og Falster* indkom (1845) til Museet som fundet i Stiftet: en 9 Tommer lang *Broncebarre*, et *Brudstykke af en lignende*, *fire segelformede Knive*, *Stykker af store Spiralarmbaand*, af *to* „*Tutuli*", og *en Ring*. (Mus. Prot. Nr. 8802-8805.)

Fra *Langeland* overleveredes (1849) ved Hs. Excellence, Generalpostdirecteur Grev Danneskjold-Samsöe, som Bestyrer af Stamhuset Nedergaard: *et Stykke Guld*, tilsyneladende afhugget af en Armring, *en lille Meisel* eller rettere *Dopsko af Bronce* til et Landseskaft, *en Celt med Ösken*, en paa Midten *udbuget Celt* i to Stykker, tre Stykker af *et Saugblad*, tre og tyve Stumper af i Oldtiden itubrudte *Kar*, *Ringe* og dsl., samt *to Stöbe-*

knolde, af hvilke den ene endnu har et Stykke Broncetraad hængende ved sig — Alt fundet af Skovfoged Reichmann i Vaarskov, ved at oprense et Vandsted paa hans Mark, omtrent 1 Alen under Jorden, hvis överste Lag i ¼ Alens Dybde var Mosejord og derunder Leer. (Mus. Prot. Nr. 10786-10792.)

I *Fyen* er der oftere opdaget enkelte Sager fra Broncealderen, som tyde paa, at Metalforarbeidning dengang er skeet her i Landet. I en Gravhöi, som det hedder, paa Voldtofte Mark ved Assens fandt saaledes en Bonde for en heel Deel Aar siden *nogle Bronceklumper*, der först antoges for at være blevne sammensmeltede ved en Liigforbrænding. Men et nöiere Eftersyn viste, at Stykkerne netop have den Form, som Metal erholder, naar det efter en Stöbning bliver til Rest i Stöbeskeen[1]. (Mus. Prot. Nr. CCCCXXXVIII.)

Ikke langt fra Voldtofte paa Sandager Mark opplöiede Gaardmand Claus Pedersen Bech i 1838 et höist mærkeligt *tyndt Broncekar* (8⅛ T. i Tværmaal), som paa den udvendige Side af Bunden er prydet med fire ophöiede concentriske Striber, tre Gange gjentagne, men som indvendig endnu er fyldt med den tykke, svære Leerkjærne, hvorover det tynde Metalkar paa en særdeles kunstfærdig Maade er stöbt. I en saadan Tilstand vilde man naturligviis ikke dengang have indfört fremmede Metalkar til Norden. (Mus. Prot. Nr. 4678.)

Fra Höirup Mark ved Nyborg erholdt Museet fremdeles (1845) en halvfærdig *Broncecelt* med endnu uafpudsede Stöberande, og samme Aar fra en Törvemose ved Ullerslev, ogsaa i Nyborgegnen, et större Fund af en Metalarbeiders Forraad af Broncesager, som indsendtes ved Pastor Worm i Flödstrup. Fundet indeholdt en udmærket *Paalstav* med indslaaede Zirater, *en Dopsko til en Sværd-*

---

[1]) See Afbildningen i „Antiqvarisk Tidsskrift" 1843—1845, S. 174.

skede, *en Landsespids*, *en Dopsko til et Landseskaft*, dannet som en lille Meisel eller Celt, otte krumme *Saugblade*, en lille *Kniv* og *fire halvfærdige Landsespidser*, inden i hvilke endnu findes den Leerkjærne, hvorover de ere stöbte. De to ere lidt afpudsede, men de to andre have endnu store Stöberande. Man seer tydeligt, at Stöbeformerne i sin Tid have været itubrudte og igjen ere blevne satte sammen. (Mus. Prot. Nr. 8844-8850.)

Ogsaa *Jylland* har lignende Fund at opvise. Aar 1847 indsendte Pastor Brandt, fra Ölgod Sogn i Öster Horne Herred, en i Stöbningen, som det synes, mislykket og sammenlöben *Paalstav* (Mus. Prot. Nr. 9564); 1845 indkom fra Etatsraad Brinck-Seidelin *en Bronceklump*, som med adskillige Broncesager var fundet i Thisted Egnen (Mus. Prot. Nr. 8787), og 1849 indsendte ligeledes Justitsraad Rummelhoff fra Morsö: *to smaae Landsespidser* (den længste 5 T.), som aabenbart ere mislykkede i Stöbningen, idet der, hvad Hullerne paa Skaftrörene udvise, ikke har været heldt Metal nok i Stöbeformen; de ere derfor heller ikke afpudsede. De fandtes liggende i en Mose paa Morsö, omtrent tre Alen under Overfladen. Paa et andet Sted i Mosen, men kun en Alen dybt, fandtes ogsaa *en Stöbeknold* af selvsamme Metalblanding, som Landsespidserne og sikkert fra selvsamme Tid. (Mus. Prot. Nr. 10576-10577.)

Ikke mindre mærkeligt var det Fund, som Pastor Langhorn til Blære og Eidrup i Aalborg Amt indsendte i Aaret 1838. Ved at grave Digetörv paa en til et Kjær grændsende Agerende paa Blære Mark stödte en Huusmand paa en Steen, hvorunder der stod en Leerkrukke, som indeholdt: *en Broncekam*, *Stykker af en Broncering og et Broncekar*, *to Barrer af Bronce*, lange og udhamrede aldeles som de hyppigere fundne Sölvbarrer, tilligemed *en Stump af en tredie Barre*, fremdeles *en*

sammensmeltet Metalklump og endelig *to Stöbeknolde.* (Mus. Prot. 4773-4776.)

Foruden det store Hovedfund fra Smörumövre, kjende vi altsaa i det övrige Sjælland mindst 6, i Skaane 5, paa Bornholm 2, paa Lolland og Falster 1, paa Langeland 1, i Fyen 4 og i Jylland 4, — tilsammen 24 större og mindre Fund af Oldsager fra Broncealderen, som utvivlsomt godtgjöre, at disse Sager i hiin fjerne Tid ere blevne almindelig forarbeidede i de forskjelligste Egne af alle de gamle danske Lande. Fundene fremvise jo, som vi have seet, *Broncebarrer*, upaatvivlelig i den Stand, de ere indförte som Handelsvare her i Norden, endvidere *uforarbeidede Metalklumper*, *Stöbeformer*, *Stöbeknolde*, *halvfærdige eller i Stöbningen mislykkede Ting*, *Rester af Metal fra Stöbeskeerne*, *saavel plumpt*, *som godt*, *ja endog udmærket smukt forarbeidede Vaaben*, *Redskaber og Smykker i den störste Afvexling*.

Af saa talrige og saa overeensstemmende Erfaringer vilde man allerede med fuld gyldig Grund kunne slutte, at vor Broncealders Sager ikke skyldes enkelte indvandrede fremmede Metalarbeidere, men at virkelig de gammeldanske Lande i Broncealderen ligesaavel have havt en udviklet indenlandsk Industri, som Tydskland, Frankrige, England og Irland, hvor tilsvarende Metalarbeideres Forraad fra Broncealderen allevegne ere forefundne. Til yderligere Bestyrkelse herfor maa det dog endnu fremhæves, at vore nordiske Oldsager fra Broncealderen i flere Henseender kjendelig adskille sig fra Broncealderens Sager i de övrige europæiske Lande, navnlig i Sydtydskland, Frankrige og de brittiske Lande. Thi forsaavidt Broncealderens Vaaben, Redskaber og Smykker enten vare directe indförte fra fremmede Lande, eller ialfald forarbeidede her i Landet af fremmede Metalarbeidere, maatte man jo vente, at vore Broncesager skulde fuldstændig af-

speile den herskende Smag i de Lande, hvor disse Sager, eller hvor dog deres Forfærdigere oprindelig havde hjemme.

Det er især England og Irland, man har paaberaabt sig som vore Broncesagers formeentlige Hjemstavn. Men nöiagtige Sammenligninger vise, at man i Irland og England finder Levninger fra Broncealderen af Former, som ere ukjendte i Norden, medens man omvendt igjen her hyppig træffer Gjenstande, der ikke vides at være opdagede i de brittiske Lande. Endog de samme Vaaben og Smykker, t. E. Sværdene og Landsespidserne, frembyde jævnlig i de nævnte Lande temmelig store, iöinefaldende Forskjelligheder, ja chemiske Undersögelser have ydermere godtgjort, at Metalblandingen jævnlig er noget anderledes i de irske, end i de nordiske Sager fra Broncealderen: Overhovedet bliver det mere og mere klart, at Broncealderens Oldsager i Europa ville efter deres skarpest og eiendommeligst fremtrædende Former og Ornamenter, kunne henföres til flere store Hovedgrupper, og saavidt man hidtil veed, idetmindste til tre, nemlig *en nordlig* (indbefattende det nordligste Tydskland, de danske Lande og det sydlige Sverige og Norge), *en vestlig* (omfattende det brittiske Rige), og *en sydlig* (omsluttende Frankrige og det sydlige Europa), i hvilken sidste igjen flere Nüancer, t E. mellem Broncesagerne i Frankrige, Italien og Grækenland, ere kjendelige. Det turde derfor ogsaa være et Spörgsmaal, om ikke denne sydlige Gruppe med Tiden maa blive skilt i flere, ligesom det er höist sandsynligt, at endnu en Gruppe, *en östlig*, vil træde til, naar de tallöse, hidtil næsten fuldkommen ukjendte Oldsager i de vidtstrakte polske og russiske Lande omsider kunne blive undersögte og nöiagtig beskrevne.

Hertil slutter sig endnu een mærkelig Iagttagelse, som heller ikke lader sig forene med de tidligere Meninger om vore nordiske Broncealders Sagers Forarbeidning i fremmede

Lande eller af fremmede Metalarbeidere, nemlig: at de til den nordlige Gruppe hörende *nordtydske og danske Oldsager fra Broncealderen udmærke sig fremfor de fleste andre europæiske Landes Oldsager fra samme Tidsrum ved deres Formers og Ornamenters simple Smagfuldhed og ved deres omhyggelige Forarbeidning.* De engelske, skotske, franske og sydtydske Broncesager kunne aldeles ikke maale sig med vore, men staae endog meget langt tilbage for dem. Nærmest til de nordiske komme maaskee den græske og især den irske Broncealders Sager, hvilke sidste desuden i Talrighed saa temmelig kunne jevnföres med vore. At i det Hele ogsaa Broncealderens gamle Cultur og Smag maatte holde sig længst og udvikle sig höiest i de to nordlige, noget afsides Lande, Irland og Danmark, der ikke i den Grad hurtig, som de fleste andre Lande i Europa, bleve paavirkede af de romerske Erobringer og den nyere romerske Civilisation, er i og for sig ganske naturligt.[1]

Efter alle disse mærkværdig samstemmende Vidnesbyrd kan det nok ansees for en tilstrækkelig beviist Kjendsgjerning, at *ikke alene de ved Smörumövre, men ogsaa de allerfleste af de mange övrige rundtom i Danmark fundne Oldsager fra Broncealderen ere Frembringelser af en indenlandsk Industri, der for over to tusinde Aar siden har staaet paa et meget anseeligt Höidepunkt.* Ja den fölgende Tids eller den saakaldte Jernalders Oldsager synes endog at vise, at den indenlandske Industri, endnu længe för Hedenskabets Slutning, var dalet ikke saa lidet fra sin gamle Höide!

---

[1]) See videre mine „Blekingske Mindesmærker" S. 55–70 og mit Foredrag i det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab „Antiqvariske Iagttagelser fra en Reise i Normandiet og Bretagne". I „Oversigterne" for 1852 Nr. 5 og 6 (for Mai og Juni.)

HANS GRAMS AFHANDLING OM DET I AARET 1734 VED MÖGELTÖNDER FUNDNE GULDHORN,

(MED INDLEDNING OG BEMÆRKNINGER AF E. C. WERLAUFF).

SKJÖNDT det ikke mangler paa samtidige Efterretninger om Anledningen til de interessanteste antiqvariske Opdagelser, der vel nogensinde ere gjorte i dansk Jord, forekommer dog en og anden Omstændighed herved, som hidtil synes at have undgaaet Commentatorernes Opmærksomhed, men som, uden just at kunne bidrage noget væsenligt til disse Oldsagers Forklaring, i denne Henseende dog heller ikke ere aldeles uden Betydning. De forskjellige Afbildninger af Guldhornene, hvortil man desværre ene har at holde sig, savnede hidtil en kritisk Sammenstilling, ligesom ogsaa deres ældre og nyere Bibliographie kan modtage flere baade Tillæg og Berigtigelser. I hver af disse Henseender at meddele Bidrag til Guldhornslitteraturen er Hensigten saavel af Indledningen til det her udgivne Gramske Anecdoton, som af de tilföiede Anmærkninger, der ogsaa turde indeholde enkelte Vink og Antydninger til nærmere Oplysning af disse tabte Oldtidslevninger.

Den ældste Beretning om det förste Guldhorns Fund d. 20de Juli 1639 er meddeelt af O. Worm i hans 1641 udgivne Afhandling, siden optagen i 5te Bog af Monumenta danica (1643). De Biomstændigheder, hvori en Forfatter fra Aarhundredets sidste Halvdeel, födt ikke langt fra Findestedet, afviger fra Worm[1] ere ikke af synderlig Betydenhed. Af

[1]) Broder Enewald, födt i Dageböll, omtrent et Par Mile fra Mögeltönder († 1706), fortæller i sine Anmærkninger til Lamb. Alardi res nordalbingicæ (Westphalen Monumenta I. col. 1993-94), at Finderinden först tilböd en Kandestöber (Faber stannarius) i Ribe sin fundne Skat, og, da denne vægrede sig, solgte den til en Guldsmed, som bragte den til Lehnsmanden. (Ifölge andre samtidige

andre i en senere Tid meddeelte Sagn om de Personer, hvem Hornet allerförst blev foreviist[1], fremgaaer i det ringeste, at nogle til Hornet hörende Ringe allerede ved Opdagelsen vare komne i andre Hænder[2]; at saadanne maae have existeret der paa Egnen endnu i anden Halvdeel af forrige Aarhundrede, beretter ogsaa den med Hertugdömmernes Oldsager fortroelige J. C. Camerer († 1792): „Ein nun schon verstorbener Gelehrter hat mir einen goldenen Ring in Tondern, deren noch viele in den dortigen Gegenden zu finden sein sollen, gezeiget und mir dabei zuversichtlich erzehlet, dass diese Ringe, welche aber alle,

---

Beretninger bragte Pigen Hornet först til Tönder, som var nærmere end Ribe). I August 1636 (Trykfeil for 1634?) fik den udvalgte K. Christian af en Pilicrepus (Billardholder?) i Glückstadt Underretning herom, som han igjen meddeelte Kongen, der lod Hornet hente til sig og gav nysomtalte Pilicrepus 100 Rdl.; jfr. Lackmann Einl. zur Schl. Holst. Historie VI. S. 63.

[1]) Arnkiel Cimbrisch Heidenhorn S. 2-3 beretter (ifölge en 1683 nedskreven Meddelelse), at den Mand i Tönder, hvem Finderinden allerförst foreviste Hornet, var en Borgermester Johan Thomsen, som til det övrige om Fundet bekjendte föiede endnu, at Hornet ikke havde ligget bart i Jorden, men i et Hylster eller Futteral (in einem Futter verwahrt); at det ikke havde været udstrakt, men med de syv större Ringe stoppede i hinanden ligesom Pölsehorn, de mindre i de större, saaledes at han kun med Möie og ved en Andens Hjælp havde kunnet skille dem ad. Visse Omstændigheder ved Opdagelsen havde han ikke turdet meddele. Fuldstændigere Oplysning om den hele Sag vilde uden Tvivl haves, dersom man havde meer end et Brudstykke af den i Schl. Holst. Anzeigen 1761, 18tes St. trykte: „Hilmer v. Lutten, Rathsverwandter in Flensburg, Bericht vom güldenen Horn, wie solchen sein Vater Dieterich v. Lutten, der die erste Mannsperson gewesen ist, so solches in Händen gehabt, und vor Gold erkannt hat, oftmals erzählt hat". D. v. Luttens Hustrues Söster Marine († 1652) var gift med den omtalte Johan Thomsen i Tönder; der tilföies, at alle Stykkerne först efter lang Sögen bleve samlede. — [2]) J. Sorterups Anm. om det gyldne Horn, Cap. 3, §. 4.

ehe das Horn zum Vorschein gekommen, in gute Verwahrsam gebracht worden, statt eines Bandes an dem Horne angeheftet gewesen wären, um solches damit über die Schulter zu hängen; wenn man das Horn siehet, wird dieses mehr als wahrscheinlich"[1].

Hovedafbildningen, som de fleste Yngre have fulgt er den Wormske. Hornet var aftegnet af ham selv[2]; men denne Tegning blev, ifölge hans egen Forsikkring, ei tilstrækkeligen fulgt af Træsnideren[3]. Kobberstikket i J. Laurentzens Museum regium kunde endnu snarere ansees for en Hovedafbildning, saafremt det, hvad man var berettiget til at vente, var taget efter en aldeles tro og paalidelig Tegning af Originalen; men dertil findes aldeles intet Spor; derimod en temmelig Uovereensstemmelse med Afbildningen hos Worm[4]. Sorterups Önske, at der maatte blive

¹) Schl. Holst. Provinzialberichte 1787, II, S. 448. At Pigen havde bortskjenket nogle af de löse Ringe, var ogsaa Arnkiel bekjendt. Ifölge J. R. Paullis „Tilforladelige Tegning af det 1734 fundne Guldhorn" S. 1 synes der i det daværende Rentekammer-Archiv at have existeret Dokumenter om Opdagelsen 1639; mon disse ikke endnu kunne forefindes i Indenrigs- eller Geheime-Archivet? — ²) Han erholdt nemlig Tilladelse til structuram poculi delineare, ornamenta & emblemata depingere; Monumenta p. 349. — ³) Worms Brev til Licetus (Additamenta ad Mon. Danica p. 30); jfr. Epp. II. p. 760, hvor tillige bemærkes, at de to Kors og tre korsdannede Figurer og 15 trekantede Huller i sjette Ring ei ere udgrävede, men gaae igjennem den ydre Plade; om hvilkes Bestemmelse Müllers Forklaring S. 115 ikke synes saa rimelig, som den hos Worm anförte af Hornets förste Besidder, den udvalgte K. Christian V. at de have været bestemte til deri at indfatte Perler eller ægte Stene; jfr. Cornua taurorum deaurata & gemmis intexta, i Templet i Stettin; Ludewig Scr. Epp. Bamberg. I, c. 680. — ⁴) Saaledes findes hos Worm i förste Rings överste Række 7 Roser eller Blomsterfigurer; i Mus. reg. kun 5; i samme Rings anden Række mellem den knælende Figur og Slangen en aflang Aabning, der savnes hos W. De 9 Hjerter i nederste Ring hos W. (hvilke han p. 429 forklarer om Hjerterne i det danske Vaaben) forestilles i M. R.

„bekostet og udfærdiget en ganske rigtig Aftegning og Afridsning af dette gyldne Horn ved en meget accurat Ridse- og Tegnemester, i hvilken Tegning alle Figurerne burde have deres rette og rigtige Længde og Brede, Sted og Distants, ligesom de have den paa Hornet selv"[1], blev desværre ikke opfyldt, og Paullis Dadel af alle tidligere Afbildninger (Tilforlad. Tegning S. 2) er derfor endnu fuldkommen beföiet; da Afbildningen i Müllers Priisskrift, for hvilken kun de foregaaende Tegninger med Berigtigelser af dem, som havde havt Originalen for Öine, ligge til Grund heller ikke er aldeles paalidelig[2]. Med Hensyn til

---

rigtigere, som trekantede Huller, ligesom i sjette Ring. Kobberet i Westph. Mon. IV præf. p. 246 er en Copie af Worms, men der tilföies en kort Angivelse af hvad Figurerne paa begge Horn formeentligen skulde forestille.

[1]) Anmærkninger og Erindringer om det gyldne Horn, Cap. 3, § 3, hvor han tilföier: „Samme Ringe burde og paa Guldhornet være saaledes stillede, at den rette Orden fra höire og til venstre Side blev iagttaget, paa det, at det, som skulde være bagest, skulde ikke paa Kobberstykket staae fremmest, som för er skeet; og er denne Feil især paa den förste, anden og syvende Cirkel at finde paa alle hidindtil udfærdigede Kobberstykker." Han forsikkrer overhoved, at han gjentagne Gange nöie har besigtet Hornet, og „derpaa observeret det, som aldrig er at finde paa noget af Kobberstykkerne, som allesammen ere meget ufuldkomne og urigtige"; hvorved han tilstaaer at have havt Hjælp af sit Bekjendtskab med „Ridse- og Tegnekunsten"; Cap. 3, § 2-3. Han gjör endelig det hensigtsmæssige Forslag at en Sagkyndig skulde undersöge Findestedets Localitet, optage et Situationskort derover, efterforske hvad der muligen kunde opdages af de bortkomne Ringe m. m., Cap. 3, § 4; ogsaa bemærkes i Cap. 2, § 7, at de ældre Afbildninger (og disses Copier) paa den 7de Ring urigtigen have fremstilt som to Menneskebeen, hvad egentlig var to Stave. Med Grund fremsættes derfor i Dedicationen det desværre uopfyldte Önske: at „et ganske accurat Kobberstykke over Hornet med dets Billeder, Figurer og Takker blev bekostet". — [2]) Saaledes findes her i den överste Ring kun 6 Roser; den ovenfor omtalte Aabning, eller, som M.

Hornets Störrelse og Vægt have alle Nyere fulgt Worm; dets nöiagtigste Beskuer, Sorterup, synes ikke at have udmaalt det.

Angaaende det först fundne Guldhorns Litteratur kan henvises til det Müllerske Priisskrift S. 7-19, og til det, der i det Fölgende forekommer om H. Ernst, Arnkiel og Sorterup. At Worms Skrift först kom for Lyset halvandet Aar efter Fundet (Dedicationen er dateret d. 1ste Januar 1641), hidrörer vel nærmest fra den Tids Vanskelighed ved at faae noget större og bekosteligere Arbeide udgivet; H. Ernsts Forsög blev alligevel til i April s. A., men aldrig trykt. De næste Forklaringer af Egard, Randulf og Winstrup, der kun have noget Værd som Bidrag til Tidsaandens og Literaturens Characteristik, vare alle fra Aaret 1644, altsaa fra det andet Krigsaar. Biskop Winstrup i Skaane, som i sin „Cornicen danicus" (den danske Hornblæser) forklarede Guldhornet som et Forbud paa den 1643 begyndte ulykkelige Krig, tog deraf Anledning til i de haardeste Udtryk at skildre de Svenskes Trolöshed og deres Forhold i Skaane fra den sorteste Side [1]. Mærke-

kalder det, en Stjerne eller Sol, er anbragt paa et urigtigt Sted, (jfr. Henneberg: Hvad er Edda? S. 16); de 9 trekantede Huller i nederste Ring ere her ovale, jfr. Priisskriftet S. 122; i tredie Ring er det Menneske, der offres, urigtigen fremstillet med opskaaren Bug, liggende foran den Offrende, istedetfor bagved; denne Feil forekommer, efter Paullis Bemærkning S. 4, paa alle Tegninger fra hans Tid. En Vanskelighed, som ikke mere kan hæves, forekommer ved de to firkantede Guldplader paa syvende Ring, der ifölge Worms Afbildning og hans tydelige Forklaring p. 428 vare adskilte, men efter Sorterups Forsikkring laae over hinanden (Cap. 7 §. 7, 5.) Dette har Müller fulgt i sin Afbildning, uden dog (S. 115) at have bemærket noget om denne ei uvæsentlige Forskjel, hvilken derimod omtales af Henneberg (Hvad er Edda? S. 26).

[1]) Især S. 8-9 efter den danke Overættelse. Om Svenskens Forhold

ligt at den samme Mand, 14 Aar senere, efter Roeskildefreden, med megen Beredvillighed underkastede sig den nye Regjering, af hvilken han modtog baade Velgjerninger og Æresbeviser [1]. Et Par Bidrag til dette Guldhorns Litteratur ere forbigaaede af Müller; nemlig en anonym Afhandling i „Hannöverische gelehrte Anzeigen" 1751, Nr. 52-53, hvor det henföres til den gamle nordiske Cultus; og hvad der forekommer hos Eccard „de origine Germanorum" (Göttingen 1750) p. 75-79 (med Afbildning), hvor det gjöres til et Blæsehorn fra den nordtydske Oldtid; Hornet fra 1734 har Eccard ikke kjendt.

Findestedet af det andet, d. 21de April 1734 fundne Guldhorn, ikke langt fra det Förstes, haves nöiagtigere angivet [2]. Beskrivelser af det udkom tidligere; dog ere enkelte Omstændigheder ved Fundet ikke tilstrækkeligen oplyste. Saaledes berettes, at Bonden, som fandt det, tog et Stykke af det fundne Metal med sig til Tönder, for at erfare, om det var Guld eller Messing; men her tales ikke om at de ydre Ringe vare löse og bevægelige, som paa det förste Guldhorn; man kan altsaa ikke vide, om dette Stykke muligen kan have været en Kjede,

---

i Skaane heder det S. 16: „Svensken her Skaaneland som Jylland der tracterer, med Rov og Vold vort Land heel skammelig fixerer. Svensken var mod Jylland en trædsk, forgiftig Slange, ligesaa mod Skaane, han gjör os meget bange" m. m.

[1]) Zwergius's Sjellandske Cleresie, S. 568-69. — [2]) J. R. Paulli, Tilforladelig Tegning S. 1. Paa Egnen skal det have været et gammelt Sagn, at der 200 Aar efter det först fundne Guldhorn skulde findes et andet, endnu kostbarere; dernæst en gylden Afgudstavle, og endelig en Stridshammer, kaldet Holger Danskes Hammer, hvorefter Danmark skulde blive det mest blomstrende Kongerige i Europa: Grauers Erklärung S. 20. Ogsaa paa andre Steder kjendes Sagn om fundne Guldhorn; saaledes skal Hornslet i Aarhuus Stift have faaet Navn efter et Guldhorn, fundet enten i Hornberg paa Terndrup Mark eller i Hornhöi ved Rodskov Mölle; Danske Atlas IV, S. 317.

der var trukken gjennem de Hager, som Livet paa de to Figurer med Sværd og Skjold i överste Ring skal have dannet [1]. Enden af Hornet var, som bekjendt, afbrudt, men uden at Beskrivelsen berörer denne Mangel eller omtaler, at nogen Undersögelse i denne Anledning har været anstillet.

Den ældste Fremstilling af Hornet gaves uden Tvivl paa et enkelt kobberstukket Blad, der maa være udkommet kort efter Fundet. Det er her afbildet i naturlig Störrelse, saaledes at alle Figurerne i hver Afdeling kunne oversees. Oventil findes fölgende Titel: „Cornu aurei Typus. Inventum est hoc rarissimum cornu cum argillam foderet Rusticus Ao. 1734 d. 21. April, ad pagum Gallehuus Comitatus Schackenburgici, non longe Tundera urbe, eodem fere quo alterum illud Ao. 1639 hujus generis cornu jacuerat loco, duplici constans lamina exteriori ex obryzo intima vilioris auri. Capit mensuram liquoris I. Pendet libras VII unc. VII. Abbildung des güldenen Horns. Dieses sehr rare Horn ist gefunden Ao. 1734 d. 21. April bey dem Dorffe Gallehuus in der Graffschaft Schackenburg ohnweit der Stadt Tundern, als ein Bauer Leimen graben wollen, fast an demselben Orte wo eines dergleichen Ao. 1639 gelegen war. Es bestehet aus einem gedoppelten Gold-Bleche davon das äusserste von ganz feinem, das innere von schlechterem Golde. Es fasset in sich eine Maass oder eine Kanne und wiget VII Pfund und XIV Loth".

Neden under meddeles Indskriften i een Linie, og derunder: „Characterum proprius ordo: et majoris orificii cir-

---

1) Paulli S. 4; ligesom muligen gjennem den ubestemmelige Figur i femte Afdeling. Gram omtaler ogsaa i sin Betænkning de „kjendelige Huller eller Hanke, til at fæste en Kjæde i" og tilföier, at „et godt Stykke af slig en Kjæde" virkeligen skal have været ved Hornet, den Tid Bonden fandt det; jfr. Camerer i Schl. Holst. Prov. Berichte 1787. II, S. 448.

cumferentia. Die eigentliche Ordnung der Characters und Umfang des grösseren Mundloches. Auctoptes delineavit Georgius Krysingius Medici. D. Flensburgi". Udgiveren, practiserende Læge i Flensborg og Assessor i det medicinske Fakultet i Kiel, var en flittig historisk og geographisk Samler og eiede engang en betydelig Samling af Oldsager, fornemmeligen fra hans Födeland[1]. Det her omhandlede Blad er slet udfört, ligesom Tegningen selv er meget forskjellig fra den Paulliske og vist mindre paalidelig. Hans Angivelse af Hornets Vægt (7 Pd. 14 Lod) afviger fra Paullis, der skriver at det, efter kongelig Befaling veiet, befandtes at holde 7 Pund og 11 Lod; men Bemærkningen om den större Fiinhed af Guldet i den ydre Deel end i den indre forekommer ogsaa hos Paulli i den tydske Beskrivelse S. 5 i Randen. Den förste Forklaring af Indskriften og Forestillingerne paa Hornet kom fra Udlandet, da der i „Hamburgische Berichte von gelehrten Sachen" 1734, Nr. 12 (27de Juni) leveredes et lille Kobberstik af Hornet (udentvivl den ældste Afbildning deraf) med en kort Beskrivelse; hvorpaa fulgte i Nr. 73-74 (14de August) en vilkaarlig og temmelig meningslös Udtolkning af Indskriften

[1]) Da han fik i Sinde at sælge denne, udgav han (Flensburg 1734, 4. 14 ss.) „Cimbrische Heyden-Antiqvitäten, oder Verzeichniss vieler überbliebenen Alterthümer der alten Cimbrer, bestehend in Opffer-Messern, Todten-Krügen, Haar-Nadeln, steinernen Keilen, Steinhammern, Degen, Spiessen etc., welche in dem Herzogthum Schleswig mit grosser Mühe und Fleiss gesammlet und gefunden worden." Samlingen kom til Berlin; (Werlauff, Bemærkninger i Anl. af den til de nord. Oldsagers Samling og Opbevaring nedsatte Commission S. 46-63). Krysing har ogsaa udgivet Pontani Vita Friderici II, R. D. Flensburg 1735. 4. I Fortalen omtaler han sin Begjerlighed efter: omnia habendi exploratissima, quibus res literaria in illa gente *(Danica)* arctissimo nobis vinculo juncta, nullique unquam secunda, *Hafniæ* præsertim, quæ & caput regni est, ita & alma, si quæ alias, mater studiorum olim jam merito audit, quotidie capiat incrementa.

af en unævnt svensk Lærd, som i Lackmanns „Unvorgreifliche Gedanken" kaldes en „hochberühmt Verfasser"; om Indskriftens Læsning s. Müllers Priisskrift S. 21.[1].

Den förste Beskrivelse med Afbildning udgaves her paa Tydsk af Justitssecretair og Rentekammer-Arkivar J. R. Paulli, tidligere bekjendt som Holbergs uheldige Rival paa den dramatiske Bane[2]; Aaret efter udkom den paa dansk[3]. I Dedicationen til de samme kongelige Personer (25de Juli 1735) bemærkes, at Hornet i den tydske Beskrivelse var bleven kaldet „et ved Tundern funden Guldhorn, saasom Forfarenhed har lært, at det under det Navn bedst er kjendeligt". Han synes saaledes at have anseet Tönder mere for en tydsk end for en dansk Bye. Men i den danske Beskrivelse haves det Navn, „som det retteligst blandt os förer, nemlig et *jydsk* Guldhorn"[4]. Hornets

---

1) Der haves af Krysings Kobber en Copie i mindre Maalestok, „nach einer Originalzeichnung der Seel. D. Krysings." Tab. II, som altsaa maa have hört til et eller andet Skrift. Müller har ikke kjendt den Krys. Afbildning. — 2) Zuverlässiger Abriss des Anno 1734 bey Tundern gefundenen güldenen Horns. Copenhagen 10 ss. Folio. Han angiver som Aarsag, hvorfor den först kom ud paa Tydsk; „Damit ich selbige beydes Ausländischen und Einheimischen zu lesen könne vorlegen. Leute, denen eine sparsame Auferziehung nicht zugelassen, an Studien Zeit und Umkosten zu verwenden, und gleichwol ein natürlicher Trieb keine Ruhe lasset, dass sie ja curieuse Wissenschaften untersuchen wollen, haben sich mehrentheils auf die *teutsche* Sprache geleget, und ich habe geglaubet, dass dergleichen Leuten zu nahe geschehen würde, im Fall ich allein die Sprache der Gelehrten (wodurch die Lateinische verstehe) zu meinen Vorhaben erkohren hätte." Dedicationen til Kongen og Dronningen, Kronprindsen og hele Kongehuset (iberegnet Dronningens Broder Markgreven) er dateret den 23de December 1734. — 3) Tilforladelig Tegning paa det Anno 1734 udi Jylland fundne Guldhorn, paa ny oplagt i det danske Sprog og formeret med et lidet Tillæg. Kjöbenhavn. 14 ss. Folio. — 4) Det er ikke uden Interesse at bemærke, hvorledes den geographiske Belig-

sex enkelte Afdelinger forestilles her paa tre Blade i Træsnit, hver Afdeling i en udstrakt Flade, hvorved samtlige Figurer under eet kan oversees. Angaaende Tegningen yttrer Forf. (S. 2) at han ei har opholdt sig med at eftertælle enhver Streg og Prik, hvoraf Randene paa Hornet bestaae, da han ei ansaae det for væsenligt, „men for en Bord alene til Ziirlighed saaledes anbragt"; hvorimod han haaber, „i Billedernes Stilling, Tegning og Proportion" ikke at have forseet sig; (S. 3) Raaheden i Figurerne gjengives nöiagtigen i Tegningen. Om Figuren i femte Afdeling tilföies fölgende Forklaring (S. 4): „Halsen paa det Dyr, som staaer ved Menneskehovedet, er i sig selv saa ophævet, at man til Nöd kunde trække en Traad derigiennem; ligesaa paa de to Billeder i förste Afdeling. Dette Dyr har kjendelige Öine, Mund og Klöer. Men i den Forkortning, udi hvilken det ved Aftegningen er tagen, synes de *(endogsaa paa Hornet selv)* ukjendelige. Paa det derfor ei Nogen, for Menneskehovedets Skyld, maatte ansee det for en Menneskekrop, saa har man i Tegningen ladet Dyret staae lidet fra Hovedet, i det Sted de paa Hornet stöde tæt paa hverandre"[1].

---

liggenhed af begge Horns Findesteder er forskjelligen betegnet. Ifölge Worm fandtes det förste Horn i Ribe Stift, eller som Ernst udtrykker sig, in agro ripensi: ifölge P. Egard (1642) i *Jylland*, den störste Provinds i Kongeriget Danmark. Arnkiel og Lackmann lade begge Horn findes i Hertugdömmet *Slesvig;* ligesom ogsaa C. F. Hommel (1769). J Westphalens Monumenta IV, Præf. p. 246 nævnes det förste Horn cornu *Tunderense*, det andet cornu *Gallhusanum.* Sorterup kaldte det *förste* Guldhorn *jydsk*, ligesom Paulli det *andet*; og i et Brev til förstnævnte i Fortalen til hans „Anmærkninger" kaldte O. Sperling det *Cornu danicum.* Derimod skrev Islænderen Jon Olafsen (Grunnavik) i sin utrykte Forklaring af Indskriften paa det sidste Guldhorn, at det var fundet „i *Holstein* i den Tunderske Grund", og i Politiets Bekjendtgjörelse, da begge Hornene i Aaret 1802 vare bortstjaalne, sagdes de at være fundne i *Holsten.*

[1]) Müller S. 93-94 saae her en Krigsfange, der ofredes;

Indskriften forsöger Paulli ikke at forklare; han indskrænker sig til at bemærke Ligheden mellem enkelte af dens Skrifttegn og nogle i Runealphabetet, Middelalderens Munkeskrift, og paa ægyptiske og etruriske Monumenter. Med Hensyn til Figurerne antager han det for mueligt, at de kunne oplyses af enkelte anförte Myther af den yngre Edda. Naar han yttrer (S. 3), at Hornet mueligen kunde være forfærdiget uden for Danmark og Indskriften her tilsat, og (S. 7) at Charactererne kunne henföres til de gamle engelske eller spanske Runer, skulde man næsten antage, at Grams her meddelte Betænkning ikke har været ham ubekjendt[1].

Omtrent paa samme Tid som Paullis tydske Beskrivelse, udkom: „*Unvorgreifliche Gedancken, bey Gelegenheit des A. 1734, d. 21. April ohnweit Tundern im Hertzogthume Schleswig abermahl ausgegrabenen und entdeckten güldenen Horns, in einigen kurtzgefassten Absätzen auch dazu dienlichen ausführlichen Erläuterungen und Beweisthümern, auf Verlangen eröffnet von A. H. Lackmann. Hamburg 72 SS. 4to*[2]. Den lærde

---

Figuren kan, efter de forskjellige Afbildninger, neppe tydelig beskrives, mindre forklares.

[1]) Prof. Thorkel Baden meddelte, under 2. Nov. 1793 Zoega i Rom nogle litterariske Oplysninger om det sidst fundne Guldhorn, hvis Tegning af Paulli han med Udtog af Beskrivelsen tilsendte ham. Rimeligviis har dette været til Brug ved Udarbeidelsen af Zoegas 1797 udgivne Værk over Obeliskerne, hvor han p. 534—35 omtaler Guldhornene som skandinaviske Oldsager, men uden at indlade sig nærmere paa deres Forklaring. — [2]) Fortalen er dateret: Kiel d. 3. Januar 1735. Skriftet blev anmeldt i „Hamburgische Berichte" 1735, Nr. 7; hvorefter fulgte nogle lidet betydende Anmærkninger af L. i Nr. 10. Den af L. S. 72 nævnte, i nordisk Sprog og Historie vel bevandrede Pastor Volckhard i Bjolderup ved Apenrade, der havde undersögt Lokaliteten af begge Horns Findesteder, og havde i Sinde at udgive et Skrift om det

Forsker i Hertugdömmernes Historie meddeler her antiqvariske Bemærkninger om Horns Brug i Oldtiden og Middelalderen, om det saakaldte Oldenborgske Horn og om det nordlige Europas ældste Sprog, men uden at indlade sig paa nogen nærmere Forklaring, enten af Forestilingerne, som han dog synes at henföre til den nordiske Mythologie, eller af Indskriften, i hvilken han tildeels finder „uralte nord-celtische Buchstaben".

Faa Maaneder efter det sidste Horns Opdagelse var til K. Christian VI indsendt et Forsög til en Forklaring af det, der foranledigede den Gramske Forklaring og nærmere vil blive omtalt i det Fölgende. Det er uvist om Grams Censur er bleven Forfatteren meddelt eller ikke[1]; tre Aar senere udkom fra hans Haand et udförligt Skrift om Hornet, under Titel:

Gründliche und ausführliche Erklärung derer Heydnischen und in specie Runischen Götzen-Bilder, Thieren, Figuren und Gotho-Runischen Characteren, welche auf dem im Jahre 1734, d. 21. April bey Gallehus gefundenen sogenannten Heiligthums- oder Götzen-Dienstes-Horn sich repræsentieren; benebenst einer accuraten Untersuch- und Dijudicirung einiger runischen Inscriptionen, ordentlich entworffen und vorgetragen von B. Grauer, Advocat zu Tondern. Tondern 1737. 96 SS. 4to[2].

---

sidst fundne Horn, var maaskee den unævnte Forfatter af de tydske Collectanea (Thottske Mss. Nr. 757. Fol.), som omtales af Müller S. 25—27.

[1]) Det antages dog af Müller S. 28. — [2]) S. 27 klager Forf. over at der 1736 i Altona, uden hans Vidende og Villie var trykt et Udtog af hans Skrift. Dette var udkommet under fölgende Titel: Erklärung über das am 21. April 1734 in der Graffschafft Schackenburg von einem Gallehusischen Einwohner Nahmens Erich Lassen, gefundene Güldene Horn, und der darauf befindlichen runischen Sinnbilder und Inscriptionen, mit Fleiss entworffen, und

Om Forfatteren vides intet andet, end hvad han selv beretter i Dedicationen til Christian VI, at han var Kongens „Eingesessener aus Widingharde, Amts Tundern". Begge Horn ansaae han for druidisk Arbeide, men forklarede tillige Forestillingerne (der afbildes i Texten), af den nordiske Mythologie. Indskriftens Sprog antog han for frisisk, men hans Forklaring af den forkastedes aldeles af Gram; ligesom det hele Arbeide efter Fortjeneste er characteriseret af Müller (S. 21—29).

De faa og lidet betydende Skrifter om Guldhornene, der fremkom efter de her omtalte, angives og bedömmes af Müller[1]; intet af dem bragte Gaaden et Skridt nærmere sin Lösning. Overhovedet er det mærkeligt, at, paa en Tid da her ikke manglede Sands for Fædrelandets Historie og Oldsager, Ingen dog gjorde disse i sit Slags eneste Oldtidslevninger til Gjenstand for en dybere Grandskning og prövede paa at give en af Lærdom og Kritik understöttet Forklaring, der kunde være mere tilfredsstillende end nogen af de Foregaaende. Men Aarsagen laae deri, at alle den fædrelandske Histories Heroer paa den Tid, Gram, Lange-

---

der curiösen Welt, nebst dem Kupffer-Stich, auf vieler Begehren durch den Druck mitgetheilt, von einem Liebhaber und grossen Freund der Alterthümer. Altona 1736. 20 SS. 4. I Dedicationen (7de Januar 1736) til Greve O. F. Schack til Schackenburg og hans Frue A. E. födt Gabel omtaler Udgiveren, P. L. Ernst Gutacker (Boghandler i Altona) Spaadommen om Guldtavlen og Stridshammeren, der engang skulde opdages paa samme Sted, og i Fortalen (undertegnet „Verleger B. L.") kaldes Forfatteren en „Maitre der Sprache, mit welcher das Horn redet". Gutacker havde udgivet, kort efter Fundet, et Kobberstik af Guldhornet i naturlig Störelse (Sculp. R. Frost. P. E. Gutacker Aufleger), som ogsaa er tilföiet nogle Exemplarer af Grauers eget Skrift.

[1]) Den hos Müller S. 31—32 omtalte Forfatter af en tydsk Forklaring over Guldhornene, C. F. Hommel, var en anseet Jurist, Professor i Leipzig, död 1781.

bek, Klevenfeld, Suhm, O. H. Müller og Fl. fortrinligen beskjeftigede sig med Middelalderens og den nyere Historie efter de mere directe Kilder, og at Archæologie og kritisk Sprogforskning dengang endnu var næsten i sin Barndom.

Guldhornene maatte altsaa gaae tilgrunde for at Opmærksomheden atter kunde blive henledet paa dem. Natten mellem den 4de og 5te Mai 1802 bleve de bortstjaalne fra Kunstkammeret og strax efter smeltede. Nu fremsatte Videnskabernes Selskab for Aaret 1804 fölgende historiske Priisopgave: „De ved Gallehuus i Aarene 1639 og 1734 opgravne Guldhorn ere af Adskillige blevne undersögte, uden dog at være kommen til nogen vis Formodning, enten om Figurernes Betydning, eller hvorfra disse kostbare Alderdommens Konstarbeider skulde være komne til ôs, ifald de ei her ere forarbeidede. Formedelst den Lighed, som adskillige i vore Tider opdagede Monumenter synes at fremvise med de her forekommende Forestillinger, indbydes Lærde til ved Sammenligning med Saadanne, enten med stærkere Grunde at bestyrke Andres Forklaringer, eller paa en mere sandsynlig Maade at oplyse og forklare disse vigtige, hos os fundne Mindesmærker."

I Opgaven antoges det allerede som sandsynligt at disse Levninger kunde være indkomne fra Udlandet[1]. Den eneste som forsögte en Besvarelse og tillige vandt Prisen — P. E. Müller — fulgte dette Vink og betraadte, med Hensyn til Hornenes Oprindelse og Indskriftens Sprog, en ganske ny Vei. At hans Forklaring af selve Forestillingerne uafhængige af Indskriften, ei er blottet for al Sandsynlighed, maa vel erkjendes, ligesom ogsaa at han er den förste Forfatter, der har behandlet Gjenstanden med Kritik[2]. Af

[1]) Mueligen er derved ogsaa tænkt paa de rethriske Oldsager, hvis Uægthed dengang endnu ikke var saa erkjendt som nu. — [2]) Meget rigtige Bemærkninger om Forklaringen af Oldtidslevninger i Almindelighed forekomme saaledes S. 66—67.

Skriftets tydske Recensenter indlod sig Ingen paa en nærmere Dröftelse af hans Hypothese; men hos os synes Enkelte at have næret nogen Betænkelighed ved den dem tillagte celtiberiske Oprindelse. Saaledes fandt Recensenten i Lærde Efterretninger 1806, Nr. 42 (Abrahamson) kun, „at af det Hele fremkommer et Resultat, der har saa höi en Grad af Rimelighed, som i slige Tilfælde kan ventes"; og blandt Censorerne i Videnskabernes Selskab, mindes nærværende Forf. tydeligen, at Abr. Kall troede at finde en större Overeenstemmelse imellem Hornene og de i gamle siberiske Grave fundne Guldoldsager[1]; hvilket igjen foranledigede Selskabets for næste Aar (1805) udsatte historiske Priisopgave: „Er der nogen Sammenligning at anstille imellem de ældre Folkeslag, som have beboet det siberiske Tartarie og de celtiske Folkeslag, som nedsatte sig i det vestlige Europa, i Henseende til Sprog, Sæder og Indretninger, Religionsideer og Konstværker, og i saa Fald, hvilke lærerige Resultater kunne deraf uddrages til Oplysning af disse Folkeslags ældre Historie." Men, hvad der end kan siges for eller imod Hornenes formodede Fædreland og Figurernes Forklaring, da er det dog afgjort, at den af vor nordiske Litteratur siden saa höifortjente Forfatters Anvendelse af Indskriften til Understöttelse af sin Hypothese ikke blot er „utilfredsstillende"[2], men, uden Tvivl, fortjener den Dom, der nylig er fældet over denne Deel af hans Arbeide i P. A. Munchs interessante og indholdsrige Skrift: *Om den saakaldte nyere historiske Skole i Norge* (Christiania 1853, S. 19)[3].

---

[1]) Jfr. Müller S. 47. — [2]) Petersens Sagnhistorie III. S. 373. — [3]) Herved maa dog bemærkes, at Ubekjendtskab med Rasks og Grimms Sprogforskninger i en nyere Tid ikke kan bebreides ham, da Förstnævntes islandske Grammatik först kom for Lyset i A. 1811 og Sidstnævntes tydske Grammatik 1818. I Naboriget udkom 11 Aar senere fölgende Tillæg til Müllers Arbeide:

Foruden det Müllerske Arbeide kan Guldhorns-Litteraturen kun fremvise eet Skrift, der har gjort begge Horn til Gjenstand for en dybere Undersögelse. Dette var:

Hvad er Edda? eller: Raisonneret kritisk Undersögelse over de tvende ved Gallehuus fundne Guldhorn, hvilken endelig leder til rigtig Kundskab om disse Oldtidens Konststykker, og derved atter til adskillige Oplysninger i den nordiske Mythologie, Chronologie, Historie og Astronomie. Med et Anhang om der har været flere Odiner til; af Knud Henneberg, resid. Kap. til Budolphi Kirke i Aalborg, Med Kobbere. Aalborg 1812. 264 SS. 4.

Dette Skrift — af Omfang det vidtlöftigste i hele Guldhornslitteraturen — indeholder Resultater af möisommelig Grandskning og Sammenstilling og vidner om mange, især astronomiske Kundskaber, men fremviser tillige en saadan Række af dristige, paa de vilkaarligste Forudsætninger, de kunstigste Fortolkninger, de eventyrligste Combinationer, og uden kritisk Benyttelse af de rette Kilder opförte Hypotheser, som man ei skulde have ventet i det attende Aarhundredes Begyndelse. Det bliver altid et mærkeligt

---

Anmärkningar i Anledning af Hr. Prof. Müllers Afhandling om Guldhornen, utgifven i Köpenhamn Ar 1806, af P. Tham. Stockh. 1817. 52 SS. 4. Forfatteren, Eier af Herresædet Dagsnæs i Vestergöthland († 1820) var i sin Tid bekjendt som en ivrig Samler af Oldsager, höimodig Understötter af det antiqvariske Studium og selv heri Dilettant, skjöndt uden Smag og Kritik (Rudbeckius redivivus kaldtes han i Sverrig). Han fandt i Indskriften ingen Overeensstemmelse med det celtiberiske men vel med det angelsaxiske Alphabet og meente at Guldhornets og Leeragerstenens Indskrifter engang vilde kunne oplyse hinanden gjensidigen; ifölge hans Læsning skulde Sproget være et Slags Gammeltydsk fra det 11te Aarhundrede. For övrigt forekommer her mere om etruriske, spanske, engelske og andre fremmede Mindesmærker, samt om svenske Runestene og Klokkeindskrifter, end om selve Guldhornene; jfr. Finn Magnusens Runamo S. 412.

Phænomen i vor antiqvariske Litteratur, som viser hvorledes en Forfatter, udrustet med Lærdom og Skarpsindighed, kan saaledes tabe sig i eensidig Betragtning af en Gjenstand, at han anseer sit Resultat for aldeles uigjendriveligt, og troer at kunne udtyde Forestillingerne paa Oltidslevninger, hvis Alder og Oprindelse altid maa blive problematisk, med samme Sikkerhed som et Konstværk eller endog et skriftligt Monument fra Middelalderen, hvorfor han ogsaa stedse taler om Guldhornenes *Forfattere.* Hornet fra 1639 vilde han vel ikke, med Sorterup, gjöre til en oldnordisk Kalender, men han opdagede dog i dets Forestillinger en sammenhængende Fölge af astronomiske Iagttagelser. De ophöiede Figurer ansaae han for Constellationer, der angave Tiden, naar visse Cometer (de indgravede Slangefigurer?) havde viist sig; Cometerne bragtes i Forbindelse med de existerende Cometfortegnelser; disse uheldsvangre Himmellegemer skulde igjen betegne Balders varslende Drömme, hvorom Edda beretter; og da Hornets Billedsprog tillige skulde betegne Begivenheder, som stode i Forbindelse med Balders Skjebne, f. Ex. Lokes Forfölgelse, ledtes Forfatteren tilsidst ved alle disse Forudsætninger, og ved at forklare Takkerne og Zigzagstregerne som Solaar og Maanemaaneder, til at udfinde baade Balders og Odins Levetid. Af visse paa Hornet forekommende Stjerners Declination sluttes, at dets Forfatter(!) ikke kan have levet i noget af de tre nordiske Riger; men det formodes dog at være forfærdiget med Odins egen Haand, eller i det ringeste under hans Tilsyn, kort för hans Död A. 417 e. Chr. Bestemmelsen af Hornet fra 1734 var at angive Tiden for de aarlige Fester og ved de indgravede Fiske, Fugle m. m. tillige Veirlig og Vinde. Begge Horn havde hört til Sigurd Fafnisbanes Skat og var af Gudrun Giukesdatters Brödre skjenkede hende, som igjen ofrede dem til Templet i Mögeltönder. Forestillingerne, skjöndt oprindeligen af calendarisk Betyd-

ning, vilde Gudrun ogsaa have hentydede paa sin Slægts tragiske Hændelser; derfor borttog hun Hornets Nederdeel, som ei kunde bringes i Forbindelse dermed. Ved at behandle Indskriften med lignende Vilkaarlighed, og ved at antage Adskillelsestegnene for Bogstaver, udbringes et latinsk Hexameter, hvori baade Gudruns Navn og Mögeltönders Tempel forekommer, samt Aaret i hvilket Hornet skulde være ofret, nemlig 844 eller 1155. For övrigt antog Forfatteren som afgjort, at Hornet, skjöndt af Odins Fabrik, var forfærdiget for et vendisk Folk, paa hvis Cultur Forestillingerne ogsaa kunde passe sig, maaskee for et Tempel i Stettin eller Julin (238, 240—42, 244). Af alle Forfatterens Gisninger er denne maaskee den eneste, der lader sig forsvare.

Det var naturligt, at en Forklaring som den Hennebergske maatte möde en absolut Modsigelse af Priisskriftets Forfatter, P. E. Müller, som i Dansk Litteraturtidende leverede en skarp Recension af Skriftet (1812, Nr. 36—37). En egenlig Gjendrivelse af Hennebergs Hypotheser, saavel i deres Heelhed som i de enkelte Momenter, var ikke tænkelig; Rec. indskrænkede sig til at paavise det yderst vilkaarlige i den hele Fremgangsmaade, og Usandsynligheden af de udbragte Resultater, samt godtgjorde Forfatterens Ubekjendskab med den nordiske Mythologie. Herimod udgav H. fölgende Antikritik:

Forsvar for Skriftet: Hvad er Edda? m. m. fremsat i oplysende Anmærkninger til Veilederens Text i den danske Literaturtidende Nr. 36—37. Aalborg 1813. 34 SS. 4.

Recensionen er her heel optrykt; de tilföiede Anmærkninger indeholde intet væsenligt til dens Gjendrivelse, men blot almindelige Bemærkninger og yderligere Beviser, efter Forf. Mening, for Rigtigheden af hans Forklaring. Müllers Duplik fremkaldte igjen Forfatterens

Svar paa Veileder-Recensentens Gjenmæle i Literaturtidenden, 1813, Nr. 18 mod Forsvaret for Skriftet: Hvad er Edda? m. m. Aalborg 1813. 12 SS. 4.,

som kun indeholder en Gjentagelse af det Foregaaende, og hvormed en Strid sluttedes, der maaskee paa en anden end den for vort Fædreland saa skjæbnesvangre Tid, vilde have vakt större Opmærksomhed.

Alle de Forfattere, som för og efter de to Sidstnævnte have beskjeftiget sig med Guldhornet fra 1734, henvendte sig næsten udelukkende til Indskriftens Fortolkning, uden synderlig at tage Hensyn til Hornets Forestillinger. Med Undtagelse af Müller og Henneberg, fandt de Övrige her nordiske, gothiske, angelsaxiske, tildels ogsaa corrumperede latinske Characterer og antoge Indskriften at være forfattet i en eller anden germanisk, for det meste, af dem selv vilkaarligen dannet Dialect.

Den förste som med en vis Berettigelse gav sig i Færd med Indskriften, var den lærde islandske Philolog Jon Olafson fra Grunnavik, som antog den for yngre end Hornets Forarbeidelse, Charactererne ei for Runer, men for latinske Bogstaver blandede med gothiske, Sproget for „Gammeltydsk, Angelsaxisk eller noget saadant", og troede at finde her et aldeles barbarisk Personnavn[1]. Grauer

[1]) Efter Befaling af sin Privatpræceptor H. Gram skrev han en „Enfoldig Anmærkning over Skriften eller Ridsningen paa det Guldhorn, som blev fundet i Holstein (hos Gallhus udi den Tunderske Grund) A. 1734", hvilken Forklaring han forsikrer, Gram „ikke saa just improberede". For övrigt ansaae han sig ikke for i Stand til at yttre nogen bestemt Mening om selve Hornet, hverken i den eene eller anden Henseende. Om Sproget „kan Ingen bedre censurere, end den som er vel belöben og verseret i samme Sprog (gml.tydsk og angelsaxisk), hvilket jeg ingenlunde er". Han fandt rimeligst at det var kommet fra Engelland, og at Indskriften ei

kaldte Charactererne gothoruniske blandede med romerske, fandt Sproget frisisk og i selve Indskriften Mögeltönders Navn og Hornets Bestemmelse som Blæsehorn angivet[1].

Indskriftens Forklaring af en samtidig tydsk Anonym (ovenfor S. 148) og af Rector J. Hansen i Ribe (1768) omtales og characteriseres af Müller[2], som derimod ikke har kjendt to ligesaa uheldige og ubetydelige Forsög, det ene fra 1766, af en Præst i Ribe-Stift, Peter Thun[3], det andet af Rectoren ved Latinskolen i Kjöbenhavn J. C. Neuchs i en Række af 7 Skoleprogrammer for Aarene 1770—74.

Saaledes forsögtes da i et Tidsrum af omtrent 80 Aar efter det andet Guldhorns Opdagelse ti forskjellige Udtydninger af Indskriften, P. E. Müllers og Hennebergs iberegnede, af hvilke den Ene ikke kunde siges at have noget forud for den Anden. Det var först langt ind i nærværende Aarhundrede, at man kom det Rigtige noget nærmere, men forinden opstilledes dog, selv af nordiske Sprogfortrolige, flere aldeles afvigende Forklaringer.

---

var ældre end fra det 12te eller 13de Aarhundrede, forfattet i Holsten. Om Figurerne antog han ikke, „at de har at betyde noget besynderligt, enten afgudiske Ofringer, Krigsvæsen, eller andet saadant; men snarere at være opdigtede af Kunstnerens egen Phantasie, til at forestille nogen underlige og sælsomme Ting, til at fornöie Beskueren". Man gjenkjender her Grams Anskuelse i nedenstaaende Betænkning; til Slutning gjendrives den svenske Anonyms Forklaring (ovenfor S. 149).

1) Müller S. 28—29. Da Forfatteren var en Friser og antog Sproget for frisisk, bifaldtes hans Forklaring og bestyrkedes ved nye Grunde af hans Landsmand Outzen i dennes „Versuch über die dänische Sprache im Schleswigschen" S. 105; jfr. Antiqv. Annaler III. S. 143. — 2) Priisskrift S. 24 og S. 30; hvor Forf. ikke har bemærket, at Hansens Program er trykt. — 3) Hans Læsning er meddelt i Kbhvns Adresseavis 1766, Nr. 106. I en utrykt Afhdl. finder han paa begge Horn Forestillinger af den nordiske Mythologie.

Den förste var af G. Brynjulfson, som i sit *Periculum runologicum* (1823) S. 108—16 antog Charactererne for en Blanding af nordiske og tydske Runer, Sproget for oldnordisk dannet efter Tydsk, Indskriften yngre end Christendommen her, og Forestillingerne laante fra den nordiske Mythologie[1]. Alle de övrige, Tydskerne Kopp og W. Grimm, vore Landsmænd Rask, Bredsdorf, Finn Magnusen og N. M. Petersen antoge Charactererne for angelsaxiske, og fortolkede Indskriften i Overeensstemmelse hermed, skjöndt Nogle af dem tvivlende, og, med Undtagelse af Finn Magnusen og Bredsdorf, uden nærmere Udvikling[2]. Det kan bemærkes, at Bredsdorf, Brynjulfson, Rask, Finn Magnusen, Kopp og Petersen fandt Ordet *horn* i Indskriften; Bredsdorf, Rask og Finn Magnusen Ordet *gestim* (Gjester); Brynjulfson, Bredsdorf og N. M. Petersen Personnavnet *Hlevo*.

De nyeste Forklaringer blive altsaa de, ved hvilke man med störst Sikkerhed tör standse. Lector Bredsdorf gik ud fra Runealphabetet paa en mærkelig skaansk Guldbrakteat og antog Sproget for „nordisk, dog i en meget gammel Form, hvori det nærmer sig det urgermaniske"[3].

---

1) Runamo og Runerne S. 409. Rec. i Lærde Tidender 1823 Nr. 47 (P. E. Müller) gjorde adskillige grundede Indvendinger mod Læsningen; ligeledes Rec. i Götting. Anzeigen 1824, S. 1026 fg., der antog, at Indskriften betegnede Hornet som et Drikkehorn. — 2) Alle disse forskjellige Forklaringer ere meddeelte og bedömte i Runamo og Runerne S. 397—403, 409—11, jfr. Petersens Danmarks Sagnhistorie III, S. 373—75. — 3) Mémoires des Antiquaires du Nord 1836—39, S. 159—62: „Ueber die Inschrift auf dem letztgefundenen goldenen Horne". En senere Afh. af ham „om Guldhornsrunernes Oprindelse" (som Munch ikke synes at have kjendt) findes i Barfods Brage og Idun III, (1840) S. 502—16; her antages, at Runeskriften nedstammer fra det Ulphilanske Alphabet, og det angelsaxiske Alphabet igjen fra Guldhornsalphabetet; Læsningen af Indskriften er her den samme.

Hans Læsning erklæredes, flere Aar senere, for fyldestgjörende, af Nutidens grundigste og skarpsindigste nordiske Sproggrandsker Prof. P. A. Munch; som dog tillige yttrede en mere bestemt Mening om Sproget, hvilket han erklærede for reen gothisk, som det forekommer hos Ulphilas, paa nogle smaa Modificationer nær; Indskriften ansaae han for samtidig med Hornets Forarbeidelse; baade Hornene og Indskriften antog han at hidröre fra et af de ældre danske Landskaber östen for Storebelt og deres Alder satte han i et af de tre förste Aarhundreder efter Christus. Figurerne, som ogsaa han kun löseligen berörer, forekom ham ikke at lede til noget bestemt Resultat[1]. I en fölgende Undersögelse gjentog Munch sin tidligere Forklaring, tillige bifaldet af Jac. Grimm, som dog udledte Indskriften fra den jydske Halvöe og henförte den til et senere Tidsrum, maaskee endog til det syvende Aarhundrede[2]. Prof. Müllenhoff i Kiel har nyelig ogsaa erklæret Sproget for gothisk og Indskriften, som henföres senest til det 4de Aarh., for et Vers, hvis förste Linie han, ved en dristig Gisning, angiver, saaledes som han tænker sig den bestemt for det förstfundne Horn. Med Undtagelse af den förste Bogstavgruppe stemmer Læsningen overeens med Munchs[3].

Naar det, efter Finn Magnusens Yttring (Runamo S. 412) overlades til Enhver, hvem denne Gjenstand interesserer, blandt de forskjellige Forklaringsforsög at vælge det efter hans Mening bedste, vil neppe Nogen betænke sig paa at foretrække den Munchske for alle foregaaende. Men, om det af Prof. Munch udbragte Indhold er i eet og alt det

---

[1]) „Om Indskriften paa det i Sönder-Jylland 1734 fundne Guldhorn"; Annaler for nordisk Oldkyndighed, 1848, S. 327—42; „Tillægsbemærkninger", S. 389—91. — [2]) Annaler for nordisk Oldkyndighed, 1848, S. 276—77. — [3]) Zur Runenlehre. Zwei Abhandlungen von R. v. Liliencron und K. Müllenhoff (aus der Monatschrift für Wissenschaft und Literatur) Halle 1852; S. 4—7.

rigtige, tör nærværende Forf. dog ikke ansee for afgjort, skjöndt han villigen indrömmer Vanskeligheden af at udfinde den rette Mening af en saa kort Indskrift og bringe den i Forbindelse med selve den gaadefulde Oldtidslevning, hvorpaa den findes. Begge Guldhorn fortjene vist nok endnu en dybere Undersögelse; mueligen vil det da være Eftertiden forbeholdt, endog ved Hjelp af senere Opdagelser, at opnaae sikkrere Resultater om deres Oprindelse, Alder og Bestemmelse, der igjen kunde kaste et nyt Lys over Indskriftens, om ikke linguistiske, saa dog historiske Deel[1].

Allerede 4 Maaneder efter Hornets Opdagelse (d. 17. August 1734) indsendte den ovenfor omtalte B. Grauer en kortfattet Forklaring derover til K. Christian VI. Over denne indhentedes igjen den kongelige Historiographs Betænkning ved fölgende Skrivelse fra Hofmarchal Gram.

Velædle og Velbyrdige
Höistærede Hr. Justiceraad!

Hosföiede fra en Person udi Tundern indkomne Erklæring eller Udtydning over de paa det nu nylig igjen udi Tunder-Amt fundne Gylden Horn befindtlige Characterer og Præsentationer, skulde jeg efter H. Kgl. Maj. allernaadigste Befaling hermed tilsende Deres Velb. til den Ende, at De maatte behage samme Skrift paa det nöiagtigste at gjennemsee og examinere, og siden derover Deres Betænkning, om det vel i Henseende til Rigtigheden kunde meritere eller være værd ved Hornet paa Konst-

[1]) Ikke som noget oplysende Bidrag til Guldhornenes Fortolkning, men som en litterarisk Curiositet henhörende til Guldhornslitteraturen nævnes her: „Det Oldenborgske Guldhorn med Afbildning og Forklaring, samt det danske Folks yngste Herkomst". En Læsning for Folket ved Lauritz Bögelund, den Herre J. Chr. Sendebud. Kbhvn. 1853. 57 SS. 8vo.

kammeret at henlægge og til en sikker Efterretning om Inscriptionens Indhold at gjemme, ved Leilighed til mig, tilligemed Skriftet igjen at tilsende, hvornæst jeg med megen Consideration stedse forbliver

Velædle og Velbyrdige
Höistærede Hr. Justiceraads
tjenstskyldigste Tjener
C. F. v. Gram.

Friedensburg, d. 22de August 1734.

P. E. Müller, som, med Föie, erklærede denne Betænkning for det vigtigste af alt, hvad til den Tid var skrevet om disse Oldsager (S. 30), havde havt i Sinde at lade den trykke med sit Priisskrift, som Bilag; men dette bifaldtes ikke af Videnskabernes Selskab, „da Afhandlingens Tendens var alene polemisk; det var en paa Embedsvegne afgiven Betænkning over et fantastisk Skrift, hvoraf altsaa Resultaterne ei kunde interessere; da de deri forekommende Bemærkninger om, hvorfra Hornene muligen kunde være komne, vare kun löseligen henkastede og da den manglede den Grundighed, der ellers udmærker denne store Lærdes Arbeider"[1]. Alt dette indrömmet, indeholder dog selve Betænkningen saa meget eiendommeligt, saa meget der viser hvad dens Forfatter ogsaa i denne Retning kunde have præsteret, dersom hans övrige Virksomhed havde tilladt det, at det fuldeligen fortjener, som ethvert Gramsk Anecdoton, stort eller lidet, at opbevares.

---

[1]) Kbhvns Lærde Efterr. 1807, S. 704.

HANS GRAMS CENSURA OVER BARTH. GRAUERS EXPLICATION, MED VIDERE FORKLARING OVER SAMME GULDHORN.

Den Forklaring over det nu sidst fundne Guldhorn, som til Deres Kongel. Majestæt, fra en Advocat i Holsten ved Navn Bartholomæus Grauer, er indkommen, fortiener ikke nogen Roes. Den beviser allene, at Auctor er en meget dristig Genie, af det Slags, der med en heel mediocre Lærdom og Videnskab ville strax gjöre sig herfor (?) og decidere i saadanne Ting, som kunde afskrække de allerlærdeste. I den Sted at fornuftige Folk holder sig tilbage, og omendskiöndt de kunde giöre deres Conjecturer aldrig saa rimelige, dog saalænge her fattes paa tilstrækkelige lumieres, undseer de sig ved at raisonnere om slige mörke Ting.

Jeg haver efter allernaadigste Befalning overvejet bemelte Grauers explication, og fundet derved at erindre fölgende:

Den Runiske Skrift er det, hvorpaa han först giör sit Forsög, og dermed kommer han meget slet afsted, baade i Henseende ttl Runerne, som han lidet forstaaer sig paa, og til Sproget, som han siden af Runerne componerer ligesaa ilde. I Runerne ere hans mærkeligste Vildfarelser disse:

ᛗ sætter han fast, at skal betyde det samme i Runeskriften, som vort M. Men saaledes befindes det aldrig at have bemærket i vore nordiske Runer, nemlig de som i Danmark, Norge og Sverrige vare brugelige; thi udi disse blev M altid skrevet med en af fölgende Characterer: ᛘ, ᛉ, ᛰ, ᛚ, ↓. Derimod hörer den Character ᛗ til det engelske Rune-Alphabet, og betyder derudi altid den Vocal E, hvilken havde fordum hos os en ganske anden Figur.

ᚷ vil han have at skal være enten N eller R. Men visseligen er det ingen af Deelene. Efter de engelske Runer betyder ᚷ undertiden G, undertiden I, og andensteds A. Efter et af de danske Alphabeter er ᚷ ogsaa E. Naar man först forstod Sproget af Skriften paa dette Guldhorn, og var kommen til rette med Resten, fandt det sig endeligen, hvilken af bemeldte 3 à 4 Bogstaver her skulde forstaaes.

ᛟ giör han til en Diphtongum Œ. Saasom han ikke haver seet, eller veed at sige af flere runiske Alphabeter end de danske, saa pardoneres ham denne Giætning. Ellers er denne Figur ᛟ udi engelske saavelsom og gothiske Skrifter en ganske gemeen Bogstav, og alleroftest bemærker simpel O, men meget sielden Œ.

ᛏ troer han at være det samme som ᛏ, som er vores T. Jeg haver aldrig funden at den Figur er i Runer brugt til T, men vel til O.

ᛞ er i hans Tanke et dobbelt V eller W, hvori han ligeledes giætter feil. Samme Figur kommer og meget ofte for i de engelske Runer, og haver nu een nu anden Bemærkelse; sommesteds er den et enkelt D, andensteds et dobbelt DD, undertiden et E og endelig ogsaa et M.

ᚲ, ᛇ, ᛜ. Disse tre Figurer findes ogsaa i Skriften paa dette Guldhorn, og bliver af bemeldte Grauer med en stor Assurance forklarede, den förste at være V, den anden H, og den tredie G,D. Jeg kan ei andet end forundre mig over hans Dristighed, da det noksom er klart, at han i ingen, uden de her i Landene bekiendte Runer er verseret, som af Olao Wormio, og andre, tilfulde ere forklarede. Men i slet ingen af dennem skal Nogen kunde vise mig disse trende Figurer. Jeg, som haver langt flere Subsidia end han, til slige gamle Skrifter at udstudere, og kan fremvise mere end tyve runiske Alphabeter, som uden for Danmark, Norge og Sverrige har været i Brug,

saasom i Engeland og andensteds, haver dog udi ingen af dem alle kunnet finde, hvad ovenstaaende 3 Runer skal betyde; og meener mig at giöre langt rettere i at tilstaae min Ignorance, end enten det eene, eller det andet uden Grund at assurere.

I Sproget begaaer han ligeledes store Fauter: *Mühl-Tönder* (som han kalder det) eller *Meel-Tönder*, meener han at skulle i gamle Dage været nævnt *Mühldon* eller *Mühlmdor*, hvilket aldrig lader sig forsvare; thi *Mögel-Tönder* er dens rette gamle Navn, og samme haver endnu været i Brug for ringere end 100 Aar siden. Det betyder paa Dansk *Store Tönder*; thi *mögel* eller *megel* og i det ældste Sprog *mykle*, item *magle* og *mekle* (thi Vocalen i den förste Stavelse forandrer sig ofte i Dialecterne) er det samme som *stor*. Deraf kaldes i de gamle nordiske Skrifter Constantinopel *Miklegard*, hoc est *magna urbs*. Deraf haver og Meklenburg sit Navn quasi *magnum burgum*, og derfor kalder man Meklenborg i latinsk, eller rettere grækisk *Megalopolis*, det er *magna civitas*. Item mange Landsbyer i Danmark, saasom: *Mögelkiær*, *Maglebye*, *Steen Magle* (til Forskiæl af *Steen Lille)*, *Torslunde magle* etc. *Mögel Tönder* blev forbemeldte Sted kaldet i gamle Dage, fordi den paa de Tider var den störste af de tvende Töndere, eller og havde det störste Slot. Thi da blev det rette *Tunder*, som nu er den fornemste, kaldet *lutke Tönder*[1]. At ville nu tænke, det bemeldte *Mögeltönder* skulde i ældgammel Tid blevet enten pronunceret eller skrevet *Mühlmdon* eller *Mühlmdor*, giver en stor Uerfarenhed tilkiende. Endvidere er jeg forsikret, at disse 8 Characterer, hvoraf han har udpinet og udtvunget dette monstrueuse Navn, betyder ganske noget andet, som ikke haver ringeste Rapport med bemeldte Sted.

---

[1]) Danske Atlas V, S. 667-68. VII, S. 553. 891.

Ohtim eller *Ottim.* Saaledes blev aldrig denne Afgud kaldet eller skrevet. Men i alle nordiske, saa og fremmede Skrifter, kaldes han enten *Othin*, *Odin*, *Woden* eller *Wodan.* Desforuden er at observere, at det ikke staaer til at bevise med nogen Grund, at bemeldte Afguds Dyrkelse, og Rune Skriften paa dette Guldhorn ere af en og samme Alder. Hornet haver, i mine Tanker, ikke nogen Connexion med Othin, og Skriften er uden al Tvivl paagravet i de Tider, og paa de Steder, hvor man ikke mere tænkte paa Othins Dyrkelse.

Hoeltigdom (isteden for Heiligthum eller Helligdom) er et monstrum vocabuli, som hverken er Tydsk eller Dansk, eller kan henföres til noget Sprog. O og T haver slet intet at giöre i dette Ord, som Auctor vil have det til at hede. Thi hvad som nu kaldes *hellig* og i Tydsk *heilig*, haver man kaldet ligeledes fra de ældste Tider af, nemlig i lingva francica og theotisca *Heilig*, i det Angel-Saxiske *Halig*, i det gamle Nordiske og Danske *Heilagur*, af det gamle moeso-gothiske *Hails*, og saxiske *Hal*, hoc est *salvus.* End ydermeere, da er den usus & significatio vocabuli *Helligdom*, hvilken Auctor intenderer, allerförst opkommen efter Christendommen til at bruges om rebus sacris udi Kirkerne, saasom Sacramenter, Helgenes Reliquier &c. Men i Hedenskabets Tider blev det Ord *Heilig* aldrig taget for *Sacro*, og substantivum *Heiligthum* var da ikke engang til, men er et nyere Ord, fabriqueret af Tydske, siden de bleve Christne, og fra dennem til os indkommen.

Riwöe. Aldrig var *Ribe* kaldet med et sligt Navn; men *Ripe* eller *Ripen*, som det endnu paa Tydsk skrives, og det samme, nemlig *Ripe*, er dens rette gamle Navn i de ældste danske Monumentis[1]. Auctor haver

---

[1]) I den trykte Forklaring har Grauer læst Ordet som *to piwo* ɔ: at pibe, blæse i.

her efter sin Sædvane giort qvidlibet ex qvolibet. ᚦ har han supponeret at maatte være R, og at sculptor af en Forseelse haver glemt at tilsætte en Streg til denne Bogstav. Men saaledes og paa slig Maade kan man forandre, tilsætte og hjelpe sig udaf alting. Han burde vide, at ᚦ er saavel i de danske som fremmede Runer aabenbarligen et th eller D. ᛞ gjör han til W; men at det er (en) bekiendt engelsk Rune, og bemærker ganske andet, har jeg tilforne meldet. ᛟ er o og neppe paa dette Sted œ.

Den övrige Deel af Auctoris Arbeide bestaaer i hans Forklaringer over Figurerne eller Billederne paa Hornet, og er ikke geraaden bedre, end hans Rune-Arbeide. Han haver derudi saaledes gaaen til Værks at udpille og sammenskrabe sine Remarques af Trogilli Arnkiels bekiendte Værk, som er udgaaen for nogle og tredive Aar siden, til at forklare det forrige Guldhorn, som blev funden Anno 1639. Alt hvad han nu hos Arnkiel haver funden, som nogenledes kunde passe sig til Billederne paa dette sidste Horn, haver han og derhen appliceret. Og, hvorsomhelst nogen mærkelig Forskiel har været ham i Veien, at han ingen Hielp kunde have af Arnkiel, haver hand giættet sig frem, saa godt som hannem har været mueligt; visende overalt, at han lidet selv forstod sig paa, hvad han paatog sig for Andre at explicere. Endskiönt jeg ikke nægter, at han jo i denne sidste Post haver mange Brödre i den saa kaldede lærde Verden.

Forbemeldte T. Arnkiel var i sin Tid Præst i Apenrade, en smuk lærd Mand og temmelig vel erfaren i dette Antiqvitets Studio. Hans Tractat [1] lader sig vel

---

[1]) Cimbrisch Gülden Horn, bey Tundern 1639 gefunden, aus dem darunter verborgenen Heydenthum unserer Vorfahren Cimbrischer Nation, als eine denckwürdige Antiquität, und höher als Gold geschätztes Monument ihrer heydnischen Abgöttereyen erklährt, und wieder die anderswoher gesuchte Erklährunge verthäy-

læse, og nogenledes behage af dem, som ikke ville vide eller tænke andet, end at Hornet jo er smeddet i samme Land, hvor det i Jorden er fundet. Hans Hypothesis er, hvilken han og Flere tager for fulde og fastsætter, at Guldhornet haver været brugt i hedenske Templer til Ofringer, og at de fleste derpaa staaende Figurer bemærker hedenske Afguder og Superstitioner. Jeg bekiender at denne Meening haver et Slags Apparence, og holdes derfore af mange meere rimelig end Olai Wormii Forklaring, som var, at samme prægtige Horn havde været brugt i de gamle danske Kongers Krigstog, som en Krigs-Basune, og at Billederne havde en lutter moralisk Betydning, efter den Maade, som man pleier at forklare Ægypternes Hieroglyphica. Det som haver giort Arnkiels thesin mere plausible, er ikke allene de chimæriske Figurer, centauri, Folk med Hunde-Hoveder, Slanger og deslige, som alt klarligen forestiller Desseinet af dette Arbeide at være hedensk (eller i det mindste af Hedenske imiteret); men endogsaa gamle Skribenteres, Saxonis Grammatici, Andreæ Abbatis[1], og Andres Vidnesbyrd, at der fordum i de vendiske Afguds-Templer i Pommern, og paa Landte Rygen brugtes Horne, som vare beslagne med Guld og Sölv, item at der i de samme Templer var adskilligt Billedværk, ophævet Arbeide i Dyrs og Fugles Lignelser. Imidlertid er det dog kuns en pure og blotte Conjecture, at disse tvende Guldhorne, som nu begge her i Landene, og paa eet og samme Sted (som mig er sagt) skal være fundne[2], have hört til deslige Afgudsdyrkelser[3]. Ja det er endnu ikke

---

diget, von M. Trogillo Arnkiel. Kiel 1683. 4; siden optaget som 2den Deel af Forf. vidtlöftige af 4 Dele bestaaende antiqvariske Værk. Hamburg 1702–3. 4.

[1]) Vita s. Ottonis i Ludewig, Scr. Episc. Bamberg, Tom. I. — [2]) Jfr. J. R. Paulli's tilforladelig Tegning m.m. S. 1. — [3]) Guldhornenes vendiske Oprindelse var allerede i A. 1641 ved Anled-

at agte for noget fast Fundament, til at kunne have været vasa sacra hos Hedninger, eller af Hedninger fabriqverede,

ning af det först opdagede Horn, antaget i en (hos Müller S. 9-10 omtalt) utrykt Afhandling af Professor i Lovkyndigheden og Moralphilosophien ved Sorö Akademi, Henrik Ernst, Forfatter til adskillige trykte Skrifter af antiqvarisk og philosophisk Indhold. Han er vel foruden Gram og P. E. Müller den eneste af disse Oldsagers talrige Commentatorer, der ikke har anseet dem for dansk Arbeide; men derfor blev han ogsaa af sin patriotiske Samtidige O. Worm, ikke saameget gjendreven, som paa en inhuman Maade nedreven *), som den, der vilde beröve det Land, hvis Medborger han var, Æren for at være denne uskatterlige Oldtidslevnings Födeland (Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed 1, S. 315-17). Man seer heraf, hvorledes nationale Hensyn dengang, som ofte senere, gjorde sig gjældende selv i antiquariske Undersögelser. Antages imidlertid, som sandsynligt, at det hele Complex af Forestillinger paa begge Guldhorn viser hen til en eller anden Fortids Cultus, da frembyder vel ingen flere Sammenligningspunkter end netop den slaviske. Samles de i Kildeskrifterne forekommende Udsagn om Gudebilleder med flere Hoveder i de vendiske Templer (Helmoldus ed. Bangert p. 185; Saxo ed. P. E. Müller p. 823. 842-43. Vita b. Ottonis Bamb. i Ludewig Scr. Epp. Bamberg I, col. 680; jfr. Grimms deutsche Mythologi (1835) S. 223); om langskjæggede Præster, som af Svantevits Horn spaaede om Aarets Frugtbarhed (Saxo p. 824); om Slavernes hellige Heste og om Orakler, som hentedes fra disse Dyr, og fra flere i en vis Orden lagte Spyd (Saxo p. 826; Ditmar. Merseburg. ed. Wagner p. 151; Vita b. Ottonis Bamberg anf. St. col. 681; jfr. Grimm anf. St. S. 380. 83); om deres Lodkastning med Træstykker (Saxo p. 827; Helmold p, 90, 125, 235); om deres Menneskeoffringer (Helmold p. 135. 235); om deres Slangedyrkelse (Mone, Gesch. d. Heidenthums im nördl. Europa I, S. 98; Grimm anf. St. S. 395-97), og endelig om de ved Slavernes Cultus saa hyppigen forekommende, kostbart udstyrede, saavel Drikke- som Blæsehorn (Saxo p. 823-24, 826, 838; Vita b. Ottonis, anf. St. col. 680), maa Tanken uvilkaarligen föres hen til Forestillingerne paa de tabte Guldhorn.

*) Hvorfor ogsaa N. P. Sibbern i Supplementerne til hans „Bibliotheca historica" i Westphalens Monumenta IV, col. 1581 yttrer, at Worms Modskrift ikke kan læses sine invidia et detrimento famæ Wormianæ.

at disse forbenævnte Billeder forestiller i nogen Maade de hedenske ritus & supertitiones, thi Desseinet eller Tegningen, som Guldsmeden har foretaget (sig) at exprimere, kan have en ganske anden Henseende og Beskaffenhed, som os nu er ubekjendt, og ved al den Undersögning, man nu vil bruge, er umuligt saaledes at komme efter, at jo noget bliver tilbage at spörge og tvivle om. Det haver fra de ældste Tider i Verden været brugeligt, paa alle Slags Kar af Guld og Sölv at forestille, saavel i ophævet som i udgravet Arbeide, Billeder af allehaande Slags. Hos Homerum, som er den ældste vi haver af alle hedenske Skribentere, og hos de fleste efterfölgende grækiske og latinske Auctores, læser man overflödigt derom. Intet er og mere bekiendt i Antiqvitæten, end at paa alle Slags Guld- og anden Metal-, ja Steen- og Træe-Arbeide blev

---

Föies nu hertil, at de slaviske Templer indsluttede en Rigdom af Kostbarheder, deels Krigsbytte, deels Tempelskat (ærarium Dei, Helmold p. 95, 234-35; jfr. Saxo p. 826), blandt hvilke crateres aurei et argentei og cornua grandia taurorum agrestium deaurata et gemmis intexta (Vita b. Ottonis c. 680), og at saadanne Skatte kom i Valdemar den 1stes Besiddelse ved Rygens Erobring (Helmold p. 234; Knytlingasaga c. 152; jfr. duos ciffos Rojanorum idolorum i Absalons Testament, Scr. rer. dan. V, p. 424), tör det vel antages, at en ny Undersögelse, der gik ud fra denne Forudsætning, hvad Forestillingerne paa Hornene angaaer, vilde före til et mere tilfredsstillende Resultat, end nogen af de foregaaende. Men det fölger af sig selv, at herved intet Hensyn maatte tages til de saakaldte rhetriske Oldsager, om hvis Uægthed Müller (s. 46) ikke synes at have havt nogen Formodning, men som nu tilstrækkeligen er beviist (senest af L. Giesebrecht i Schmidts Zeitschr. f. Gesch. u. Wissenschaft II, S. 168-74 og af Worsaae i nærværende Annaler 1846, S. 141-45). Det kan endnu kun bemærkes, at Henneberg, skjöndt han paa begge Horn troede at gjenkjende Forestillingerne af den nordiske Mythologie, dog tillige ansaae det sidstfundne Horn for at være af vendisk Oprindelse eller forfærdiget for et vendisk Folk (ovenfor S. 158).

forestillet hedenske Historier og Fabler; item chimæriske Figurer af Centauris, Satyris, underlige Dyr, Slanger etc. Det samme var ligeledes brugeligt hos fast alle övrige Nationer i Asia og Africa, hvorsomhelst nogen ringeste Gout fandtes af Kunster og Videnskaber. Siden i de efterfölgende Tider, da Grækernes og Rommernes Herlighed forgik, og Kunsterne allevegne toge af, saaledes at alle Ting, saavel i det eene som det andet, blev til et Barbari, haver den gothiske Art, som derefter kom til at regiere (endogsaa siden de bleve Christne), dog vedblevet at imitere det forrige, saa ilde som de kunde, nemlig at pryde Guld- og Sölv-Kar med allehaande Figurer, og paa en grotesque Maneer at exprimere de forhen bekiendte Fabler og Historier, samt og med flere dennem at forbedre. Desforuden gaves der visse Slags Ingenia, meest udi sidst bemeldte barbariske Tider, hvilke af en besynderlig Curiositet lagde sig paa forborgene Videnskaber, saasom Spaadomskunst, Alchymisterie, den ægyptiske hieroglyphiske Viisdom, og andet saadant.

I alle disse haver man betjent sig meget af Billeder og Figurer, fast paa lige Maade giordte, som de til fabulas, ritus et superstitiones gentilium henhörende, og det endogsaa midt i Christendommen. Hvad Alchymisterne vedkommer, da kan derpaa noksom findes Exempler i gamle manuscriptis chymicis, endog her i Deres Kongelige Majestæts Bibliotheque[1]. Om de ægyptiske Hieroglyphicis og deres Imitationer i de sildigere Tider, er det ligeledes en bekjendt Sag. I Spaadoms-Böger, Revelationer og Prophetier kan man fremvise mange Exempler af deslige chimæriske Billeder; Mennesker med Dyrs Hoveder, andre med tre eller flere Hoveder, og endnu flere Arme og Hænder etc.

[1]) Jfr. Erichsens Udsigt over den gamle Manuscriptsamling, S. 40–42.

Udaf slige haver man de ældste fra Orienten og i den hellige Skrift selv, saasom Propheternes Ezechiels og Daniels Syner, Nebucadnezars Dröm etc. Men mangfoldige falske Imitationer deraf ere siden fremkomne af Kiættere, Drömmere og Enthusiaster i den förste Christen-Kirke; saa og længe derefter, besynderligen i medio ævo; ja, og nogle i de nyere Tider; thi jeg haver selv havt en ganske Foliant med det Slags Spaadoms-Billeder, hvis Auctor, en Fantast, ved Navn Paulus Grebner, levede for 150 Aar siden [1]. Der findes ogsaa in corpore historiæ Byzantinæ

[1]) Denne P. Grebner har som „ein prophetischer Fantast" faaet Plads i (Adelungs) Geschichte der menschlichen Narrheit, IV, S. 61-81. Om hans Personlighed vides ikke meget; han var födt i Meissen, var omtrent 1572 Lærer ved Michaelis-Skolen i Lüneburg og 1621 Præst i det Magdeburgske; kort efter maa han være död. Han gjorde i sin Tid og Tidsalder længe efter megen Opsigt ved sine politiske Spaadomme, som han, fra A. 1574, vidtlöftigen fremsatte i et eget Værk: „Sericum mundi filum s. vaticinium, quo nunciatur subita et plusquam miraculosa orbis terrarum mutatio", som fuldstændigt kun existerer i Haandskrift i fremmede Bibliotheker, men som han, gjennem en Række af Aar, deels selv forelagte, deels tilsendte flere Fyrster, blandt Andre den Gottorpske Hertug Adolph; muligen har han ogsaa i samme Anledning besögt Danmark. Hans af Gram omtalte Værk i Folio, har formodentlig været en Afskrivt af Sericum filum. Af dette haves et trykt Udtog under fölgende Titel: Pauli Grebneri Nivemonti Vaticinia de subita et plusquam miraculosa orbis terrarum mutatione: h. e. Antichristi occidentalis et Mahometi orientalis horribili interitu atque ecclesiæ Dei in toto terrarum orbe ex Septentrione per verbum et linguas lattissina restitutione: ex serico mundi filo, libro jussu divino, Dom. suo clementissimo Ser. Elect. Saxoniæ Augusto b. m. in arce Annæbergensi olim ab authore exhibito et inde aliis regibus, principibus ac rebuspublicis communicato; in nullius gratiam nec odium, sed in solius profani ac tyrannici cleri, ejusque defensorum conversionem, & oppressorum evangelicorum consolationem excerpta et publicata. Amstelodami 1630. 4 Ark. 8. Spaadomme, som angaae *Danmark*, forekomme her fol. B. 4-6. C. 1, 5; om *Holsten* fol. B. 8. C. 2.

et Spaadoms Skrift af en Keyser i Constantinopel, hvis Titel er „Leonis Sapientis imperatoris oracula", hvilket bestaaer af underlige og mystiske Billeder i samme Gout, saa at man om nogle deriblandt ikke andet skulde tænke, end at de maatte være hedenske, hvis de ikke bleve i de derhos fölgende grækiske Vers forklarede med Spaadomme, som Auctor forbemeldte Leo Sapiens (der var en kristen Keiser, og döde Anno Christi 911) have efterladt om de paafölgende Tider[1].

En anden Post, som jeg ikke kan finde mig udi, er denne, at Wormius, Arnkiel, og fast alle de, der have raisonneret om det forrige Guldhorn, saavelsom og de nu opstaaende, der foretage sig at forklare det sidst fundne, supponerer som en afgiort Sag, at disse pieces ere danske, cimbriske, eller i det mindste henhörende til de nordiske Antiqviteter. Derpaa haves dog ikke ringeste Beviis, uden allene, at de ere fundne her i vores Fædreneland, og altsaa bliver Figurerne saasom trækkede ved Haarene, at passe sig til vore Forfædres Afguder og Overtro. Jeg for min ringe Deel er saa lidet inclineret til at formindske vore gamle Forfædres Ære og vore herlige Monumenters Priis, som nogen anden, men finder dog derhos ikke mindste Kraft i dette Argument, at fordi saadanne Liggendefæ opgraves i vores Jord, de derfor ei maae være hidkomne af andre Lande, naar man kan skiönne paa, at de ikke

---

[1]) K. Leos Spaadomme paa Græsk og Latin forekomme i J. Rutgersii variarum lectionum Libri VI, Lugd. Bat. 1618. 4. p. 467 sq. Den Udgave, hvortil Gram sigter, er formodentligen: Geo. Codini et alterius Anonymi excerpta de Antiquitatibus Constantinopolitanis, op. P. Lambecii; acc. Leonis cogn. Sapientis oracula cum figuris atque antiqua græca paraphrasi. Paris 1655. Fol. I Fabricii bibl. græca ed. Hades VII, p. 695-98, ansees det for uvist om disse Orakler, der skulde forudsige Constantinopels tilkommende Skjebne, med Rette tillægges K. Leo.

kunde med god Föie og Rimelighed os selv tilegnes. Der blev i gamle Dage, saavelsom endnu i denne Dag, meget kostbart Arbeide giort udenlands, som siden blev bragt herind, nu ved Krige, nu ved Kiöb og Marschandise, nu ved Plyndring og Röveri, som mest skete til Söes. Guld haver vore Forfædre saaledes havt, baade i Hedenskabet og derefter, saavel myntet som i andet Arbeide, og undertiden i Overflödighed, ligesom Tiden og Lykken vilde tilföie. Men Umagen at mynte og forarbeide denne kostelige Metal overlode de gierne til Fremmede, saalænge dem ikke fattedes paa Moyens siden at blive det mægtig og hente det herind, det ene Stykke efter det andet. Af forbemeldte Aarsager haver jeg og tilforne ikke kunnet overtales til at troe det, som Andre saa letteligen ere faldne paa, nemlig, at det forrige kostelige Guldhorn, som blev fundet Ao. 1639, var en dansk piece, giort her i Landene. Men siden dette sidste Horn er i Aar kommen dertil, havende denne besynderlige runiske Inscription, er jeg endnu mere bleven bestyrket i samme min Mening. Thi Runerne i bemeldte Skrift maatte, hvis det var dansk Sprog, have en fuldkommen Overeensstemmelse med vore Runer, og man maatte ligesaavel kunne komme tilrette dermed, som med andre runiske Inscriptioner, der saa mangfoldige og i Hundrede Tal i Danmark, Norge og Sverrige ere fundne, og ved Hiælp af den Manuduction, som Wormius og Verelius have givet, uden stor Möie dechifreres. At ville mene denne Skrift er dansk, eller et Sprog, som her og i Holsten almindelig kan forstaaes, fordi det störste Tal af dens Bogstaver ere de samme, som vore danske Runer, staaer ingenlunde fast. De, som saaledes tænke, have en meget borneret Kundskab i Henseende til den Oplysning, som tildeels kan og bör haves in re antiquaria, og hvortil man i dette nærværende og næstforrige Seculo er gelanget. Hvad Ælde

Runerne ere af her i Danmark og Sverrige, og naar og ved hvem de ere indkomne i disse nordiske Lande, er en mörk og ubekiendt Sag. Hvad som enten vore eller de svenske Lærde hidindtil have skrevet om deres Opkomst, er uden nogen Fundament. Imidlertid er fast alle Fremmede blevne fundne saa troeskyldige, at tillægge os Æren for denne barbariske Skrift. Som det og forsaavidt kan have et Slags Raison, idet ingen Nation kan vise fler runiske Skrifter hos sig, end vore Nordiske, dog de Svenske haver dem uden Tvivl i större Mængde, end vi her i Landet. De Engelske selv, hos hvilke der ogsaa findes Rune-Skrifter, baade paa Grav-Steene, saa og paa Daab-Steene i Kirker, item paa Guld- og Sölv-Kar, paa Guldringe, ja ogsaa paa ældgamle Penge, have ikke vidst at finde sig deri, men givet os Danske Æren derfor, at vore Forfædre have fört dem disse Characterer til. Jeg er af en langt anden og contraire Mening. Og er jeg næsten vis paa, at kunne bevise, det de Engelske haver havt Rune-Skrifter i langsommelig Tid, förend de dennem af Danske kunde have bekommet[1]. Men det er ikke i Engelland allene, og de der underliggende Lande og Insuler, som man finder slige gamle Skrifter, af fast lige Skikkelse, som vore Runer; det er endogsaa hos andre endnu længere fraliggende Nationer. For Exempel i Spanien haver man ældgamle Mynt-Stykker, baade i Guld, Sölv og Kobber (hvoraf og her og der findes Piecer i Mynt-Cabinetter) med et Slags Bogstaver paa,

[1]) Heraf kan det just ikke antages for Grams Mening, „at den nordiske Runeskrift nedstammede fra den angelsaxiske i Storbritannien", som Finn Magnusen forklarer hans Yttring i Vid. S. Skr. Histor. philos. Afhandl. VI, S. 10; men snarere at Saxerne, för deres Ankomst til Engelland, allerede i deres tydske Stamsteder kjendte Runer; jfr. W. Grimm, über deutsche Runen S. 137; denne Forf. antager forövrigt de 16 nordiske Runer som Grundvold for de tydske og angelsaxiske, S. 128.

som haver den störste Lighed med vore nordiske Runer, men ere dog af et ganske andet Alphabet, og derfor have aldrig været at dechifreres enten af vor Nations lærdeste Runister, eller af nogen anden. Ja de Spanske ere selv deri ligesaa ukyndige, som al Resten. Der have i næstforrige Seculis levet ypperlige lærde Folk i Spanien, som have anvendt stor Flid og Studering paa at kiende og interpretere denne Skrift, og til den Ende samlet en Mængde af saadanne Penge, som der i Landene af Jorden ere blevne opgravne. Don Antonio Agostino, Erkebiskop i Taragona, den lærdeste Antiquarius og Medaille-Kiender i Europa i sin Tid, giordte sig megen men forgiæves Umage dermed[1]. En anden spansk Herremand, Vincentio de Lastanosa, gav en heel Bog ud derom, hvori mangfoldige slige Mynter findes aftegnede, og curieuse Dissertationer derover[2]; men med al den Hielp han havde dertil af lærde Mænd, kunde han dog ingen Vej komme med denne mörke Skrift. Ligeledes haver en Hollænder, som var Consul i Spanien, ved Navn Jean de Baris[3], ladet en heel Hob stikke i Kobber, og tilsidst for nogle faa Aar siden en fransk Antiquarius D. Mahudel skrevet en Tractat om samme Penge, hviken findes bag i den nye franske Version af l'Histoire d'Espagne par Mariana[4]; men man bliver lidet klogere deraf, end man var tilforne. Til at kunne dömme

---

[1]) Ant. Augustini Antiquitatum romanarum hispanarumque in nummis veterum Dialogi XI, lat. redditi ab Andr. Schotto, Antverp. 1617. fol.; oversat paa Italiensk af Dionigi Ottaviano Sada med Anm. og Tillæg, Rom 1625, fol. nyere Udg. 1650. — [2]) Vincencio Juan de Lastanosa, Museo de las Medallas desconocidas espannolas. Huesca 1645. 4to. — [3]) Uden Tvivl den samme Jacobus de Bary, af hvem haves Catalogus numismatum antiquorum ex auro, argento et ære, Amstelod. 1730. 4. — [4]) Mahudel (Docteur en médecine) Diss. historique sur les monnoyes antiques d'Espagne, Paris 1725. 4to; den franske Oversættelse af Marianas Værk udkom s. A. i Paris, 5 Bind. 4to.

om, hvad jeg tilforn sagde, nemlig deres Lighed med vore Runer, vil jeg her hos aftegne nogle af bemeldte Penges Inscriptioner[1].

Jeg maatte vel spörge, om disse Characterer ikke nok haver fuldkommen saa megen Lighed med Runerne paa det sidst fundne Guldhorn, som disse med dem paa vores og de svenske gamle Gravstene? Ja, ieg tör vedde paa, at Enhver, som ikke haver omgaaet saameget med Rune-Skrifter, at han veed dem uden ad til Prikke, og har deres Alfabeter rigtigen i Hovedet, skal ved förste Öyekast af denne spanske Skrift strax affirmere, at det er de rette veritable danske Rune-bogstaver, og jeg fortænker ingen, som lod sig forföre deraf; thi det samme er arriveret meget lærde Folk. Imidlertid haver de samme spanske Penge med slige Skrifter paa intet Runisk i den heele Skrift, og saa liden Connexion med vore nordiske Sager, at de endogsaa ere mange hundrede Aar ældre end Gothernes Invasion i Spanien; hvilket jeg expresse melder, for at betage al Tanke om Gotherne i denne Materie; saafremt Nogen vilde tænke (med Wormio og Flere), at de som et nordisk Folk skulde have bragt denne Skrift ind i Spanien med sig; thi at Pengene ere slagne i de Romeres Tider, medens de endnu havde Spanien inde, kan klarligen bevises deraf, at mange af dennem have et rommersk Ansigt, og en romani Magistratus Navn med latinske Bogstaver paa den ene Side; men et spansk Hoved eller andet Slags fremmed Figur tilligemed forbemeldte ulæselige Characterer paa Reversen. Altsaa er intet rettere at slutte, end at det endeligen maae være det Slags Bogstaver og det Sprog, som de gamle

[1]) Ved disse Indskrivter, som det maa ansees for overflödigt her at giengive, synes Gram nærmest at have tænkt paa dem, der forekomme i Mahudels nysnævnte Afhdl. pl. 4.

Celtiberi i Spanien havde, förend det andet nyere Sprog blev funderet (hvilket dog der, som andensteds ikke er skeed paa engang, men successivement og igjennem mange Forandringer). Dette er imidlertid klart, at saalidet, som de nulevende Spanier forstaae af bemeldte deres ældste Landsmænds, de Celtiberes Sprog, saalidet kiender de og dets Characteres [1].

Endeligen kunde her ogsaa fremföres fleere Sorter af gamle forglemte Sprog og ulæselige Skrifter, hvormed lærde Folk have pinet deres Hierner i disse to sidste Seculis, foruden at finde enten ind eller ud deraf. Med det gamle toscaniske i Italien, hvoraf mange inscriptiones forekommer, mener man dog, efter lang Studeren og Grublen i 200 Aar, at være bleven saavidt færdig at det meste kan læses. Samme kaldes almindelig lingva etrusca vetus, og dets characteres have saadant Udseende[2]. Man haver fundet deraf i Italien mange Kobberplader og Tabler fulde, item Tid efter anden Kar og andre monumenta med samme Skrift, som synes at være ældre end de ældste af Rommernes Antiqviteter.

I det yderste Siberien og Tartariet haver man og treffet Inscriptioner paa Stene, der haver nogen Lignelse efter vores gamle Runestene. Saadanne adskillige bleve Anno 1721 opdagede ved den Undersögning af Naturalibus især af det Lands rare Gevæxter, som forrige Czar Petrus I. lod giöre ved en Medicum og nogle af de Svenske Fanger. Een af disse sidste, en Tydsk Mand

---

[1]) Gram har saaledes, allerede 70 Aar tidligere, protesteret mod P. E. Müllers Hypothese, at Guldhornene, baade hvad Figurerne og Indskrivten angik, skulde være af celtiberisk Oprindelse. — [2]) Ogsaa ved disse Characterer kan man nöies med at henvise til Difesa dell' Alfabeto degli antichi Toscani publicato nel 1737 dall' autore del Museo etrusco, Firenze 1742, 8. p. 12; jfr. Nuova trasfigurazione delle lettere etrusche, 1751. 4. p. XIV—XV.

ved Navn Phil. Joh. v. Strahlenberg haver udi en Bog, som han kalder *das Nord- und Öst-liche Theil von Europa und Asia, in so weit solches das ganze russische Reich mit Siberien und der grossen Tartarey in sich begreiffet, Stokh.* 1730, 4to, publiceret nogle af de tartariske Inskriptioner, med characterer af fölgende Skabning[1].

At komme omsider igien til vore Guldhorne, da er det slet ikke min Tanke med denne Discours, at giöre dem enten til spanske, toscaniske eller tartariske. Jeg vilde meget heller önske at kunne hitte paa noget godt og fast Beviis, at de maatte være danske pieces, og at de ikke vare förte andensteds fra her ind af Begyndelsen. Men dertil findes lidet eller intet, som efter min Skjönsomhed er persvasif enten i ovenmældte Rune-inscription eller i Figurerne paa begge Hornene. Tvertimod iblandt de sidste forekomme mange Slags, som man ikke med nogen Föye bör kiende sig ved her i Landene. Thi hverken have vore Forfædre havt Slanger og flere af disse vilde Dyr af saadan Skikkelse, som paa disse Horne afbildes; ei heller have Fablerne om Cynocephalis (Folk med Hundehoveder), Minotauris (Tyre med Folkeansigter) og Centauris (Monstris af Halv-Heste og Halv-Mennesker) hört hjemme i Danmark, men ere alle fremmede.

Den ærlige T. Arnkiel i sin forbemeldte Forklaring over Guldhornet haver giort sig meget stor Umage med passages af grækiske og latinske Scribentere, item af orientaliske Reisebeskrivelser til at giöre en lang dissertation om disse monstris. Den Umage kunde han have sparet, thi det nytter aldeles intet til hans Hypothesin. Skal Guldhornet være fra det cimbriske eller nordiske Hedenskab (som han og mange Flere vil have det), saa kan tusinde passages af Homero og Diodoro Siculo og

---

[1]) De findes hos Strahlenberg ved S. 408, Tab. V.

ostindiske Reiseböger intet giöre dertil. Men her bör vises, at Centauri og Minotauri have ogsaa hört til den hedenske Mythologie i Danmark. Dertil haver Manden ingen anden Raad vidst, end at tage sin Tilflugt til den ledige Sathan; thi saaledes lyder hans Slutning cap. 4 p. 77: „Ob das ungeheure Bild an dem Gülden-Horn ein Centaurus oder Minotaurus seyn soll, kann uns gleich viel thun. Unsere Vorfahren haben so wenig von diesem als von jenem gewust, so viel die Poetische Fabeln betrifft. Der ledige Sathanas wird sich unter den Finsternissen des Heydenthums bey ihnen also offenbahret, und sie denselben in solcher Gestalt geehret haben". Men hvad Sathanas har giort eller kunnet giöre, behöves ikke i denne Materie at raisonnere om. Og förend jeg vil tage ham til Hielp, vil jeg langt hellere opofre al den Ære af Landsmandskab med disse Guldhorne. Nok er det, at den Fiction om Centauris og Minotauris haver været fra gamle Tider i Athen og Grækenland og i Italien; deres Poeter og Fabulatores ere fulde deraf. Fra dennem ere disse Monstra ferarum ligeledes, som Gryphes, Phænices, Harpyiæ, Sirenes, Satyri og Sileni communicerede til Kunstnere, Billedsnidere, Guldsmede og Malere, der have dermed prydet deres Arbeide, hvoraf man endnu finder mange Pröver fra de ædle og florissante Tider, da den fineste og delicateste Gout i Videnskaber endnu regierede.

Men hvad disse tvende Guldhorne angaaer, da er det noksom kiendeligt, at de ere giort ikke allene i de Tider, da Kunsterne vare gangne til Grunde; men endogsaa i de Lande, hvor man endnu ikke haver vidst af smukkere Arbeide at sige, og med alt dette dog beholdt noget i Stykkevis af de Gamles Ornamenter, som man da ikke forstod bedre at assortere. Hvornæst dette maae observeres, at med samme sildigere og barbariske Tider

(dennem man kalder Secula obscura et ignorantiæ) fölgede et Slags Smag af alt hvad som var monstrueux, chimerique og extraordinær-grusomt og græsseligt. Saa at man ogsaa i bemeldte Seculis intet hellere elskte, og ingen Böger med mere Begiærlighed læste, end de, som indeholdte Narrationer om de underligste Monstris i Naturen. Det var ret at giöre sin cour til en stor Herre, at fornöie ham med saadan Slags Historier, som Gervasius Tiberiensis Keyser Ottonis IVti Marskalk og Favorit der udi en Bog han overgav bemeldte Keyser under Titel af *Otia imperialia* (hvilken man endnu haver) har viist et Mesterstykke af en Fabelmager og Forbedrere af alt hvad andre for ham havde digtet; thi foruden centauros, samt Mennesker med Hundehoveder (som man finder i langt ældre Skrifter) taler denne endnu om Folk med 8 Öine og 8 Födder; item om andre med 2 lange Horn paa Hovedet, just som sees paa det sidst fundne Guldhorn[1]. Deslige underlige Folk haver man og i Bartholomæi Anglici Bog *de genuinis rerum proprietatibus*[2], og i mange andre af de Tiders Skribentere. Fra den ovenbemeldte de samme Tiders Gout deriverer sig og en stor Deel Vaabener, som store Herrer i samme Seculis udvalgte sig mest af sæl-

---

[1]) Gervasius Tilberiensis, en Engellænder, var til en Tid Keiser Otto IV's Marskalk for det arelatiske Kongerige. I hans Otia imperialia ad Ottonem IV. (Leibnitii Script. Brunsvicenses I, p. 881 fg.) handler Cap. V de sole & luna, de stellis & signis; C. VII de jumentis, reptilibus & bestiis; C. XVIII de faunis & satyris. Rettelser og Tillæg til dette Skrift forekomme i 2den D. af Scr. Brunsvic. p. 751 fg. — [2]) Bartholomæus Anglicus de Glanvilla, en Engellænder af Minoriter-Ordenen, levede i Midten af det 14de Aarhundrede. Af hans her omtalte Skrift haves bl. a. en Udgave: De genuinis rerum cælestium, terrestrium & infernarum proprietatibus Libri XVIII... cui accessit Liber XIX de variarum rerum accidentibus.... procurante Geo. Barth. Pontano a Braitenberg. Ed. 2da, Francof. 1609. 8.

somme og i deres egne Lande ubekiendte Dyr, Leoparder, Tigere, Grypfer eller Fugle med 4 Been, Eenhiörninger, Drager og Lindorme, Sirener, Örne med tvende Hoveder, Vildmænd etc. Behöves saa ikke videre at speculere eller at plage sig overmaade for at hente andensteds fra Ræsoner til denne grotesque Assemblage af Figurer; thi hvo som er verseret i Antiqvitæten, og ligeledes i de saa kaldede medii ævi scriptoribus, og hvo der kiender den barbariske Gout, af hvilken alle og enhver, Prindser og Regentere, saavel som lærde Folk og Kunstnere vare indtagne i de Tider, findes Arbeidet paa disse tvende Horne fortræffeligen dermed overeenskommede; hvilket ikke skulde fattes mig med flere Observationer at demonstrere, hvis jeg ikke frygtede allerede at have været for vidtlöftig. Dog er det slet ikke mit Forsæt at blive saa hardt staaende paa denne min Mening, at jeg jo gjerne og med Taksigelse skulde antage hvad som Andre med större Probabilité maatte fremvise, naar det samme med gode Testimoniis antiquitatis, og ikke med selv-opdigtede i Veiret giættede, men convenables og til Sagen selv hörende Argumenter blev bestyrket. Og falder mig herved ind, at iblandt det meget, som er bleven skrevet og tenderet til at forklare det forrige dyrebare Guldhorn, haver jeg læst et Skrift af en Præst her i Landet, ved Navn Mag. Jörgen Sorterup, som for nogle Aar siden er död, og var en temmelig lærd Mand, hans Explication (som er paa Latin skreven, og endnu ikke trykt) maa jeg tilstaa at have noget besynderligt og artigt i sig, idet han viser at disse Billeder paa Guldhornet indeholder en Art af de Gamles Calendario; hvilket han heel ingeniose og ikke uden Probabilité haver vidst at passe, og med Observationer af gamle Skribentere at udstaffere[1]. Men saa-

[1]) Dette Skrift af den, især som Digter bekiendte J. Sorterup, Præst i Lydерslöv, findes blandt det store Kongl. Bibliotheks

som han i denne sin Speculation alt for meget var indtaget af den almindelige Mening, det Hornet maatte endeligen være giort i Danmark i Hedenskabets Tider; ja, endog havde sat sig dette i Hovedet, at dette Stykke Guld havde hört Kong Frode Fredgode til (accommoderende dertil de Fabler af Saxone Grammatico[1] om Kong Frode og Troldkonen), saa mangler ham allevegne paa antagelige Testimonia til at godtgjöre ei allene dette sidste,

---

Haandskrifter (gl. Saml. Nr. 2379, 4to, 309 SS.) under Titel: Prodromus Calendarii arctoæ gentis ethnici et antiquissimi in lucem demum emissus et publicis typis evulgatus A. 1722 (Forfatterens Dödsaar) af G. Sorterup. Dette skulde egentlig være Forlöber for et större og udförligere Værk, hvori det oldnordiske Kalendervæsen oplystes ved Hielp af Guldhornet. Men forinden noget af disse Arbeider kunde komme for Lyset, havde Forf. fundet nödvendigt at udgive „Nogle faae og korte Anmerkninger og Erindringer, om hvis det behöves til at erlange en rigtig og fuldkommen Forklaring over de adskillige Billeder og Figurer, som ere at see paa det ældgamle, meget rare og dyrebare Gyldne Horn, hvilket i ... K. Frideric den Fierdes meget kostelige og ræt Kongelige Raritet- og Kunst-Kammer vel forvaret befindes; allerydmygst og ærbödigst forestillede af Jörgen Sorterup; Kiöbenhavn (1717) 4 Ark, 8vo. En af de yderste Ringe, som bedækkede det indre Horn, var nemlig kommet til at bedække nogle Takker, hvis rigtige Antal det var vigtigt for ham at kiende og som han derfor udbad sig Tilladelse til, ved en Guldsmeds Hielp, at faae efterseet. Dette lille Skrift, som hverken Gram eller P. E. Müller har omtalt, angiver Indholdet af de 4 förste Capitler af de 14 i Prodromus. Et Udtog af Sorterups udgivne Skrift er seenere optaget i „Beskrivelse og historisk Efterretning om det Tönderske Guld-Horn, som blev fundet 1639 d. 20. Juli .... tilligemed kort Underretning om det Oldenborgske Horn, samt om det nyere Guld-Horn, som blev fundet 1734, d. 2(?) April m. m." Kbh. 1761. 8. Ifölge Paullis tilforladelige Tegning S. 13 vare Sorterups Arvinger villige til at lade hans latinske Haandskrift trykkes, „om Nogen maatte findes der vilde bekoste det at oplægge".

[1]) Ed. P. E. Müller p. 256.

men endogsaa at saadan astronomiske Lærdom i disse Lande og paa saadan Tid haver floreret. Hvis han nu derimod havde henvendt sine Tanker til de gamle Druider i Engelland, om hvilkes Visdom og Klogskab i Astronomia, Spaadomskunster og Natur-Kyndighed man læser meget i Auctoribus, skulde han ulige bedre have reusseret i at giöre den Hoved-hypothesin om Calendario trolig, og overtale mig og maaske Flere.

Saalænge jeg da ikke seer mig af andre bedre oplyst, end hidindtil, bliver jeg indtil videre ved min længe fattede Formeening, bestaaende i disse 3 Punkter:

1) At disse Guldhorn ikke ere dansk Arbeide, og Skriften ike dansk, som findes paa det sidste Horn.

2) At de ikke har været brugte til Ofringer eller Afgudsdyrkelse, men

3) At de rimeligen maae have været Drikkekar, hörende til en stor Herres og Konges Skænk.

At der dog have været kostbare Horn i Afgudstempler og at Horn have været brugte til Ofringer, nægter jeg aldrig; og de passages af Skribentere, som derom taler, ere gandske rigtige. Ja de bleve endogsaa siden længe brugte i de Christnes Templer, og man finder Cornua hisset og her anförte i Registre i Kirkernes Inventarier i Engelland og Frankerige in Monumentis & Archivis medii ævi.

Men at de ogsaa vare Drikkekar i alle Giestebudde og Hoffer, derom haves endnu mangfoldige flere Vidnesbyrd. Overdaadigheden gik og vidt deri, og det blev holdt for Magnificence hos Particuliers at have mange Drikkehorn forgyldte, og med prægtige Beslag og Ornamenter. Mange finder man deraf den Dag i Dag er, som fra Alderdommen er bleven tilovers, i Danmark, Norge og Sverige og andensteds; ja, hvad mere er, fast i alle Landes og alle Tiders Skribentere (Græker og Rommere

inclusive) læser man om slige Drikkehorn. Hos de Engelske, som var endog i de ældste Tider et rigt og vellystigt Folk, blev lagt særdeles Vind paa dette Slags Drikkekar, som sluttes af det, der tales saa ofte om dem i de engelske Skribentere. At alligevel hverken der eller hos os, forekommer flere af Guld og Sölv; (men allene af anden Metal, og allermest rette Oxe- eller Buffelhorner med Sölvbeslag og forgyldte), dertil kan letteligen giættes Aarsagen, nemlig at slig kostbar Metal kunde vel tiene til andet, end at giemmes frugteslös udi en Façon, som ikke var længere i Moden. Man pleiede saalidet den Tid, som nu, at giöre saa stor Attention til Efterkommernes og Antiquariorum Curiositet, at man dertil skulde sacrificere et anseeligt Meuble af mange Pund Guld og Sölv.

Men hvad jeg kort her ovenfore haver declareret om Billederne, vil jeg endogsaa her, ihenseende til Brugen af disse Horn erklære, nemlig, at jeg er langt fra at holde mig infallible i mörke Ting, og ei sindet, at staae derpaa til det yderste; at fordi saamange tusinde andre Horn, som ere brugte som Drikkekar, just disse tvende pieces have tient til det samme, helst da jeg ikke kan dölge, at jo det sidst fundne Horn haver giort mig tvivlagtig, at jeg derfor ligesaa gierne skulde antage vores fordum berömte D. Olai Wormii thesin, som var at holde dem for store Herrers og Generalers Krigsprydelser, efter den Skik som var brugelig i gamle Dage, at de ypperste Helte förte Horn med sig i Feltslag, og blæste undertiden deri til at opmuntre deres Underhavende[1]. Saadanne Horn

---

[1]) Worms Mening at det förste Guldhorn (fölgelig vel ogsaa det sidste) har været et Blæsehorn, synes, uagtet den Indvending, at Guld ikke passede sig dertil (Müller S. 64; Hennebergs Hvad er Edda? S. 247) dog at have noget for sig. Nærværende Forf. har i det ringeste selv seet Hornet brugt paa denne Maade og paa det store kongelige Bibliotheks Læsesal, gjennem flere Værelser

hængte de om deres Hals, som bevises med den Passage i Keiser Carl den Stores men derhos fabuleuse Krönike; hvilken, saa fabelagtig som den er, præjudicerer det dog ikke den Underretning, som man haver i slige Skrifter om gamle Tiders Sædvaner og Skikke. Passagen er ganske formel, og lyder i den danske Oversættelse (af den gamle franske) saaledes: „Konning Salomon stak Berdant igiennem Skioldet og Brynien, saa at han styrtede död ned paa Jorden, han havde Janimunds Horn paa sin Hals, som heed Olivant; dets Lyd hörtes femten franske Mile langt. Kong Salomon tog Hornet og svor, at han vilde ikke give det bort for meget Guld. Janimund saae at Berdant faldt og at Salomon tog Hornet; hvorover han blev vred og hug med sit hvasse Sværd Dyrendal, og klövede Salomons Hielm, Hoved og Brynie, Sadel og Hest med et Hug midt over, og tog saa Hornet og hængte det paa sin Hals"[1]. Og som bemældte mærkelige Auctor fortæller, er samme Horn siden kommen tillige med Sværdet i den store Rolands Være, den Tid han havde slaget Janimund ihiel; der ere og de, som fortæller, at Hornet findes endnu ved Rolands Grav enstæds i Frankerige[2]. Om saadanne Krigshorn forekommer vel og flere Testimonia, saasom dette i en af vore Kiæmpeviser: „Det var unge Hr. Engelbret, blæser i forgyldene Horn, Saa vog han de Vester-Gyllands Mænd, som Bönder de meye Korn"[3]. Nu findes herved det sidste Guldhorn ganske kiendelige Huller eller Hanke til at hæfte en Kiæde

---

ofte hört dets giennemtrængende Lyd, naar der for de Besögende blev tudet deri.

[1]) Stedet findes i Kröniken om K. Carl Magnus i Rahbeks Danske og Norske Nationalværk. I. S. 64. — [2]) Forskiellige Sagn herom ere samlede i Ruolandes Liet von W. Grimm; Einl. S. XIV—XVI, og i Chanson de Roland, Poëme de Theroulde, par F. Génin, Paris 1850. Introd. p. CXLV. — [3]) Udvalgte danske Viser fra Middelalderen, II, S. 1[illegible]

udi, og som mig er berettet, skal et godt Stykke af slig en Kiæde virkeligen have været derved, den Tid Bonden i forleden Aar fandt det. Hvorfore jeg uforgribeligen slutter, at i hvortil end dette Horn haver været brugt, saa har det været baaren i en Kiæde om Halsen, ungefær paa den Maade, som Jægere endnu have deres Horn hængende. Men hvo veed om det ikke ogsaa med slig en Kiæde kan have været Drikkekar, og enten hængt til Pragt paa Væggen i denne Kiæde, eller og bleven baaren paa forbemeldte Maade af Kongens Oberskienk til et Tegn af hans Charge og Function?

Deslige Raison man vel og kunde give, for at giöre det til Jægermesterens Marque og Ornament; in Summa! Jeg seer ikke hvorledes Nogen kan giöre herom nogen fast og sikker Slutning. Jeg i det mindste understaaer mig intet vist at decidere, men overlader gierne til Enhver at udvælge af disse Meninger hvilken ham bedst befalder.

Stæden eller Landet angaaende, hvor disse Horn egentligen hörer hiemme; da, saa gierne jeg vilde unde dem til Danmark, saa finder jeg mig dog saare lidet dertil assisteret med de svage Argumenter, som Wormius og Andre have fremfört. Men naar jeg drager mig til Minde adskillige Ting, som jeg haver læst i de engelske og irlændiske gamle, samt skotske Skrifter, kan jeg ingen Giætning holde for rimeligere, end at begge disse prægtige Horn ere et engelsk Arbeide giort enten i de gamle Druiders Tider (de Druider havde i deres Religion Menniske-Offringer, hvortil en af Figurerne paa det gamle Horn synes at sigte; hvad Centauros og flere horribiles Postures angaaer, da er bekiendt, at de Rommere længe havde en Deel af Engelland inde, og paa deres Arbeyde kan de Engelske eller Britones [som de da kaldtes] have seet og lært at eftergiöre slige Monstra) eller og en lang Tid der-

efter under de saxiske Konger, som regierede i Engelland, förend de danske Konger bleve Herrer over samme Rige. Og til denne Giætning at appujere tænker jeg næppelig at skulle fattes Argumenter, hvis jeg ikkun havde mere Tid tilovers[1].

Rune-Skriften skulde og meget vel herudi komme til Pas; thi i hvad som helst Andre end siger og skriver om Runernes Ælde i disse nordiske Riger, staaer dog altsammen paa svage Födder, og kommer intet imod de Bevis, man har fundet om samme Slags Skrift i Engelland, at den har været i Brug der i Landene, i det mindste over 200 Aar, förend de bleve undertvungne af de Danske. Ja! jeg haver mine Aarsager til at troe, at den er sommestæds nogle hundrede Aar endnu ældre. Desforuden kan Runerne paa det sidstfundne Horn, i hvorlænge man vil studere, og i hvormange Böger og Alphabeter man tager til Hielp, paa ingen Maade blive til dansk, eller til noget af de nu brugelige Sprog i Europa, og da jeg tilforn haver viist, at de vanskelige Bogstaver i Skriften paa dette Horn findes i de engelske Rune-Alphabeter (som ere der endnu tilstæde i Manuscripter over 1000 Aar gamle efter de brave Mænds Dr. Hickesii og Wanleji troeværdige Underretning), saa er det forgiæves dét nogen tænker at ville komme dermed tilrette, med mindre han var det Sprog mægtig, som paa de Tider brugtes i Engelland (eller i den Part af Landet, hvor Hornet og denne Skrift er fra), saasom det nu brugelige engelske Tungemaal ganske meget derfra differerer. Dog kan og ikke forbigaaes at giöre den Remarque, at oftbemeldte Rune-Skrift paa Hornet synes at være yngre end Hornet selv; thi hvis den skulde

---

[1]) Guldhornenes formeentlige Oprindelse fra Engelland modsiges af P. E. Müller S. 42—46. Noget Saadant synes dog Suhm at have antaget; Nordiske Folks Oprindelse S. 158.

være af selvsamme Tid og Alder, maatte Guldsmeden have præsenteret den i ophævet Arbeide, ligesaavel som de övrige Figurer og Billeder. Men i den Sted sees den paaridset med en Gravstikke; hvilket kan være skeet ligesaavel en meget lang Tid efter Hornets Forfærdigelse, som kort derefter; adeoque hoc etiam in incerto habendum[1].

Hvorledes endeligen disse tvende pieces kan være indkomne her til Landene, maae endnu holdes for en större Hazard at kunne giætte. Til saadant kan have været 1000 os ubekiendte Anledninger, helst naar man eftertænker de Krige og mange Invasioner, som vore Forfædre giorte paa Engelland, for at hente af den store Rigdom en Ladning derfra efter den anden, og der efter den Forening, som var en Tidlang imellem Danmark og Engelland, under et Hoved og Herre. Hvor meget Guld, Sölv og Klenodier förte ikke K. Svend Haraldsön udaf Engelland i de mange Krigs-Tog han i sin Tid giorde derpaa, og ligeledes hans Sön Kong Canutus Magnus, förend denne sidste fik det ganske under sit Herredömme? Jeg vil ogsaa spörge, om sligt ikke kunde være skeet den Tid Kong Svend Estridsön tog den Resolution at forlade Engelland for at blive Konge i Danmark, efter sin Cousin K. Harde-Cnut, den sidste danske Monarch i Engelland, som döde uden Börn Anno Chr. 1042; af hvilken K. Harde-Cnuts Liggendefæe og Kostbarheder (hvorom meget læses i Historierne) Kong Svend kan maaskee have arvet eller tilvendt sig disse Guldhorne, med meget andet? at de siden ere komne til Mögeltönder, i hvis Egn de nu ere fundne kan probablement være skeed enten den Tid K. Knud den hellige (forbemeldte K. Svend Estridsöns Sön)

---

[1]) At Indskriften paa det sidst fundne Guldhorn var yngre end Hornet selv, antages ogsaa vel med Föie af Jon Olafson, Finn Magnusen, Runamo S. 403, 406, og af Brynjulfson.

flyede for sine rebelliske Undersaatter, fra Jylland over til Fyen, hvor han blev dræbt A. 1087 eller og nogen Tid derefter, da K. Erik Ejegode (ligeledes K. Svends Sön og K. Knud d. helliges Broder) reiste ud til den hellige Grav, og döde udenlands paa Cypro A. 1103. En af disse tvende Konger kan ved forberörte Leiligheder have leveret sin Befalingsmand paa Mögeltönder Slot (eller en anden troe Mand der i Egnen boende) saadan liggende Fæe i Forvaring. Samme Mand kan siden have havt vigtig Aarsage at skiule og nedgrave dem i Jorden, og selv være omkommen, uden at nogen anden fik Underretning om den nedgravne Skat. In Summa disse sidste Omstændigheder kan have havt mangfoldige andre Slags Beskaffenheder, som er nu umueligt at kunne træffe, eller og at vide om det var ret, naar man end havde træffet det. Men om Mögeltönder Slot findes antegnet, at det blev nedbrudt A. Chr. 1265.

De nyeste, med störst Kritik og Omhue udförte Forestillinger ville forefindes i det af Selskabet paatænkte Atlas for nordisk Oldkyndighed; disse ere, under Tilsyn af Archiv-Secretair Strunk tegnede af Kunstmaler Chr. Zeuthen og staalstukne paa tre Plader. Ved det först opdagede Guldhorn er Worms Afbildning (sammenholdt med Correcturbladet til Lahdes Kobberstik i den Müllerske Afhandling) lagt til Grund; ved det senere de ovenomtalte Afbildninger af Paulli og Krysing. Malerierne af begge Guldhorn i Mögeltönder-Kirke (Danske Atlas V, S. 668), et Malerie af Guldhornet fra 1639 i Kunstmuseet, og de paa Rosenborg opbevarede Pergamentstegninger ere i antiqvarisk Henseende uden Værd og Betydning og have derfor ikke kunnet yde nogen Veiledning eller Vink til Berigtigelse af de ældre Forestillinger.

RUSSERNES SAMMENSTÖD OG FORBINDELSER MED DET ÖSTROMERSKE RIGE INDTIL VLADIMIR DEN STORES OVERGANG TIL CHRISTENDOMMEN (988), AF P. SEJDELIN.

Nærværende Afhandling kan betragtes som et Supplement til det af C. C. Rafn fra Oldskrift-Selskabet udgivne Værk „Antiquités Russes d'après les monuments historiques des Islandais et des anciens Scandinaves", uagtet den er udarbejdet forinden dette Værks Udgivelse og uden Hensyn til samme; den er nemlig fremkaldt ved Universitetets historiske Prisopgave for Aaret 1849, og blev anset værdig til Prisen. Senere har jeg paa ny gjennemgaaet den, under Benyttelse af de nyere Skrifter, hvoraf jeg kunde vente noget Udbytte, og hvortil jeg havde Adgang, og jeg haaber, at den har vundet endel derved. Dog beklager jeg, at jeg ved Sproget har været udelukket fra den russiske nationale Litteratur, forsaavidt den ikke ved Oversættelser var mig tilgjængelig, og fremfor alt, at jeg ikke i Grundsproget har kunnet benytte de russiske Annaler, der ved den russiske Regjerings fortjenstlige Understöttelse nu udgives efter de forskjellige Recensioner, hvori de findes i Haandskrifterne. — Da denne Afhandling angaaer en Nation, som söger sin Oprindelse i Skandinavien, og paa den Tid, Talen her er om, endnu tildels bevarede sit skandinaviske Præg, hvorfor jeg heller ikke har kunnet undgaa undertiden at beröre dens Forhold til Norden, haaber jeg, at den ikke vil være uden al Interesse for dette Tidsskrifts Læsere.

Den uhyre Stat, som nu indtager hele den östlige Del af Europa og den nordlige af Asien, har behövet mange Aarhundreder, forinden den gjennem mangfoldige Omvexlinger naaede den Udstrækning og den Magt, som den i vore Dage besidder, og som gjör den til en af de betydeligste Stater i Verden. Ligesom i Vesten den romerske Stat fra en ringe Begyndelse udviklede sig til en Magtfylde, der indtog næsten hele den dengang bekjendte Verden, saaledes var det en lille Skare nordiske Fribyttere, der i det niende Aarhundrede lagde Grunden til det russiske Rige, som för den Tid end ikke af Navn var bekjendt, men allerede ved sin tidligste Fremtræden var istand til at gjöre sig frygtet saavel for de övrige Naboer, som for den Levning af det romerske Monarchi, der endnu bestod med en ikke ubetydelig Magt paa begge Sider af Bosporos, men ved en stedse tiltagende Fordærvelse af Sæderne allerede længe havde begyndt at gaa den sikre Undergang imöde. Da det nu er de Forhold, som fandt Sted mellem disse tvende Lande, der skulle være Gjenstand for denne Betragtning, ville vi kaste et kort Blik paa deres indre Stilling ved det Tidspunkt, da det russiske Navn först blev Grækerne bekjendt.

Angaaende den uhyre Landstrækning, som nu bærer Navn af Rusland, have vi för det niende Aarhundrede kun meget sparsomme Efterretninger, naar man undtager det sydlige Kystströg langs med det sorte og asovske Hav og Egnene mellem det kaspiske og sorte Hav. Disse Egne vare nemlig tidlig blevne besatte med græske Kolonier; Græker havde blandet sig med de indfödte Nationer, og halv græske Riger havde dannet sig. Den levende Forbindelse, som vedligeholdt sig med Moderstæderne, bragte Efterretninger om disse Egne, hvoraf Fragmenter have bevaret sig til vore Tider. Da Grækenland tabte sig i Rom, ophörte Forbindelsen og med den vor Kundskab om hine

Egne, og der behövedes en Bevægelse som den store Folkevandring, der for Störstedelen foregik igjennem det sydlige Rusland, for at lede Opmærksomheden did. Alaner, Goter, Hunner, Bulgarer, Avarer trængte efterhaanden ind i dette Landströg og bekjæmpede hinanden, for efter en kort Besiddelse at strömme ud over de rigere Lande mod Vesten, og i det niende Aarhundrede fandtes kun faa Levninger af disse barbariske Folkefærd i den sydvestlige Del af det nuværende Rusland, medens enkelte Stammer af dem fra deres daværende Boliger i det nuværende Ungarn og Donaulandene bleve farlige Naboer for Russerne. Derimod vedligeholdt en anden Nation, Chazarerne, endnu paa den Tid en betydelig Magt i Egnene ved Don og det asovske Hav. De vare som de övrige nævnte Folkefærd indvandrede fra Asien og havde allerede i 4de Aarhundrede sat sig fast i Stepperne mellem Volga og Don; först afhængige af Hunnerne, siden af Bulgarerne, opnaaede de efterhaanden en saadan Selvstændighed og udviklede en saa stor Magt, at de byzantinske Kejsere sögte Forbund med dem, toge i betrængte Öjeblikke deres Tilflugt til dem og betænkte sig ikke paa at besvogre sig med deres Chaganer eller Herskere; imedens de paa den anden Side ikke kunde hindre, at de bemægtigede sig en stor Del af den græske Koloni Cherson, der endnu stod i et svagt Afhængigheds Forhold til det byzantinske Kejserrige. Men ogsaa til enkelte af de Folkeslag, som snart efter Varægernes Ankomst bleve afhængige af Russerne, strakte deres Magt sig; thi vi vide, at Polænerne, Sievererne og Vætitscherne ydede dem Tribut[1]. Det var naturligt, at et fjendtligt Forhold snart maatte opstaa mellem de krigerske Varæger, som snart under Navn af Russer beherskede vidtstrakte Lande, og

[1]) Nestor, ausgegeb. und übersetzt von A. L. v. Schlözer. II, p. 154.

deres ikke mindre krigerske Naboer Chazarerne, og dette vedblev, indtil ogsaa Chazarien blev russisk Provinds.

Men den Landstrækning, som i dette Tidsrum nærmest blev Sædet for det russiske Navn, de store skovrige Sletter Norden for det sorte Havs Kystlande lige til den finske Bugt og endnu nordligere Egne, beboedes af en Mængde indbyrdes, som det synes, uafhængige Folkeslag, der hörte til tvende forskjellige Stammer, af hvilke den *finniske* boede mod Nord, den *slaviske* mod Syd; og maaske kunne vi tilföje som en tredie Stamme de *lettiske* Folkeslag, der boede i Vesten ved Östersöens Bredder. Disse stode dog i den nærmest paafölgende Tid i mindre Afhængighed af Russerne.

Det ligger ikke i vor Hensigt at undersöge, naar disse Folkeslag toge Bolig i de Egne, hvor vi finde dem i det niende og tiende Aarhundrede. Kun ville vi bemærke, at de finniske Nationer allerede længe synes at have staaet i snart fredelig snart fjendtlig Forbindelse med de skandinaviske Riger, hvorved den Begivenhed, hvorved nordiske Krigere vandt Herredömme i Rusland, paa en vis Maade forberededes; og at de slaviske Stammer först fra det sjette Aarhundrede af bleve Byzantinerne bekjendte, idet de trængte ind i det östromerske Rige, udbredte sig fra Dakien over Illyrien, Thrakien, Makedonien, ja selv til Peloponnesos og afholdtes kun med Möje fra Rigets Hovedstad. I de fölgende Aarhundreder finde vi Slaver omspredte overalt i Grækenland, snart i större organiserede Riger f. Ex. i Illyrien, Kroatien, snart i mindre Samfund, snart i fjendtligt snart i fredeligt Forhold til de byzantinske Kejsere, til hvis Hære Slaverne afgave en Mængde Hjælpetropper, ved hvis Hjælp de sögte at bekjæmpe andre indtrængende barbariske Horder, af hvilke især Bulgarerne, ogsaa et slavisk Folkefærd, bleve dem farlige. Skjöndt vore Kilder intet berette om disse Slavers Forbindelse med

de beslægtede Stammer, som bleve boende i det nuværende Rusland, saa er det dog ingenlunde usandsynligt, at en saadan kan have vedligeholdt sig og bidraget til at henlede Russernes Opmærksomhed paa det rige Konstantinopel som et tilsyneladende let Bytte.

De gamle russiske Annaler berette os Navnene paa de slaviske, lettiske og finniske Folkestammer, som ved Varægernes Ankomst beboede Rusland og Tid efter anden gik ind under det russiske Navn. Vi gjenfinde en Del af de slaviske Folkefærd hos de byzantinske Skribenter, og da dette hentyder paa en temmelig udbredt Forbindelse, skulle vi her fremhæve de vigtigste blandt dem med Angivelse af deres Boliger, uden dog at indlade os paa nogen nöjagtigere Undersögelse, der ligger udenfor denne Afhandlings Formaal.

Först nævne vi da de egentlig saakaldte Slaver[1] omkring Novgorod, hvis Begrundelse Annalisterne henlægge til kort efter Christi Födsel, hvilket i det mindste hentyder paa dets Ælde; dette var det förste faste Punkt, hvorfra Varægerne udbredte sig og Byzantinerne kjende det som Udgangspunktet for de russiske Skarer, der i fredelig eller fjendtlig Hensigt sögte til Konstantinopel[2]. Noget sydligere ved Polotas Udlöb i Dyna boede Polotschanerne[3], og östlig for disse, omkring Dynas, Volgas og Dnieprs Kilder i Egnen omkring Smolensk[4] vare Krivitscherne[5]. Sydligere

---

[1]) Nestor ved A. L. v. Schlözer II, p. 106. — [2]) Const. Porphyr. de adm. imp. cap. 9, hvor Byen kaldes Νεμογάρδα. — [3]) Nestor II, p. 84, 106. — [4]) Μιλινίσκα hos Const. Porph. de adm. imp. c. 9. — [5]) Nestor II, p. 106. Κριβηταιηνοί og Κριβῖτζαι hos Const. Porph. de adm. imp. c. 9. Dette Navn er endnu bevaret hos Letterne som Benævnelse paa Russerne i Almindelighed. De kalde nemlig en Russer Kreews, og i Flertallet Kreewy. E. Kunik die Beruf. der Rodsen. I. Abth. p. 160.

i Statholderskabet Minsk boede Dregovitscherne[1], og Östen for disse omkring Mohilev Radimitscherne[2], og endnu östligere ved Kaluga og Tula Vætitscherne[3]. Længere mod Syd i de volhyniske Skove boede Drevlænerne[4], og omkring Kiev[5] Polænerne[6], som dog snart efter Varægernes Erobring af Kiev tabte deres Navn. Naboer til Polænerne, Öst for Dniepr vare Sievererne[7]. Andre Stammer vare Bugierne[8] og Dulieberne[9] ved Bug Floden, Lutitscherne og Tivertzerne[10] sydligere henad mod Dniestrs og Donaus Udlöb, og Chorvaterne[11] vestlig ved de karpatiske Bjerge. Alle disse slaviske Folkeslag nævne de russiske Annaler os, og nogle af dem gjenfinde vi hos de byzantinske Skribenter, der paa den anden Side omtale enkelte slaviske Folk som Lenzanenerne[12], Berbianerne[13], Ultinerne[14], som vi forgjæves söge hos de indfödte Annalister[15].

Ogsaa den finniske og den lettiske Stamme, som beboede de nordligere Lande samt Egnene omkring Östersöen, delte sig i mange forskjellige Nationer, hvis Navne hos Annalisterne ere os bevarede og som tildels endnu gjenfindes i Landet selv. Om vi nu end ikke ville nægte, at enkelte af disse Folkeslag have forenet sig med de

---

[1]) Nestor II, p. 84, 106. Δρουγουβίται hos Const. Porph. ibd. c. 9. — [2]) Nestor II, p. 122. — [3]) Nestor II, p. 122. — [4]) Nestor II, p. 84, 106, 122. Δερβλενίνοι hos Const. Porph. de adm. imp. c. 37. — [5]) Κιοάβα, Κιόβα hos Const. Porph. de adm. imp. c. 9. — [6]) Nestor II, p. 84, 106, 121. — [7]) Nestor II, p. 86, 106. — [8]) Nestor II, p. 106, 122. — [9]) Nestor II, p. 116, 122. — [10]) Nestor II, p. 122. — [11]) Nestor II, p. 122. — [12]) Λενζανῆνοι, Const. Porph. de adm. imp. c. 9. Λενζενίνοι, ibid. c. 37. — [13]) Βερβιάνοι, Const. Porph. de adm. imp. c. 9. — [14]) Οὐλτίνοι, Const. Porph. de adm. imp. c. 37. — [15]) Karamsin, Gesch. d. russ. Reichs, I Th. p. 239 vil dog finde dem i Volhynien om Lutzk, i Tivertzerne og Lutitscherne. Saml. E. Kunik, die Berufung der Rodsen, I. Abth. p. 28.

russiske Slaver paa deres Handels- eller Krigstog til Egnene ved Bosporos, saa var deres Fremtræden paa denne Kant dog af mindre Betydenhed, hvorimod vi med Sikkerhed vide, at en levende Forbindelse fandt Sted mellem dem og de skandinaviske Folk, ligesom det og synes, at Nordboer eller maaske Levningerne af de fra Ruslands sydligere Egne tilbagetrængte med Nordboerne beslægtede gotiske Folk allerede tidlig have sat sig fast iblandt dem og grundlagt mindre Riger[1]. Det bliver os derfor af mindre Vigtighed, navnlig at fremhæve disse Folkefærd[2] og skulle her kun bemærke, at Tschuderne eller Finnerne stode i meget nöje Forbindelse med de novgorodske Slaver og have maaske tildels i Fælledskab med disse beboet Novgorod, ligesom Annalerne berette, at de i Forening indkaldte de 3 varægiske Brödre som grundede det russiske Rige[3].

Forinden vi forlade Ruslands Beboere, maa vi endnu kaste et Blik paa deres Forfatning og sædelige Charakter, hvorved det da især ere Slaverne, som vi henvende Opmærksomheden paa. Foruden de russiske Annalister kunne vi her beraabe os paa de byzantinske Skribenter, som vel nærmest havde de i det östromerske Rige boende Slaver for Öje, men dog ogsaa toge Hensyn til en Tid, der ligger bag ved deres Overgang over Donau. De sige, at de slaviske Folk, hinanden lige i Sæder og Charakter, elskede Friheden og taalte ikke let Andres Herredömme, især da

---

[1]) Flere nordiske Sagn tyde paa en national Forbindelse mellem disse Egne og Skandinavien; saaledes siges Sigurd Ring at stamme fra en Konge i Garderige; hans Fader Randver var gift med en norsk Kongedatter, og Randver var en Sön af Kong Radbard og Aud, Ivar Vidfadmes Datter, der efter sin förste Mand, den sjællandske Kong Röreks Drab, var flygtet til Garderige. — [2]) De findes nöjere opregnede af Schlözer i Nestor II, p. 39 ff. Karamsin 1 Th. p. 30 ff. jfr. p. 245 ff. Strahl, Gesch. des russ. Staates p. 34 ff. — [3]) Nestor II, p. 177.

de boede hinsides Donau[1]. De vare talrige, haardföre, udholdt med Lethed Hede, Kulde, Regn, Mangel paa Klæder og andre Fornödenheder. De vare gjæstfri; naar fredelige og venlige Fremmede kom til dem, viste de sig ogsaa saaledes imod dem og sörgede for, at de ikke bleve krænkede; skete det dog, hævnede de det, og ansaa denne Hævn for en hellig Pligt. De Fangne holdt de i Slaveri kun til en forud bestemt Tid, efter hvilken det stod dem frit, enten at drage hjem, eller blive blandt dem som fri Mænd. Kvinderne vare meget kydske, og mange af dem dræbte sig selv efter Mandens Död. De vare meget maadeholdne, afskyede Agerdyrkning, men levede paa nomadisk Vis, og foretrak Lidet med Frihed for Meget med Besværlighed. Som Vaaben brugte de Kastespyd, store Skjolde, Buer og forgiftede Pile. De opholdt sig helst i Skove og paa vanskelig tilgjængelige Steder[2]. Naar vi sammenligne de russiske Annalisters Beretninger med denne Skildring, hvori den græske Forfatter i Modsætning til den overhaandtagende Ryggeslöshed blandt Grækerne udentvivl har betragtet disse Naturmennesker fra den lyseste Side, saa finde vi den for en ikke ringe Del bekræftet; dette gjælder navnlig om Polænerne, som Annalisterne, der levede iblandt dem, fremhæve med Roes for deres Sædelighed, medens hos en Del af de övrige Folkeslag den vildere Charakter træder frem. De enkelte Nationer levede efter

---

[1]) Μάλιστα ὅτε πέραν τοῦ Δανουβίου κατῴκουν ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ, Leo Philos. Tact. p. 805. (Meursius). Allerede Prokopios omtaler Slavernes demokratiske Regjeringsform; de bello Goth. lib. 3. cap. 14. p. 334. ed. Bonn. — [2]) Leo Philos. Tact. ed. Meursius p. 805 fg. jfr. p. 804; Const. Porph. Tact. ed. Meursius p. 1392. (Dette sidste Skrift er ikke meget andet end en Omskrivning af det förstnævnte, med hvilket som oftest det stemmer overens i de mindste Enkeltheder, saa at endog Udtryk som „vor Feltherre", „vor Fader Basileios" uden Betænkning gjentages).

deres Beretning særskilt under deres egen Regjering[1], hvorved vi imidlertid vel maa tænke os en patriarchalsk Regjeringsform, hvorefter de Ældste traadte sammen til Afgjörelse af almindelige Anliggender, saaledes som Zupanerne hos de slaviske Folkeslag, der nedsatte sig i Dalmatien, hvorom Byzantinerne berette[2]. Deres Tapperhed, som Grækerne lærte saavel at kjende hos de beslægtede Stammer, der oversvömmede det östromerske Rige, finde vi mange Exempler paa dels i de indre Stammefejder, dels i deres Forsvar mod Varægerne, skjöndt den ofte udartede til en vild Grumhed og Hævnelyst. Nogle af disse Folkeslag, som Polænerne[3], levede i ordentligt Ægteskab, men Hustruen, som de kjöbte, var vel ikke stort mere end Slavinde; andre, som Drevlænerne[4], levede uden Ægteskab med de Kvinder, som de rövede, eller, som Radimitscherne, Vætitscherne og Sievererne[5], vare hengivne til Flerkoneri. Nestor roser Polænerne for deres blidere Charakter, der lagde sig for Dagen ved Ærefrygt for Forældrene, medens han fremhæver Drevlænernes, Radimitschernes, Vætitschernes og Siev-erernes raa Sæder og Levemaade, idet de som vilde Dyr levede i Skovene ved uren Næring og uden Ærbödighed for Forældrene; dog viste de deres Afdöde stor Hæder, da de ved disses Opbrændelse anstillede festlige Lege, og samlede deres Aske i en Urne, der hensattes paa en Söjle ved den alfare Vej[6]. Skjöndt vi hos de russiske Slaver for en Del finde Tilböjelighed til Ophold i Skove og paa vanskeligt tilgjængelige Steder[7], saa finde vi dog tidligt omtalt Byer af större Omfang hos dem, som Novgorod og Kiev, og det er höjst

---

[1]) Nestor II, p. 106. — [2]) Const. Porph. de adm. imp. c. 29 (ζουπάνοι γέροντες). — [3]) Nestor II, p. 125. — [4]) Nestor II, p. 125. [5]) Nestor II, p. 126. — [6]) Nestor II, p. 125—126. — [7]) Saaledes Drevierne, Nestor II, p. 84.

sandsynligt, at den store Mængde Stæder, som snart efter Varægernes Ankomst nævnes rundt omkring[1], længe forud have blomstret og bidraget til en mere levende Forbindelse mellem Stammerne indbyrdes. Vi have set, at Byzantinerne prise den gjæstfri Modtagelse, som Fremmede fandt hos Slaverne; at disse Fremmede fornemmeligt have været Handelsmænd, er mere end sandsynligt, og skjöndt vi ikke for denne Tid have udtrykkelige Vidnesbyrd om de russiske Slavers Handel og Handelsforbindelser med Grækerne[2], saa er det dog rimeligt, at græske Kjöbmænd have fundet Vejen til disse Egne, ligesom og at slaviske ikke have været ubekjendte med Vejen til Konstantinopel. Herpaa tyde ikke blot den sandsynlige Forbindelse, som vi formode har vedvaret med de beslægtede Stammer i det östromerske Rige, men ogsaa de fabelagtige Sagn, som Nestor beretter om et Tog, som Kij, Kievs foregivne Begrunder, skal have foretaget til Konstantinopel[3], og endnu mere den korte Tid forinden, og den Lethed, hvormed Varægerne, efter at have sat sig fast i Rusland, fandt Vejen ad Dniepr over det sorte Hav til Bosporos.

---

[1]) Foruden de allerede ovenfor nævnte Byer Novgorod, Smolensk og Kiev omtaler Konst. Porph. endnu Liubetsch (Τελιούτζα), Tschernigov (Τζερνιγώγα) Vyschgorod (Βουσεγραδέ), Vititschev (Βιτετζέβη); de adm. imp. c. 9. — [2]) At saadanne have fundet Sted med Nordboerne, skjöndt sjældnere direkte, men hyppig indirekte dels over de östersöiske finniske Lande, dels ved Skandinavernes Bjarmelandsrejser, hvorved Novgorod og Ladoga vare vigtige Handelspladser, er höjst sandsynligt. N. M. Petersens gammelnordiske Geografi, p. 66, 69, 113, 117 o. fl. St. — [3]) Nestor II, p. 101. At den hele Historie om de 3 Brödre Kij, Sczek og Choriv kun er en etymologisk Fabel, hvortil man finder Sidestykker i næsten alle Folks Oldhistorie, er almindelig anerkjendt. Karamsin I, p. 29. Schlözer i Nestor II, p. 102 er dog endnu tilböjelig til at antage et historisk Grundlag.

Vi ville nu ogsaa kaste et Blik paa det Rige, hvis Forhold til Russerne er Gjenstanden for disse Linier. Allerede paa den Tid da det romerske Rige sondrede sig i tvende adskilte Dele, var forlængst den gamle romerske Kraft forsvunden, og havde givet Plads for en forkjælet Aand og en Svaghed, som just nu viste sig i sit fulde Lys, da barbariske Nationer strömmede ind over dets Grændser. Det vestlige Rige bukkede inden föje Tid under for den indbrydende raa Magt; det östlige vedligeholdt sig vel meget længere, men det var mere ved en svag Eftergivenhed for Barbarernes Fordringer og ved en klog Politik, der vendte de forskjellige Stammers Vaaben mod hinanden, at et saadant Resultat blev muligt. Og dog hensvandt Staten mere og mere, den ene Provinds tabtes efter den anden, indtil den, indskrænket til Konstantinopel alene, omsider aldeles tilintetgjordes af de sejrende Tyrker. Vel fremstod nu og da en tapper Feltherre, en duelig Statsmand, en forstandig Kejser, der ved klog Benyttelse af de levnede Kræfter for en Tid bragte Staten til en vis Anseelse, men det var kun for Öjeblikket, og Undergangen blev kun derved udsat. — Efter i de foregaaende Aarhundreder vexelvis at være angrebet af Goter, Hunner, Slaver, Bulgarer, Avarer og Sarakener, var det östromerske Rige i det 9de Aarhundrede indskrænket til det egentlige Lille-Asien med enkelte Dele af Armenien og Mesopotamien, det egentlige Grækenland, Poloponnesos, samt Makedonien og tildels Thrakien, ligesom det endnu besad et svagt Overherredömme over enkelte Dele af Nedre-Italien og Sicilien samt over en Del af den tauriske Halvö[1]. Sarakenerne havde bemægtiget sig de afrikanske Provindser, Ægypten

[1]) Konst. Porph. giver i sit Skrift de thematibus en Udsigt over det östromerske Riges Omfang paa hans Tid. De asiatiske Provindser vare inddelte i 17 themata, og de europæiske i 12; dog var den virkelige Besiddelse af flere af dem meget usikker.

og Syrien og trængte stedse videre og videre frem i Lille-Asien, de erobrede Kypros og Kreta, besatte for endel Sicilien og anfaldt idelig de græske Kyster og Nedre-Italien. I Norden havde Slaverne bemægtiget sig Dakien, slaviske Riger vare grundlagte i Illyrien, Dalmatien og Servien; Bulgarerne havde sat sig fast i Moesien og udbredte sig under næsten uafbrudt Kamp over Thrakien. Imidlertid svækkedes Riget i sit Indre ved idelige indbyrdes Stridigheder og Oprör, der begunstigedes ved de modbydeligste Uenigheder i de kejserlige Familier, der endog gik saavidt, at vi ved Overgangen til dette Aarhundrede se en Moder lemlæste sin Sön og sin Kejser, og ikke mindre ved de Religionsstridigheder, der förtes med en Skaanselslöshed, der vel kan sættes i Sammenligning med den romerske Kirkes oprörende Grusomhed under de senere Religionsforfölgelser i Vesten.

Under disse Omstændigheder aflöste Dynastierne hurtig hinanden paa Tronen, men dette havde dog den lykkelige Fölge, at tapre og kloge Feltherrer nu og da opkastede sig til Kejsere, der nogenlunde formaaede at sætte Skranker for Barbarernes voldsomme Fremtrængen. Den förste Halvdel af det 9de Aarhundrede hengik saaledes under idelig indre og ydre Kamp. Denne förtes næsten uafbrudt uheldigt mod Sarakenerne, der gjorde store Fremskridt i Lille-Asien og erobrede Kreta og Sicilien; med mere afvexlende Held förtes Striden med Bulgarerne, som det lykkedes Kejserne Nikephoros og Leon Armenios at besejre, uden at dog derved nogen varig Fred kom istand, skjöndt vi finde dem som Romernes Bundsforvandte i den Kamp, som Michael den Stammende maatte udholde mod Opröreren Thomas, en tapper Feltherre af slavisk Herkomst [1], der under stor Fremgang havde opkastet sig til Kejser i Asien

---

[1]) Theoph. continuat. ed. Combefis, p. 32.

og angreb Michael i Konstantinopel selv. Imedens disse og andre ydre Fjender gave Staten nok at tage vare, vedbleve Religionsstridighederne med deres fulde Hæftighed i dette halve Aarhundrede og det orthodoxe Parti maatte lide de voldsomste Forfölgelser af de billedstormende Kejsere, som regjerede i næsten hele dette Tidsrum. Ved Kejser Theophilos's Död (842) foregik en Vending i denne Tingenes Tilstand; hans Sön Michael var ved sin Tronbestigelse kun 3 Aar gammel og Moderen Theodora förte en Tidlang Regentskabet. Denne lagde nu strax sin Iver for Billeddyrkelsen, som hun i Mandens levende Live havde maattet undertrykke, klarligen for Dagen, i det hun tilfulde gjengjældte den Undertrykkelse og Forfölgelse, som det orthodoxe Parti i de sidste halvhundrede Aar havde været Gjenstand for, og Billedstormerne bleve ved denne Lejlighed saa aldeles underkuede, at de fra den Tid aldrig formaaede at rejse Hovedet. Imedens man saaledes udviste en blodig Iver for hvad man ansaa for Christendommens Renhed, forfaldt Sædeligheden i en umaadelig Grad; men en ydre Kultur vedligeholdtes omhyggelig, og den aandelige Dannelse, skjöndt i virkeligt Forfald og ved de spidsfindigste Religionskjævlerier ledet paa Afveje, bevarede Grækerne endnu en moralsk Overlegenhed over de barbariske Folkeslag, som de traadte i Beröring med, medens den blandt dem selv tjente som Kaabe for en Usædelighed, hvorom vi næppe kunne gjöre os nogen Ide. Denne ydre Politur fremtræder intet Sted klarere end ved Hoffet og ved Gudsdyrkelsen, hvor der herskede en Glands og et Ceremoniel, der i höj Grad var skikket til at blænde ikke blot den menige Mand, men endnu mere de raa Barbarer, for hvem det med al mulig Ostentation stilledes til Skue[1].

---

[1]) Om Hof-Ceremoniellet i sine mindste Details faa vi et klart Billede i det vidtlöftige Skrift af Konst. Porphyrog. „de ceremoniis

Det var derfor i Regenternes Interesse at vedligeholde Sands for Videnskab og Kunst, og vi finde ogsaa, at enkelte Kejsere i dette Tidsrum og navnlig Theophilos gjorde Meget i denne Retning; især Bygningskunsten fremmede han, og en stor Mængde Kirker og offentlige Bygninger opförtes under hans Regjering (829—842). Videnskaberne derimod, skjöndt de vedbleve at dyrkes og fremmedes af Herskerne, vare i et virkeligt Forfald, da en egentlig videnskabelig Aand manglede; man kastede sig især over de religiöse Dogmer, og Christendommen indvikledes i et Væv af Sophisteri, der var til yderste Skade for dens egentlige Væsen og tilbagetrængte den Virkning paa den moralske Fölelse, som den ellers vilde have formaaet at udöve. Intolerance og Religionsforfölgelse var Tidens Særkjende, som vi finde fast paa hver Side af den Tids Aarböger. Iver for Christendommen forenede sig derfor med politiske Grunde til at bestræbe sig for dennes Udbredelse blandt de barbariske Nationer, og det lykkedes efterhaanden at vinde de slaviske Folkeslag for den, medens den paa samme Tid i Syd og Öst mistede det allerede opnaaede Fodfæste ved Muhamedanernes ikke mindre intolerante Fremtrængen.

Vi vende os nu til Slaverne i Rusland, hvor imidlertid en stor Forandring forberededes og iværksattes. Allerede de ældste nordiske mythiske Sagn tyde paa en Forbindelse mellem de skandinaviske Folk og det nuværende Rusland og hensætte deres oprindelige Hjem i Egnene ved Don og det asovske og sorte Hav[1]; senere i en noget mere historisk Tid omtale Sagnene hyppigt Tog, som fra Norden foretoges til Östersöens östlige Kyster mod de derboende

---

aulæ Byzantinæ", hvor der ogsaa findes Meget om Ceremonierne ved Gudstjenesten.

[1]) N. M. Petersens gammel-nordiske Geografi p. 166.

finniske og lettiske Folkeslag og dybere ind i Landet[1], ligesom ogsaa Handelsrejser til disse Egne oftere nævnes[2]. Det er endog rimeligt, at enkelte Nordboer kunne have fundet Vej gjennem Rusland til det byzantinske Rige[3].

I de russiske Annaler omtales deslige Tog förste Gang ved Aaret 859, da Nestor beretter, at Varægerne, der kom fra hinsides Havet, paalagde Finner eller Tschuder, Merier, Vesser, Slaver og Krivitscher Tribut[4], hvorfra disse Folkeslag imidlertid i fölgende Aar befriede sig ved at fordrive de fremmede Fribyttere[5]. Dernæst fortæller Nestor, hvorledes der snart opstode indre Tvistigheder blandt disse finniske og slaviske Folkeslag[6], hvorfor de forenede sig om at indkalde en fremmed Fyrste til deres Hersker[7]; de sendte derfor i Aaret 862 til Varæger-Russerne og tilböde dem Herredömmet[8], hvorpaa 3 Brödre Rurik, Sineus og Truvor med deres Slægter fulgte Kaldet, og nedsatte sig, Rurik i Novgorod, Sineus i Bielozero og Truvor i Isborsk[9].

---

[1]) Saaledes af Stærkodder, Frode den 7de, Regner Lodbrog; se N. M. Petersens gammel-nordiske Geografi p. 41, 44, 73. — [2]) Saadanne omtales af Saxo allerede för Harald Hildetands Tid; se N. M. Petersen l. c. p. 112. — [3]) Adam. Brem. de sit. Dan., hos Lindenbrog p. 58. Naar imidlertid Saxo oftere omtaler Tog af Nordboer til Hellespontus og mod Hellespontici, da har blandt flere N. M. Petersen vist, at herved i Almindelighed maa forstaaes Egnene om Dyna, om end Saxo undertiden har forblandet det med det virkelige Stræde af dette Navn, og undertiden i gotiske Sagn anvendt Benævnelsen paa Egnene ved palus Mæotis. Ogsaa Saxos Byzantium, hvormed han oversætter Asgaard, maa vi söge dels i selve Norden dels i det nuværende Rusland. N. M. Petersen l. c. p. 312 ff. — [4]) Nestor II, p. 154. Merier og Vesser vare ogsaa finniske Folk. De sidstnævnte findes ikke nævnte i Schlözers Oversættelse, men Schafarik (Slavische Alterth. II, p. 68) viser, at de bör tilföjes efter det Königsbergske Haandskrift af Nestor. — [5]) Nestor II, p. 168. — [6]) Nestor II, p. 168. — [7]) Nestor II, p. 171. — [8]) Nestor II, p. 176. — [9]) Nestor II, p. 189. Efter andre Haandskrifter (Nestor l. c., F. Kruse, chron. Nortmann. p. 276)

Af disse erholdt Rusland sit Navn[1]. Efter 2 Aar döde Sineus og Truvor, hvorpaa Rurik erholdt Eneherredömmet, og han fordelte Stæderne til sine Mænd[2]. Denne Nestors Beretning er vor eneste Kilde for vor Kundskab om denne vigtige og fölgerige Begivenhed; og at den i sit Væsen er sand, er der ikke tilstrækkelig Grund til at nægte[3], uden for saavidt, at det synes temmeligt tvivlsomt, om virkelig hele denne Okkupation er gaaet saa fredeligt af, som det af ovenfor Anförte skulde synes. Dog denne Sag vedkommer os mindre; vigtigere for os er at bestemme det Folkeslags Herkomst, som her förste Gang træder frem paa Historiens Skueplads og skulde spille den vigtigste Rolle i de Begivenheder, vi have taget os for at skildre. At Varægerne i de russiske Kilder er en fælleds Benævnelse paa de skandinaviske Folk, fremgaaer dels af den hele Beskrivelse af Hidkaldelsen fra hinsides Havet, som Nestor selv benævner Varæger-Havet[4], og som ikke kan være andet end Östersöen[5], dels af Nestors egne Ord, i det

---

nedsatte Rurik sig i Ladoga, hvorimod Novgorod, hvor allerede tidligere endel Varæger synes at have taget Bolig, vedligeholdt en mere uafhængig Forfatning. Se J. Bjeläjews Anmeldelse af Pogodins Forelæsninger over den russiske Historie i Ermans Arch. für wissensch. Kunde von Russland, 6 B., Berlin 1848 p. 128, 130.

[1]) Nestor II, p. 193. — [2]) Nestor II, p. 208. — [3]) Imidlertid blive dog Nestors Tidsbestemmelser noget tvivlsomme, idet de paafölgende Begivenheder næsten synes at kræve et tidligere Tidspunkt for Ruriks Ankomst. Dette vilde endnu mere være Tilfældet, hvis det Tog til Konstantinopel, som vi henföre til 865, i Virkeligheden er udfört 860, hvorfor ikke uvægtige Grunde kunne anföres. Ogsaa Ph. Krug mener, skjöndt af andre Grunde, at det russiske Riges Stiftelse maa henföres til 852. Forschungen in der älteren Gesch. Ruslands. 1848. 1 Bd. p. 129. — [4]) Nestor II, p. 88. — [5]) Denne Benævnelse er iövrigt ikke ejendommelig for Nestor; den har gjennem flere Aarhundreder bevaret sig hos arabiske Skribenter, der oftere omtale Varenger-Havet og det ved dets Kyster boende Varenger-Folk, saaledes at der ikke kan være

han siger, at Varægerne bestaa foruden Varæger-Russerne af Sveje ɔ: Svenske, Urmani ɔ: Normanner, Angliane og Gote[1]. Hertil kommer, at de Nordboer, som ikke længe efter disse Begivenheder indtraadte i det Troppekorps, der under Navn af φοιδεράτοι udgjorde en saare vigtig Del af den kejserlige Hær i Konstantinopel[2], kaldtes med omtrent samme Navn Baranger[3], og i deres eget Hjem Væringer[4]. Desuden omtale flere Skribenter, dels byzantinske,

Tvivl om, at de derved forstaa Östersöen og de nordiske Folk, skjöndt deres Beretninger ere temmelig forvirrede. Disse Navne ere efterviste hos dem allerede i Slutningen af 10de Aarhundrede. Frähn, Ibn-Foszlan. St. Petersb. 1823. S. 177 ff. Charmoy, relation de Mas'oudy sur les anciens Slaves i Mém. de l'Académie de St. Petersb. 6ième série, Tom. 2. 1834. p. 396.

[1]) Nestor II, p. 175. — [2]) Den förste Begyndelse til dette Korps söger man allerede i 3die Aarhundrede, da Goter under Kejser Philippus Arabs's Regjering som Foederati toge Tjeneste i den romerske Arme. Jornandes de rebus Gothorum ed. C. Peutinger. 1515. fol. Bij vers. — [3]) Βάραγγοι ofte hos Anna Komnena. Hvorvidt de ere de samme som οἱ Φάργανοι, der af Konst. Porphyr. oftere nævnes, sædvanlig i Forbindelse med οἱ Χάζαροι, blandt Kejserens Livvagt (f. Ex. de cerem. aul. Byz. l. 2, c. 15. Tom. I p. 576, Niebr.; c. 49, p. 692; c. 52, p. 740, 749), og som hidtil almindelig er antaget, har Kunik sögt at gjöre tvivlsomt, i det han af vægtige, skjöndt ikke afgjörende Grunde antager dem for at henhöre til Tyrkernes udbredte Folkestamme. Krugs Forschungen, 2 Th. p. 770. Cfr. J. P. G. Ewers, vom Ursprunge des russischen Staats. 1808, p. 17. — [4]) Med Hensyn til Oprindelsen til denne Benævnelse har N. M. Petersen (gl. nordisk Geografi p. 78) blandt de Lærdes mange forskjellige Meninger alene troet at to kunne komme i Betragtning, hvorefter man enten kunde anse den for en nordisk Oversættelse af Navnet Foederati, hvorved da det angelsaxiske *være*, Forbund, maatte afgive Etymologien, eller man kunde antage den for identisk med Navnet Franker, hvilket han dog anser for mindre sandsynligt, da de byzantinske Skribenter udtrykkelig skjelne mellem Baranger og Franker. — F. Kruse troer at finde dette Navn allerede hos Ptolemaios, der (l. 2, c. 11) paa Öen Σκάνδεια omtaler et Folk Φιραῖσοι; han mener, at dette Navn har udbredt sig blandt de

dels frankiske, som endnu saa Russerne förend deres fuldkomne Sammensmeltning med Slaverne, deres nordiske eller i det mindste ikke-slaviske Herkomst[1]. Endelig vare Person-Navnene, som denne fra nu af i Rusland herskende Stamme förte, og det Sprog, som de talte, aabenbart nordiske. Af Navne finde vi en ikke ubetydelig Del omtalte ikke blot paa Fyrsterne selv, men ogsaa paa de mere ansete Hövdinge; især ere de Traktater, som afsluttedes mellem de russiske Herskere Oleg og Igor og de græske Kejsere, rige paa slige Navne. Naar vi betragte alle disse, saa ere der vel mange, som vi ikke gjenkjende, eller som kun ved Kunstleri lade sig overföre paa bekjendte nordiske

---

gotiske Nationer, som vi i den store Folkevandrings Periode finde i Rusland, og at det derefter har vedligeholdt sig hos de Goter, der bleve de romerske Kejseres Bundsforvandte eller Foederati. Om Russernes ældste Tilværelse i Rusland og Byzanz af F. Kruse i Annaler for nordisk Oldkyndighed 1844—45, p. 288 ff.

¹) Saal. Theoph. contin. p. 262 (Combef.) οἱ Ῥῶς, οἱ ἐκ γένους τῶν Φράγγων καθίστανται; ligeledes Symeon Logoth. p. 490 (Combef.). Liudprand, Bisp i Cremona, hvis Stedfader som Gesandt havde opholdt sig i Konstantinopel under Russernes Angreb 941, og været Vidne til en stor Mængde fangne Russers Henrettelse, nævner dem „Rusios, quos alio nomine Nordmannos vocamus"; Liudpr. Antopodos. lib. 1. hos Pertz, Sc. T. 3 p. 277; og lib. 5, p. 331. En Angivelse af de bertinske Annaler skulle vi strax omtale. Som et indirekte Vidnesbyrd kunne vi endnu anföre de arabiske Skribenter, og da især Ibn-Foszlan, der i Aaret 922 paa en Gesandtskabsrejse til Bulgarerne ved Volga traf en russisk Handelskaravane. Hans interessante Beskrivelse af disse Russers Sæder og Skikke förer ofte vore Tanker uvilkaarlig hen til vore hedenske Forfædre. Den er udgiven af C. M. Frähn i det nylig anförte Skrift. Det fortjener ogsaa at bemærkes, at Ahmed el Katib ved Aaret 229 (= 844) siger, at de Hedninger (ɔ: Normanner), som i nævnte Aar foretoge et stort Tog mod Sevilla, kaldtes Russer (el Rus). Frähn i Bulletin scientif. publié par l'Acad. imp. des sciences de St. Petersb. T. IV. 1838 Nr. 9-10. E. Kunik, die Berufung der Rodsen. 2. Abth. p. 285 ff.

Navne, men dette synes for en stor Del at bero paa Forskrivning ved de mange Afskrifter af Annalerne, eller paa Vanskeligheden, hvormed den slaviske Forfatter havde at kjæmpe for at opfatte og med kyrilliske Charakterer udtrykke den fremmede Lyd; men alligevel bliver der en stor Del tilbage, som med Lethed gjenkjendes, saaledes Rurik (Rörek), Sineus (Snio), Truvor (Trygve), Ingeld, Veremid (Vermund), Rulav (Rolf), Sfainde (Svend), Grim, Kary (Kaare), Gunnarev (Gunnar), Frudi (Frode), o. fl., og de övrige, med ganske enkelte Undtagelser, have aldeles intet slavisk Præg[1].

Hvad nu Sproget angaaer, da er der kun bevaret os faa Levninger af det Sprog, som de indvandrede Varæger betjente sig af, da deres ringe Antal, som det synes, snart nödte dem til at antage deres Undergivnes Sprog, der var grundforskjelligt fra deres eget og ikke let her, som andetsteds under lignende Forhold tillod en Sammenblanding[2]. Dog er det, som er blevet os bevaret, tilstrækkeligt til at overbevise os om dets Identitet, eller i det mindste nære Slægtskab med det gamle nordiske Sprog. Konstantinos Porphyrogennetos gjör udtrykkelig Forskjel mellem det russiske (Ρωσιστί) og det slaviske Sprog (Σκλαβινιστί) og anförer ved Beskrivelsen af Dnieprs Vandfalde saavel de russiske som de slaviske Benævnelser; saaledes benævnes et Fald paa Russisk Οὐλβορσί, det nordiske Holmfors, hvilket svarer til Konstantinos's Fortolkning τὸ νησίον τοῦ φραγμοῦ; et andet Γελανδρί, efter Konstantinos

[1]) Samlinger af russiske Navne findes i de omtalte Traktater hos Nestor III, p. 306 og IV, p. 48. Cfr. E. Kunik, die Berufung der Rodsen, 2 Abtheil. p. 107 ff. — [2]) Saaledes sammensmeltede det normanniske Sprog i England med det nærbeslægtede angelsaxiske; i Frankrig, Syd-Italien og paa Sicilien udviklede Sprogforholdene efter Normannernes Erobringer sig derimod ganske paa samme Maade som i Rusland.

ἦχος φραγμοῦ, det nordiske Gjallandi; et tredie Βαρουφόρος (der forklares: διότι μεγάλην λίμνην ἀποτελεῖ,) det nordiske Bárufors[1]. Ved det saaledes Anförte tro vi tilstrækkelig at have begrundet den ogsaa almindelig antagne Mening om Varægernes Ankomst fra det skandinaviske Norden, og vi skulle endnu kun tilföje et Par Ord om den Egn, hvorfra disse Folk udvandrede, og om det specielle Navn af Russer, som de förte, skjöndt denne Sag med Hensyn til vort egentlige Formaal er af mindre væsentlig Betydning. Vi skulle da först bemærke, at i vore egentlig nordiske Kilder aldrig findes en skandinavisk Folkestamme under dette Navn omtalt. Vi ere da henviste til fremmede og finde da strax Sporet i den Benævnelse, hvormed Finnerne, den Nation, ved hvis Medvirkning de kom til Rusland, nævne de Svenske, nemlig Ruotzi eller Ruotzolainen[2], og hvad er da rimeligere, end at de i Landet beholdt og selv antoge det Navn, hvorunder de alt længe der vare bekjendte? Vi have nemlig för bemærket at ikke alene Svenske, men Nordboer i Almindelighed jævnlig gjæstede de finniske Egne, dels som Vikinger, dels som Kjöbmænd, og vi have anset det som rimeligt, at der allerede tidligere her have været Smaastater, der synes at have haft Nationalitet tilfælleds med de skandinaviske Folk, hvad enten de have været Levninger af de gotiske Stammer, som i 4de og 5te Aarhundrede herskede i Rusland, og hvoraf Hovedmassen siden trængtes frem til det övrige

---

[1]) Const. Porph. de adm. imp. c. 9. Han nævner ialt 7 Vandfald under deres russiske og slaviske Benævnelser, med Tilföjelse af disses Betydning paa Græsk. Cfr. A. C. Lehrberg, Untersuchungen zur Erläuterung der älteren Geschichte Russlands. St. Petersb. 1816. S. 317 ff. E. Kunik, die Berufung der Rodsen, 2 Abth. p. 426. — [2]) Schlözer i Nestor II, p. 179. R. Keyser, om Nordmændenes Herkomst og Folkeslægtskab, i Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie, 6te B. 1839. S. 411.

Europa, eller ogsaa de ere grundede ved nordiske Udvandrere. I förste Tilfælde — som i nyere Tid er antaget og med megen Styrke forsvaret af de Forfattere, der antage, at Skandinavien er blevet befolket ved en gotisk Indvandring fra Rusland over Sverrig og Norge — har man gjenfundet dem i de gamle gotiske Roxolaner, der omtales af Jornandes ved Slutningen af 4de Aarhundrede i et Sagn, som vi gjenfinde i den ældre Edda; disse Roxolaner, som Jornandes hensætter i Egnene om Dniepr, maa derefter være trængte mod Nord, og man finder dem derfor ogsaa i 5te eller 6te Aarhundrede nævnte af Geografen fra Ravenna ved Oceanet, hvor de, mærkeligt nok, stilles ved Siden af Suarikerne, i hvilke vi maaske kunne kjende de Svenske. Om vi nu end ikke senere finde disse Roxolaner omtalte, saa kunne vel Levninger af dem have bevaret sig, og ved det Folkeslægtskab, som maa antages at have fundet Sted mellem dem og Skandinaverne, bliver det lettere at forstaa, hvorledes de indkaldte Varæger dels antoge Navn af Russer, dels i saa kort Tid gjorde saa store Fremskridt, idet de havde en indfödt Befolkning, som de optoge blandt sig, at holde sig til [1]. At imidlertid de Svenske allerede för Ruriks Tid ere blevne benævnte med Navn af Russer, derfor have vi et positivt Vidnesbyrd

---

[1]) Se fornemmelig R. Keysers og F. Kruses nylig anförte Afhandlinger; hvorimod denne Anskuelse er bleven stærkt angreben af Kunik i Bull. hist.-phil. de l'Acad. de St. Petersb. T. 7 (1850) p. 290 ff. Uholdbarheden af en ældre temmelig almindelig antagen Hypothes, (der imidlertid allerede 1754 blev bekjæmpet af J. Wieselgren, de orig. et nom. gentis Russorum, p. 17, men endnu 1844 forsvaredes af E. Kunik, die Berufung der Rodsen, 1 Abth. p. 163) hvorefter Russerne havde deres Navn fra Roslagen i Upland, er fuldstændig eftervist af P. A. Munch i hans Undersögelser angaaende Danmarks ethnographiske Forhold i de ældste Tider, i Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie. 1848. S. 261.

i de bertinske Annaler[1], som vi her nærmere skulle betragte, da dette tillige er det förste Tilfælde, hvor det russiske Navn omtales i Forbindelse med Östromerne. Forfatteren til disse Annaler beretter ved Aaret 839, at Kejser Theophilos med et Gesandtskab, som han havde skikket til Kejser Ludvig den Fromme, lod medfölge nogle Mænd, som sagde, at de og deres Folk kaldtes Rhos, og at de i venskabelig Hensigt vare sendte af deres Konge Chacanus[2]. Han bad Kejseren at skaffe dem Lejlighed til at vende tilbage til deres Hjem, da de ikke uden Fare kunde drage den Vej tilbage, hvorad de vare komne til Konstantinopel, formedelst de barbariske og vilde Nationer, som der boede. Ved nöjere Undersögelse fandt imidlertid Ludvig den Fromme, at de vare Svenske[3], og da han troede, at de snarere vare komne som Spioner end i fredelig Hensigt, ansaa han det for raadeligst, en Tidlang at holde dem tilbage, indtil det viste sig, om deres Angivende var sandt, hvorpaa han da vilde sende dem hjem, i modsat Fald vilde han overlade Theophilos at afgjöre, hvad der skulde ske. — I denne Beretning, om hvis Sanddruhed der ikke kan være nogen fornuftig Tvivl, finde vi Efterretning om et Folk under samme Benævnelse, hvorunder Russerne stedse fremtræde i de byzantinske Annaler (οἱ Ῥῶς), og det synes, at dets Hjem ikke var den östromerske Kejser rigtig bekjendt. Imidlertid fandt Ludvig den Fromme, at de vare Svenske, og vi kunne næppe tvivle herom, da deres Konges Navn Chacanus

---

[1]) Annal. Bertin. pars secunda auctore Prudentio Trecensi episc., hos Pertz, monum. Germ. Sc. T. 1. p. 434. — [2]) „misit cum iis quosdam, qui se, id est gentem suam, Rhos vocari dicebant, quos rex illorum, Chacanus vocabulo, ad se amicitiæ, sicut asserebant, causa direxerat." — [3]) „quorum adventus causam imperator diligentius investigans, comperit, eos gentis esse Sveonum."

uden Tvivl er det ægte nordiske Hákon[1]. Hvad den virkelige Hensigt med Rejsen har været, bliver vel altid uvist, men Nordboernes tidlige Hang til Rejser og Eventyr synes i alt Fald Forklaring nok. For os bliver det af Vigtighed, at de kaldtes Russer, og at allerede den Gang dette Folk fandt den Vej til Konstantinopel, som de kort efter med Hærmagt betraadte. Vi vende nu tilbage til Historiens Gang.

Rurik havde, som vi ovenfor saa, ved Brödrenes Död opnaaet Eneherredömmet i en ikke ubetydelig Landstrækning, som han ved yderligere Erobringer udvidede. Herved vandt han Lejlighed til at belönne sine Staldbrödre, i det han uddelte rige Len til dem, men rimelig bleve de ikke Alle tilfredsstillede, og blandt de derover Misfornöjede vare tvende Varæger, der med en lille Skare Nordboer besluttede paa egen Haand at söge Lykken. Disse, Askold og Dir ved Navn, satte Konstantinopel som deres Maal og droge med Ruriks Tilladelse mod Syd[2]. De fulgte Dnieprs Löb, droge forbi Smolensk, der var dem

[1]) Hvad imidlertid dette Navn angaaer, maa vi bemærke, at Grækerne brugte Ordet Χαγάνος som Tittel for Chazarernes, Avarernes og flere barbariske Nationers Herskere. Det er derfor ikke heller umuligt, at vi paa dette Sted kan have en Regenttittel og intet Navn (cfr. Ph. Krug, Forsch. in der älteren Gesch. Russlands, 1 Bd. p. 135). Det er i det mindste langt rimeligere, end paa Grund af dette Navn at gjöre de omtalte „Rhos" til Chazarer, en Hypothes som især bliver forsvaret af J. P. G. Ewers i hans Skrift: vom Ursprunge des russischen Staats. Riga 1808. Det fortjener iövrigt ogsaa at bemærkes, at der findes Spor til, at denne Tittel mulig ogsaa kan have været benyttet af de ældste Fyrster af Ruriks Huus. Navnlig kaldes Vladimir og hans Sön Jaroslav saaledes i den i Midten af 11te Aarhundrede forfattede og endnu bevarede Lovtale over Vladimir den Store, og et andet Spor findes i den saakaldte „Sang om Igors Hærtog mod Polowzerne" fra Slutningen af 12te Aarhundrede. E. Kunik, die Berufung der Rodsen, 2 Abth. p. 271, 276. — [2]) Nestor II, p. 212.

for mægtig til at vove et Forsög derimod, og ankom til Kiev. Denne Polænernes By, der, som vi forben have omtalt, var skatskyldig til Chazarerne[1], bemægtigede Brödrene sig, opkastede sig til Herrer over det omliggende Land og bekrigede som det synes med Held Drevlænerne og andre nærboende Folkeslag[2]. Imidlertid forberedede de sig paa at udföre deres tidligere Beslutning at hjemsöge Konstantinopel.

Her herskede siden 20de Januar 842[3] Theophilos's svage Sön Michael. Da han kun var 3 Aar gammel ved Faderens Död, förtes Regjeringen af Moderen, Paphlagonerinden Theodora, under Medvirkning af Eunuchen Theoktistos, dengang Λογοθέτης τοῦ δρόμου, Theodoras Farbroder Manuel, Magistros, og hendes Broder Bardas, Patrikios. Hun havde faaet Billeddyrkelsen indfört, og det var lykkedes at forberede Christendommens Indförelse blandt Bulgarerne ved deres Fyrste Bogoris's Daab, ved hvilken Lejlighed deres Gebet blev udvidet. En Udryddelseskrig mod Manichæerne opflammede Krigen med Sarakenerne, til hvem de toge deres Tilflugt, og denne förtes i en lang Aarrække i Almindelighed med Uheld for Romerne. Imidlertid lod Bardas's Ærgjerrighed sig ikke holde i Tömme; han lod Theoktistos dræbe og Manuel fjærne, hvorpaa Theodora maatte fratræde

---

¹) Som et Minde om Chazarernes Herredömme i Kiev kan anföres, at et Kvarter af denne By, som nævnes af Nestor ved Aaret 944 i Anledning af Besværgelsen af den Igorske Traktat, kaldes af ham den kosariske. Sml. E. Kunik, die Berufung der Rodsen, 2 Abth. S. 281. — ²) Nestor II, p. 213. — ³) κατὰ τὴν εἰκάδα τοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς τὸν βίον μετήλλαξεν, τῆς βασιλείας γενόμενος ἐγκρατὴς μῆνας τρεῖς ἐπὶ δώδεκα ἔτεσιν (om Theophilos i Theoph. cont. p. 86 Combef.). Da han efter samme Forfatter var kommen paa Thronen i Begyndelsen af Oktober, Indict. 8 (ɔ: 829), falder saaledes hans Dödsaar i 842. Hermed stemmer Genesios lib. 3 p. 51 og 76 (ed. Bonn.)

Regieringen (855)[1], og kort efter begive sig i Kloster. Först under Navn af Kuropalates, siden som Cæsar styrede nu Bardas ene Riget, medens den unge Michael hengav sig ganske til Laster og Udsvævelser. Dog tog han personlig Del i Krigene mod Sarakenerne, og var just i Begreb med at afgaa til Hæren, da Russernes uventede Komme pludselig kaldte ham tilbage. Med Hensyn til Kirkens Bestyrelse, da var Billedstormeren Ioannes Synkellos strax i Begyndelsen af Michaels Regjering forvist fra Patriarchatet, og hans Efterfölger Methodios var död i Aaret 846[2], hvorpaa Ignatios, en Sön af Michael Rhangabe, indtog hans Plads. Da denne for sin Fromhed ansete Mand lagde sig ud med Bardas, hvem han formente Adgang til Kirken, fordi han uden lovlig Grund havde forskudt sin Hustru, forviste Bardas ham, erklærede ham for afsat, hvilken Beslutning 861 bekræftedes af et Synode, hvori Afsendinge fra Rom toge Del[3], og udnævnte Photios, der hidtil som Protoasekretis havde beklædt et verdsligt Kald, sin Broders Svoger, til Patriarch i Konstantinopel 858[4]. Imidlertid

---

[1]) Dette Aar, eller maaske Begyndelsen af 856, fremgaaer af Theoph. contin. p. 131, hvor Michael siges at have regjeret i 14 Aar tilligemed Theodora. Hermed stemmer ogsaa Sym. Logoth. p. 428, hvorimod samme Forfatter p. 435 synes at henföre denne Begivenhed til et Aar tidligere (τῷ ιγ' ἔτει αὐτοῦ). — [2]) Niket. David i Ignat.'s Levnet hos Harduin, act. concil. T. 5. p. 953; Theoph. cont. p. 120; Cedr. p. 551, hvilke alle sige, at Methodios havde været Patriarch i 4 Aar. Sym. Logoth. p. 434 angiver Michaels 11te Regjeringsaar, hvilket er 852. — [3]) Angaaende Tiden for dette Synode se Forhandlingerne paa Konciliet i Konstantinopel 869 i Harduini act. conc. T. 5, og navnlig Pave Nicolaus's Brev af 25de Sept. Ind. 9 (ɔ: 860) hvormed han sender tvende Bisper for at undersöge Sagen (p. 802) og et Brev fra Samme af 19. Marts Ind. 9 (ɔ: 861), hvori han alvorlig misbilliger disse Legaters Færd, Ignatios's Afsættelse og Photios's Udnævnelse (p. 807). — [4]) Niketas David i Ignatios's Levnet i Harduini acta conciliorum T. 5. p. 961 siger, at Ignatios blev afsat efter at have været Patriarch i 11 Aar.

begyndte Bardas's Magt at vakle, da Kejseren, der frygtede ham, hengav sig til andre Yndlinge, der selv sögte at bringe Herredömmet til sig; blandt disse var Makedoneren Basileios, der ved sit indtagende Væsen og ydre Egenskaber fra en ringe Stilling nogen Tid efter opnaaede en Parakoimomenos's Værdighed. Dog udsattes endnu Forsöget, og Kejseren begav sig i Aaret 865 paa Rejsen til Armeen, der stod imod Sarakenerne, efter at have indsat Ooryphas[1] til Overbefalingsmand i Konstantinopel[2].

Det var[3] i dette Aar[4] at Askold og Dir iværksatte

Et Brev fra Pave Nikolaus af Aar 866 angiver 12 Aar (Hard. l. c. p. 844), og en saakaldet Libellus Synodicus (sstd. p. 1547) 11 Aar 4 Maaneder 20 Dage. Paa et andet Sted (p. 985) beretter Nik. Dav., at Ignatios's Gjenindsættelse Aar 867 fandt Sted efter at han havde udholdt 9 Aars Forfölgelse; herved bestemmes altsaa Aaret ogsaa til 858.

[1]) Udentvivl den samme Niketas Ooryphas, Patrikios og Drungarios τῶν πλωΐμων, der under Basileios Makedon overvandt den kretensiske Fyrst Saet, Apochaps's Sön. Const. Porph. vit. Bas. Mac. i Theoph. cont. p. 185. Combef.; cfr. Nik. Dav. anf. St. S. 964. — [2]) Leo Gramm. p. 240 (ed Bonn.) Georg. Mon. p. 535 (Combef.) — [3]) Nestor II, p. 227 ff. Theoph. cont. p. 121 Comb. Sym. Log. p. 445 (Combf.). Cedr. p. 551. Zonar. l. 16 c. 5 (vol. 2 p. 162 ed. Par.) Fragm. af Georgios Hamartolos hos F. Kruse i chron. Nortmann. Hamb. 1851 p. 320 og de övrige anförte Byzantinere. — [4]) Dette Aar angives af Sym. Log. p. 445 (τῷ ι' αὐτοῦ ἔτει), medens de övrige Byzant. Annalister intet bestemt Tidspunkt angive; Nestor henförer det til Aaret 6374, som begynder 1ste Sept. 865, han har derfor rimelig tænkt paa Aaret 866. Men at 865 er det naturligste, fremgaaer af Photios's nedenfor anförte Brev, der er skrevet 866. Keyser, der ogsaa (anf. St. S. 407) beraaber sig paa Symeon, angiver Aaret 852, men han maa have overset, at alle Angivelser af Michaels Regjeringsaar hos Sym. Log. efter S. 435 regnes fra Theodoras Forvisning. En væsentlig Indvending mod det nævnte Aar giver Niketas David, der anf. Sted p. 965 beskriver Russernes Plyndringer af Klosteret paa Terebinthos under Patriarchen Ignatios's andet Ophold paa denne Ö, hvilket

deres forehavende Tog til Konstantinopel[1]. Med en Flaade af 200 Skibe[2] sejlede de ned ad Dniepr, fulgte Kysten af Pontos Euxeinos[3] og löb ind i Bosporos, udbredende Död og Ödelæggelse; især vare de rige Klostere Gjenstand for Barbarernes Anfald, og deres Beboere bortslæbtes eller dræbtes med Grusomhed[4]. Der opstod stor Forfærdelse i Konstantinopel, hvorfor Ooryphas strax ved Russernes Indtrængen til Hieron, ikke langt indenfor Indlöbet til Bosporos, sendte Bud til Kejseren, som endnu ikke havde fjærnet sig langt fra Staden. Han vendte ufortövet tilbage, men

maa have været i Aaret 860. Var dette rigtigt, maatte vi enten forkaste Nestors Beretning om Askolds og Dirs Deltagelse i dette Tog, eller vi med Tilsidesættelse af Nestors Tidsangivelser maatte skyde Ruriks Invasion endel tilbage i Tiden, eller ogsaa med Kruse, chron. Nortmann. p. 263, antage dette af Niket. Dav. berettede Tog for foretaget af Normanner fra Middelhavet (cfr. Joannis Diac. chron. Venetum, hos Pertz, Sc. T. 7, p. 18), skjöndt Nik. Dav. udtrykkelig siger, at de kom fra Pontos Euxeinos. Da imidlertid Ignatios under sin Afsættelse efter Nik. Dav. oftere opholdt sig paa Öerne i Propontis, og han havde en særlig Interesse for Terebinthos, hvor han anlagde et Kloster, synes det ikke uantageligt, at Nik. Davids Beretning kan angaa et senere Ophold af Ignatios paa denne Ö.

[1]) Til denne Tid henföres maaske ogsaa et i nogle Kröniker og Legendeskrifter omtalt Tog af Russerne til Cherson og Suroz, eller til Amastris i Paphlagonien, ved hvilken Lejlighed ogsaa den russiske Anförer skal være bleven omvendt til Christendommen. E. Kunik, die Berufung der Rodsen, 2 Abthl. p. 343 og 493, samt i Bull. hist.-phil. de l'Acad. de St. Petersb. T. 3 (1847) p. 33. Cfr. Kruse, chron. Nortmann p. 209 ff. — [2]) Saal. Nestor II, p. 231. Georg. Mon. p. 536. Ifölge Joannis Diac. chron. Ven. l. c. p. 18 skete Angrebet med 360 Skibe. — [3]) Det er i det mindste rimeligt, at de have fulgt den samme Vej, som de senere Russer, og som omstændelig beskrives i Const. Porph. de adm. imp. c. 9 (p. 74 ed. Bonn.) Skriftet er forfattet mellem Aarene 949 og 952 (cfr. c. 27 p. 120; c. 29 p. 137; c. 45 p. 199). — [4]) Dette fortæller Niketas David i Ignatios's Levnet l. c. p. 966. Ligeledes omtaler Photios deres röverske Færd i sine Breve p. 58 (ed. Montacut. Londini 1651).

imidlertid vare Russerne trængte saavidt frem, at de omsluttede Konstantinopel saaledes, at det var kun med Vanskelighed, at Kejseren naaede at komme ind i Staden. Overordentlige Foranstaltninger syntes nu nödvendige; men Hæren var fraværende og Indvaanerne vare fejge og modlöse. Man tog da sin Tilflugt til en umiddelbar Anraabelse af Guddommens Hjælp. I höjtidelig Procession begav Kejseren og Patriarchen Photios sig til St. Mariæ Tempel i Blachernai, hentede under Sang Guds Moders hellige Kjortel (μαφόριον) og dyppede dens yderste Flig i Havet. Man havde vel snarere til Hensigt ved denne Ceremoni at hidkalde en begejstret Stemning blandt Folket, og benytte denne til et kraftigt Forsvar, end man ventede nogen virkelig Hjælp fra oven af. Dog udeblev denne ikke efter Annalernes Beretning. Efter et fuldkomment Vindstille hævede sig et frygteligt Uvejr, der saaledes rejste Bölgerne og omtumlede de russiske Skibe, at kun faa bleve tilbage, der i ilsom Flugt vendte tilbage til Hjemmet[1]. Ikke længe efter, tilföje nogle af de byzantinske Annaler[2], ankom et Gesandtskab fra dem til Konstantinopel med Begjæring om at blive delagtiggjorte i den hellige Daab, hvilket de ogsaa opnaaede[3]. Og at en saadan Overgang af Russerne til

---

[1]) Ifölge Joannis Diac. chron. Venet. l. c. vovede vel Normannerne, som de her kaldes, ikke at angribe Konstantinopel, men vendte dog efter store Ödelæggelser hjem cum triumpho. F. Kruse, chr. Nortmann. p. 325, antager, at en Del af denne Flaade i Aaret 866 er kommen til England, da nogle af de engelske Annalister, som han anförer, ved at omtale Normannernes i nævnte Aar foretagne Tog til Östanglen, sige: magna Paganorum classis de Danubio Britanniam advenit. Hans Patriotisme tillader ham ikke her at finde Danmark betegnet som Normannernes Udgangspunkt. — [2]) Theoph. cont. og Cedr. l. c. — [3]) Nestor II, p. 242 har vel en Fortælling om Askolds Daab, men baade det angivne Aar og Kejser Basileios's Navn tyde paa en senere Begivenhed.

Christendommen paa den Tid virkelig har fundet Sted, derfor have vi Vidnesbyrd i et samtidigt Brev fra Patriarchen Photios, hvori han beretter, at det grusomme, blodtörstige og hovmodige russiske Folk, som efter at have underkastet sig de omkringboende Nationer, gik saavidt i sit Overmod, at det endog angreb det romerske Rige, nu har ombyttet sin ugudelige Overtro med Christendommens rene Lære, samt modtaget en Biskop og Hyrde[1]. Hvad der videre blev gjort, for at værne om den spæde Plante i det barbariske Land, derom tier Historien.

Man har spurgt, om de Russer, som Byzantinerne og Nestor ere enige om foretoge dette Tog til Konstantinopel, virkelig vare skandinaviske Varæger, og Schlözer[2] söger

[1]) Phot. epist. p. 58. Det er et enkyklisk Brev til Ærkebisperne i Orienten, angaaende et omtvistet Dogma, forfattet u. T. 866, ikke 863, som Montacutius siger p. 62. At man imidlertid allerede tidlig har villet nægte Photios Æren for Russernes Omvendelse og henföre den til Ignatios, sees af en saakaldet Admonitio de pseudosynodo Photii hos Harduin, act. conc. T. 5. p. 1153. — [2]) Nestor II, p. 247 ff. Keyser, anf. St. S. 409, antager, at Deltagerne i dette Tog fornemmelig have været af de gotiske Stammer, som formentlig vare blevne tilbage i Rusland efter Goternes Fortrængelse, og, da han henförer Toget til 852, benytter han det som et Argument for sin forhen omtalte Hypothes. Imidlertid maa vi dels henvise, til hvad ovenfor er anfört angaaende Aaret, dels bemærke, at om vi end ere tilböjelige til at tillægge denne Hypothes sin Betydning, forekommer det os dog nödvendigt at hensætte de gotiske Levningers Opholdsted langt nordligere, hvorved vi næsten nödes til at antage, at et Tog, som det Askold og Dir efter Nestor udförte mod Kiev, maa være gaaet forud for Toget mod Konstantinopel. Om nu et saadant Tog er foretaget til Kiev för Ruriks Ankomst, synes det at maatte være sket med en forholdsvis ringe Styrke, hvorved vi da med Hensyn til Toget til Konstantinopel ville möde de samme Vanskeligheder, som ere forbundne med Nestors Beretning. Idet vi derfor fölge denne, udelukke vi ikke Muligheden af, at indfödte Russer af gotisk Stamme kunne have ledsaget Askold og Dir paa begge de omhandlede Tog.

at bevise, at de ingenlunde hörte til denne Stamme, men vare et iövrigt ubekjendt Folk fra det sorte Havs Bredder. Dette synes der dog ikke tilstrækkelig Grund til at antage. Vel er det saa, at det kun var en ringe Skare, som forlod Rurik og bemægtigede sig Kiev; men man maa erindre, at den, som ikke blot Nestor men og Photios beretter[1], havde underlagt sig de omkringboende Folk, og kunde derved let samle en större Hær, som de selv, som Anförere og den egentlige Kjærne, gave Navn. Og overhovedet, var det virkelig nogen stor Magt, hvormed Russerne dengang angreb Konstantinopel? Den ser i det mindste ringe ud i Sammenligning med de 2000 Skibe, hvormed Ruriks Efterfölger skal have foretaget et lignende Tog. Men selv i den ubetydelige Styrke, hvormed de vovede sig mod den mægtige Kejserstad, gjenkjende vi Nordboens Charakter. Hvorofte finde vi ikke Normannerne i et saare ringe Antal paa Tog mod England, mod Flandern, Frankrig, Italien? og hvor lidet bröd han sig om den langt overlægne Modstand, naar det gjaldt at vinde rigt Bytte og Vaabenære? Man har sagt, at Photios omtaler Russerne som et i Konstantinopel vel bekjendt Folk[2], hvilket vilde være umuligt, da de först for ganske kort siden vare ankomne til Kiev, men Photios, der skrev ikke længe efter denne Begivenhed, taler om den Tid, da dette Tog endnu var i aldeles friskt Minde, og der er ingen Nödvendighed for at fortolke hans Ord om et længere Tidsrum. Endvidere har man beraabt sig paa Byzantinernes Ytring, at de vare et skythisk Folk, der boede omkring Tauros[3]. Men dette er kun en almindelig Benævnelse for det fjærnere Norden, og det er saa langt

---

[1]) Τοὺς πέριξ αὐτῶν δουλωσάμενοι. Phot. l. c. — [2]) παρὰ πολλοῖς πολλάκις θρυλλούμενον. Phot. l. c. — [3]) ἔθνος δὲ οἱ Ρὼς Σκυθικὸν, περὶ τὸν ἀρκτῷον Ταῦρον κατῳκημένον. Cedr. p. 551, cfr. Zonar. l. 16. c. 5. (vol. 2. p. 162. ed. Par.)

fra, at Byzantinerne derved ville charakterisere et eget Folk, at de netop benytte samme Ord ved Betegnelsen af de upaatvivlelig skandinaviske Russer, som i den fölgende Tid angreb Konstantinopel [1]. At imidlertid nogle Varæger allerede paa denne Tid kunne have sat sig fast paa Öerne ved Dnieprs Munding, som Schafarik [2] finder rimeligt, synes dog mindre sandsynligt. Folket charakteriseres enstemmigt som vildt og grusomt [3]; dette er i det mindste intet Bevis mod dets nordlige Herkomst, og dets Klosterskænderier, som Niketas omtaler, ere kun et ubetydeligt Sidestykke til, hvad Normannerne bedreve i England og Frankrig.

Vi maa endnu bemærke, förend vi forlade denne Begivenhed, at ingen af de byzantinske Kilder nævner Askold og Dir som Ledere af dette Tog. Denne Angivelse skylde vi ene Nestor; den mangler derfor et væsentligt Stöttepunkt til Begrundelse; men tage vi Hensyn til alle Omstændigheder, saa kunne vi ikke andet end finde Nestors Kombination af de græske Beretninger med de hjemlige Sagn paa dette Sted ganske heldig. Vi maa nemlig vel bemærke, at Nestor i sin Fortælling af Alt, hvad der vedkommer Grækerne, i det Hele lægger byzantinske Annaler til Grund, hvilke han ofte endog ordret gjengiver.

---

1) Saaledes benævnes de Russer, som Sphendosthlabos eller Svætoslav anförte mod Romerne, af Leon Diak. bestandig Σκύϑαι eller Ταυροσκύϑαι (cfr. libr. 8 og 9). — 2) Slaw. Alterth. 2. Th. p. 77 Anm. 2. Han stötter sig tildels paa Navnet Δρομῖται, hvorunder Russerne findes hos Theoph. cont. p. 262; men herved betegnes uden Tvivl det samme som ved Navnene Σκύϑαι og Ταυροσκύϑαι. Det har vistnok sin Oprindelse fra det af græske og romerske Forfattere oftere omtalte Αχίλλειος δρόμος, der sættes dels paa, dels i Nærheden af den tauriske Halvö. See Kunik i Krugs Forsch. 2. Th. p. 807 ff. — 3) ἀνήμερόν τε καὶ ἄγροικον, Theoph. cont. p. 122; εἰς ὠμότητα καὶ μιαιφονίαν πάντας δευτέρους ταττόμενον. Phot. ep. p. 58 o. a. St.

Ikke længe efter disse Begivenheder udförte Michael sine Planer mod Bardas og lod ham myrde paa et Tog, der var paatænkt til Kreta (21. April 866)[1], hvorpaa Basileios Makedon indtog hans Plads som Cæsar og Medregent. Da denne imidlertid ogsaa snart blev forhadt af Kejseren og maatte frygte Bardas's Skjæbne, forekom han ham og myrdede ham, (24. Septbr. 867)[2], og lod sig derpaa udraabe til Enekejser. Basileios tog sig meget af Kirkens Anliggender. Han fjærnede strax Photios fra Patriarchatet, og gjenindsatte Ignatios (Novbr. 867), hvorefter et Synode (869—870) erklærede Ignatios ulovligt afsat fra hans Værdighed som Patriarch og exkommuniceredePhotios[3]. Han bestræbte sig ivrigt for Christendommens videre Udbredelse blandt Bulgarerne[4] og de slaviske Folk i Dalmatien[5], og som det synes med Held. Ogsaa med Russerne sögte han at vedligeholde en god Forstaaelse og bevægede dem ved rige Gaver af Guld og Sölv og Silkeklæder til Fred og Forbund; ogsaa for Christendommens Udbredelse og Begrundelse blandt dem sörgede han, ved at lade Patriarchen Ignatios indvie en ny Biskop, som blev sendt til dem, og som ved i Hövdingernes og Folkets Nærværelse at kaste en uforbrændelig Evangeliebog paa et stort Baal, ved dette tilsyneladende Mirakel gjorde Mange tilböjelige til at antage Daaben[6].

¹) Indict. 14. Theoph. cont. p. 128. — ²) Indict. I. Theoph. cont. p. 130. Nicet. David. vit. Ign. p. 981. — ³) Nic. Dav. vit. Ign. p. 985. Const. Porph. vit. Basil. i Theoph. cont. p. 163. Sym. Log. p. 454. Cedr. p. 569. Forhandlingerne paa dette Synode, der begyndte 5te Oktb. 869, findes i 5te Tom. af Harduini acta conciliorum. — ⁴) Const. Porph. vita Basil. p. 210. — ⁵) Const. Porph. vit. Basil. p. 178. — ⁶) Const. Porph. vit. Bas. p. 211. Cedr. p. 589. Zonar. vol. 2, p. 173. Ephraem. vers. 2593 ff. Michael Glykas p. 298 (p. 553 ed. Bonn.). Hermed kan sammenlignes et Fragmentum de Russorum ad fid. Christ. convers. fra en sildig Tid, som er udgivet i Banduri animadv. ad Const. Porph,

Det er usikkert, i hvad Aar denne Indvielse fandt Sted. Konstantinos Porphyrogennetos beretter det ikke og i Nestors Annaler findes denne Fortælling kun i senere Afskrifter[1]. Men her er den indskudt ved Aaret 876, og dette Aar er i det mindste muligt, da Ignatios endnu dengang beklædte Patriarch-Værdigheden. Imidlertid er det ogsaa muligt, at Interpolanten har ment et tidligere Aar; thi ved samme Aar, umiddelbar för denne Beretning, omtaler han Kejser Michaels Död og Basileios's Thronbestigelse. Da nu Ignatios's Gjenindsættelse fandt Sted umiddelbar efter denne Begivenhed i Slutningen af Aaret 867, og Photios tilligemed de af ham indviede Bisper bleve exkommunicerede paa Konciliet i Konstantinopel, der sluttedes 28. Febr. 870[2], kunde man fristes til heri at söge Grunden til en ny Bisps Indvielse, og at henföre den til dette Aar, eller ikke længe efter. At den kyrilliske Skrift ved denne Lejlighed först blev bragt til Rusland, berettes i det alt anförte Fragment[3] ikke uden Sandsynlighed[4].

---

de them. et de adm. imp. libros p. 112. Heri er en Sammenblanding med Beretningen om, hvad der foregik under Vladimir den Store, samt flere grove Anachronismer. Sym. Log. og Georg. Mon. omtale ikke denne Begivenhed.

[1]) Nestor II, p. 242. — [2]) Hard. act. conc. T. 5, p. 900. — [3]) Fragm. de Russ. ad. fid. Christ. conv. p. 114. — [4]) Den var bleven opfunden i Aaret 855. Schafarik Slav. Alt. 2 Th. p. 473. Jfr. Erman's Archiv für wiss. Kunde von Russland. 9 Bd. Berlin 1850, p. 131. At Russerne tidlig har kjendt Bogstavskrift, ser man hos Ibn Foszlan, der i Aaret 922 saa dem benytte den. Frähn, Ibn Foszlan, S. 21. Ogsaa Ibn-el-Nedim, der skrev 987, giver Efterretning om en russisk Skrift, som han havde set indgravet paa hvidt Træ, og han meddeler en Pröve af Skrifttegnene, som ere aldeles ejendommelige, og ikke have nogen Lighed hverken med de nordiske Runer eller med de kyrilliske Bogstaver. Frähn, i Mémoires de l'Académie de St. Pétersb. 6ième série. Tom. 3 (1836), p. 507. Vi kunne maaske heraf slutte, at de kyrilliske Bogstaver ved deres Indförelse kun bleve benyttede til det slaviske Sprog, og först af de skandinaviske Russer, efter at de vare blevne slaviserede.

Med Hensyn til denne Begivenhed overhoved, kunne vi ikke lade det uberört, at man har ytret Tvivl om dens Virkelighed, og formodet, at vi her ikke have andet end den under 865 berettede Tildragelse[1]; (ligesom vi ovenfor have set, at man omvendt har villet henföre denne til den, som vi her omtale); men, medens vi ikke ville nægte, at Beretningernes Ensartethed noget bestyrker denne Tvivl, hvortil kommer at Ignatios's Biograf Niketas David aldeles forbigaaer den, vove vi dog ikke at forkaste Konstantinos's Beretning, under hvis Farfaders Regjering dette skal have fundet Sted.

En Tidlang tie nu Krönikerne om de russiske Begivenheder, som vi först atter kunne optage ved Ruriks Död i Aaret 879[2]. Da Sönnen Igor endnu var et Barn, overtog

---

Overhoved maa vi bemærke, at Bogstavskrift maaske langt tidligere og langt mere har været kjendt og benyttet af de barbariske Nationer, der i Middelalderen oversvömmede Europa, til deres nationale Sprog, end man i Almindelighed er tilböjelig til at antage. Til Exempel anföre vi, at Kejser Iustinos den 2den i Aaret 568 modtog et „paa Skythisk" skrevet Brev fra Turkerne, som han læste ved Tolk. Excepta e Menandri hist. p. 298 ed. Bonn.

[1]) Wilken, über die Verhältnisse der Russen zum Byzantinischen Reiche, i Abhandlungen der historisch-philologischen Klasse der königl. Academie der Wissenschaften zu Berlin. Aus dem Jahre 1829. S. 92. — [2]) Nestor II, p. 264. Förend vi forlade Rurik, ville vi ikke undlade at omtale et i Aaret 1851 udkommet Skrift af Prof. F. Kruse i Dorpat, under Tittel chronicon Nortmannorum, Wariago-Russorum etc. ab anno 777 ad annum 879, hvori Forf. med stor Flid og Lærdom söger at tillægge Rurik den Ære, at være en Ætling af det gamle danske Kongehus. Pag. 39 finder han Russerne i de i et gammelt af L. Ettmüller, Zürich 1839, under Tittel „Sängers Weitfahrt" udgivet Digt, der henföres til 6te Aarhundrede, p. 3 omtalte Vrosner, der synes at maatte hensættes i det östlige Holsten. Disse Vrosner mener han at være udvandrede til den venstre Elbbred, hvor han 804 vil finde dem i de Rosogavi, som chron. Moissiacense (Pertz, M. G. 1, p. 307) beretter at Kejser Karl den Store flyttede fra deres Hjem. I Nærheden af denne Egn

en ældre Slægtning, Oleg, Formynderskab og Regjering. Denne lod sig ikke længe holde indenfor de Grændser, hvorover Rurik havde hersket, og skinsyg over den Magt, hans Landsmænd havde opnaaet i Kiev, rustede han sig mod dem. Med en stor Hær bröd han op fra Novgorod til Dniepr, hvis Löb han fulgte, underlagde sig Smolensk[1] og Liubetsch[2] og naaede Kiev. Han skjulte sin Hær i Skovegnene og ved at udgive sig og sit Fölge for Kjöbmænd der rejste til Grækenland[3] lokkede han forræderisk Askold og Dir ud af Byen og dræbte dem[4], hvorpaa han med Lethed bemægtigede sig Kiev, som fra nu af blev det russiske Riges Hovedstad. Dette skete i Aaret 882. Derpaa drog han mod Drevlænerne, som han overvandt og gjorde skatskyldige, og den samme Skjæbne traf i Aarene 884 og 885 Sievererne og Radimitscherne, der nu maatte

i det nuværende Oldenburg er Riustri, som Ludvig den Fromme 826 overlod til Harald Klak og hans Broder Horich (p. 89, 99). Denne Horich anser han for den samme Normanner-Hövding Rorich, der efter 840 især havde sit Sæde i Dorestatum (Wyk te Duerstede) ved Rhinen i det nuværende Utrecht (p. 139), der 857 skal have angrebet Danmark og bemægtiget sig en Del af Riget (p. 237), der 862 siges nylig at have antaget Christendommen og paa den Tid maa have opholdt sig i Nederlandene (p. 271), der 863 var paa et Tog i Frisland (p. 292) og som 870 sluttede Forbund med Karl den 2den (p. 338) og 873 med Ludvig den 2den (p. 352). Denne Rorich, som han ved det omtalte Riustri sætter i Forbindelse med Russerne, mener han endelig er den samme, som den Rurik, der 862 förte sine Normanner til Rusland, og han ser ikke deri, at han i de fölgende Aar förte et stærkt beskjæftiget Liv i Nederlandene, nogen Hindring for, at han jo i Rusland kunde paa samme Tid befæste det ny Herredömme. Cfr. E. Kunik i Bull. hist.-phil. de l'acad. de St. Petersb. T. 7 (1850) p. 129 ff., hvor denne Hypothes, som Kruse allerede tidligere havde fremsat, er underkastet en grundig Belysning og Gjendrivelse.

[1]) Nestor III, p. 42. — [2]) Nestor III, p. 44. — [3]) Nestor III, p. 47. — [4]) Nestor III, p. 50.

anerkjende Russerne for Herrer istedetfor Chazarerne[1]. Hvad disse foretoge sig for at vedligeholde Herredömmet, det vide vi ikke; maaske vare de for beskjæftigede med den ny Folkebevægelse, som nu begyndte i Egnene ved Don, til at de kunde tænke paa den fjærnere Besiddelse. Ugrerne (Magyarer eller Turker, som Byzantinerne almindelig kalde dem) bleve fra deres Boliger ved Ural fortrængte af Petschenegerne og sögte mod Vesten, dog undgik Russerne, som det synes, et alvorligt Sammenstöd med dem, skjöndt de trængte frem tæt forbi Kiev, og de nedsatte sig forelöbig i det sydvestlige Rusland, samt i Moldau og Siebenbürgen, hvorfra de bekjæmpede dels Bulgarerne dels den mægtige Kong Svatopluk i Mähren, indtil de 893 bleve overvundne og fortrængte af Bulgarerne, med hvilke maaske Petschenegerne havde forenet sig, hvorpaa de udbredte sig over Pannonien, og bleve farlige Naboer for det tydske Rige, ud over hvis Grændser de endog allerede 899 trængte[2]. Af vigtigere Fölger for den russiske Stat var de vilde Petschenegers Ankomst. De fulgte i Ugrernes Spor, og toge maaske Del i disses Fordrivelse fra deres ny Boliger[3], og satte sig maaske allerede nu fast paa begge

---

[1]) Nestor III, p. 75. — [2]) Nestor III, p. 108. Const. Porph. de adm. imp. c. 37 (p. 164 ed. Bonn.) c. 38 (p. 168 ff.). Denne Ungarernes Fortrængelse fra deres tidligere Boliger af Petschenegerne henföres til Aaret 889 i Reginon. Chronic. hos Pertz, M. G. T. 1. p. 599, men maa sættes til et tidligere Tidspunkt, da vi efter de byzantinske Skribenter ved denne Tid allerede finde dem i Kamp med Bulgarerne. Det kan bemærkes, at allerede ved Aaret 862 omtales et Indfald i Tydskland af Ungarer i Ann. Bertin. pars 3. auctore Hincmaro Remensi, hos Pertz T. 1. p. 458. At der imidlertid ved disse Ungarer forstaaes Pannoniens ældre avariske og slaviske Folkeslag, synes at fremgaa af de ældre Ann. Weingartenses (Pertz T. 1. p. 66), hvor det samme Tog tillægges gens Hunorum. — [3]) Dette fremgaaer af Const. Porph. de adm. imp. c. 37 (p. 164), c. 38 (p. 170), c. 40 (p. 173). Nestor IV, p. 10 henförer deres

Sider af Dniepr, hvorved de let kunde spærre Russerne Vejen til det sorte Hav. Dog er deres faste Ophold i disse Egne paa den Tid ikke ganske sikkert, og vi höre Intet om noget Sammenstöd under Olegs Regjering.

Angaaende Olegs Foretagender i den nærmest paafölgende Tid vide vi Intet. Forholdet til det byzantinske Rige udviklede sig imidlertid, som det synes, fredeligt, indtil Stormen paa engang med vældig Kraft bröd ud i Aaret 907.

Vi have set, hvorledes Kejser Basileios strax i Begyndelsen af sin Regjering, som det synes, virkede for Christendommens Udbredelse mellem Russerne, og vi kunne antage, at det Baand, som ved en Biskops Indsættelse knyttedes mellem Kiev og Konstantinopel, ikke er blevet löst, saalænge Askold og Dir levede, og at navnlig en ikke ubetydelig Handelsforbindelse er bragt tilveje. Vi mangle imidlertid Kundskab herom, og den eneste Notits, som kan bidrage til at bekræfte dette paa Forholdenes Natur stöttede Antagende, er Nestors ovenfor anförte Beretning, at Olegs Foregivende om en Handelsrejse til Konstantinopel fandt strax Tiltro hos Kievs Herrer. Hvorledes Forholdet har været under Olegs Regjering lader sig ikke sige, men vi have ingen Grund til at antage, at nogen væsentlig Forandring er foregaaet. Dog bliver det vel et Spörgsmaal, om Christendommens Udbredelse har nydt stort Fremme; i det mindste er det paafaldende, ved en Sammenligning af Olegs og Igors Traktater med de romerske Kejsere, at medens i den sidste omhyggelig sondres mellem de döbte

Ankomst til Aar 915. Da de egentlige byzantinske Annaler heller ikke nævne deres Andel i Turkernes eller Ugrernes Overvindelse af Bulgarerne i Aaret 893, er det ikke umuligt, at Konst. Porph. kan have taget fejl. Schafarik synes 2. Th. p. 186 at fölge Konst. Porph., hvorimod han 2. Th. p. 80 fölger Nestor. Af Grækerne kaldes de Πατζιναχῖται.

og udöbte Russer, sværge i den förste Oleg og hans Mænd alene ved deres Vaaben og Guden Perun[1].

I Grækenland hengik Basileios's Regjering for störste Del under Krige med Sarakenerne saavel i Asien og ved Grækenlands Kyster, som i Italien og paa Sicilien, dog uden noget varigt Held. Han döde 29. August 886[2] og efterlod Regjeringen til sin Sön Leon, bekjendt med Tilnavnet Philosophos. Denne svage Kejser, der i sine förste Regjeringsaar lod sig styre af sin Frilles Fader Zautzas, som han gav Tittel af Βασιλεόπατωρ[3], indvikledes snart i Strid med Bulgarernes krigerske Fyrste Symeon, som han vel ved de til disse Egne nylig hidkomne Ugrers Hjælp overvandt, men da disse af de forenede Petscheneger og Bulgarer vare fortrængte til Pannonien[4], led han det ene Nederlag efter det andet, hvorpaa han i Aaret 893 maatte bekvemme sig til en ydmygende Fred, hvorved Symeons fuldkomne Uafhængighed anerkjendtes[5]. Imidlertid fortsattes Stridighederne uafbrudt med Sarakenerne, og medens Kampen i Asien ikke hvilede, bleve de græske Kyster næsten lige til Konstantinopel hjemsögte af Fribyttere, blandt hvilke Leon Tripolites især har skaffet sig et Navn ved Thessalonikas grusomme Ödelæggelse i Aaret 904, medens en græsk Flaade, der sendtes imod ham under Hemerios, blev liggende ved Lemnos, og ikke vovede at se ham under Öjne[6].

---

[1]) Man har sagt (Karamsin I Th. p. 105), at russiske Hjælpetropper gjorde Tjeneste i dette Tidsrum ved den græske Hær. Det er vel ingenlunde umuligt, men vi skulle siden vise, at det Faktum, hvortil man knytter denne Antagelse, falder kort *efter* Olegs Tog. — [2]) Regjerede 19 Aar. Const. Porph. vit. Bas. p. 216. Dödsdagen er angivet Const. Porph. de cer. aul. Byz. l. 2. c. 52 (p. 780 ed. Bonn.) — [3]) Theoph. cont. p. 220. — [4]) Const. Porph. de adm. imp. c. 40 (p. 173 ed Bonn.) Om Petschenegernes Deltagelse, se ovenf. S. 228 Anm. 3. — [5]) Theoph. cont. p. 220—222. Zon. vol. 2, p. 176—177. — [6]) Cfr. Ioannes Cameniat. de excidio Thessalonicensi. Forfatteren var Öjenvidne til denne rædsomme Begivenhed.

Tilstanden i Grækenland var efter dette saaledes, at Oleg, ikke uden Haab om et heldigt Udfald, kunde vove at hjemsöge Kejseren i hans Hovedstad med sin mægtige Flaade og Hær.

I Aaret 907 samlede Oleg en Flaade paa 2000 Skibe, hvortil alle de undergivne Folkeslag maatte levere Mandskab. Foruden Varægerne, der uden Tvivl idelig forstærkedes ved friske Skarer af nordiske Eventyrere, deltoge Finner og Merier, de novgorodske Slaver, Krivitscher, Polæner, Drevlæner, Radimitscher, Sieverer, Vætitscher, Chorvater, Dulieber og Tivertzer i dette Tog [1]. Efter Beretningen skal der have været 40 Mand paa hvert Skib [2]; derefter maatte altsaa det samlede Mandskab have udgjort 80,000 Mand, et for den Tid overordentligt og temmelig usandsynligt Antal. Desuden var Expeditionen ledsaget af Rytteri [3]. Efter at have overgivet Regjeringen i Kiev til Ruriks Sön Igor, begav Oleg sig paa Rejsen, der rimelig er gaaet paa den sædvanlige Vej ad Floden Dniepr. Man kan tænke sig, hvilke Vanskeligheder en Flodfart med saa stor en Flaade maa have haft at bekjæmpe, naar man ved, at Sejladsen paa Dniepr hindredes ved en Række af betydelige Vandfald, der ofte nödte den Sejlende til at trække Skibene paa Land og over Land före dem forbi de farlige Steder [4]. Om desuden Petschenegerne have lagt dem Hindringer i Vejen, bliver saameget mere uvist, som det ikke er ganske sikkert, at de allerede paa denne Tid havde taget fast Bolig i disse Egne, og det kan ikke nægtes, at Duliebernes og Tivertzernes Deltagelse i dette Tog synes noget at afkræfte dette Antagende. I ethvert Fald, Oleg overvandt alle Vanskeligheder, fulgte derpaa det sorte Havs vestlige Kyster, og ankom lykkelig for Konstantinopel, hvor alt kom

---

1) Nestor III, p. 252. — 2) Nestor III, p. 271. — 3) Nestor III, p. 252. — 4) Const. Porph. de adm. imp. c. 9 (p. 75 ff. ed. Bonn.)

i den störste Forfærdelse. Om det russiske Rytteri er fulgt til Lands, langs Kysten, og om dette da er sket uforment af de derboende Folk, navnlig af Bulgarerne, eller om det har været indskrænket til at dække Farten nedad Dniepr, ere ubesvarlige Spörgsmaal; vist er det, at Nestor ikke omtaler det videre under Foretagenderne mod Konstantinopel.

Det Eneste, som Grækerne, efter Beretningerne, foretoge sig til Forsvar, var, at de lukkede Konstantinopels Porte og spærrede Havnen[1]; Omegnen overlode de forsvarslös til Russernes vilde Plyndringer. Oleg lod Skibene trække paa Land, hvorpaa Russerne under frygtelige Hærgninger udbredte sig i Egnene rundt om Byen. Offentlige og private Bygninger bleve udplyndrede og ödelagte, Kirker opbrændte, og de Fangne martredes med raa Grusomhed, henstilledes som Maal for Russernes Pile eller kastedes i Havet[2]. Imidlertid beredte Oleg sig til et Angreb paa Staden selv og lod sine Skibe trække over Land, for saaledes at naa til den afspærrede Havn, hvorved hans Foretagende betydelig maatte lettes[3]. Forfærdet over disse truende Forberedelser, sögte nu Grækerne ikke ved kjæk Modstand, men ved Underhandlinger at afværge Faren[4]. Ved Gesandternes Ankomst standsede Oleg sin Hær tæt udenfor Konstantinopels Mure, og Grækerne bragte med slavisk Frygt og for om muligt ved Forekommenhed at vinde Fjenden og nedstemme hans Fordringer, Spise og Vin ud til de russiske

---

[1]) Nestor III, p. 258. Her menes uden Tvivl Hoved-Havnen ved den Nord for Byen liggende Horn-Bugt (sinus ceraticus), som oftere ved lignende Lejligheder blev afspærret ved Jernkjæder; saaledes lod Kejser Michael den Stammende i Krigen mod Opröreren Thomas σιδηρᾶν ἅλυσιν ἐξ ἀκροπόλεως εἰς τὸ καταντικρὺ πολίχνιον ἐπεκτεῖναι. Theoph. cont. p. 37. — [2]) Nestor III, p. 258. — [3]) At dette er Meningen af Nestors Beretning, (III, p. 266) at han lod sætte Hjul under Skibene, og foer derpaa med udspændte Sejl henimod Staden, synes et rimeligt Antagende. — [4]) Nestor III, p. 267.

Krigere; men disse frygtede for Forgift og tilbageviste dem[1]. Forinden imidlertid Underhandlingerne kunde tage deres Begyndelse, fordrede Oleg forelöbig en Tribut af 12 Grivner for hver Mand i hans 80,000 Mand stærke Hær — og Grækerne indrömmede det[2]. Da de strax vare saa eftergivende, er det let begribeligt, at en Overenskomst snart kom istand. For ikke at hindre Underhandlingerne trak Oleg sin Hær noget tilbage. Disse bleve drevne af 5 russiske Afsendinge[3]. De fordrede foruden den til Hæren indrömmede Afgift, at en lignende skulde udredes til Byerne Kiev, Tschernigov, Perejaslavl, Polotsk, Rostov, Liubetsch og de övrige Stæder, der styredes af Olegs Vasaller[4]. Dernæst forlangte de, at de russiske Gesandter skulde underholdes af Staten, hvorimod de Handlende eller Gjæsterne, som de kaldes, kun skulde kunne gjöre Fordring paa Levnetsmidler for 6 Maaneder; desuden skulde de ved deres Tilbagerejse forsynes med de nödvendige Ankere, Touge og Sejl[5]. Disse Fordringer indvilligede Grækerne, og paa disses Begjæring blev der endvidere bestemt, at Russer, der ikke kom i

---

[1]) Nestor III, p. 270. — [2]) Nestor III, p. 271. Det er usikkert, hvormeget en Grivne gjaldt paa den Tid. Under Forudsætning, at den var ligegjældende med en byzantinsk μιλιαρίσιον (Tolvtedelen af en λίτρα) beregner Schlözer (Nestor III, p. 272) denne Sum til omtrent 80,000 hollandske Dukater, en Sum, der ikke er uforholdsmæssig, sammenlignet med de uhyre Summer, Normannerne gjorde til Bytte i Frankrig og Frisland, og med den Rigdom paa Guld og Sölv, hvorover de byzantinske Kejsere vare raadige. I Aaret 1043 fordrede Russerne 3 Pund Guld for hver Mand af Grækerne, da de stode for Konstantiopel! (Karamsin 2. Th. p. 23). N. Ustrialow (die Gesch. Russlands, übers. von E. W. Stuttgart 1840. 1 Th. p. 45) nedsætter dog denne Sum betydeligt, idet han siger, at Oleg modtog de 12 Grivner for hver Kliutsch, hvorved han forstaaer et bestemt, men nu ubekjendt Antal af Krigere. — [3]) Nestor III, p. 275. — [4]) Nestor III, p. 276. — [5]) Nestor III, p. 278.

Handelsforretninger, ikke skulde nyde offentlig Underholdning; Russerne maatte ikke udöve Voldsgjerninger i Landet; ved deres Ankomst skulde de lande ved den hellige Mamas's Kloster[1], og de græske Embedsmænd skulde da optegne deres Navne og sörge videre for deres Underhold; kun 50 Mand af dem skulde have Adgang til Byen igjennem en vis Port, med græske Ledsagere og ubevæbnede: de maatte da kjöbe, hvad de vilde, og skulde ikke betale Told[2]. Denne Overenskomst blev besvoren af Kejserne Leon og Alexandros[3] paa det hellige Kors; Oleg og hans Mænd svore ved deres Vaaben og ved Guderne Perun og Volos[4]. Da saaledes Freden var afsluttet, vendte Oleg, efter at have ophængt sit Skjold som Sejerstegn paa Stadens Port[5], triumpherende tilbage til Kiev med et rigt Bytte af Guld, Klæder, Frugter, Vin og allehaande Kostbarheder[6].

Saaledes var da et fredeligt Forhold begrundet mellem det russiske og byzantinske Rige; dette udviklede sig meget hurtigt, og mange Forbindelser og Forhold opstode, der gjorde et fastere Grundlag for de gjensidige Rettigheder og Forpligtelser, end den nylig omtalte Fredstraktat, mer og mer önskeligt. I denne Hensigt sendte Oleg allerede i Aaret 911 et stort Gesandtskab af 14 russiske Mænd til Konstantinopel, og en Traktat kom istand, som viser ikke blot den nöje Forbindelse, som dengang allerede fandt Sted

---

[1]) Dette Kloster laa tæt uden for Byen mod Nordvest, ved den keratiske Bugt, cfr. Banduri imp. orient. Tom. 2, p. 719. — [2]) Nestor III, p. 283. — [3]) Leons Broder og nominelle Medregent födt 871 (Sym. Log. p. 455) og kort efter kronet (Theoph. cont. p. 164). Kedrenos sætter hans Kroning 2 Aar tidligere (869), se p. 569. — [4]) Nestor III, p. 287. Vi se heraf, hvor hurtigt Varægerne ombyttede deres Fædrene-Guder med de slaviske. Perun var den överste slaviske Gud, Tordenguden, Volos en Hyrdegud. Karamsin I Th. p. 72. — [5]) Nestor III, p. 290. — [6]) Nestor III, p. 297.

mellem det romerske og russiske Folk, men ogsaa den politiske og moralske Udvikling, som dette sidste Folk da havde opnaaet. Dette höjst vigtige og interessante Dokument, som Nestor helt har bevaret os, meddele vi her fuldstændigt[1].

„Vi af russisk Slægt, Karl, Ingeld, Farlaf, Verevid (Veremudr, Schl.), Rulaf, Gudy (Grudy, S.), Ruald, Karn, Frelav, Ruar, Aktevu, Gruan (Truan, S.), Lidolfost, Stemid, afsendte af Oleg, den russiske Fyrste, og af alle höje Bojarer, hans Lensmænd, til Eder, Leon, Alexandros og Konstantinos, de store græske Kejsere med Gud, til Befæstelse og Kundgjörelse af det i mange Aar mellem de Christne og Russerne bestaaende Venskab, have, efter vore Stores Villie og alle russiske Lensmænds Befaling, ved fölgende Artikler, ikke længere mundtlig som tilforn, men skriftlig, bekræftet dette Venskab og besvoret det efter russisk Tro paa vore Vaaben.

1. Först ville vi forsone os med Eder, Græker, og vi ville elske hinanden af ganske Sjæl og med fast Villie, og ikke tillade, at nogen af dem, som staa under vore höje Fyrsters Herredömme, tilföjer Eder Forurettelse og Skade, men vi ville, saavidt det staaer i vor Magt, bestræbe os for, at vort Venskab med Eder, Græker, som vi efter sidste Krig edelig have bekræftet, stedse og uforandret bliver bevaret. Ligeledes skulle ogsaa I, Græker, uden Forurettelse og Skade stedse bevare uforandret Venskab for vor höje russiske Fyrste og for alle vor Fyrstes Lensmænd. Dog i Tilfælde af Overtrædelse og Bröde skal det være fastsat, som fölger:

2. Naar 2 Vidner kunne bekræfte en Bröde, skulle de höres, men hvor Vidner mangle, skal ikke Klageren, men den Anklagede, aflægge Ed.

---

[1]) Vi benytte her Strahls Oversættelse (Gesch. 1 Th. p. 72 ff.) sammenlignet med Schlözers (Nestor III, p. 307 ff.)

3. Dræber en Russer en Christen, eller en Christen en Russer, da skal Morderen dö der, hvor har han udövet Mordet. Men er Morderen flygtet, og han har Formue, da skal den Del, som lovlig tilhörer ham, hjemfalde til den Myrdedes nærmeste Slægtninger; dog skal Morderens Hustru ikke miste sin lovlige Del. Men er Forbryderen flygtet, og har ikke efterladt Formue, saa bliver han at betragte som staaende under Rettens Forfölgelse, til han bliver funden, og da straffes han strax med Döden.

4. Hvo som hugger Nogen med Sværd eller slaaer ham med noget Redskab, han skal böde for dette Hug eller Slag 5 Litra Sölv efter russisk Lov; har han ingen Formue, skal han betale saameget han formaaer, selv Klæderne, som han bærer, skal han aflægge, og sværge efter sin Tro, at hverken Slægtninger eller Venner ville frikjöbe ham; og da hörer al videre Undersögelse og Ansvarlighed op.

5. Naar en Russer stjæler Noget fra en Christen, eller en Christen Noget fra en Russer, og bliver greben i Gjerningen, da kan Ejeren dræbe Tyven, naar han gjör Modstand, og skal hverken hos de Christne eller hos Russerne drages til Ansvar for dette Drab; og han skal tage sin stjaalne Ejendom tilbage. Men, overgiver Tyven sig uden Modstand til den, han har bestjaalet, maa denne kun binde ham, (og Tyven skal give det stjaalne tilbage, og desuden böde dets Værdi tre Gange. S.) — Kommer en Russer eller en Christen under Paaskud af Eftersögelse i et Hus og tager med Magt Andet, end hvad der tilhörer ham, da skal han erstatte det trefold.

6. Kaster Uvejr et græsk Skib paa fremmed Land, og Russer befinde sig der, da skulle disse bringe Skib og Ladning i Sikkerhed, og igjen före det til de Christnes Land og lodse det gjennem alle farlige Steder; men kan et saadant Skib for Storm eller andre Hindringer ikke atter

bringes til Hjemmet, da skulle vi Russer hjælpe Mandskabet og bjærge Varerne; og vi skulle före Skibet til Rusland; og Ladningen og hvad der befinder sig paa det frelste Skib, maa uhindret blive solgt; og Skibet selv ville vi Russer, naar vi gaa til Grækenland, enten vi blive sendte som Gesandter til Eders Kejser, eller komme som Handelsmænd til Indkjöb, ærlig medbringe og overgive det for Varerne Indkomne urört. Skulde det befindes, at en Russer paa dette Skib har dræbt en Mand eller rövet Gods, da skal Forbryderen være hjemfalden til de oven angivne Straffe.

7. Findes der i noget af Landene en fangen som Slave solgt Russer eller Græker, da skal Kjöbeprisen erstattes den, som har kjöbt ham, og Slaven, som bliver frikjöbt, skal sendes tilbage til sit Fædreland. Ligesaa skulle Krigsfanger sendes hjem, naar en Lösepenge af 20 Guldpenge er udredet. Russiske Krigere, som tjene den græske Kejser for Ærens Skyld, maa forblive i Grækenland, naar de selv ville.

8. Bliver en Slave stjaalen fra en Russer, eller bortlöber han, eller er han solgt af Nöd, og Russeren beklager sig, og det befindes saaledes med Hensyn til Slaven, da maa Ejeren tage ham tilbage. Savner en Kjöbmand en Slave og han beklager sig, maa han söge overalt efter ham, og, hvis han finder ham, före ham med sig. Hvo som modsætter sig Eftersögningen, taber al Ret til at klage over den ham derfor paaförte Vold.

9. Döer en Russer, der er i Tjeneste i Grækenland hos den christelige Kejser, og han ikke har gjort Bestemmelse angaaende sit Efterladenskab, og han ingen Slægtninge har hos sig, skal hans Formue oversendes til hans kjære Paarörende i Rusland; har han truffet en Bestemmelse, da skal hans Efterladenskab tilfalde den, som han i Testamentet har indsat til Arving, og denne skal indfordre det

af de Russer, som drive Handel i Grækenland, og af dem, som gaa til Grækenland, og der ere skyldige.

10. Findes der blandt de i Grækenland værende russiske Kjöbmænd eller övrige Russer Forbrydere, og de blive fordrede udleverede til Rusland til Afstraffelse, skal den christelige Kejser lade de Skyldige bringe tilbage endog imod deres Villie. Ligesaa skulle Russerne gjöre med Grækerne, naar noget saadant skulde forefalde.

Til ubrödelig Fuldbyrdelse af dette Forlig mellem os Christne og Russer, have vi ladet samme skrive med Zinnober paa to Pergamentsblade; og den græske Kejser har egenhændig undertegnet det og besvoret det ved det for ham liggende hellige Kors og den eneste sande Guds hellige enbaarne Trefoldighed, og overgivet vor Fyrste det ene Pergament; og vi russiske Gesandter have udleveret ham det andet, og efter vor Tro for os selv saavel som for alle Russer besvoret Fuldbyrdelsen af den oprettede Fredspagt og Venskabet mellem os Russer og Grækerne.

Den anden Söndag i September, den 8de Dag i Maaneden, i den 15de Indiktion, efter Verdens Skabelse 6420."

Efter Afsluttelsen af denne Traktat bleve de russiske Gesandter af Kejser Leon beærede med rige Gaver af Guld og Kostbarheder, og han lod sine Folk före dem omkring i Paladser og Kirker, for at vise dem Kejserstadens opdyngede Rigdomme, desuden lod han dem forevise de hellige Reliqvier, og benyttede derved Lejligheden til at gjöre dem bekjendt med den sande Tro[1]. Under store Æresbevisninger forlode de omsider Staden og vendte tilbage til deres Hersker, for hvem de aflagde Beretning om den Overenskomst, de havde truffet med det græske Rige[2]. Oleg overlevede ikke længe denne Begivenhed; allerede Aaret efter (912) maatte han forlade den Skueplads, han havde

[1]) Nestor III, p. 336. — [2]) Nestor III, p. 337.

opfyldt med sit Navn[1], og overlade den videre Udvikling af den russiske Magt til sin Frænde, Ruriks Sön Igor.

Med Hensyn til hele denne Beretning om Olegs Tog til Konstantinopel og de derpaa fölgende Fredsslutninger og Traktater, er det af Flere blevet anset for tvivlsomt, om den har historisk Troværdighed. Det er först og fremmest paafaldende, at vi maa öse vor Kundskab herom udelukkende hos Nestor, og at de byzantinske Skribenter ikke med et Ord omtale den. Vi maa imidlertid bemærke, at disse i deres Beretninger om det lange Tidsrum fra Michael Rhangabe til Romanos den Yngres Thronbestigelse, ere mere eller mindre ufuldstændige, og aabenbar have haft Mangel paa Kilder, hvorfor den mundtlige Overlevering ofte har maattet lede dem[2]. Men selv om vi lægge Vægt herpaa, kunde det synes forunderligt, om en saa vigtig Begivenhed ikke havde bevaret sig i Traditionen i den ingenlunde lange Tid, der hengik, inden Forfatteren til Leons Regjerings-Historie skrev[3]. Alligevel var det ikke umuligt, at Igors mellemliggende, for Grækerne mere ærefulde Tog kunde

---

[1]) Nestor III, p. 344. Angaaende Olegs formodede Identitet med den i vore mythiske Sagaer meget omtalte Örvar-Odd, som ene grunder sig paa en overensstemmende Beretning om begges Dödsmaade, sml. Rafn, Antiquités Russes T. I, p. 90. Til det, som her er anfört om Örvar-Odds Tidsalder, tilföje vi, at han i den historiske Saga om Gisle Surssön (Kbhvn. 1849, p. 9) siges at have været en Broder til Bjartmar, Sönnesön af Grim Laadenkind og Sön af An Rödfeld, der efter Landnáma (Isl. Sög. 1 D. p. 107) under Harald Haarfager forlod Norge. — [2]) Selv Konst. Porph., der beskrev sin Bedstefaders Levnet, klager over Mangel paa Kilder, og bemærker, at Traditionen, som han er henvist til, gjör mange Beretninger tvivlsomme (vit. Basil. p. 173). — [3]) Denne Historie, der findes i Fortsættelsen af Theophanes, synes forfattet nogen Tid efter Romanos den Yngres Död, under Ioannes Tzimiskes's Regjering (cfr. den i Sammenhæng hermed staaende Historie af Romanos Lakapenos p. 265).

have fordunklet og maaske udslettet Erindringen om denne fejge Eftergivenhed mod Oleg. Saaledes vilde Forbigaaelsen være sket bona fide, og vi behöve derfor ikke at antage en forsætlig Fortielse af Grækernes Skam, (hvad forövrigt heller ikke ligger saa meget fjærn,) for Aarsag til Annalisternes Taushed. Med Hensyn til, at end ikke den af Nestor meddelte vigtige Traktat af 911 findes hos Byzantinerne, skjöndt den maatte antages at være opbevaret i Archiverne [1], da var det vel muligt, at den kunde være tilintetgjort, da den ny Traktat med Igor kom istand, dels kunde man med Rette spörge, hvormange Traktater meddele vel Byzantinerne overhovedet? [2] Betragte vi Fortællingen selv, saaledes som den forefindes hos Nestor, da er det for det förste aabenbart, at en Begivenhed, der bragte Russerne saa megen Hæder og Fordel, vel var skikket til i længere Tid at bevare sig hos dem i den mundtlige Overlevering, uden i sine Grundtræk at tabe sin historiske Sandhed. Dernæst lider Beretningen selv i sit Væsen ikke af nogen indre Usandsynlighed, og Begivenheden er i fuldkommen Overensstemmelse med den Aand, som saavel her som i Vesten besjælede Nordboen. Den paa dette Vikingetog udövede vilde Grusomhed, Udplyndringen af Kirkerne, hvor

---

[1]) Der existerede i Konstantinopel et eget Archiv for Forhandlingerne med de barbariske Nationer; saaledes omtales et σχρίνιον τῶν βαρβάρων, hvori der f. Ex. nedlagdes Regnskaber over Udgifter til persiske Gesandter. Const. Porph. de cer. aul. Byz. lib. 1, c. 89. (T. 1, p. 400, Nieb.) — [2]) Spor til en saadan Traktats Tilværelse kunde man maaske dog tro at finde hos Leon Diak. (lib. 6, c. 10), hvis man torde bygge paa den rhetoriske Stil. Han lader nemlig her Kejser Ioannes sige til Svætoslav: οἶμαι γάρ σε μὴ λεληθέναι τὸ τοῦ σοῦ πταῖσμα πατρὸς Ἴγγορος, ὅστε τὰς ἐνόρκους σπονδὰς παρὰ φαῦλον θέμενος etc. Wilken, der aldeles benægter den historiske Troværdighed af Olegs Tog men söger at hævde Traktaten, refererer dog (S. 94) disse Leons Ord til det Forbund, som vi ovenfor have set, at Basileios sluttede med Russerne mellem 870 og 876.

et rigt Bytte ventede dem, Bortkjöbelsen fra Staden ved en uhyre Pengesum — alt dette er ganske som vi læse i de frankiske Annaler om Normannerne i dette Tidsrum. Kun maa vi ikke holde for fast paa de angivne Talstörrelser, thi Intet gjör Traditionen usikrere end Tal, som foröges eller formindskes i Forhold til den Berömmelse, et större eller mindre Tal kan medföre. Næsten alle Landes traditionelle Historie giver Exempler nok herpaa. Og dog kunne vi med fuld Overbevisning ikke benægte Nestors Tal; thi en Hær paa 80,000 Mand var vistnok ingen Umulighed for den meget betydelige Landstrækning, som Oleg beherskede, især da udentvivl talrige Skarer fra det skandinaviske Norden have sluttet sig til den. Man har ogsaa anset en Bemanding af 40 Mand paa hvert Skib for meget for stor, men at dog dette ikke var noget usædvanligt Antal for Besætningen paa de russiske Skibe, kunne vi slutte deraf, at Konstantinos Porphyrogennetos en Snes Aar efter beretter, at Mandskabet paa 7 russiske Skibe, der gjorde Tjeneste i den græske Flaade, udgjorde 415 Mand[1], altsaa en halv Gang mere end hvad Nestor anförer. Med alt dette vil Flaadens og Hærens Störrelse altid blive usikker, men at den var betydelig, berettige Togets Fölger

[1]) Const. Porph. d. cer. aul. Byzant. lib. 2. c. 44 (Tom. I, p. 660, Nieb.) Med Hensyn til de russiske Skibe, hvormed Farten paa Konstantinopel foretoges, og som Grækerne kalde χαράβια, kunne de af Træstammer udhulede Baade (μονόξυλα), hvorpaa de nordlige Slaver ad Dniepr fore ned til Kiev (Const. Porph. de adm. imp. c. 9, p. 75 ed. Bonn.), ikke komme i Betragtning, heller ikke de smaa Skibe, der brugtes ved den nedre Del af Dniepr til Færgefart, og som kun rummede 3 Mand, (ifölge et Fragment af en ukjendt Forf., som er udgivet af Hase i Noterne til Leon Diakonos p. 496 ed. Bonn.). At dog de russiske Skibe have været mindre end andre Nationers, synes at fremgaa af Leon. Philos. Tactic. hos Meursius T. VI, p. 845, da der næppe kan være Tvivl om, at der ved de der omtalte βόρειοι Σκύθαι menes Russer. Cfr. E. Kunik, die Berufung der Rodsen, 2 Abth. p. 392.

os til at antage. Angaaende Ægtheden af den af Nestor meddelte Traktat, da har man ikke nogen gyldig Grund til at benægte den. Herved bliver det Spörgsmaal först af Vigtighed, i hvad Sprog dette Dokument er udfærdiget, og det bliver da ikke usandsynligt, at det oprindeligt er forfattet saavel i det græske som i det slaviske Sprog, ligesom, efter Menandros's Beretning[1], den mellem Iustinianos og den persiske Konge Kosroes i Aaret 562 sluttede Fredstraktat var skreven i begge Landes Sprog. I dette Tilfælde maa det da have været den originale Text, som har foreligget Nestor, og som han har meddelt. Imidlertid har man ytret Tvivl om Russerne stode paa et saadant Trin af Civilisation, at et sligt Dokument kunde affattes og optegnes i det slaviske Sprog. Men vi vide, at der var hengaaet mere end et halvt Aarhundrede siden det slaviske Sprog ved Hjælp af det kyrilliske Alphabet blev skriftligt anvendt, og vi have anset det for rimeligt, at dette Alphabet er kommet til Kiev samtidig med Christendommens förste Forkyndelse der. Russerne, der allerede fra Norden have kjendt Bogstaver og forstaaet deres Nytte, have saaledes, efter at de efterhaanden, som vi maa formode, antoge de langt talrigere Undergivnes Sprog[2], haft tilstrækkelig Lejlighed til at kjende og tilegne sig det ny Alphabet og Skriftsprog[3]. Dog er det ikke rimeligt, at de selv have fört Traktaten i Pennen; dertil er Stil og den hele Udtryksmaade alt for græsk; men det slaviske Sprog var Grækerne vel bekjendt; Tusinder og atter Tusinder af Slaver boede iblandt dem; Slaver ophöjedes til höje Æresposter; Slaver vare Kejsernes Yndlinger; derfor var det let for Grækerne

[1]) Excerpta e Menandri historia, p. 353, ed. Bonn. — [2]) Til Sammenligning kunne vi minde om den Lethed og Hurtighed, hvormed Normannerne, efter at have sat sig fast i Normandiet, tilegnede sig ikke blot fransk Sprog, men ogsaa franske Sæder og Kultur. — [3]) Se dog S. 225, Anm. 4.

i det slaviske Sprog at overföre et saadant Aktstykke. At det ikke affattedes i den herskende Stammes nationale Sprog, havde vel sin naturlige Grund deri, at denne, som anfört, aflagde dette og antog efterhaanden det Lands Sprog og Sæder, som den beherskede. Og om denne Forandring endnu ikke var foregaaet, som man kunde ledes til at formode deraf, at Konstantinos Porphyrogennetos endnu udtrykkelig skjælner mellem det russiske og slaviske Sprog, og endnu mere deraf at vi endnu i 3 Aarhundreder finde en levende Forbindelse mellem Rusland og de skandinaviske Riger[1], saa var dette sidste dog bedst skikket til Anvendelse ved denne Lejlighed, da det bedre end hint maatte være begge Parter bekjendt. Og hvad Indholdet angaaer, da kan det vel ikke nægtes, at det antyder en höjere Civilisation og politisk Dannelse, end vi kunne antage, at Russerne paa den Tid besad, men vi maa erindre, at den anden Part var Grækere, som ansaa sig for Verdens mest dannede Folk, og at de enkelte Punkter, hvorom Traktaten handler, vare af en saa iöjnefaldende Interesse, at selv barbariske Folk, som ikke ganske fornægtede fredelig Færd, maatte erkjende det. Ogsaa i Dateringen af Dokumentet har man villet finde en Unöjagtighed, som man har anvendt som Bevis for dets Uægthed; det angivne Datum har man nemlig reduceret til 912 i hvilket Aar Leon allerede var död den 11te Maj[2]; men den 15de Indiktion begyndte 1ste Septbr. 911 og hermed stemmer det anförte Aar efter Verdens Skabelse 6420[3]. Da Leons Sön Konstantinos

[1]) Saaledes vare Vladimir den Stores Sön Jaroslav og dennes Sönnesön, som vore Sagaer kalde Harald, gifte med svenske Prindsesser, Harald Sigurdsen og Sigurd Jorsalafar i Norge og Erik Emune og Knud Lavard i Danmark vare gifte med russiske Prindsesser; Olaf Tryggvesen og Valdemar den Store bleve opfostrede i Rusland o. s. v. — [2]) Theoph. cont. p. 235. — [3]) Det maa imidlertid ikke lades ubemærket, at her som paa mangfoldige Steder i selve Traktaten betydelige Varianter findes.

kronedes Pintsedag 911[1] nævnes han fölgelig retmæssig i Indledningen til Dokumentet[2].

Gaa vi altsaa nu ud fra denne Traktats Ægthed, saa giver den os et uforkasteligt Vidnesbyrd om den nöje Forbindelse og hyppige Samfærdsel, der allerede dengang maa have bestaaet mellem Russer og Græker; thi saa godt som alle de Bestemmelser, som her ere fastsatte, angaa Forhold, som kun kunde opstaa ved Russernes jævnlige Ophold iblandt Grækerne, eller disses blandt hine. Der omhandles nemlig de jævnlige Kollisioner, hvori disse Folk under et Ophold i det fremmede Land let kunde komme indbyrdes; saaledes Bestemmelser for Drab, for Slag, for Tyveri, for bortrömte Slavers Eftersögelse, om de i fremmed Land afdöde Personers Efterladenskaber; af mere almindelig politisk Charakter ere Bestemmelserne om kjöbte Slavers Udlevering, om Krigsfangers Löskjöbelse, om Udlevering af Forbrydere. En fuldstændig Reciprocitet gaaer igjennem det Hele, og hvor den i enkelte Artikler ikke nöje er angivet, maa det uden Tvivl skrives paa Afskrivernes Regning; men det kan ikke undgaa at falde i Öjne, at Traktaten snarere er i Russernes Interesse end i Grækernes, og i det Hele mere angaaer Forholdene, som de kunne have uddannet sig i Konstantinopel, end i Rusland. Af Traktaten se vi, at det ikke var blot Handelsfordel, som förte Russerne til Grækenland; de toge ogsaa Tjeneste hos den græske Kejser som Krigere, især i hans Livvagt, og dette Forhold tillades udtrykkelig ved nærværende Traktat; det er ogsaa især fra den Tid, at vi finde idelig Gjennemrejsen gjennem Rusland af nordiske Eventyrere, der droge

[1]) Theoph. cont. p. 231. Sym. Log. p. 468. — [2]) Ægtheden af denne, saavelsom af Igors Traktat af 944, er paa en udförlig og overbevisende Maade eftervist af M. Pogodin, Nestor, eine Untersuchung über den Anfang der Russischen Chroniken, übers. von F. Löwe. St. Petersb. 1844, p. 111.

til Konstantinopel, for at optages i Barangernes eller Væringernes Korps, og vi behövede næppe dette Dokuments Vidnesbyrd for at antage, at mange af deres Stammeforvandte have sluttet sig til dem eller anvist dem Vejen. Dog ogsaa anden Krigstjeneste finde vi, at Russerne have gjort ved den græske Hær, ikke blot efter denne Traktats Afslutning, men rimeligvis ogsaa forinden. Konstantinos Porphyrogennetos, der omstændelig beretter den hele Udrustning til et Tog mod Kreta, der under Leons Regjering skulde foretages under Anförsel af Hemerios, Patrikios og Logothetes τοῦ Δρόμου, siger, at paa den kejserlige Flaade vare 700 Russer[1], der modtoge en Lönning af 1 Kentenarion[2]. Man har henfört dette Tog til 904, da Hemerios blev udsendt med Flaaden mod Leon Tripolites, og laa örkeslös ved Lemnos, medens Sarakenerne herjede Thessalonika[3]; men dengang havde Hemerios kun Værdighed af Protasekretis. Vi henföre det derfor med mere Ret til Aaret 908, da Hemerios, der nu var udnævnt til Logothetes, med Flaaden gik Sarakenerne imöde, som han i et stort Slag St. Thomæ Dag overvandt, skjöndt hans Medanförer Andronikos Dux unddrog ham sin Bistand[4]. Med Hensyn

---

[1]) Ῥῶς ψ'. Const. Porph. de cerem. aul. Byz. lib.2 . c. 44 (Tom. I, p. 651. Nieb.) — [2]) κεντηνάριον α'. Const. Porph. l. c. p. 654. — [3]) Theoph. cont. p. 226. Sym. Log. p. 464. Cedr. p. 600. Schlözer (Nestor III, p. 357), Karamsin (I Th. p. 105) og Wilken (S. 93) angive 902, men mene upaatvivlelig dette Tog. — [4]) Theoph. cont. p. 229. Der berettes, at Andronikos strax efter erfarede, at Patriarchen Nikolaos var afsat og Euthymios indsat i hans Sted. Da dette skete i Aaret 908, bestemmes derved Tiden for dette Tog. Cfr. Sym. Log. p. 467. — Det var ikke aldeles umuligt, at dette hos Konst. Porph. omtalte Tog kunde henföres til en endnu senere Tid, nemlig til selve Aaret 911, i hvilket vi vide, at Hemerios tabte et stort Söslag mod Sarakenerne under Damianos og Leon i Oktober Maaned (Theoph. cont. p. 232); men det synes ikke ganske rimeligt, at Konst. skulde have saa omhyggelig meddelt

til Christendommen bestemmer Traktaten Intet, dog er det ikke usandsynligt, at den, om end langsomt, dog stadigt, har udbredt sig; thi allerede under Igor fremtræder den jævnsides med den slaviske Nationalreligion. At den virkelig under Olegs Regjering har været i Virksomhed, derfor have vi et, skjöndt usikkert Vidnesbyrd i en i Pariser-Udgaven af Kodinos meddelt Rangfölge[1] af de under Patriarchen i Konstantinopel staaende Metropoliter, som Kejser Leon skal have fastsat, og hvor Rhosia nævnes som den 60de Kirke. Det er ogsaa ganske rimeligt, at den Forskjellighed, som herskede mellem den skandinaviske og slaviske Folketro, kan have bidraget til Christendommens Fremme.

Aaret efter at saaledes en fastere Forbindelse var knyttet mellem Rusland og Konstantinopel, döde saavel Oleg som den svage romerske Kejser Leon (912)[2], og Igor, Ruriks Sön, besteg den russiske Throne, medens Leons Broder Alexandros overtog Eneregjeringen i Konstantinopel. Denne, blandt hvis Yndlinger især Slaven Basilitzes[3] fremtræder, döde imidlertid allerede 6te Juni 913[4], efter ved sin hovmodige Opförsel at have oppustet Krigen med Bulgarernes Fyrste Symeon, hvorpaa han fulgtes af Leons Sön Konstantinos under Formynderskab. Dennes meget urolige Regjering hengik under indre og ydre Stridigheder. Et farligt Oprör af Konstantinos, en Sön af Andronikos Dux, der udbröd strax efter Alexandros's Död, blev vel dæmpet, men imidlertid rykkede Symeon for Konstantinopels Mure.

Udrustningen til et Tog, der var betegnet med saa lidet Held. At Russer dog har været tilstede, er ikke desto mindre sandsynligt.

[1]) Notitiæ Græcorum episcopatuum ab I. Goar collectæ, som Anhang til Codinus de officiis. Paris. 1648, p. 380. Denne Fortegnelse findes ogsaa i nogle Afskrifter af Nestor (hos Schlözer III, p. 99). — [2]) Leon † 11. Mai 912. Theoph. cont. p. 232. Sym. Log. p. 470. Cedr. p. 607. — [3]) Βασιλίτζης ὁ ἀπὸ Σχλαβισίαν, Theoph. cont. p. 233; ἀπὸ Σχλαβηνῶν ἔθνους, Georg. Mon. p. 563. — [4]) Theoph. cont. p. 234.

Dog kom det dengang til Fred, men Krigen bröd snart ud paa ny. Grækerne sögte Hjælp hos Petschenegerne, men de græske Anförere Uenighed bevægede den barbariske Hær til at vende tilbage[1], og Symeon havde vedvarende Overhaand. Under den herskende indre Forvirring, som fremmedes ved Krigen med Bulgarerne, bemægtigede Hærföreren Romanos Lakapenos sig Kejserværdigheden og lod Konstantinos, hvem han gav sin Datter Helene til Ægte, kun beholde Navnet (919)[2]. Krigen förtes nu vel med noget mere Eftertryk, men Bulgarerne havde dog stadigt Overhaand, saa at Romanos omsider i Aaret 923, efter en Sammenkomst med Symeon, maatte bekvemme sig til Fred. Efter Symeons Död paa et Tog mod Chrobaterne (927)[3] fornyede hans Sön Petros Krigen, men ved kloge Underhandlinger blev den dæmpet, og Petros ægtede Romanos's Sön Christophoros's Datter Maria[4]. Medens Svogerskabet begrundede et fredeligere Forhold til Bulgarerne, begyndte Ugrerne deres Indfald, der vare lige fordærvelige for Bulgarer og Græker. Ja i Aaret 934 havde de en saadan Fremgang, at de endog nærmede sig til Konstantinopel. Da Grækerne ved Vaabenmagt Intet kunde udrette, maatte de indlade sig paa Underhandlinger, og det lykkedes ved rige Gaver at formaa dem til at trække sig tilbage[5]. Ogsaa med Sarakenerne fortsattes Striden, skjöndt med ringe Eftertryk, ikke blot i Österi, men ogsaa i Italien, hvor tillige Frankernes Fremtrængen truede med Tilintetgjörelse af Grækernes Magt. Herved nödtes Kejseren af og til at sende Hære til Italien, dels mod Sarakenerne, dels med de oprörske frankiske Smaafyrster, uden at dog derved Noget udrettedes. Paa et saadant Tog, som af Konstantinos

[1]) Theoph. cont. p. 241; Cedr. p. 612, 648. — [2]) Theoph. cont. p. 241 ff.; Cedr. p. 615 ff. — [3]) 27de Maj Ind. 15. Theoph. cont. p. 255. — [4]) Theoph. cont. p. 256. — [5]) Theoph. cont. p. 262; Cedr. p. 629.

Porphyrogennetos sættes til Aaret 935, gjorde 7 russiske Skibe med en Besætning af 415 Mand Tjeneste[1], uden at vi erfare videre om deres Virksomhed; men allerede Efterretningen om deres Nærværelse ved den græske Hær paa denne Tid bliver os af Vigtighed, da den synes at vise, at den gode Forstaaelse mellem Russerne og Grækerne endnu uforandret vedblev[2]. Heri foregik imidlertid snart en Forandring.

Angaaende Igors[3] Regjering för 941 er det kun lidet, hvad Annalerne berette. Allerede i Aaret 915 betvang han Drevlænerne, der havde gjort Oprör[4], og paalagde dem en höjere Tribut; vigtigere for os er Efterretningen om Petschenegerne. Vi have bemærket, at de allerede i Slutningen af forrige Aarhundrede ankom til disse Egne, men have ladet det uvist, om de dengang satte sig fast her. Muligt har det dengang kun været enkelte Horder, der forfulgte de foran ilende Ugrer, og maaske ere de endog, efter deres Deltagelse i den ovenfor omtalte bulgariske Krig, vendte tilbage til Hovedstammen, hvis egentlige Ankomst til det sydvestlige Rusland af Nestor henföres til Aaret 915[5]. Dette vilde Nomadefolk, som snart beherskede den vidtlöftige Landstrækning fra Don til Donau, maatte ved selve Beliggenheden af deres Bopæl snart stöde sammen med Russerne,

---

[1]) Const. Porph. de cer. aul. Byz. lib. 2, c. 44 (Tom. 1, p. 660 Nieb.) Aaret er tvivlsomt, da de italienske Kilder ikke henföre noget Felttog af Grækerne til dette Aar, men vel til Aarene 933 og 941. — [2]) Rimeligvis som en Fölge af et saadant Forhold finde vi ved denne Tid Russerne bekjendte i Alexandrien. Eutychii, patriarchæ Alexandrini († 940), annales, interprete E. Pocockio. Oxoniæ 1658. T. 1, p. 55. — [3]) Med Hensyn til Navnet maa bemærkes, at Grækerne kalde ham Ἴγγωρ (Const. Porph. de adm. imp. c. 9, p. 74 ed. Bonn. Leo Diac. lib. 6, c. 10) og Liudprand Inger (Antapodos. lib. 5. hos Pertz T. 3. p. 331). Hans egentlige Navn var vel Ingvar eller Ivar. — [4]) Nestor IV, p. 2. — [5]) Nestor IV, p. 10.

hvem de, naar de vilde, let kunde vanskeliggjöre al Forbindelse med de omkring det sorte Hav boende Nationer. Russerne sögte derfor ogsaa, saavidt muligt, at holde Fred med dem, dels af denne Grund, dels for Handelens Skyld, idet Russerne hos dem tilforhandlede sig Heste, Öxne og Faar[1], og snart brugte dem som deres Mellemmænd i deres Handel med Cherson[2]. Dog var Forholdet ofte fjendtligt, og Russerne maatte da ikke blot udholde idelige Indfald, men bleve især udsatte for Overfald ved Dnieprs Vandfalde, naar de skulde före deres Skibe der forbi[3]. De vare delte i 8 Stammer, 4 i Öst og 4 i Vest, som hver regjeredes af en Storfyrste (μέγας ἄρχων)[4]. Med dette Folk sögte Igor ved dets Indvandring at holde Fred[5], og det lykkedes til i Aaret 920, da en Krig udbröd[6], om hvis Betydenhed og Varighed vi mangle enhver Efterretning. Hvad Igor videre foretog sig för 941, derom vide vi Intet; men at Russerne overhoved under Igor ikke have glemt deres gamle Lyst til Eventyr fremgaaer deraf, at de allerede i Aaret 914 skulle have vist sig paa det kaspiske Hav[7], men endnu mere af det Tog, som de i det nævnte Aar 941[8] foretog til Konstantinopel uden nogen os bekjendt Anledning.

---

[1]) Const. Porph. de adm. imp. c. 2 (p. 69 ed. Bonn.) — [2]) Const. Porph. de adm. imp. c. 6 (p. 71 ed. Bonn.) — [3]) Const. Porph. de adm. imp. c. 2 (p. 69); c. 9 (p. 76). — [4]) Const. Porph. de adm. imp. c. 37 (p. 164). — [5]) Nestor IV, p. 10. — [6]) Nestor IV, p. 14. — [7]) Denne Beretning grunder sig paa en utrykt Krönike af Armenianeren Moses Kaghankatovatsi. Se E. Kunik i Bull hist.-phil. de l'Acad. de St. Pétersb. T. 4 (1848) p. 202. A. Ermans Archiv für wissenschaftliche Kunde von Rusland. 7 B. Berlin 1848, p. 348. Rimeligvis er det det samme Tog, som de arabiske Skribenter Masudy og Abulfeda udförlig omtale og sætte efter Aaret 300 efter Hedschra (d. e. efter 912). Se Frähn, Ibn Foszlan. S. 60 fg., 242 fg. — [8]) Ind. 14. i Juni Maaned. Theoph. cont. p. 262. Sym. Log. p. 490.

Igor udrustede nemlig en Flaade af over 1000 Skibe[1], med hvilke han ad den sædvanlige Vej nærmede sig Bosporos[2]. I Konstantinopel var man uforberedt paa hans Komme, da hele Flaaden var gaaet ud til Beskyttelse for Öerne mod Sarakenerne[3], og det synes ikke, at en Underretning om Toget, som Bulgarerne havde sendt[4], tidsnok var ankommen til Romanos. Da nu Budskabet om Russernes Plyndringer af Kysterne[5] kom til Konstantinopel, lod Romanos 15 gamle Skibe, der for deres Ælde og Skröbelighed vare blevne tilbage, i Hast istandsætte og vel forsyne med den saakaldte græske Ild[6]. Med denne lille Eskadre lod han Theophanes, Patrikios og Protovestiarios, löbe ud, og denne lagde sig for Anker ved Hieron, ikke langt fra Bosporos's Munding[7]. Imidlertid vare Russerne paa deres Ödelæggelsestog ankomne til Pharos, eller det udenfor Strædet liggende Fyrtaarn. Da Theophanes erfarede dette, lod han sine Krigere med Faste og Bön forberede sig[8], og sejlede selv i Spidsen mod Fjenden, der ubekymret ventede den svage Skare. Udfaldet blev mod Forventning; ved den udkastede Ild antændtes Russernes Skibe, og der

---

[1]) Dette Tal har Liudprand. Antapodos. lib. 5. hos Pertz. T. 3, p. 331 og Nestor IV, p. 27. Byzantinerne angive Flaaden til 10,000 Skibe (Theoph. cont. p. 262; Sym. Log. p. 490; Cedr. p. 629), og det er vist en Fejlskrift, at Leon Gram. p. 506 anvender dette Tal paa Mandskabet. Ogsaa Leon Diak., der beretter dette Tog, synes at tænke paa de 10,000 Skibe (l. 6. c. 10, lib. 9. c. 2). Zonoras vol. 2, p. 190 angiver 15000 Skibe, hvilket Tal ogsaa findes hos Ephraemios, vers. 2735 ff. Ligesom Liudprands Beretning i og for sig er den rimeligste, saaledes har den og det for sig, at den grunder sig paa hans Stedfaders Fortælling, der just paa den Tid opholdt sig som Gesandt i Konstantinopel. — [2]) Nestor l. c. synes at antage, at Russerne strax vare gaaede over til den asiatiske Kyst, men dette gjorde de, som det synes, förstsenere. — [3]) Liudpr. l. c. — [4]) Nestor l. c. — [5]) Liudpr. l. c. — [6]) Liudpr. l. c. — [7]) Theoph. cont. p. 262; Sym. Log. p. 490; Leo Gram. p. 506; Cedr. p. 630; Georg. Mon. p. 588. — [8]) Theoph. cont. l. c.

opstod en overordentlig Forfærdelse og Forvirring, hvorunder Grækerne ödelagde en stor Mængde af Skibene; Resten flygtede over til den asiatiske Kyst[1]. Ogsaa en stor Del af Russerne bleve tagne levende tilfange, hvilke Romanos lod henrette i Konstantinopel[2]. Den ikke ubetydelige Levning af Russerne, der undkom, samledes efterhaanden paa den bithyniske Kyst[3], hvorfra de med sædvanlig Grusomhed udbredte deres Ödelæggelser og Plyndringer til de omkringliggende Egne; især blev det saakaldte Stenon eller Egnene ved Bosporos haardt medtaget[4]. Man skjændte og brændte, hvor man kom frem, Fangerne bleve korsfæstede eller nedgravede eller stillede til Maal for Russernes Pile, de Gejstlige bleve bagbundne, og Jernnaglet neddreves gjennem deres Hoveder[5]. Imedens der gik Bud til Ioannes Kurkuas, Domestikos τῶν σχολῶν, der stod med Hæren i det sydlige Lille-Asien mod Sarakenerne, sendtes en lille Rytterskare under Patrikieren Bardas Phokas, for at hindre Russernes Strejftog, og det lykkedes ham ogsaa at afskjære og nedhugge en Afdeling, der for at furragere var trængt dybere ind i Bithynien[6]. Imidlertid nærmede Ioannes sig, og denne duelige Feltherre vidste ved en kraftig og aarvaagen Fremfærd at hindre deres

---

[1]) Theoph. cont., Sym. Log. etc. l. c. Liudpr. l. c. — [2]) Liudpr. l. c. — [3]) εἰς τὰ Σκόρα, Theoph. cont. p. 263; Cedr. p. 630; εἰς τὰ Σκῶρα, Georg. Monach. p. 589; εἰς τὰς 'Ρογάς, Sym. Log. p. 490. — [4]) Wilken, anf. St. S. 102 forstaaer ved det her nævnte Stenon Egnen paa den nordlige Side af Havbugten Chrysokeras, hvorved han i sin Skildring af Krigens Gang nödes til at fravige fra Byzantinernes Beretning. Dog indrömmer han, at Stenon ogsaa forekommer i den af os antagne Betydning. — [5]) Nestor IV, p. 27. Theoph. cont., Leo Gram. etc. l. c. — [6]) Bardas's Expedition omtales ikke af Leon Gram., men ellers af alle de andre Byzantinere; ogsaa, men paa en forvirret Maade, af Nestor IV, p. 29.

Strejferier og nöde dem til at holde sig samlede[1]. Dels herfor, dels fordi Vinteren nærmede sig, besluttede nu Igor at vende hjem. Men Patrikieren Theophanes ventede ham med sin lille sejerstolte Flaade og angreb ham, da han om Natten sögte at sætte over til den trakiske Kyst. Kampen var afgjörende; de fleste russiske Skibe bleve ödelagte, en Mængde Russer druknede eller faldt; kun nogle faa Skibe[2] frelstes til den thrakiske Kyst[3], hvorfra Igor efter en Fraværelse af 3 Maaneder förte dem tilbage til Rusland[4].

Dog tabte Igor ikke Modet. Han begyndte strax Rustninger til et nyt Tog og sendte Gesandter hinsides Havet, for at opfordre sine skandinaviske Landsmænd til Deltagelse[5]. For at sikre sig under Rejsen sluttede han Forbund med Petschenegerne og tog en Del af dem i sin Tjeneste. Först i Aaret 944 vare alle Forberedelser trufne,

---

1) Theoph. cont. Leo Gram. etc. l. c. Nestor IV, p. 29 siger, at den græske Anförer var Domesticus Panfir; uden Tvivl menes Pantherios, der blev Domestikos τῶν σχολῶν kort efter disse Begivenheder. Theoph. cont. p. 266. — 2) Leon Diak. (lib. 6 c. 10) siger, at kun 10 Skibe kom tilbage til Rusland. — 3) ἐν τῇ τῆς Κύλης (al. Κοίλης) ἀκτῇ. Theoph. cont., Sym. Log., Georg. Mon. l. c. — 4) Nestor IV, p. 27—32 afviger fra Byzantinernes Beretning foruden i enkelte mindre væsentlige Punkter fornemmelig deri, at han kun lader Theophanes have ét Sammenstöd med Russerne og det saaledes, at han giver den Kamp, som Grækerne berette först, Plads istedet for den, som de omtale paa sidste Sted. Da det er aabenbart, at Nestor har öst af byzantinske Kilder, have vi ikke taget i Betænkning at fölge disses i det Hele overensstemmende Beretning. Ogsaa Araberen Elmakin (i 13de Aarh.) kjender dette Tog, som han overensstemmende med Byzantinerne henförer til Aar 329 efter Hedschra, hvilket falder mellem Okt. 940 og Novbr. 941. Elmacini hist. Sarac. latine reddita opera T. Erpenii, Lugd. Bat. 1625. p. 267. Ephraemios berörer ligeledes skjöndt ganske kort dette Tog (v. 2735 ff). — 5) Nestor IV, p. 39. For de nærmest paafölgende Begivenheder er Nestor vor eneste Kilde.

og nu tövede han ikke med at tiltræde Toget, hvori foruden Petscheneger, Varæger, Polæner, Slaver, Krivitscher, Vætitscher og Tivertzer toge Del, og han var allerede ankommen til Donaus Munding, da Romanos, der af Chersoniterne og Bulgarerne blev underrettet om det udbrydende Uvejr[1], besluttede sig til at forekomme det. Han begyndte allerede at föle Aarenes Tryk, og rigelig beskjæftiget med ydre Fjender i Asien og Italien, og maaske anende den Fare, der fra hans egne Sönner truede ham[2], og som ved Aarets Udgang blev til Virkelighed, tvivlede han maaske paa at besidde Kraft nok til at gaa en Kamp med Russerne imöde. Han sendte altsaa Gesandter til Igor og tilböd ham en höjere Tribut, end der forhen var bleven ydet hans Formand Oleg. Efter Raadförsel med sine Mænd besluttede Igor at modtage Tilbudet, og da Kejseren ved Guld og Kostbarheder tillige lovede at tilfredsstille Petschenegerne, tiltraadte han Tilbagetoget til Kiev[3]. Underhandlingerne om en endelig Fred bleve nu drevne med Iver. Græske Afsendinge ankom til Igor, for at komme overens om Grundlaget[4], hvorefter denne sendte et talrigt Gesandtskab til Konstantinopel; i en höjtidelig Forsamling af Kejserens överste Statsmænd blev nu Overenskomsten vedtaget og et Dokument derom udfærdiget[5].

Denne Traktat, som Nestor har bevaret os[6], er saaledes lydende: Vi af russisk Slægt, Gesandter og Gjæster,

---

[1]) Nestor IV, p. 43. — [2]) Han advaredes efter Beretningerne i det mindste stadig af Munken Sergios, Theoph. cont. p. 269. — [3]) Nestor IV, p. 44. — [4]) Nestor IV, p. 45. — [5]) Nestor IV, p. 46. Disse Forhandlinger henföres af Nestor til det fölgende Aar 945. Der er imidlertid Grund til at antage, at de ere förte endnu i Aaret 944. — [6]) Nestor IV, p. 47 ff.; vi meddele den her fornemmelig efter Ph. Strahls Gesch. d. russ. Staates, 1 B. S. 82; Begyndelsen er gjengiven efter E. Kunik, Beruf. d. Rodsen, 2 Abth. p. 177, der har forsögt

Ivor, Gesandt fra Igor, Russernes Storfyrste, Vuefast fra Svætoslav, Sön af Igor, Iskussev fra Dronning Olga, Slud fra Igor, Igor's (Storfyrstens) Söstersön, Uleb fra Volodislav, Kanimar fra (Underdronningen) Peredslava, Schigobern fra (Underdronningen) Sfandas, Ulebs Gemalinde, Prasten fra Turd, Libiar fra Fast, Grim fra Sfirk, Prasten fra Akun, Igors (Storfyrstens) Söstersön, Kar fra Tudk, Karschev fra Turd, Egrie fra Vlisk, Voist fra Voik, Istr fra Amind, Prasten fra Bern, Attæg fra Gunar, Schibrid fra Aldan, Kol fra Klek, Stegg fra Sten, Sfirka . . . . . ., Alvad fra Gud, Frud fra Tuad, Mutur fra Ustin; og Gjæsterne Adun, Adulb, Iggivlad, Oleb, Frutan, Gomol, Kuz, Emig, Turbrid, Fursten, Brun, Roald, Gunastr, Frasten, Iggeld, Turbern, Mon, Ruald, Sven, Stir, Aldan, Tilen, Aspubran, Vusleb, Sin, Korobitsch, sendte af Igor, Russernes Storfyrste, og af alle Knæserne og af alle Mænd i Russerlandet, forny paa disses Befaling den gamle Fred, og tiltrods for Djævelen, der hader det Gode, og elsker Strid, og nu i mange Aar har drevet sit Væsen, befæste Venskabet mellem Grækerne og Russerne.

1. Vor Storfyrste Igor, hans Bojarer og samtlige russiske Mænd have sendt os til Romanos, Stephanos og Konstantinos, de store græske Kejsere, for at slutte Fred med Grækerne for evigt, saalænge Solen skinner og Verden bestaaer. Og hvo af Russerne, der söger et Brud, skal, naar han er döbt, lide Straf af Gud den almægtige og være hjemfalden til evig Fordömmelse; er han udöbt, skal Perun ikke staa ham bi, hans eget Skjold skal ikke beskytte

at ordne Gesandternes Navne i Overensstemmelse med det Antagende, at de enkelte russiske Stormænd særskilt være repræsenterede, hvortil man ogsaa finder Spor i Konst. Porph.s Beretning om det Fölge, der senere ledsagede Fyrstinde Olga ved hendes Audients i Konstantinopel hos de græske Kejsere. De cer. aul. Byz. l. 2. c. 15. p. 597. ed. Bonn.

ham, ved eget Sværd, ved egen Pil og ved egne Vaaben skal han falde og være Slave til alle Tider i dette og det tilkommende Liv.

2. Den russiske Storfyrste og hans Mænd maa sende til Grækenland til den græske Kejser saamange Skibe, de ville, med Gesandter og Gjæster. Gjæsterne skulle bære, som tidligere bestemt, Seglringe af Sölv, men Gesandterne af Guld. Fra nu af skulle de være forsynede med en Skrivelse af den russiske Storfyrste, hvori deres fredelige Hensigter bekræftes; ligeledes skal Antallet af de afsendte Folk og Skibe angives. Men de, som komme uden en saadan Skrivelse, skulle blive under Bevogtning, til den russiske Fyrste er underrettet derom. Modsætte de sig, have de forbrudt Livet, og den russiske Fyrste skal ikke hævne deres Död. Undfly de til Rusland, ville vi Græker underrette den russiske Fyrste derom, og han kan da gjöre, hvad ham godt synes.

3. Komme Russer ikke i Handelsforretninger, erholde de intet maanedligt Underhold. Storfyrsten skal forbyde sine Gesandter og de til Grækenland kommende Russer at öve nogen Voldsomhed i Grækernes Byer og paa Landet; de som komme til Konstantinopel skulle kun have Lov at bo ved den hellige Mamas's Kloster, og den græske Kejser vil da sende Folk, for at optegne deres Navne og anvise dem det maanedlige Underhold saavel Gesandterne som Gjæsterne, og fornemmelig dem fra Kiev, Tschernigov og Perejaslavl. De skulle kun komme til Staden gjennem en vis Port, ubevæbnede, kun i et Antal af 50 og ledsagede af en kejserlig Betjent; de maa da drive Handel saameget og saalænge dem lyster[1]. En kejserlig Betjent skal be-

[1]) Begyndelsen af denne Paragraph er en Gjentagelse af hvad der blev bestemt ved Underhandlingerne foran Konstantinopel i Aaret 907.

skytte de russiske Gjæster, og begaaer en Russer eller Græker Uret, skal denne Betjent afgjöre Striden. De Russer, som komme til Konstantinopel, maa fremdeles ikke kjöbe kostbare Stoffer, der koste over 50 Solotnik; sker det alligevel, skulle de forevise dem for den kejserlige Betjent, der da skal forsyne dem med Stempel og give dem tilbage. Russerne, som forlade Konstantinopel, skulle af Grækerne erholde alt nödvendigt til deres Skibes Udrustning ifölge tidligere Overenskomst; de maa ikke overvintre ved den hellige Mamas, men skulle under sikker Ledsagelse vende tilbage til Hjemmet.

4. Bortlöber en Slave fra Rusland og kommer til Grækenland, eller bortlöber en fra de ved den hellige Mamas boende Gjæster, og bliver han igjen funden, da maa Russerne tage ham tilbage, men bliver han ikke funden, skulle de christne og hedenske Russer efter deres Tro med Ed bekræfte hans Flugt, og de skulle da erholde af Grækerne hans Værdi, saaledes som tidligere er bestemt, nemlig 2 Pavoloker[1] for hver Slave. Naar en græsk Slave fra Konstantinopel eller en anden græsk By löber bort til Russerne og förer stjaalet Gods hos sig, da skulle Russerne igjen udlevere ham, og er det Medbragte endnu helt og uforvansket, skulle Russerne i Erstatning erholde 2 Solotnik.

5. Forsöger en Russer at stjæle Noget fra en Græker, skal Tyven haardt straffes; bliver han greben, skal han böde det Dobbelte; paa samme Maade skal forholdes med en Græker, der söger at bestjæle en Russer.

6. Bestjæler en Græker en Russer eller en Russer en Græker, skal Tyven ikke blot give det Stjaalne, men og dets Værdi tilbage; er det Stjaalne solgt, skal Tyven erstatte dets Værd dobbelt, og straffes efter russiske og græske Love.

---

[1]) Kostbare Stoffer af en bestemt Værdi (cfr. Konst. Porph.s σηρικὰ περιβλήματα.)

7. Bringer en Russer græske Fanger til Konstantinopel, da skal han erholde 10 Solotnik for en Yngling eller god Pige, 8 Solotnik for en Fange af middel Alder, men kun 5 Solotnik for en Olding eller et Barn. Findes russiske Fanger i Slaveri hos Grækerne, skulle Russerne kunne löskjöbe dem med 10 Solotnik for hver; have Grækerne kjöbt dem, da skal Ejeren bekræfte med Ed, hvormeget han har betalt for dem, og denne Kjöbesum skal han erholde tilbagebetalt.

8. Over det chersonske Gebet og alle Stæder der, skal den russiske Fyrste ikke tilegne sig nogen Ret eller noget Herredömme. Fōrer han Krig i den Egn, og kan ikke besejre sin Fjende, og beder han os Græker om Tropper, da ville vi give ham saamange han behöver.

9. Finde Russerne et græsk Skib nogetsteds strandet, skulle de ikke skade Mandskabet; hvo som tager Noget fra Skibet, eller beröver Nogen af Mandskabet sin Frihed eller dræber ham, han skal straffes efter græske og russiske Love.

10. Træffe Russerne Chersoniter ved Mundingen af Dniepr paa Fiskeri, skulle de ikke tilföje dem Skade; Russerne maa ikke overvintre ved Dnieprs Munding, hverken ved Bielobereschi eller ved den hellige Eleutherius[1], men skulle mod Efteraaret vende hjem til Rusland.

11. Gjöre de sorte Bulgarer[2] Indfald i det chersonske Land, skal den russiske Fyrste ikke tillade dem at forurolige dette Land.

---

[1]) Skal uden Tvivl være den hellige Ætherius's Ö i Mundingen af Dniepr, hvor Konst. Porph. beretter, at Russerne paa Sejladsen til Konstantinopel lagde an (de adm. imp. c. 9 p. 78 ed. Bonn.). — [2]) Herved forstaaes de hinsides Don boende Bulgarer; hvilken Egn af Konst. Porph. ogsaa benævnes ἡ μαύρα Βουλγαρία (de adm. imp. c. 12 p. 81; c. 42 p. 180).

12. Begaa Græker, som staa under den græske Kejsers Herredömme, en Forbrydelse, da skal den russiske Fyrste ikke have Magt til at straffe dem, men de skulle paa den græske Kejsers Befaling lide den Straf, de have fortjent.

13 og 14. Ganske som i den Olegske Traktat under Nr. 3 og 4.

15. Naar den græske Kejser af den russiske Fyrste forlanger Krigsfolk mod sine Fjender, da skal han skrive til den russiske Fyrste, og denne skal da sende saamange han forlanger, og dette skal være alle Lande et Bevis, i hvad Venskab Græker og Russer leve med hinanden.

Denne Overenskomst have vi nedskrevet paa tvende Pergamentsblade, det ene er for den græske Kejser, og dette have vi Græker besvoret og undertegnet med vore Navne; det andet er undertegnet af os russiske Gesandter og Gjæster. De med de græske Gesandter Afrejsende skulle bringe hint til den russiske Fyrste og hans Folk, og disse skulle efter Overleveringen sværge, trolig at ville holde Alt, hvad vi have aftalt, nedskrevet paa dette Pergament og bekræftet med vor Underskrift. Og vi, som ere döbte, have i den hellige Elias's Hovedkirke svoret ved det foran liggende hellige Kors og ved dette Pergament, fast at holde ved hvad derpaa er skrevet og Intet at overtræde. Men hvo som paa vor Side, det være Fyrsten selv eller en Anden, Christen eller Udöbt, overtræder dette, han have ingen Hjælp af Gud, han blive Slave i dette og det tilkommende Liv, og dö ved sine egne Vaaben. Men de ikke döbte Russer nedlægge deres Skjold, deres blottede Sværd, deres Ringkraver og övrige Vaaben paa Jorden og besværge Alt, hvad der indeholdes i dette Pergament, nemlig at Igor, samtlige Hövdinger og alle Folk i det russiske Land for evig ville holde dette. Men hvo, Fyrste eller Undersaat, Döbt eller Udöbt, som handler

mod Indholdet af dette Pergament, han skal fortjene at falde ved eget Sværd, og være forbandet af Gud og Perun, efterdi han har brudt sin Ed. Men Storfyrst Igor vil være retfærdig og bevare sin oprigtige Kjærlighed, saalænge som Solen skinner og Verden staaer, i denne og den hele tilkommende Tid.

Hertil er föjet i nogle Haandskrifter: i Aaret 6453 (ɔ: 945), 4de Indiktion, den 20de April, 3die Uge efter Paaske[1].

Efterat saaledes Fredstraktaten var oprettet, vendte de russiske Afsendinger, ledsagede af græske Gesandter, tilbage til Kiev, og aflagde Igor Beretning. Denne tog vel mod Grækerne, og paa disses Opfordring besvor han og hans Mænd, saamange som vare udöbte, Traktaten paa Peruns Höj; de, som vare Christne, aflagde Eden i den hellige Elias's Kirke, Hovedkirken i Kiev. Efterat saaledes Freden var bekræftet, lod han Gesandterne vende hjem, begavede med rige Gaver af Peltsværk, Vox og Slaver[2].

Med Hensyn til Ægtheden af det meddelte Dokument, som alene Nestor har bevaret os, da gjælde de samme ydre Grunde her for at antage denne, som vi have fremfört ved den af Oleg sluttede Traktat, og med Hensyn til Indholdet, da er der intet Punkt deri, som kunde lede os til nogen grundet Tvivl; det eneste skulde være en Uoverensstemmelse, der finder Sted mellem det af Nestor angivne Aar og de græske Kejseres Navne, som findes anförte i selve Dokumentet. Da dette Spörgsmaals Besvarelse tillige er af Betydning med Hensyn til vort Antagende, at dette Dokument er udstædt i Aaret 944, ville vi dvæle et Öjeblik derved. Vi ville da först bemærke, at vi ikke i nogen Maade kunne stole paa det i Dokumentet selv an-

[1]) Saaledes hos Tatischev ifölge Schlözer, der selv ikke har fundet det i noget af sine Haandskrifter, se Nestor IV, p. 97. — [2]) Nest. IV, p. 98—100.

förte Datum, da det efter Schlözers Beretning ikke findes i de gode Haandskrifter, som stode til hans Raadighed; desuden indeholder det en aabenbar Urigtighed, da April Maaned i den 4de Indiktion ikke falder i Aaret 945 men i 946. Men ogsaa i Overskriften angiver Nestor Aaret 945, og af den hele Fremstilling af de forangaaende Underhandlinger er det klart, at han henförer dem til Aaret efter det afbrudte Tog. Naar vi imidlertid betragte den byzantinske Historie, saa vide vi, at det var den 20de December 944 [1], at Kejser Romanos blev Offer for sine Sönner Stephanos's og Konstantinos's ærgjerrige Planer og maatte ombytte Thronen med Klosteret, men at disse kun kort nöd den usurperede Magt, da de allerede de 27de Januar 945 [2] bleve styrtede af Konstantinos Porphyrogennetos. Det vilde derfor være höjst paafaldende, om et Dokument, der udstædtes i Konstantinopel, gaves i de Kejseres Navn, som nylig vare styrtede. Derimod passe disse Navne nöje paa Aaret 944, da foruden Romanos hans to Sönner [3] og Leons Sön Konstantinos förte Kejsertittel; herefter skulde Konstantinos's Navn vel være gjentaget, men at en slig Gjentagelse let kunde udfalde ved Afskriften er indlysende. Endog i Navnenes Orden [4] tro vi at se et Bevis paa Dokumentets Ægthed, da det er sandsynligt, at den ringeagtede Konstantinos Porphyrogennetos har maattet indtage Pladsen

[1]) Theoph. cont. p. 271. — [2]) Theoph. cont. p. 271. — [3]) De bleve allerede kronede Juledag 923. Theoph. cont. p. 253; Sym. Log. p. 485; Cedr. p. 624. (Her staaer vel ἰνδ. β', men efter hele Sammenhængen maa der læses ἰνδ. ιβ'.) — [4]) I Traktaten selv (Nest. IV, p. 56) staaer nemlig „Romanos, Stephanos og Konstantinos", hvorimod ved Indledningen til Traktaten Konstantinos's Navn staaer paa anden Plads (Nest. IV, p. 45). Det er imidlertid muligt, at denne Navneflytning kun maa tilskrives en Uagtsomhed af Schlözer; thi i den franske Oversættelse af Nestor ved Louis Paris, 1834, T. I, p. 58, findes Navnene ikke i den Orden, hvorpaa vi her have bygget.

efter Romanos's egne Sönner, saaledes som vi udtrykkelig vide at have været Tilfældet, medens hans ældste Sön Christophoros levede[1].

Gaa vi nu ud fra Ægtheden af dette Dokument, og antage vi, at det er udstædt 944, fremkommer det Spörgsmaal, om det er nödvendigt at fordele disse Begivenheder, Igors Tog til Donau og den afsluttede Traktat, paa to Aar. Da dette sker hos Nestor, ere vi vel tilböjelige til at fölge ham og derfor hensætte Toget til 943, hvorimod intet væsentligt kan være at indvende; dog antage vi det ikke nödvendigt, da der uden Tvivl i Aarets Löb var tilstrækkelig Tid til de forskjellige Gesandtskaber, der afgik mellem Konstantinopel og Kiev. Sagen er imidlertid ikke af videre Indflydelse.

Sammenligne vi denne Traktat med den tidligere af 911, da er det aabenbart, at denne sidste er lagt til Grund. Saaledes ere Bestemmelserne angaaende Drab, Hug og Slag ordret gaaede over i nærværende Traktat, og Artiklerne om bortlöbne Slaver, Fanger, Tyveri, Skibbrud, samt det rette Forum for Forbryderes Afstraffelse ere kun nöjere bestemte, og ikke i nogen væsentlig Grad forandrede. Med Hensyn til Russernes Handelsfrihed, da ere Bestemmelserne i Overenskomsten af 907 optagne her; dog er der en nöjere Kontrol fastsat, idet et Pasvæsen her er anordnet og et omhyggeligere Opsyn over de i Grækenland værende Russer bestemt; den tidligere Bestemmelse, at de russiske Handlende kun i 6 Maaneder erholdt offentlig Underholdning, er saaledes forandret, at det nu forbydes dem at blive Vinteren over i Grækenland; og deres Handelsfrihed er noget indskrænket med Hensyn til Indkjöb af kostbarere Varer. Derimod findes nogle ganske ny Artikler angaaende Forholdet til Cherson, idet den russiske

---

[1]) Theoph. cont. p. 256.

Fyrste frakjendes enhver Ret over det og forpligtes til ikke at forulæmpe Chersoniterne, men beskytte dem mod de sorte Bulgarers Indfald. Det er vel muligt, at Russerne dels ved Chersons nære Beliggenhed ved Dnieprs Munding, hvorigjennem Russerne havde deres Vej, dels ved Stridigheder med de nærboende Bulgarer, Chazarer og Petscheneger undertiden ere komne i Konflikt med de græske Chersoniter[1] og kunne have anmasset sig et Slags Herredömme. Dette söges nu her forebygget, og der loves udtrykkelig Russerne græsk Hjælp ved deres Kampe i disse Egne. Dernæst er det gjort Russerne til Pligt at sende den græske Kejser Hjælpetropper, saamange han vil forlange — en Bestemmelse, som kunde synes at sætte dem i et Afhængigheds Forhold til Grækerne, naar vi ikke vidste, at Russerne, for hvem Krig var et Haandværk, med Glæde fulgte et Kald, hvor der var Lön og Bytte ivente, ligesom vi allerede tidligere have set russiske Skibe ved den græske Flaade.

Endelig have vi i dette Dokument det förste fuldgyldige Vidnesbyrd om den Udbredelse, som Christendommen hidtil havde fundet blandt Russerne. De christne Russer fremtræde nemlig her fuldkommen ved Siden af Peruns Dyrkere, og dette sker ved enhver Lejlighed hvor der er Tale om en religiös Handling, navnlig hvor der handles om Ed og Forbandelse. Og ved den höjtidelige Edsaflæggelse i Kiev, medens Igor sværger paa Peruns Höj, begive de Christne sig til Elias's Kirke. Alt dette synes at vise, at Christendommen ikke længere var blot taalt, men at den ogsaa var anerkjendt og berettiget i Staten. Der tales vel især om Russerne ɔ: Varægerne; men var Christendommen stærkt udbredt blandt den herskende Stamme, er der ingen Tvivl om, at den ogsaa maa have fundet Indpas hos

[1]) Allerede ved Aaret 865 have vi antydet ét Tog af Russerne mod Cherson. Se S. 219 Anm. 1.

Slaverne; dette ligger allerede i Benævnelsen af Elias's Kirke[1] som Hovedkirke; der maa altsaa have været flere Kirker i Kiev, og for de langt fra talrige Varæger gjordes vist ikke mange behov.

Saaledes var da atter et fredeligt Forhold mellem Grækerne og Russerne grundlagt og besvoret „for evige Tider", og det vedligeholdt sig ogsaa i henved 30 Aar. Vi have ovenfor bemærket, at Kejser Romanos allerede i Slutningen af Aaret 944 havde maattet forlade sin Throne, og at hans Sönner en Maaned efter gave Plads for Konstantinos Porphyrogennetos, som nu blev Enehersker; men hengiven til Overdaadighed og Vellevnet, overlod han hele Regjeringen til andre, uden at noget udrettedes mod ydre Fjender, medens jævnlige Sammensværgelser i det Indre rystede en Throne, som han omgav med en udvortes Glands, hvorom han selv har givet os Beretning[2]. Ogsaa i Rusland foregik snart efter en Forandring i Regjeringen, da Igor paa et Tog mod Drevlænerne, som han uretmæssig vilde aftvinge en forhöjet Tribut, blev dræbt af disse i Aaret 945[3], hvorpaa hans forstandige Hustru Olga overtog Bestyrelsen

---

[1]) Med Hensyn til den nævnte Kirke, som her först omtales, og om hvis Begrundelse Intet vides, da kunne vi fristes til at antage dens Bygning samtidig med Christendommens förste Begyndelse i Kiev. Da denne nemlig henföres til Kejser Basileios's Tid, eller dog til en Tid, da hans Indflydelse var overvejende, og vi vide, at denne Kejser især holdt den hellige Elias i Hæder, og byggede og istandsatte flere Kirker for ham i Konstantinopel (Cedr. p. 585, 588; Zonar. vol. 2, p. 172), synes det Antagende ikke usandsynligt, at den nævnte Kirke, indviet til denne Prophet, er bygget under Kejser Basileios's særegne Beskyttelse. — [2]) I sit Skrift de cerim. aul. Byz. — [3]) Nest. IV, p. 105. Ogsaa Leon Diakonos (l. 6. c. 10) omtaler Igors voldsomme Död, men kalder det Folk, mod hvilket han foretog Toget, Γερμανοί, hvilket maaske blot er en Afskriverfejl for Δερβλανοί. E. Kunik, die Beruf. d. Rodsen, 2 Abth. p. 451.

som Formynderinde for sin endnu ikke fuldvoxne Sön Svætoslav. Hun begyndte sin Regjering med paa en grusom og underfundig Maade at tage Hævn for sin dræbte Ægtefælle over Drevlænerne[1], som hun saaledes kuede, at deres Navn efter den Tid kun sjælden nævnes. I övrigt roses hun for sin forstandige Statsstyrelse; hun rejste omkring i Landet, anlagde Byer og ordnede Afgiftsvæsenet. Med Grækerne var Forholdet uden Tvivl uafbrudt fredeligt, og vi finde som tidligere Russer i den græske Livvagt; saaledes ved en höjtidelig Audients, som blev tilstaaet de sarakeniske Gesandter fra Tarsos i Aaret 946, nævnes i Kejserens Fölge de döbte Russer med Faner og Skjold og egne Sværd[2]; og at der stadig har været russiske Skibe ved den græske Flaade, synes at fremgaa deraf, at da Konstantinos rustede sig til et Tog mod Kreta, som med et höjst uheldigt Udfald foretoges 956 under Anförsel af Patrikieren Konstantinos Gongyles, nævnes 7 russiske Skibe stationerede ved Dyrrhachion med en Besætning af 584 Mand og 42 Slaver[3].

Da Sönnen Svætoslav var bleven voxen, og hun med Tryghed kunde overlade ham Regjeringen, besluttede Olga at besöge den græske Kejserstad. Hvad hendes egentlige Hensigt med denne Rejse har været, bliver vel uvist; formodentlig har det Ry om Stadens og Hoffets Pragt og Herligheder[4], som Gesandter og Handelsmænd bragte til

---

1) Nest. V, p. 30. — 2) οἱ βαπτισμένοι Ῥῶς μετὰ φλαμούλων, βαστάζοντες σκουτάρια, φεροῦντες καὶ τὰ ἑαυτῶν σπαθία. Const. Porph. de cer. aul. Byz. lib. 2. c. 15 (T. 1, p. 579 Nieb.) Det nöjagtige Datum angives μηνὶ Μαΐῳ λα΄, ἡμέρᾳ α΄, ἰνδικτ. δ΄ (den 31te Maj 946 faldt rigtig paa en Söndag). — 3) Const. Porph. de cer. aul. Byz. lib. 2. c. 45 (T. 1, p. 664 Nieb.). Der maa uden Tvivl sigtes til dette Tog, som Leo Diac. lib. 1. c. 2 og Cedr. p. 640 omtale, da der i Aaret 949 eller Ind. 7, som Konst. Porph. angiver, ellers ikke findes Spor til et sligt Foretagende. — 4) En nöjagtig og detaileret Skildring af det Ceremoniel, som brugtes ved det by-

Rusland, været en Hovedanledning; som Bevæggrund anföres af Nestor[1] hendes Hensigt at lade sig optage i den christne Kirke; og det er ikke umuligt, at hun, nu allerede temmelig tilaars, kan være bleven saaledes paavirket af den temmelig udbredte christelige Kirke i Kiev, at dette Skridt kunde forekomme hende önskeligt; og Ruslands Fyrstinde kunde vel föle sig stolt nok til kun at ville modtage Daaben af Kirkens Överste, Patriarchen i Konstantinopel. Imidlertid er det ogsaa muligt, at hendes Hensigt har været af en mere politisk Natur, da man vel kan tænke, at Handelsforholdene mellem Russerne og Grækerne kunde gjöre Ordningen af mange Punkter önskelig, og at man finder hende omgivet af russiske Kjöbmænd, synes ikke lidet at tale for denne Mening[2]. Hun udförte sin Beslutning[3] i Aaret 955, som det synes. Med et stort Fölge af beslægtede Mænd og Kvinder[4] samt fornemme Tjenerinder[5] og Tjenere[6], og en Tolk[7], ankom hun til Konstantinopel. Ledsaget af sit Fölge, samt af de russiske Fyrsters Agenter (ἀποκρισιάριοι) og de Handelsmænd, som da opholdt sig i Konstantinopel, förtes hun strax til höjtidelig Audients hos Kejser Konstantinos, der modtog hende i Nærværelse af sin Gemalinde, Börn og Svigerdatter. Ved en senere Andients var hun til Taffels hos den kejserlige Familie. Ved begge Lejligheder udfoldede Hoffet sin hele

---

zantinske Hof ved en hedensk Gesandts Audients, meddeles af Const. Porph. de cer. aul. Byz. lib. 2. c. 15 (T. 1, p. 566 Nieb.)

[1]) Nest. V, p. 60. — [2]) Wilken, anf. St. S. 107. — [3]) Nest. V, p. 66 ff. Const. Porph. de cer. aul. Byz. l. 2. c. 15 (T. 1, p. 594 ff. Nieb.), hvor hun kaldes Ἔλγα. — [4]) συγγενεῖς τῆς ἀρχοντίσσης, en ἀνεψιός, Const. Porph. l. c. p. 597; beslægtede ἀρχόντισσαι, l. c. p. 594. — [5]) Const. Porph. l. c. p. 594. — [6]) Sphendosthlabos's (ɔ: Svætoslavs) Mænd, Const. Porph. l. c. p. 597. Otte private Tjenere (οἱ ἴδιοι αὐτῆς), l. c. — [7]) Const. Porph. l. c. p. 597.

Pragt, og Fyrstinden og hendes Fölge bleve rigt begavede[1]. I dette Fölge nævnes nu ogsaa en Præst (παπᾶς) Gregorios, som maaske har ledsaget hende fra Rusland, maaske er bleven hende meddelt i Staden. I sidste Tilfælde kunde vi formode, at hendes Daab imidlertid er foregaaet[2]. Denne udförtes af Patriarchen, som paa den Tid var Theophylaktos, en Sön af Romanos Lakapenos, og hun blev i Daaben kaldet med Kejserindens Navn Helene. Efterat hun endnu et Par Gange med lige Höjtidelighed var bleven modtagen ved Hoffet, og hun tilligemed Fölget havde erholdt yderligere Gaver, vendte hun under Patriarchens Velsignelse[3] tilbage til Kiev. At hun dog ikke har fölt sig ganske tilfreds med sit Ophold i Konstantinopel, synes at fremgaa af Nestors Fortælling[4], at, da et græsk Gesandtskab kort efter ankom til Kiev[5], sagde hun ved Afskeden: „naar Eders Kejser staaer ligesaa længe for mig i Potschaina[6], som jeg stod i Suda[7], da vil jeg sende ham Gaver". Det er muligt, at det mistænkelige Hof i Begyndelsen gjorde Vanskeligheder ved hendes Landgang.

Man har sögt at gjöre Efterretningen om Olgas Daab tvivlsom; men det væsentligste Bevis for denne Mening, der hentes fra Konstantinos's Taushed, taber sin Betydning, naar man lægger Mærke til, at det kun er Hofceremonierne, han skildrer, saa at det er med fuld Ret, at han ikke om-

---

[1]) Saaledes modtog Fyrstinden selv et med Ædelstene besat Fad, hvorpaa laa 500 Miliaresier. Const. Porph. l. c. p. 598. — [2]) Den omtales ikke af Konst. Porph., som kun dvæler ved Hofceremonierne. Derimod af Nestor V, p. 61, Cedren. p. 636 og Zonaras, vol. 2, p. 194. — [3]) Nest. V, p. 70. — [4]) Nest. V, p. 71. — [5]) Man kan formode, at det var ved denne eller en lignende Lejlighed, at Konstantinos og Romanos sendte Ruslands Fyrste et Brev, som det, hvis Paaskrift Konst. Porph. meddeler de cer. aul. Byz. l. 2. c. 48 (T. 1. p. 690. Niebuhr). — [6]) En lille Flod tæt nordlig for Kiev. — [7]) En Havn i Konstantinopel eller det saakaldte Stenon.

taler denne Begivenhed. Vel omtales den ikke heller af de övrige byzantinske Skribenter, med Undtagelse af Kedrenos og Zonaras, og selv af disse kun ganske kort; men da disse omtale den umiddelbar efter en Beretning om en tidligere Daab af nogle ugriske Fyrster, synes de at have öst af en eller anden kirkelig nu tabt Kilde, hvorved Efterretningen vinder i Troværdighed; naar vi hertil föjer Nestors Vidnesbyrd, som levede omtrent 100 Aar derefter, og maa have kunnet öse af en levende fuldgyldig Tradition, om ikke af andre Kilder, saa kan en Tvivl ikke være os tilladt[1].

Derimod bliver det mere end tvivlsomt, om det Aar, vi efter Nestor have angivet, er rigtigt, da enkelte Angivelser af Konstantinos Porphyrogennetos ikke synes at samstemme dermed. Der siges nemlig, at en af Audientserne fandt Sted Onsdagen den 9de September og en anden Söndagen den 18de Oktober[2]; men dette passer ikke paa Aaret 955; derimod paa Aarene 946 og 957. Med Hensyn til det förste Aar, da synes allerede de russiske Begivenheder at træde denne Antagelse ivejen; derimod lade de övrige Angivelser sig vel forene med Aaret 957. Konstantinos siger nemlig, at ved en af Audientserne vare Kejseren og hans Sön Romanos, samt „deres" Börn og Svigerdatteren tilstede. Af Romanos's Sönner var den ældste, Basileios, födt i Aaret 956[3], og der var da i det mindste en Mulighed

---

[1]) Til Vidnesbyrdene om Olgas Daab kunne vi föje Fortsættelsen af Reginos Annaler i Pertz, Mon. Germ. T. 1, p. 624, hvor der ved Aaret 959 omtales et Gesandtskab til Kejser Otto fra Helena, regina Rugorum, quæ sub Romano imperatore Constantinopolitano Constantinopoli baptizata est. — [2]) Const. Porph. de cer. aul. Byz. p. 594, 598. — [3]) Cedr. p. 684 siger, at han ved Ioannes Tzimiskes's Död var 20 Aar; da denne efter Leo Diac. lib. 10. c. 11. döde 10de Jan. 976, falder hans Födsel i 955 eller 956. (Herved maa bemærkes, at Sym. Log. p. 496 sætter hans Födsel til Konstan-

for, at han ved en Hofceremoni kunde være tilstede. Vi ere dog tilböjelige til at antage en Fejl i Konstantinos's Text, og formode, at Romanos's Navn er en senere Tilsætning[1]; det er nemlig paafaldende, at Kejserinde Helene ikke nævnes som nærværende, saaledes som ved de övrige Audientser, hvor der nævnes „Kejseren og Kejserinden og hans Börn"[2]. Vi anse det derfor rimeligst, at Romanos's Navn her er tilsat af den senere Bearbejder af Skriftet, hvorved Kejserindens er faldet ud. Derimod kunne vi ikke nægte, at den chronologiske Bestemmelse af de tvende Datumer synes stærkt at tale for Aaret 957, og vi ville derfor næppe have betænkt os paa imod Nestor[3] at antage det, naar vi ikke havde en grundet Mistanke mod de Tal, som forefindes i Konstantinos's Skrift, da de idelig ville befindes at være forvanskede[4]. Skulde vi antage Aaret 957, vilde Fölgen blive, at Olgas Daab maatte være foretagen af Patriarchen Polyeuchtos, da Theophylaktos döde den 27de Februar 956[5].

Hvad enten nu Olga er bleven döbt 955 eller 957, hendes Daab bliver altid en Handling af indgribende Vigtighed med Hensyn til Christendommens Udbredelse i

---

tinos's 14de Regjeringsaar, hvilket vilde være 958, hvorved da ny Vanskeligheder vilde opstaa.)

1) I Skriftet findes nemlig mange Efterretninger om Tildragelser efter Konstantinos's Tid, hvorfor man har formodet, at en ny Recension kan være foretagen mulig af hans Sönnesön Kejser Konstantinos, som ogsaa skal have beskjæftiget sig med litterære Sysler. Reiske antager ham endog for den egentlige Forfatter. Se Fortalen til Niebuhrs Udg. V. I. p. XXII ff. — 2) Saaledes Const. Porph. l. c. p. 596. — 3) At dog Kedr. og Zonar. have tænkt paa samme Aar som Nestor, kan man slutte deraf, at de meddele denne Efterretning för Theophylaktos's Död. — 4) Vi have allerede för været nödsagede til at fravige Tidsangivelser i dette Skrift. — 5) Theoph. cont. p. 277, Sym. Log. p. 495, Cedr. p. 638, Zonar. Tom. 2, p. 194.

Rusland; vel kunde hun ikke formaa sin tapre og kamplystne Sön Svætoslav til at fornægte den gamle hedenske Tro, ja han viste hendes indtrængende Forestillinger endog tilbage med Haardhed [1]; men der er al Sandsynlighed for, at dette Skridt af den russiske almindelig agtede Fyrstinde maa have givet Christendommen en endnu fastere Holdning, og bevæget en stor Del Russer til at fölge hendes Exempel. Thi, om end Svætoslav ikke for sin Person vilde vide af Christendommen, saa er der dog intet Spor til, at han er traadt dens Udbredelse hindrende imöde, hvortil vel Hensynet til den endnu nogen Tid levende ærværdige Moder kan have bevæget ham [2].

---

[1]) Nest. V, p. 75. — [2]) Tydske Kröniker omtale kort efter denne Tid (959) et Gesandtskab, som Olga eller Helena, regina Rugorum, som hun kaldes, skal have sendt til Kejser Otto den Förste, for at erholde Religionslærere, og at en Munk Adalbertus blev sendt som Biskop (961), men maatte efter mange Farer vende tilbage (962). Forts. af Reginos Chron. hos Pertz. mon. Germ. Sc. T. 1, p. 624, Thietmari chron. lib. 2, sst. T. 3, p. 750, Chron. Sax. Quedlinburg. og Lamberti Annal. sst. T. 3. p. 60. 61. Sammenlign Otto den 1stes Udnævnelsesbrev for Adalbert til Erkebisp i Magdeburg 968 hos Pertz. Leg. T. 2, p. 561. Man har i denne Beretning troet at finde en Forvexling af Russerne og Rugierne eller Beboerne af Rygen; cfr. Strahl, Geschichte d. russ. Kirche, 1 Th. p. 55; men efter Kuniks Undersögelse (Rodsen 2 Abth. p. 72 ff.) synes der ikke at være tilstrækkelig Grund for dette Antagende. Man kunde maaske snarere her finde et Spor til et mislykket Forsög af den vestlige Kirke at vinde Indgang blandt de östlige Slaver, og Olgas Gesandtskab til Kejser Otto kan temmelig naturligt sættes i Forbindelse med den Kulde hun udviste mod de byzantinske Gesandter (Kunik, die Beruf. d. Rodsen, 2 Abth. p. 78). — Til Bevis paa Christendommens Udbredelse i Rusland i Olgas Levetid kan endnu anföres et Brev fra Pave Ioannes den 13de til Hertug Boleslav den 2den af Böhmen, der henföres til 967 og findes i Cosmæ chron. Boemorum hos Pertz, M. G. Scr. T. 9, p. 49. Heri omtales Bulgarernes og Russernes Anvendelse af det slaviske Sprog ved Gudstjenesten. Men böhmiske Historieforskere

I Konstantinos's Beretning om Olgas Ophold i Konstantinopel finde vi ogsaa et Datum for Russernes Handelsforholde, som vi ikke maa lade være upaaagtet. Han angiver nemlig, at ved Audientserne vare de russiske Fyrsters Apokrisiarier og Handelsmænd tilstede, de förste i et Antal af snart 20, snart 22, de sidste 42 eller 44[1]. Da det er at antage, at de fleste Russer, som vare nærværende i Konstantinopel paa den Tid, have sluttet sig til deres Fyrstinde, have vi maaske her en Bestemmelse for den Grad, hvori Russerne benyttede Handelsforbindelsen med Konstantinopel[2]; det store Antal Apokrisiarier, der omtrent svare til vore Agenter, synes vel fornemmelig at have virket som Voldgiftsmænd ved Handelsforretningerne.

Förend vi forlade Olga, ville vi kun bemærke, at vi i vor Fremstilling af Begivenhederne aldeles ikke have taget Hensyn til Nestors Fortælling om et Ægteskabstilbud, som Konstantinos skal have gjort Olga; Sagens Urimelighed begrunder dette tilstrækkeligt[3].

Konstantinos Porphyrogennetos, hvis Skribentvirksomhed vi kunne takke for mangen en Underretning om de gamle Russer, döde den 15de November 959[4], mulig forgivet af sin Sön Romanos[5], der efter ham besteg Thronen. Det vigtigste Foretagende under dennes Regjering var Kretas Gjenerobring fra Sarakenerne af Feltherren Nikephoros Phokas, der var Domestikos τῶν σχολῶν eller Anförer for

ville ikke anerkjende dette Dokuments Ægthed eller diplomatiske Nöjagtighed.

[1]) Const. Porph. de cer. aul. Byz. l. c. p. 595, 597, 598. — [2]) Vi maa dog bemærke, at den traktatmæssige Bestemmelse, at kun 50 Handlende paa engang maatte komme ind i Konstantinopel, mulig endogsaa ved denne Lejlighed kan være haandhævet, og at derfor flere kunne paa samme Tid have opholdt sig ved den hellige Mamas's Kloster. — [3]) Nest. V, p. 60. Konstantinos var gift, og Olga over 60 Aar gammel. — [4]) Theoph. cont. p. 292. — [5]) Cedr. p. 641.

Hæren i Orienten. I dette Felttog, der udförtes i Aarene 960 og 961[1], toge ogsaa Russer Del[2], hvilket viser den vedvarende gode Forstaaelse mellem begge Magter. Efter en kort Regjering döde Romanos den 15de Marts 963[3] og efterlod Thronen til sine umyndige Sönner Basileios og Konstantinos under Formynderskab af Moderen Theophano og Ioseph Bringas, Parakoimomenos. Da der imidlertid herskede Fjendskab mellem Ioseph og Nikephoros Phokas, vendte denne tilbage fra Armeen i Asien, hvorhen han var sendt mod Sarakenerne, styrtede Formynderskabet og antog selv Kejsertittel den 15de August 963[4]. Hans förste Regjeringsaar hengik under aarlige Felttog mod Sarakenerne, som han gjentagende overvandt og fratog den ene Besiddelse efter den anden, og det er ikke usandsynligt, at russiske Hjælpetropper under disse Stridigheder have tjent i den græske Hær[5]. Dog snart skulde det traktatmæssig bestaaende Venskab med Russerne sættes paa en strængere Pröve. Siden Bulgarernes Fyrste Petros havde indladt sig i Ægteskab med en Prindsesse af det byzantinske Kejserhus, havde en fredelig Forstaaelse hersket mellem begge

---

[1]) Dette fremgaaer af Leo Diac. lib. 1 og 2; Theoph. cont. p. 297 sætter det senere. — [2]) Theoph. cont. p. 298, 300. — [3]) Const. Porph. de cer. aul. Byz. lib. 1. c. 96 (T. 1, p. 433 Nieb.), Cedr. p. 645, Leo Diac. lib. 2. c. 10. Med Hensyn til det förste Citat, ville vi gjöre opmærksom paa, at vi her have et Exempel paa, hvad vi ovenfor S. 268 Not. 1 anförte angaaende senere Tilsætninger i dette Skrift. — [4]) Const. Porph. l. c. p. 433 ff., Leo Diac. lib. 3. c. 8 (hvor: 16de August), Cedr. p. 648. — [5]) Saaledes skulle efter Araberen Nuvairi Russer have taget Del i et Tog mod Sarakenerne paa Sicilien i Aaret 964. E. Gauttier d'Arc, hist. des conquêtes des Normands en Italie etc. 1ière époque, p. 92. Ja, endnu i Aaret 968 omtaler Liudprand, Bisp i Cremona, der den Gang opholdt sig som Gesandt i Konstantinopel, to russiske Skibe i den græske Flaade. Liudpr. legatio Constantinop. hos Pertz T. 3, p. 353.

Hoffer, og Kejserne ydede Bulgarer-Kongen en aarlig Tribut, for at han ikke skulde bryde Freden. I Aaret 966 ankom ogsaa et Gesandtskab fra Petros, for at fordre den sædvanlige Gave, men Nikephoros, der ikke besad sine Forgjængeres fejge Charakter, og var sig sin Magt bevidst, afslog dette Forlangende og afviste Gesandterne haanligt. For nu at forekomme Bulgarernes Hævn, samlede han strax en Hær, hvormed han rykkede frem i Bulgarien; i Begyndelsen havde han megen Fremgang; men efterhaanden som han kom frem, fremböd den skovfulde og bjergige Egn ham saamange Vanskeligheder, at han saa sig nödsaget til at bringe sin Hær i Sikkerhed[1]. Under disse Omstændigheder besluttede han at söge Russernes Hjælp.

Over disse herskede nu den unge Svætoslav, der ganske var besjælet af den gamle nordiske krigerske Aand. Han ilede fra Kamp til Kamp, og i haardför Levemaade og Selvfornægtelse gav han sine Krigere et Exempel, som de troligen fulgte[2]. 964 förte han dem til Oka og Volga, og underkastede sig Vætitscherne, som hidtil havde betalt Chazarerne Tribut[3]; Aaret efter drog han mod disse selv, overvandt dem i et stort Slag, indtog den stærke Fæstning Bielavieschа[4], og trængte frem i de nordkaukasiske Egne, hvorved Chazarerne saa sig indskrænkede til enkelte Dele af Taurien. Til denne Mand, som stod i sine store

---

[1]) Leo Diac. lib. 4, c. 5. Efter Cedr. p. 660 og Zonar. vol. 2, p. 205 var Anledningen til Russernes Indkaldelse, at Nikephoros forgjæves havde opfordret Petros til at drage mod Ugrerne for at hindre deres Indfald. — [2]) Nest. V, p. 121. — [3]) Nest. V, p. 122. — [4]) Nest. V, p. 123. Denne Fæstning, som af Grækerne kaldes Sarkel, var i Aaret 834 bleven anlagt af Protospatharen Petronas, som Kejser Theophilos i den Hensigt havde sendt paa Anmodning af Chazarernes Chagan. Const. Porph. d. adm. imp. c. 42, p. 177 ed. Bonn., Theoph. cont. p. 76. Smlg. A. C. Lehrberg, Untersuchungen zur Erläuterung der älteren Geschichte Russlands. 1816. S. 383 ff.

Erobringers fulde Glands, sendte Nikephoros den underfundige Kalokyres, Sön af Chersoniternes Proteuon, og derfor særlig skikket til dette Hværv. For at give ham Anseelse, meddelte han ham en Patrikiers Værdighed, og medgav ham 15 Kentenarier (1500 ℔) i Guld[1]. Det var let for Kalokyres at bevæge den unge Kriger; men Kalokyres tænkte ogsaa paa sig selv, og sögte at vinde Svætoslav for sin egen Plan: efter Bulgariens Erobring vilde det nemlig være let at drage mod Grækerne, og naar Kalokyres ved Russernes Hjælp havde bemægtiget sig Regjeringen, da skulde det rige Konstantinopel fuldelig skaffe dem Lön for den ydede Hjælp[2]. Med denne Plan for Öje, og ledsaget af Kalokyres, drog Svætoslav i Aaret 967 afsted med en Hær paa 60,000 Mand og lagde an ved Donaus Munding. Med 30,000 Mand sögte Bulgarerne at hindre Landgangen; men forgjæves. Nu rykkede Russerne rask frem, den ene By faldt efter den anden, og snart vare Bulgarerne indesluttede i den faste Stad Dristor[3]. Selv tog han Ophold i Preslav ikke langt derfra[4]. Imidlertid synes Kejser Nikephoros at have begyndt at gjennemskue Russernes Planer og Kalokyres's Rænker, og da han, naar

---

1) Leo Diac. lib. 4, c. 6. Mindre omstændelig Cedr. p. 660. Zonar. v. 2, p. 206. — 2) Leo Diac. lib. 5, c. 1. — 3) Leo Diac. lib. 5, c. 2 synes at sætte dette Tog noget senere, ligesom og Cedr. p. 660, der henförer det til August i 11te Indiktion eller 968. Nest. V, p. 128 har bestemt 967. Dette Tog omtales ogsaa af Ibn Haukal, som siger, at Russerne efter et Tog mod Volga-Bulgarerne, der henföres til Aar 358 e. H. (ɔ: 968—969), droge mod Rum (ɔ: Grækenland). Han maa saaledes ogsaa have tænkt paa en senere Tid. Frähn, Ibn Foszl. p. 64. — Dristor, Dristra eller Dorystolos er det nuværende Silistria. Schafarik, sl. Alterth. 2 Th. p. 217. — 4) Nest. l. c. — Preslav (Presthlaba, Persthlaba, hos Byzantinerne, Perejaslavets hos Nestor) er det gamle Markianopolis. Schafarik, sl. Alt. Th. 2, p. 216. Wesseling ad Hieroclis Synecdemum p. 408 ed. Bonn.

ondt skulde være, hellere önskede Bulgarerne end Russerne til Naboer, forandrede han Politik og sögte at slutte sig til hine. I den Hensigt sendte han et Gesandtskab til Bulgarerne for at fornye det gamle Venskab og til Pant forlange tvende Jomfruer af kongeligt Blod til Ægte for Romanos's Sönner, der levede ved hans Hof. Bulgarerne, der bleve haardt trykkede af Russerne, toge glade mod Tilbudet, sendte Prindsesserne og bade om hurtig og virksom Hjælp[1]. Imedens nu Nikephoros rustede sig[2], indtraf en Forandring i Russernes Stilling, som for Öjeblikket befriede Bulgarerne fra deres Undertrykkere.

Da nemlig Svætoslav var fraværende med Hæren, troede Petschenegerne, at en let Udsigt til rigt Bytte var aabnet for dem; de gjorde derfor i Aaret 968 Indfald i Rusland, og indesluttede Kiev, hvor den gamle Olga med Svætoslavs Sönner opholdt sig. Ved List blev vel Byen skaanet for den truende Undergang, og Petschenegerne trak sig noget tilbage; men Russernes Stilling var dog kritisk, og man saa sig nödsaget til at kalde Svætoslav tilbage. Hurtig ankom han, og Petschenegerne maatte snart vige for hans sejrvante Hær[3].

Imidlertid længtes Svætoslav, der i Hjemmet ikke længere fandt Beskjæftigelse for sin urolige Aand, efter det skjönne Land, hvorhen vidtudseende Planer nylig havde kaldt ham. Endnu en kort Tid holdt hans Moders Sygdom ham tilbage. Men hun döde i Aaret 969[4], og nu hindrede intet ham i hans Beslutning. Förend sin Afrejse fordelte han Rigets Styrelse mellem sine Sönner, saaledes at Jaropolk forblev i Kiev, Oleg gik til Drevien, og den uægte Sön Vladimir til Novgorod[5]. Efterat han saaledes havde ordnet de indre Anliggender hjemme, begav han sig i Aaret 970 paa sit

---

[1]) Leo Diac. lib. 5, c. 3. — [2]) Leo Diac. lib. 5, c. 4. — [3]) Nest. V, p. 134. — [4]) Nest. V, p. 140. — [5]) Nest. V, p. 142.

andet Tog mod Bulgarerne[1]. Disse havde samlet deres Hovedstyrke i Preslav og beredte sig til at modtage ham. Svætoslav lod ikke vente paa sig, og det kom til et stort Slag, hvori Bulgarerne i Begyndelsen havde Fordelen, men opflammede af Fyrsten fornyede Russerne Kampen, vandt en fuldstændig Sejr og bemægtigede sig Preslav[2]. Herpaa spillede han fuldkommen Mester i Bulgarien, mod hvis Indbyggere han udviste en vild Grusomhed; saaledes berettes, at han efter Indtagelsen af Philippopolis lod ikke mindre end 20,000 af Indvaanerne korsfæste[3]. Bulgarernes Fyrste Petros var kort efter det förste russiske Indfald död, og hans Sönner, Boris og Romanos, vare faldne i Hænderne paa Svætoslav[4]. Under disse Omstændigheder stod Bulgarernes eneste Haab til Grækerne.

I Konstantinopel havde imidlertid en Thronforandring fundet Sted. Feltherren Ioannes Tzimiskes, hvis virksomme Bistand Nikephoros for en stor Del havde at takke for Thronen, var bleven ham mistænkt og kaldt bort fra Armeen. For at hævne sig indlod han sig i en Sammensværgelse med Nikephoros's Hustru, den rænkefulde Theophano, trængte om Natten mellem den 10de og 11te December 969 ind i Kejserens Sovekammer og myrdede ham paa den grusomste Maade. Ioannes lod sig derpaa selv udraabe til Kejser[5]. Han var en Mand af ualmindelig Vaabenfærdighed og stor Tapperhed indtil Dumdristighed, af en kraftig, men raa og grusom Charakter[6], iövrigt vel skikket til at sammenholde

[1]) Nest. V, p. 145 sætter det til 971, men efter Leo Diac. lib. 6. c. 8 ff. maa han allerede 970 have været i Bulgarien. Denne byzantinske Forfatter omtaler aldeles ikke Svætoslavs Hjemrejse efter det förste Tog. Cedr. p. 660 omtaler bestemt tvende Tog, men lader det andet foretages allerede Aaret efter det förste ɔ: 969, eftersom han som bemærket sætter det förste 968. Ligeledes Zonaras, vol. 2, p. 206. — [2]) Nest. V, p. 145. — [3]) Leo Diac. lib. 6. c. 10. — [4]) Cedr. p. 666. — [5]) Leo Diac. lib. 5. c. 6—9. — [6]) Leo Diac. l. 6. c. 3.

den bröstfældige Statsbygning. Da Ioannes mærkede Russernes farlige Fremgang, sögte han först ved Underhandlinger at besværge Stormen, og et Gesandtskab blev sendt for at opfordre Svætoslav til at forlade Bulgarien. Men han modtog det med Harme og lovede snart at være for Konstantinopels Porte[1]. Nu rustede Ioannes sig til Kamp; han samlede en Skare af unge kjække Mænd, som han gav Navn af de Udödelige, der skulde tjene ham selv til Livvagt. Den egentlige Hær lader han rykke ind i de nærmeste Egne af Bulgarien under Anförsel af Bardas Skleros, Magistros, en Broder til hans afdöde Hustru Maria, og Gildingen Petros, Patrikios. Han befaler dem der at gaa i Vinterkvarter, men holde Öje med Russerne, og ved Spejdere at udforske disses Planer[2]. Men heller ikke Svætoslav var uvirksom. Han samlede en stor Hær af de ham undergivne Bulgarer, og formaaede Ugrer og Petscheneger[3] til at forene sig med ham og sende Mandskab. Saasnart han erfarede Grækernes Ankomst, bröd han op med Hæren, 30,000 Mand stærk[4], og ankom til Egnen af Arkadiopolis. Omendskjöndt Bardas kun befalede over 10,000 Mand[5], besluttede han dog at rykke dem imöde. Da han af Ioannes Alaka, som han sendte forud paa Rekognoscering, var bleven underrettet om Fjendens Nærmelse, deler han sin Hær i tre Dele; de tvende lagde han i Baghold; med den tredie rykker han selv rask frem mod Fjenden. Kampen var langvarig og haardnakket, og paa begge Sider gaves Pröver paa udmærket Tapperhed; men da omsider de friske græske Tropper fra Bagholdet optog Kampen, maatte Russerne vige, og et stort Blodbad anrettedes iblandt dem.

---

[1]) Leo Diac. l. 6. c. 8 og 10. — [2]) Leo Diac. l. 6. c. 11; Cedr. p. 666. — [3]) Petschenegerne omtales kun af Cedr. p. 666 og Zonar. vol. 2, p. 210. — [4]) Cedr. l. c. angiver den til 308,000 Mand, og Zonar. l. c. til 300,000 Mand. — [5]) Cedr. p. 667 angiver 12,000 Mand.

Mere end 20,000 skulle være faldne, medens Grækernes Tab kun angives til 55 eller endog 25 Mand, en Overdrivelse, som strax falder i Öjnene[1].

Russernes Magt havde vel ved denne Kamp faaet et Skaar, men den var ikke knækket, og man rustede sig paa begge Sider til Krigens kraftige Fortsættelse; og Kejseren havde allerede givet Ordre til de i Asien staaende Troppers ufortövede Afmarsch til Europa[2], da et farligt Oprör af Kejser Nikephoros's Brodersön Bardas Phokas tvang ham til at dele sin Opmærksomhed. Undsluppen fra sit Forvisningssted Amaseia, havde han i Asien fundet et saa stort Anhang, og gjorde saadanne Fremskridt, at Ioannes maatte beslutte sig til at sende Bardas Skleros imod ham, som ogsaa i Löbet af Aaret 971 dæmpede Opröret[3]. Den ved Bardas Skleros's Sendelse svækkede græske Hær, som stod i Thrakien, over hvilken den uvirksomme og yppige Ioannes Kurkuas, Magistros, fik Befalingen, udrettede intet, og Russerne, som gaves Ro til at samle Kræfter, fornyede deres Plyndringer og Strejfetog, der nu endog naaede Makedonien. Kejseren nödtes derved selv til at lede Krigsforetagenderne paa denne Kant, og ved en heldig Træfning tvang han Russerne til at trække sig tilbage. Dog da Vinteren nærmede sig, indskrænkede han sig til Forberedelser til Felttoget næste Aar, idet han dels udrustede Trierer, forsynede med græsk Ild, dels lod Krigsfornödenheder bringe sammen i Adrianopolis[4].

---

[1]) Leo Diac. lib. 6, c. 12—13. Cedr. p. 667—669. — [2]) Leo Diac. lib. 6. c. 13. — [3]) Leo Diac. lib. 7. c. 1—8. Cedr. p. 669 ff. — [4]) Leo Diac. lib. 7. c. 9. Disse Foretagender mod Russerne blive aldeles forbigaaede af Cedr. og Zonar. — Samtidig med disse Forberedelser sætter Leon Diak. l. c. Ioannes's Giftermaal med Konstantinos Porphyrogennetos's Datter Theodora i November i hans 2det Regjeringsaar. Herved synes Aaret 971 at være bestemt.

Ved Foraarets Begyndelse 972 tog Kejseren Flaaden i Öjesyn. Den bestod af 300 Skibe, og var fuldstændig bleven udrustet under Bestyrelse af Leon, Drungarios τῶν πλωΐμων [1]. Denne Flaade sendte han til Donau, for at hindre Russernes Flugt [2], og mulig understötte hans egne Foretagender. Derpaa bröd han selv op med alle Tropper til Adrianopolis. Da han nu ved udsendte Spejdere erfarede, at de vanskelige Passer, som förte til Bulgarien, vare uden Besætning, besluttede han at benytte Lejligheden, rykkede strax frem, trængte gjennem Landet, og stod, inden Russerne anede det, for Preslav [3]. Kejseren var ledsaget foruden af de saakaldte Udödelige af 15,000 Mand Fodfolk og 13,000 Ryttere [4]; den övrige Hær med Trods og Krigsmaskiner af alle Slags fulgte hurtigt efter under Anförsel af Basileios, Proedros. Ved Grækernes uventede Ankomst bleve vel Russerne, der anstillede Vaabenövelser udenfor Byen, forbausede; men snart fattede de sig, grebe til Vaaben, og styrtede med frygteligt Raab mod Fjenden. Længe var Stridens Udfald tvivlsomt, men omsider bleve Russerne ved et Flankeangreb af de Udödelige bragte i Forvirring, og nödte til at kaste sig indenfor Byens Mure. Ved denne Kamp skulle 8500 Russer være faldne [5]. Kalokyres, Patrikios, der stadig ledsagede Russerne, opholdt sig just i Preslav; denne tog Lejligheden iagt, og flygtede om Natten til Svætoslav, der med Hovedstyrken stod i Nærheden af Dristor, ligemeget for at hidkalde Hjælp, og for at undgaa den Fare, at falde i Kejserens Hænder. Det var ogsaa

---

[1]) Cedr. p. 671. — [2]) Leo Diac. lib. 8. c. 1. — [3]) Leo Diac. lib. 8. c. 2., Cedr. p. 672., Zonar. vol. 2, p. 211. — [4]) Cedr. p. 672 har Tallene respektive 5000 og 4000. Ligeledes Zonar. vol. 2, p. 211. — [5]) Leo Diac. lib. 8. c. 4. Efter Cedr. p. 672 vare der ialt 8500 Russer og efter Zonar. l. c. 8000 udenfor Muren ved Grækernes Ankomst, hvilke, da Kampen begyndte, bleve understöttede ved et Udfald af den i Byen tilbageblevne Besætning.

den yderste Tid, thi Ioannes dvælede ikke. Allerede den næste Dag, Skjærtorsdag, lod han et Hovedangreb foretage imod Byen, hvis Besætning under Anförsel af Sphenkelos, den tredie i Rang efter Svætoslav, holdt Murene besatte[1]. Russerne forsvarede sig tappert mod Grækerne, der imidlertid vare forstærkede ved Basileios's Ankomst[2], men de bleve trængte bort fra Murene, og da nu Portene bleve opbrudte, styrtede Grækerne ind, hvorpaa Russerne efter en rasende Kamp i Byen og et frygteligt Blodbad trak sig tilbage til Kongeborgen. Her holdt de længe Stand; men da Grækerne satte Ild paa Borgen, nödtes de til at forlade den. De vare 7000 i Tallet; dem angreb Grækerne under Anförsel af Bardas Skleros; de bleve overmandede og nedhuggede af de forbitrede Græker; dog lykkedes det Sphenkelos at undfly med nogle faa til Svætoslav. Bulgarernes Konge Boris med Hustru og Börn blev fangen fört til Ioannes, der modtog ham med Ære, og erklærede, at han var kommen for at beskytte Bulgarerne mod Russerne[3]. Kejseren gav nu sin Hær en kort Hvile, og höjtideligholdt Paasken i Preslav, som han gav Navn af Ioannopolis. Ikke længe efter, da han havde istandsat Fæstningsværkerne og efterladt en Besætning i Byen, rykkede han ud for at söge Svætoslavs Hovedstyrke ved Dristor.

Omendskjöndt denne ved Efterretningen om Preslavs Fald blev noget foruroliget, beredte han sig paa om muligt at oprette Tabet. Han havde endnu en samlet Hær af 60,000 Mand[4], med hvilke han vel kunde haabe at besejre Grækernes langt ringere Antal; men han beregnede ikke disses bedre Udrustning og större Krigskunst. Desuden stod Grækernes lejede Skarer ikke meget tilbage for Russerne i vild Tapperhed. For at sikre sig mod Forræderi

[1]) Leo Diac. lib. 8. c. 5. Cedr. p. 672 kalder Russernes Anförer Sphagelos. — [2]) Cedr. p. 673. — [3]) Leo Diac. lib. 8. c. 6-7. Cedr. p. 673. — [4]) Cedr. p. 674 siger 330,000.

af Bulgarerne lod han 300 af de fornemmeste og rigeste dræbe, og desuden en stor Mængde kaste i Fængsel, et Middel, som vistnok var mere skikket til at ophidse end til at vinde Folket. Da Svætoslav erfarede, at Grækerne nærmede sig, rykkede han noget udenfor Dristor[1] og ventede Fjenden i opstillet Slagorden, imedens han udsendte nogle mindre Skarer for at forurolige Grækerne paa Marschen. Efter nogle ubetydelige Sammenstöd med disse, traf endelig Armeerne sammen, og Kampen begyndte uden Ophold. Den förtes med stor Haardnakkenhed og Tapperhed paa begge Sider, og det lykkedes flere Gange Russerne at bringe Grækerne til at vige; men stedse var det græske pantserklædte Rytteri ved Haanden, som hurtig oprettede det lidte Tab. Omsider maatte Russerne efter en Kamp, som varede til langt ud paa Aftenen, trække sig tilbage indenfor Dristors Mure[2]. Derefter lejrede Grækerne sig i Nærheden af Byen paa en lille Höj, som de befæstede. Den næste Dag gjorde Russerne et Udfald, hvorved de förste Gang betjente sig af Rytteri[3]; men da de vare uvante til at styre Hestene i Kamp, bleve de med Lethed kastede tilbage. Paa samme Tid ankom den græske Flaade op ad Donau, til stor Skræk for Russerne, der kjendte den frygtelige Virkning af den græske Ild[4].

Saaledes var nu Svætoslavs Stilling meget kritisk: Flaaden afskar ham Vejen til Hjemmet, og dernæst var han med sin hele Styrke indesluttet i en fjærn fremmed By, hvis Beboere maatte være ham fjendtlige i Hjærtet, og belejret af en stærk Hær, af hvilken han oftere var bleven besejret. Under disse vanskelige Omstændigheder fortvivlede han dog ikke. Han stolede paa sit gode Sværd, som

---

[1]) Cedr. p. 674 angiver 12 Miliarier fra Dristor. — [2]) Leo Diac. lib. 8. c. 8–10, Cedr. p. 674–675. — [3]) Det kan dog bemærkes, at allerede ved Olegs Tog omtaler Nestor Rytteri. — [4]) Leo Diac. lib. 9. c. 1–2.

saa ofte havde hjulpet ham i Faren. For ikke at udsætte Baadene for at ödelægges ved Ild, lod han dem trække op under Murene, og nu paafulgte en Række af Udfald, hvorved almindelig Russerne efter hæftig Kamp maatte trække sig tilbage til Byen. Dog lykkedes det dem engang at ödelægge de græske Kastemaskiner og fælde den skjödeslöse Ioannes Kurkuas, Magistros, til hvis Opsyn de vare betroede. Imidlertid blev Russernes Tab ved hvert Udfald mere og mere föleligt, og da ved et saadant först den tapre Sphenkelos, og siden Ikmor, den næste i Værdighed efter Svætoslav, vare faldne, begyndte den russiske Hær at blive modlös[1].

Svætoslav maatte nu sammenkalde en Forsamling[2] af de fornemmeste Russer, for at raadslaa om de videre Foretagender. En Del raadede til paa enhver Maade ved Flugt at unddrage sig Faren; en Del mente at man skulde slutte Fred med Grækerne, for saaledes at frelse Levningerne af Hæren; Svætoslav alene raadede til Udholdenhed og Kamp, han bebrejdede dem deres Fejghed og mindede dem om, at Russerne ikke plejede at vende hjem som Flygtninge, men at leve som Sejrherrer eller dö med Hæder efter tapre Bedrifter[3]. Hans Ord oplivede deres sunkne Mod, og man besluttede endnu engang kjækt at gaa Faren imöde. Det var den 24de Juli[4], da Russerne med hele Hæren bröd ud for at vove den sidste Kamp. Den var langvarig og haardnakket, og det syntes længe, at den vilde vende sig

---

[1]) Leo Diac. lib. 9. c. 2 og 5-6, Cedr. p. 676-679 og Zonar. vol. 2, p. 211-213 berette skjöndt ikke ganske overensstemmende de enkelte Omstændigheder ved disse Udfald. Det sidstnævnte, hvori Ikmor faldt, skete d. 20de Juli efter Cedr. p. 678. — [2]) Hvilken i deres Sprog kaldes „komenton", tilföjer Leo Diac. lib. 9. c. 7. — [3]) Leo Diac. lib. 9. c. 7, Cedr. p. 679. Zonar. vol. 2, p. 213. — [4]) Leo Diac. l. 9. c. 8 angiver denne Dag til en Fredag; dette maa være en Fejl, da 24de Juli 972 var en Onsdag.

til Barbarernes Fordel. Da kastede Kejseren sig personlig med sin Livvagt ind imod Fjenden, og da paa samme Tid et opstaaet Uvejr drev Russerne Stövet i Öjnene, tabte de atter den vundne Fordel, og Grækerne, blandt hvem det udbredtes, at den hellige Martyr Theodoros personlig var tilstede og tog Del i Kampen, strede med fornyet Mod, og trængte Fjenden tilbage. Natten gjorde först Ende paa Striden; Svætoslav selv undgik næppe Fangenskab, og förtes saaret til Byen; Levningen af den russiske Hær samledes sammesteds. 15,500 Russer faldt, efter Grækernes Beretning, 20,000 Skjolde og en umaadelig Mængde Sværd gjordes til Bytte; deres eget Tab angive de kun til 350 faldne[1].

Saaledes var da den sidste Kamp kjæmpet, det sidste Forsög paa at trænge Grækerne tilbage gjort; og Svætoslav maatte omsider indse, at der intet andet var tilovers for ham end at söge Forlig. Han bekvemmede sig derfor til den næste Morgen at sende Gesandter til Kejseren for at underhandle om Fred paa de Vilkaar, at Russerne overgave Grækerne Dristor, udleverede de Fangne, afholdt sig fra Bulgarien og vendte tilbage til deres Hjem; Grækerne paa den anden Side maatte ikke hindre deres Afsejling og angribe dem med de ildförende Skibe; de skulde understötte dem med Korn, og behandle Russerne, der for Handelens Skyld kom til Konstantinopel, som Venner saaledes som forhen[2]. Ioannes erklærede sig strax villig, og Underhandlingerne, der efter Nestor[3] förtes af Theophilos

[1] Leo Diac. lib. 9. c. 8—10; Cedr. p. 680—682, der i Enkeltheder afviger fra Leons Beretning, fordeler Kampen paa to Dage. Han omtaler ogsaa, at Ioannes skal have tilbudt Svætoslav en Tvekamp, for paa denne Maade at gjöre Ende paa Striden, men at denne afslog den. Jf. Ephraem. v. 2845 ff., der kun opholder sig ved den hellige Theodoros's Aabenbarelse under denne afgjörende Kamp, og Konstant. Manasse v. 5888 ff. — [2] Leo Diac. lib. 9. c. 10. Cedr. p. 682. Zonar. vol. 2, p. 214. — [3] Nest. V, p. 172.

Synkellos og Russeren Svenald, bleve snart tilendebragte. Det opsatte Fredsdokument, som Nestor har bevaret os, lyder saaledes:

„Jeg Svætoslav, russisk Fyrste, vil, som jeg har svoret, til alle Dages Ende holde Fred og fuldkommen Venskab med Tzimiskes og de store græske Kejsere Basileios og Konstantinos, og med alle Eders Folk, lovende i alle mig undergivne Russers, Bojarers og det övrige Folks Navn, aldrig at pöndse paa noget imod Eder, og ikke före min Hær eller nogen fremmed Hær til Grækenland, til det chersonske Land eller til Bulgarien. Naar andre Fjender true Grækenland, vil jeg være deres Fjende og bekjæmpe dem. Men naar jeg eller mine Undergivne ikke holde denne Overenskomst, da skal Forbandelse træffe os af den Gud, paa hvem vi tro, af Perun og Volos Kvæg-guden; vi skulle blive gule som Guld og omkomme ved vore egne Vaaben [1]. Til Stadfæstelse have vi nedskrevet dette paa Pergament, og beseglet det med vore Segl." Det angives udfærdiget i Juli Maaned, 14de Indiktion, i Aaret 6479 (ɔ: 971).

Efterat Freden var bleven besvoren, lod Kejseren uddele to Medimner Korn til hver af Russerne, som endnu vare tilbage i et Antal af 22,000. Endnu önskede Svætoslav personlig at se Kejseren, paa hvis Tapperhed han havde haft saa stort Bevis. Der blev en Sammenkomst bestemt ved Donaus Bred. Kejseren red ned til Stedet i gylden Rustning med et af blanke Vaaben og Guld straalende Fölge; Svætoslav ankom i en lille uanselig Baad, som han selv hjalp til at ro; han bar en Guld-Örenring med en Ædelsten mellem to Perler; hans Klædedragt var hvid, og kun forskjellig fra de övriges ved en större Ren-

[1]) Det fortjener at bemærkes, at her ikke, saaledes som i Igors Traktat, er nogen Antydning af döbte Russer. Dette finder dog let sin Forklaring i Svætoslavs Foragt for Christendommen.

lighed. Siddende i Baaden vexlede han nogle faa Ord med Kejseren angaaende Freden, hvorpaa de skiltes[1].

Saaledes endtes denne Krig[2], der truede ikke blot Bulgarernes, men ogsaa Grækernes Magt, fornemmelig ved

[1]) Leo Diac. lib. 9. c. 11, Cedr. p. 682. — [2]) Til Grund for vor Fremstilling af hele denne Krig have vi lagt den samtidige Leon Diakonos og den senere men i meget ejendommelige Kedrenos. Nestors Fremstilling stemmer ikke hermed, om end Hovedbegivenhederne skinne igjennem. Efter Svætoslavs anden Ankomst til Donaulandene, beretter han, som vi ovenfor have set, Preslavs Indtagelse af Russerne. Denne Fortælling, som vel kan passe ind i Sagernes Gang, og som vi derfor ogsaa have optaget, skjöndt Grækerne intet vide derom, maa vi dog tilstaa at kunne være opstaaet af den græske Beretning om denne Byes senere Indtagelse af Grækerne, som Nestor forbigaaer. Derefter lader han Grækerne paa Skrömt gjöre Fredstilbud, men Svætoslav gjennemskuer dem og rykker med 10,000 Mand mod Grækernes 100,000, og overvinder dem i et stort Slag (V, p. 147). Herved er uden Tvivl tænkt paa Slaget ved Arkadiopolis; kun er Resultatet omvendt. Derpaa rykker Svætoslav, efter Nestor (V, p. 148), under store Hærgninger frem mod Konstantinopel. Dette er vel Strejfetogene i Thrakien og Makedonien, som vi have henfört til 971. Nu lader han den forskrækkede græske Kejser sende Gesandter med store Gaver til Svætoslav for at overtale ham til at trække sig tilbage. Svætoslav bryder sig ikke om det tilsendte Guld; Grækerne sende ham nu Vaaben til Gave, og nu lader han sig bevæge til at vende tilbage til Preslav (V, p. 167). Dette Gesandtskab synes en ren Tilsætning af Nestor. Derefter lader han Svætoslav, i Betragtning af sin ringe Hær, beslutte at vende tilbage til Rusland; han sender derfor Gesandter til Dristor, hvor Kejseren dengang var (hvorledes han var kommen der, forbigaaes) og Underhandlingerne indledes og afsluttes (V, p. 171). Af denne korte Fremstilling vil det strax fremgaa, at Nationalforfængeligheden har ligget til Grund for Nestors Fremstilling, og at denne har ladet ham forandre Uheld til Held, dels udelade de lidte betydelige Tab, dels stille Resultatet i et gunstigt Lys for Russerne. I sin Troskyldighed har Nestor ikke tænkt paa, hvormeget Traktaten selv vidnede imod ham. — Iövrigt maa vi bemærke, at Nestor henförer alle disse Begivenheder til et enkelt Aar; Kedrenos (ligesom ogsaa Zonaras) henförer dem til

Ioannes's Feltherretalent og Krigserfaring. Hans usurperede Herredömme befæstedes ved dette Felttog, og Grækernes Magt voxede, da han bragte det svækkede Bulgarien i fuldkommen Afhængighed og berövede dets Konge Boris sin kongelige Magt [1]. Svætoslav selv begav sig, ifölge Overenskomsten paa Hjemrejsen med sin Hær; men undervejs blev han, skjöndt Ioannes ved et Gesandtskab til Petschenegerne sögte at skaffe ham uhindret Gjennemmarsch, ved Dnieprs Vandfalde overfalden af disse, der her havde lagt Baghold for ham; hans Hær blev aldeles opreven, og han selv faldt; kun faa undkom med Budskabet til Kiev [2].

Det er aabenbart, at denne Krig maa have afbrudt den levende Handelsforbindelse, som hidtil havde bestaaet mellem Russerne og Grækerne; at den er bleven knyttet igjen efter Krigen, er sandsynligt, og det findes ogsaa udtrykkelig udtalt blandt Svætoslavs Fordringer, som Ioannes indrömmede, at Russerne skulde fremdeles nyde de gamle Handelsfriheder. Mærkeligt er det iövrigt, at denne Bestemmelse ikke med et Ord omtales i Traktaten selv; og man fristes til at tro, at en ny Regulering af de internationale Forholde kunde være forbeholdt senere Under-

de 2 förste Aar af Ioannes's Regjering, dog saaledes at han angiver Russernes Ankomst til Nikephoros's sidste Regjeringsaar, som tidligere anfört; vi have efter den samtidige Leon Diakonos fordelt dem paa Ioannes's 3 förste Regjeringsaar. Dog maa vi tilstaa, at Leons Fremstilling af de Begivenheder, som vi have henfört til Aaret 971 ikke er saa klar, at dette med Bestemthed kan udledes deraf; og det var vel muligt, at de kunde faa Plads i Slutningen af Aaret 970. Turde man stole paa det angivne Datum af Traktaten, vilde dette være afgjörende. Vi have imidlertid troet at burde fölge Leons Chronologi, saaledes som den naturligst fremgaaer af hans Fortælling, og navnlig af l. 7. c. 9. (Se ovenfor S. 277 Anm. 4.)

[1]) Leo Diac. lib. 9. c. 12; Cedr. p. 683. — [2]) Leo Diac. lib. 9. c. 12; Cedr. p. 682; Zonar. vol. 2, p. 214; Nest. V, p. 179.

handlinger og Traktater, paa samme Maade, som en nöjere Traktat fulgte den forelöbige Fredslutning efter den Olegske Krig, og som rimelig ogsaa var Tilfældet efter Krigen med Igor. Det synes nemlig ikke ganske rimeligt, at den myndige Ioannes efter en saa heldig Krig skulde vedblive at finde sig i en saa ydmygende Bestemmelse, som f. Ex. den offentlige Underholdning af de russiske Kjöbmænd dog i Virkeligheden var. Maaske er virkelig en saadan Traktat kommen istand, maaske er den bleven hindret ved de indvortes Uroligheder, som strax udbröd i Rusland. Vi vide det ikke, og Historien tier saavel herom, som om ethvert andet Forhold mellem Græker og Russer i det fölgende Aarti[1]. Omstændighederne vare heller ikke gunstige for deres Udvikling.

I Rusland nemlig herskede Borgerkrig, og Broder stod mod Broder. Jaropolk, der erholdt den överste Regjering efter Svætoslavs Död, kunde ikke taale den Magt, som Faderen havde tilstaaet hans Brödre. Han drog mod Oleg i Drevien; et Slag blev holdt, og Oleg faldt (977)[2]. Da Vladimir hörte dette, frygtede han Broderens Skjæbne, og flygtede til Varægerne hinsides Havet, hvorpaa Jaropolk besatte hans Lande[3]. Dog snart efter vendte Vladimir tilbage med en varægisk Hær, og bemægtigede sig Novgorod paany[4]. Han törstede imidlertid efter Hævn over Broderen, og da han havde udvidet sin Magt ved Betvingelsen af Polotsks Behersker Ragvald, af hvem han var bleven fornærmet[5], drog han med sin Hær imod Kiev. Jaropolk forskrækkedes og flygtede, men ved Forræderi af sin egen Ven Blud kom han i Vladimirs Magt, og denne

[1]) Derimod omtales et Gesandtskab fra Russerne (Rusci), som Kejser Otto den 1ste 973 modtog i Quidlinburg, uden at vi dog erfare noget om dets Hensigt. Lamberti Ann. hos Pertz, T. 3, p. 63. — [2]) Nest. V, p. 192. — [3]) Nest. V, p. 194. — [4]) Nest. V, p. 196. — [5]) Nest. V, p. 198.

lod ham dræbe (980). — Jaropolk var gift med en græsk Nonne, som Faderen Svætoslav havde fört med sig; efter Jaropolks Mord blev hun Vladimirs Medhustru og Moder til Svætopolk[1]. Muligt at vi i hende kunne se et Redskab for Christendommens Udbredelse.

Imidlertid havde Vladimir sat sig fast paa Thronen, og hans förste Bestræbelse var at skaffe sig fri for sine nordiske Hjælpetropper, hvis Fordringer bleve ham for besværlige. De dygtigste og troéste iblandt dem gav han Stæder i Len; men den övrige Mængde, som han vel antog tilstrækkelig havde lönnet sig selv, medens de stode i hans Tjeneste, henviste han til Grækerne. Misfornöjede fulgte de hans Raad, og begave sig til Konstantinopel; dog var Vladimir ærlig nok til forud at sende Gesandter til de græske Kejsere, for at raade dem at tage sig ivare, og ikke at tillade de ankommende at være samlede i én By, men fordele dem paa flere Steder[2].

Vladimirs förste Regjeringsaar vare indviede til krigerske Foretagender; saaledes fratog han Lecherne (i Polen) den störste Del af Galicien[3], som allerede Oleg havde erobret, men som siden var gaaet tabt. Derefter dæmpede han et Oprör af Vætitscherne[4], og siden et lignende af Radimitscherne[5]. Endelig indlod han sig i Kamp med Bulgarerne ved Volga, som han overvandt; dog sluttede han Fred med dem, og et fremtidigt venskabeligt Forhold mellem Bulgarerne ved Volga og Russerne bekræftedes höjtideligt[6].

Vladimir, der var af en lidenskabelig Charakter, viste en ualmindelig Iver i alle sine Foretagender. Saaledes ogsaa med Religionen. Strax i Begyndelsen af sin Regjering lagde han en ubegrændset Nidkjærhed for den hedenske Gudsdyrkelse for Dagen; ny Afgudsbilleder opstilledes

[1]) Nest. V, p. 193, 208. — [2]) Nest. V, p. 209—210. — [3]) Nestor, übersetzt von Scherer, p. 97. — [4]) Nest. p. 97 (Scher.). — [5]) Nest. p. 98 (Scher.). — [6]) Nest. p. 99 (Scher.).

rundt omkring, og Offerblodet flöd strömmevis [1]. Maaske troede Vladimir paa denne Maade at afsone Broderens Mord, maaske fandt han i denne Religionsiver en Undskyldning for sin Hengivenhed til sandselige Lyster [2]. Til denne Tid henföres ogsaa de förste christne Martyrer i Kiev. Til et Takoffer skulde der flyde Menneskeblod, og Loddet traf Sönnen af en christen Fader [3]; for at frelse Sönnen, sögte han at overbevise Mængden om deres ufornuftige Vantro, idet de tilbade et forgjængeligt Stykke Træ, fremfor den levende Gud, der havde skabt Himmel og Jord og Mennesker. Men herover bleve Hedningerne forbitrede og i den opstaaede Tumult dræbte de baade Fader og Sön [4]. De æres af den græske Kirke som Hellige under Navn af Theodor og Johan.

Den Tidsalder, hvori Vladimir levede, er charakteristisk ved den Iver, hvormed de forskjellige Religionspartier sögte at udbrede sig. Den östlige og vestlige christelige Kirke havde mere og mere sondret sig, og sögte hver for sig at styrke sig ved Udvidelse af deres Virkekreds i Særdeleshed blandt de hedenske Nationer. Med störst Held virkede den vestlige Kirke, og saa sig netop paa denne Tid anerkjendt af Ungarn, Polen, Danmark, Norge og Sverrig. Den östlige Kirke, som i Begyndelsen havde haft Fremgang i de slaviske Stater, blev mere og mere fortrængt derfra af den vestlige, ligesom den ogsaa i Asien maatte vige tilbage for Islamismen. Denne som tiltalte den sandselige Natur, udbredte sig med en utrolig Hurtighed over en stor Del af Asien og Afrika, fæstede Fod i det sydlige Europa,

---

[1]) Nest. p. 96 (Scher.). — [2]) Saaledes beretter Nest. p. 97 (Scher.), at han foruden flere Hustruer havde 800 Medhustruer omkring i Landet; og i Thietmari Chron. lib. 7. hos Pertz, sc. T. 3, p. 859 benævnes han fornicator immensus et crudelis. — [3]) Efter Nest. p. 98 (Scher.) var det en Varæger, der var kommen fra Grækenland. — [4]) Nest. p. 98 (Scher.).

og havde allerede i Begyndelsen af dette Aarhundrede naaet Ruslands östlige Grændser, hvor Bulgarerne ved Volga bekjendte den. Ogsaa de omspredte Jöder sögte at vinde ny Tilhængere, og dette var navnlig lykkets dem blandt Chazarerne i den Grad, at endog disses Chagan maatte höre til deres Tro.

Vladimirs lyse Aand kunde ikke blive upaavirket af denne Tidsalderens Charakter; og med Opmærksomhed hörte han paa de Afsendinge, hvormed alle Partier omringede ham. Gesandter fra Volga-Bulgarerne sögte at vinde ham for Muhamedanismen, og udkastede et levende Billede af Paradisets Glæder, som gjorde dybt Indtryk paa Fyrsten, men Omskjærelsen og især Forbudet mod Vin stödte ham tilbage [1]. De chazariske Jöder afviste han som et Folk, som Gud selv ved sin Straffedom havde forkastet og adspredt over fremmede Lande; ikke vilde han, som de, miste sit Fædreland [2]. Heller ikke tydske Afsendinge gjorde noget Indtryk paa ham [3]. Da derimod en Græker udviklede for ham sin Religions Lærdomme, og i en livlig Skildring fremstillede Indholdet af de christelige Religionsböger, Menneskehedens Historie, dens Skabelse, Fald og endelige Oprejsning ved Christendommen og endelig foreviste ham et Maleri af Dommens Dag, hvorpaa de Retskafnes Herlighed og de Ugudeliges evige Pine var afbildet, da blev Vladimir dybt greben, og han var vunden for den græske Kirke [4]. — Sagen var imidlertid af alt for stor Vigtighed til at Vladimir uden videre turde vove det afgjörende Skridt, der mulig kunde blive farligt for hans Magt. Han sammenkaldte derfor en Forsamling af sine Hövdinger og Lensmænd, forelagde dem de Forslag, som vare ham gjorte af de forskjellige Religionspartiers Afsen-

---

[1]) Nest. p. 99 (Scher.). — [2]) Nest. p. 101 (Scher.). — [3]) Nest. p. 99 (Scher.). — [4]) Nest. p. 101—103 (Scher.).

dinge, og forlangte deres Raad. Efter en Raadslagning besluttedes det at sende forstandige Mænd til de forskjellige Lande, for ved egen Iagttagelse at undersöge, hvilket Folk der dyrkede Guddommen paa den værdigste Maade[1]. — Bulgarernes Gudsdyrkelse tiltalte ikke de afsendte; især forargede det dem, at de forrettede Bönnen med bedækket Hoved[2]; ogsaa den romersk-katholske Kirke forekom dem uden Höjhed og Skjönhed[3]; i Konstantinopel derimod, hvor Kejseren lod dem före til Sophie-Kirken, hvor Patriarchen selv[4] i sin rige Dragt forrettede Tjenesten, der bleve de grebne af den ydre Glands. Kirkens Pragt, den forsamlede rigt klædte höje Gejstlighed, Altarprydelserne, Malerierne, Rögelsens Vellugt, Kirkesangene, de hemmelighedsfulde kirkelige Ceremonier bragte dem i Forbauselse, og de antoge at Guddommen her stod i umiddelbar Forbindelse med Menneskene. Opfyldte af dette Syn, og med rige Gaver vendte de tilbage, og deres begejstrede Beretning gav den græske Kirke vunden Sag. Dette skete efter Nestor i Aaret 987[5].

Vladimir havde vel nu besluttet at antage den christelige Tro, men han ilede ikke med at udföre denne sin Beslutning. En nöjere Familie-Forbindelse med det græske Kejserhus, der kunde give hans Navn Anseelse i den christe-

---

[1]) Nest. p. 103 (Scher.). — [2]) Nest. p. 103 (Scher.). — [3]) Nest. p. 104 (Scher.). — [4]) Nikolaos Chrysobergios var den Gang Patriarch i Konstantinopel. Cedr. p. 694. — [5]) Nest. p. 104 (Scher.). Dette Gesandtskab med udförlig Skildring af Opholdet i Konstantinopel findes ogsaa berettet i det ovenfor anförte fragm. de Russ. ad fid. Christ. convers., der er udgivet i Banduri animadv. ad Const. Porph. de them. et de adm. imp. libros, p. 112. Den græske Kejser kaldes Basileios Makedon, og Fortællingen om Gesandtskabet er sat i Forbindelse med hvad vi have omtalt der under denne Kejser skete til Christendommens Udbredelse. Forvexlingen er opstaaet, som det synes, derved, at den græske Kejser 987 ogsaa hed Basileios. Fragmentet synes iövrigt at være af en meget sildig Tid.

lige Verden, satte han sig som Betingelse for sin Indtrædelse i Christendommen; men han indsaa, at den græske Stolthed kun ved en overhængende Fare vilde kunne nedlade sig til at give sit Minde til en slig Forbindelse[1]. En saadan Fare maatte han derfor fremkalde, og under Sagernes Stilling i Konstantinopel maatte dette blive ham let[2].

Her herskede ikke længere den kjække Ioannes. Efter en kraftfuld Regjering var han död den 10de Januar 976[3], rimeligvis ryddet af Vejen ved Gift af Basileios, Proëdros, som nu fik den egentlige Bestyrelse under Ioannes's Efterfölgere, Romanos's unge Sönner Basileios og Konstantinos. Bardas Skleros, en af Ioannes's bedste Feltherrer, blev fjærnet af Basileios, Proedros; forbitret herover antog han Kejsernavn, og næsten hele Asien kom i hans Magt. Kampen förtes flere Aar, og det var med Vanskelighed, at han omsider overvandtes af Bardas Phokas, hvem Basileios havde set sig nödt til at kalde tilbage fra hans Forvisning, som den eneste Mand, der i Feltherretalent stod ved Siden af Bardas Skleros; denne flygtede derefter til Perserkongen Chosroës, som holdt ham fangen; men hans Tilhængere vedbleve endnu en Tidlang at forstyrre Rigets Fred (til 980)[4]. Imidlertid havde Bulgarerne, som Ioannes havde underkastet sig, efter dennes Död gjort sig uafhængige

---

[1]) Const. Porph. de adm. imp. c. 13 (p. 85 ff. Nieb.) advarer Kejserne paa det indstændigste mod at indlade sig i ægteskabelig Forbindelse med fremmede Nationer med Undtagelse af Frankerne. Leon, der ægtede en Datter af Chazarernes Chagan, blev ramt af Himlens Straf, og Ægteskabet mellem Bulgarernes Fyrste Petros og Kejser Romanos's Sönnedatter undskyldes ved Romanos's Ukjendskab til Hoffets Skikke o. a. desl. — [2]) Til Bedömmelse af den paa Nestors Beretning byggede noget romantiske Fremstilling af Bevæggrundene til Vladimirs Overgang til Christendommen, se Pogodin's Nestor, p. 186 ff. — [3]) Leo Diac. lib. 10. c. 11; Zonar. vol. 2. p. 215. Cedr. p. 684 siger Decbr. 975. — [4]) Cedr. p. 684 —694. Leo Diac. lib. 10. c. 7. Zonar. v. 2. p. 215—219.

under 4 Brödre af anset Slægt. Af disse omkom snart de 3 paa forskjellig Maade, hvorefter den fjerde Samuel i mere end 20 Aar udholdt Krigen med Grækerne[1]. Især Misfornöjelse over denne Krigs slette Förelse, som Kejser Basileios personlig ledede, bevægede en Del af de anseteste Græker til at træde sammen for at skaffe Riget en kraftigere Styrelse, og den 15de August 987 besluttede de at erkjende Bardas Phokas som Regent og give ham Kejsernavn. Paa samme Tid at dette skete, var Bardas Skleros undsluppen af det persiske Fangenskab, og havde strax efter sin Ankomst til de græske Provindser i Asien ladet sig hilse som Kejser. Begge Kronprætendenter fölte nu det mislige i deres Stilling, hvis de hver for sig handlede selvstændig; de indlode sig paa Underhandlinger og bleve enige om at regjere i Fælledskab, saaledes at den störste Del af Asien lagdes under Bardas Skleros, det övrige af Riget under Bardas Phokas[2].

Medens en saa stor indre Fare svævede over Kejserne, er det iöjnefaldende, at den russiske Fyrste, ved at sætte sig i en truende Stilling, let vilde kunne sætte sine Fordringer igjennem. Det Punkt, hvorfra han besluttede at lade sine Planer gaa ud, var den græske Koloni Cherson. Omringet af barbariske Folk havde den under en fri Forfatning bevaret sin Uafhængighed og stod kun i en temmelig lös Forbindelse med det græske Kejserrige. Den drev en levende Handel med de græske Provindser, og dens Beliggenhed gjorde den til et vigtigt Punkt som Mellemled for Handelen med de nordligere Barbarer. Navnlig förtes en betydelig Handel med Russerne over Krarion ved Dniepr,

---

[1]) Cedr. p. 691—696. Leo Diac. lib. 10. c. 8. Zonar. v. 2. p. 219—220. — [2]) Cedr. p. 696 ff.; Zonar. vol. 2. p. 220 ff. Leo Diac. lib. 10. c. 9, hvor Bardas Phokas's Oprör berettes, omtaler ikke hans Forbindelse med Bardas Skleros.

ofte ved Petschenegerne som Mellemmænd[1]. Denne Koloni, der laa i Nærheden af Dnieprs Munding, havde Russerne vistnok ofte betragtet med lystne Blik, og det er ikke usandsynligt, at de ikke have indskrænket sig dertil; idetmindste synes Bestemmelserne i Traktaterne med Igor og Svætoslav, at Russerne ingen Rettighed skulde have over Cherson, ikke heller forurolige eller angribe Chersoniterne, at tyde paa tidligere Sammenstöd. — Det var imod denne Stad at Vladimir vendte sine Vaaben i Aaret 988. Uden nogen bekjendt Anledning fra Chersons Side ankom han med sin Flaade ved Byens Havneplads, landsatte sin Hær og rykkede mod Staden; men Indvaanerne forsvarede sig tappert; og da Vladimir begyndte en formelig Belejring, sögte de ved Undermineringer at forstyrre de af ham opkastede Værker. Det haardnakkede Forsvar truede med at gjöre Belejringen langvarig; men Vladimir fandt en Forræder i Staden, Anastatius ved Navn, en Gejstlig, som det synes. Denne underrettede ham om Beliggenheden af de Vandledninger, der forsynede Staden med Vand; og da nu Vladimir lod dem tilstoppe, bleve Chersoniterne ved Vandmangel nödte til at overgive sig[2].

---

[1]) Const. Porph. de adm. imp. c. 9 (p. 77 Nieb.). — [2]) Nest. p. 105 (Scher.). Chersons Indtagelse omtales ogsaa hos Leo Diac. lib. 10. c. 10. Med Hensyn til Chersoniternes tapre Forsvar mod Russernes Anfald, kan sammenlignes en interessant Beretning om et barbarisk Folks Indfald og Ödelæggelser i det chersonske Land, samt Indvaanernes Forsvar, i tre Fragmenter, som Hase har udgivet i sine Noter til Leon Diakonos (p. 496—504 ed. Bonn.). De samme Fragmenter omtale et Gesandtskab til hin Sides Dniepr, enten til Petschenegerne eller Russerne, der give interessante Bidrag til Kundskab om disse Egnes Tilstand. De angaa en Tid, som ikke synes at være længe efter den, vi nu omtale. De ere saa meget mærkeligere, som de synes at være Autographer af den unævnte Forfatter, der maa have været Övrighedsperson i en By i det chersonske Gebet.

Da Vladimir saaledes var Herre over Cherson, og saaledes havde godtgjort for Grækerne, at Russernes Magt, som ved Svætoslavs Nederlag havde maattet böje sig, ingenlunde var brudt, kunde han med mere Tillid gaa sit Hovedformaal imöde, og sendte et Gesandtskab til de græske Kejsere for at forlange deres Söster til Gemalinde. Ved et Afslag truede han med at hjemsöge Konstantinopel. Kejsernes Stilling var, som vi have bemærket, ikke saaledes, at et direkte Afslag var raadeligt. De gave derfor deres Minde, men kun under den Betingelse at Vladimir blev Christen, og de troede maaske derved at kunne unddrage deres Söster for den Skjæbne at henkastes i en Barbars Arme. Men Vladimir, som allerede længe havde besluttet at forlade Hedenskabet, modtog strax Vilkaaret, og lovede ved Prindsessens Ankomst at lade sig döbe. Nu maatte Kejserne give efter; men Sösteren Anna vægrede sig længe; dog, da man forestillede hende, at hun vilde være et Redskab i Guds Haand til hans Riges Udbredelse blandt de hedenske Russer, og at hun ved sin Hengivenhed vilde skaane Fædrelandet for en grusom Krig, der truede Brödrenes allerede svage Throne med Fald, föjede hun sig i den haarde Skjæbne, og lod sig ledsaget af flere Gejstlige före til Cherson. Ved hendes Ankomst lod Vladimir sig döbe af Bispen i Cherson, og saaledes var Christendommens Grundfæstelse i Rusland sikret[1]. Efter Daaben udförte Bispen Vielsen[2].

[1]) Nest. p. 105—107 (Scher.). Nestor tilföjer, at Vladimir ved Annas Ankomst led af en Öjensvaghed, saa han ikke kunde se, men at Sygdommen strax forlod ham, da Bispen lagde sin Haand paa ham. Vel en Udförelse paa Legendevis af den Sætning, at han ved Christendommen havde forladt det hedenske Mörke! — Mærkeligt er det, at Vladimirs Overgang til Christendommen ikke omtales, saavidt jeg ved, af de byzantinske Skribenter. Derimod har den været bekjendt for de nordiske Sagaskrivere, som dog tillægge Olaf Trygvesen, der fra Grækenland havde medbragt en lærd

Vladimir viste strax sin Erkjendtlighed mod de græske Kejsere. Bardas Phokas havde vel forrædersk ved en Sammenkomst hemægtiget sig Bardas Skleros's Person, og derved befriet Kejserne for én Modstander; men Bardas Phokas's Magt blev derved kun endnu mere truende, og han rykkede frem mod Konstantinopel. Da sendte Vladimir sine Skarer; Kejserne angrebe Phokas, og efter en haardnakket Kamp faldt denne, hvorved deres Magt sikredes[1].

Efter sin Formæling forlod Vladimir Cherson, som han gav Grækerne tilbage[2], medtagende Anastatius, hvis Hjælp

Mand, Biskop Paul, til Vladimirs Hof, Æren for dennes Omvendelse. Olaf Trygv. Sag. cap. 76. (Forf. til denne Saga anförer til Bestyrkelse for sin Fortælling, at Russernes Omvendelse til Christendommen under Kejser Otto den 3die omtales i et Skrift kaldet „imago mundi". Det anförte Sted findes i Honorii Augustodunensis chron. s. de ætatibus mundi, der staaer som lib. 6. i den Samling af hans Skrifter, hvis lib. 1 er „de imagine mundi", og som er udgiven i Basel 1544, 8vo). Ligeledes omtales saavel denne Vladimirs Omvendelse som hans Ægteskab med en græsk Prindsesse, som imidlertid urigtigt kaldes Helena, i Thietmari chron. lib. 7. hos Pertz. M. G. sc. T. 3. p. 859. — [2]) Nest. p. 107 (Scher.). Cedr. p. 699. cfr. Zonar. v. 2. p. 221.

[1]) Leo Diac. lib. 10. c. 9; Cedr. p. 699; Zonar. v. 2. p. 221. Kun de tvende sidste omtale Russernes Deltagelse. Alle disse Begivenheder, Vladimirs Overgang til Christendommen, hans Giftermaal med Kejsernes Söster, og den Hjælp han ydede Kejserne mod Bardas Phokas omtales af Araberen Elmakin. Bardas's Drab henföres til 3die Moharrem 379 d. e. 4de April 989. Elmacini hist. Sar. p. 313. — [2]) I Scherers Oversættelse af Nestor, p. 107, staaer det modsatte: „er bekam Chersones von den Griechen zum Brautschatze, um der Zarinn willen"; ligeledes i L. Paris's franske Oversættelse 1834, 1 D., p. 134. Da imidlertid Cherson senere findes i Forbindelse med Konstantinopel, er jeg tilböjelig til at antage en Misforstaaelse, især da Karamsin, der har benyttet mange og gode Haandskrifter af Nestor, udtrykkelig siger (1 Th., p. 175), „at Vladimir opgav sin Erobring". Det stemmede ogsaa med Russernes Sædvane, ikke at modtage Gaver, men at give dem for Hustruen. Ogsaa M. Lomonossow stemmer med Karamsin. (Alte

han havde benyttet ved Chersons Erobring, samt förende med sig hellige Relikvier og kirkelige Kar og Redskaber. Han vendte tilbage til Kiev; og hans Iver for Christendommen som hans Gemalinde mulig opflammede, viste sig nu ligesaa bæftig, som forhen hans Iver for den fædrene Tro. Uden Agtelse for sit Folks Fölelser og under dets Taarer lod han de Afgudsbilleder, paa hvilke de hidtil havde troet, og for hvilke de endog havde ofret Menneskers Blod, under Haan og Beskjæmmelse slæbe bort og kaste i Floden[1]. Vladimir, der allerede havde sine Hövdingers Minde, og derfor let vovede det afgjörende Skridt, böd nu Folket fra den höjeste til den laveste at möde ved Floden og modtage Daaben; og Folket, der saa sig sine Guder berövede og frygtede Herskeren, böjede sig under hans Villie; de med Anna hidkomne græske Præster forrettede Daaben[2]. Hvad der var sket i Kiev gjentoges nu over hele Landet. I alle Stæder, Flække og Landsbyer lod han Folket döbe og beskikkede Religionslærere, der vistnok for störste Delen vare hentede fra Grækenland, ligesom han ogsaa derfra lod komme Bygmestere til de Kirker, han rundt omkring lod opföre[3]; men han sörgede ogsaa for, at den kommende Slægt

---

Russisch. Gesch. Riga 1768, p. 162). Til Bestyrkelse af denne Mening kan jeg endnu tilföje, at den kyndige Slavist Hr. C. W. Smith i Roeskilde godhedsfuld har meddelt mig, at den novgorodske Lietopisse, der tildels er et Uddrag af Nestor, tydelig beretter, „at Vladimir gav sine Svogere Byen Korsun i Brudegave".

[1]) Nest. p. 107 (Scher.). — [2]) Thietmari Chron. lib. 8 hos Pertz. sc. T. 3, p. 871 beretter, at der allerede i Aaret 1018 vare 400 Kirker i Kiev (Kitava). Hvis man ellers kan stole noget paa denne Efterretning, der i ethvert Fald er overdreven, synes deraf at fremgaa, at Christendommen ved Russernes almindelige Daab 988 har været langt mere udbredt i Hovedstaden, end man efter Vladimirs tidligere Forfölgelser maatte antage; og saaledes kunde da ogsaa den ringe Modstand, han nu fandt, tildels forklares. — [3]) Nest. p. 108—109 (Scher.).

kunde erholde indfödte Lærere; thi Nestor beretter, at han tog de Fornemmeres Börn, og lod dem oplære i den hellige Skrift[1].

Saaledes blev da Christendommen indfört blandt de hedenske Russer, og var fra nu af Statsreligion. Hvilken Andel Grækerne toge deri, kunne vi bedömme deraf, at kun græske Præsters Virksomhed omtales. Fölgen blev, at den russiske Kirke blev den græske og kom i en Afhængighed af den græske Patriarch i Konstantinopel, som bevarede sig gjennem Aarhundreder. Hvor mangehaande Forbindelser heraf maatte opstaa mellem begge Riger, og hvilken Indflydelse det har maattet have paa Kulturens Udvikling i Rusland, ligger klart for Dagen; men at eftervise dette, ligger ikke i vor nuværende Hensigt.

Vi have sögt i det foregaaende at sammenfatte i en sammenhængende Fremstilling de Efterretninger, som de byzantinske Forfattere og Nestor have efterladt os om de Sammenstöd og Forbindelser, der have fundet Sted mellem Grækerne og Russerne fra disses förste Fremtræden paa Historiens Skueplads indtil Christendommens almindelige Anerkjendelse af dem som Statsreligion. Det vil strax falde i Öjne, at vore Kilder ingenlunde give os noget fuldstændigt Billede af disse Nationers indbyrdes Forhold i de forskjellige Retninger, hvad vi heller ikke kunne vente af de enkelte Angivelsers som oftest abrupte Charakter. Mest skulde vi have ventet af Nestor, men hans Afhængighed af de byzantinske Skribenter tillader ham sjælden at gaa udenfor disse; dog bliver hans Meddelelser af enkelte Træk og især deleshed af de vigtige Traktater af stor Betydning. Hvad Byzantinerne angaaer, da er det især de krigerske Sammenstöd, der er Gjenstand for deres Omtale, og selv heri ere de almindeligvis i den Grad afhængige af hinanden,

---

[1]) Nest. p. 108 (Scher.).

at man sjælden finder mere hos den yngre Skribent end hos den ældre, og meget ofte endogsaa de samme Ord. Saaledes stemme Forfatterne til Fortsættelsen af Theophanes, Symeon Logothetes, Leon Grammatikos, Georgios Monachos oftest overens indtil Ordene, og med Hensyn til den senere Tid Zonaras og Skylitzes's Omskriver Georgios Kedrenos; kun den i Stil og Fremstilling ejendommelige Leon Diakonos staaer for et enkelt men vigtigt Tidspunkt uafhængig. Med Hensyn til de fredelige Forbindelser mellem Folkene bliver især Konstantinos Porphyrogennetos en vigtig Kilde ved de adspredte Notitser, han meddeler i sine Skrifter om Statsstyrelsen navnlig med Hensyn til de fremmede Nationer og om Hofceremonierne; dog finde vi i det förste Skrift langt fra saameget, som Titteleu berettiger os til at vente.

Hvor mangelfulde end vore Efterretninger ere, ere de dog ofte af Vigtighed, og tillade os, om ikke altid i det enkelte, dog i det hele nogenlunde at erkjende Forholdet, navnlig i politisk og kommerciel Henseende, mellem de tvende Nationer. Dette Forhold fremgaaer af hele den foregaaende Fremstilling; vi ville her kun til Slutning give et kort Overblik deraf.

I politisk Henseende var Forholdet snart fredeligt, snart fjendtligt. I sidste Tilfælde förtes Krigen snart til Söes, hvor Grækerne især ved den græske Ild vare overlegne, snart til Lands, hvor en mere udviklet Krigskunst var til Grækernes Fordel; fra Russernes Side förtes den almindelig med vild Grusomhed; den endtes efter Underhandlinger ved en formelig Fredsslutning, der i det mindste i den senere Tid opsattes skriftlig og besvores. I Fredstider skete Forbindelsen ved jævnlige Gesandtskaber fra begge Sider, dog hyppigst fra russisk. De russiske Gesandter bleve offentlig underholdte, og de saavelsom de græske bleve almindeligvis rigt begavede ved Afrejsen.

Gesandtskabernes Formaal have vel som oftest været de internationale Rettigheder, hvorom skriftlige Traktater bestode; ofte ere de komne for at anholde om Hjælpetropper, som Russerne jævnlig sendte Grækerne, og som Russerne paa den anden Side traktatmæssig i visse Tilfælde vare berettigede til at fordre af disse. Vi finde ogsaa Spor til russiske Agenter, hvis Ophold i Konstantinopel maaske har været i længere Tid, for at paase de Handlendes Interesser. Forhandlingerne mellem Regjeringerne förtes vel almindelig mundtlig ved Gesandterne, dog ogsaa skriftlig. Den græske Kejser gav Ruslands Hersker den lavere Tittel ἄρχων [1].

Særdeles vigtige vare Handelsforholdene mellem Grækerne og Russerne. Russernes Handel paa Grækenland var almindelig direkte; dybt inde fra Rusland, endog fra Egnene om Novgorod droge de paa deres smaa Skibe ned ad Dniepr og langs med det sorte Havs Kyster til Konstantinopel; i den senere Tid maatte de være forsynede med Pas, og vare underkastede enkelte Indskrænkninger: de skulde saaledes bo udenfor Byen, maatte kun i et bestemt Antal komme inden for Portene, maatte staa under speciel Opsyn af kejserlige Embedsmænd, maatte ikke uden under særlig Kontrol kjöbe kostbare Artikler o. s. v.; men de vare fritagne for Toldafgifter, bleve offentlig underholdte og fandt Beskyttelse mod enhver Overlast, som Grækerne tilföjede dem. De Handelsvarer, som de förte med sig, vare Peltsværk, Honning, Vox og Slaver, de tilforhandlede sig især kostbarere Stoffer, Korn, Vin og Frugter. Omendskjöndt Grækerne fandt samme Beskyttelse i Rusland, förte disse der vel kun en ringe direkte Handel; den gik som det synes mest over Cherson, hvorfra de græske Varer dels direkte, som oftest

[1]) Const. Porph. de cer. aul. Byz. lib. 2. c. 48 (T. I. p. 690 Nieb.) siger, at der sendtes Fyrsten, som betitledes ὁ ἄρχων Ῥωσίας, en βούλλα χρυσῆ δισολδία ɔ: med et Guldsegl af 2 Dukaters Vægt.

indirekte ved Petschenegerne forhandledes til Russerne. Ogsaa dreves som det synes en ikke ganske ubetydelig Transithandel over Rusland mellem det skandinaviske Norden og Grækenland. De gjensidige Handelsforhold beskyttedes særlig ved Traktater, hvori ogsaa fastsattes Forholdsregler med Hensyn til Skibbrud, som fuldkommen stemmede med Humanitetens Fordringer.

Ogsaa kan der tales om et kirkeligt Forhold mellem Græker og Russer i dette Tidsrum, da vi vide, at en udentvivl betydelig christelig Menighed navnlig ved Grækernes Bestræbelser havde dannet sig i Rusland för Vladimirs Daab. Men angaaende dette Forhold vide vi intet, uden at der i denne Tid rimeligvis har været en af Patriarchen i Konstantinopel afhængig Bisp i Kiev. Men ligesom Christendommens Udbredelse i dette Tidsrum blandt Russerne er et uomtvisteligt Vidnesbyrd om Grækernes aandelige Indflydelse, saaledes viser denne sig og ved den velgjörende Indförelse af den kyrilliske Skrift, der uden Tvivl, som vi have bemærket, skete meget kort efter dens Opfindelse.

PROPÆDEUTISK VEILEDNING TIL STUDIUM AF DE NORDISKE OLDSAGER, ved Jon Olafsen fra Grunnavik, 1752; oversat, med Fortale og Anmærkninger af E. C. Werlauff.

De i „Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed" 3die Bind (1835) i Indledningen til „Biographiske Efterretninger om Arne Magnussen" meddelte Noticer om Forfatteren til disse og til det her meddelte Anecdoton, kunne berigtiges og suppleres af hans egne Optegnelser i et Fascikel blandt Additamenterne til den Magnæanske Samling i Universitetsbibliotheket, Nr. 26, 4to, indeholdende

blandt andet Efterretninger skrevne efter A. 1762, om hans lærde Arbeider. Som hans Födselsdag angives her den 15de (ikke den 17de) August 1705. Da Arne Magnussen havde faaet at see nogle af hans for Paul Vidalin udförte Afskrifter, önskede han at erholde ham til sig som Amanuensis. „Jeg gav mig strax" — skriver han — „frivillig til den Reise, bare af Nysgjerrighed at see med det samme Kjöbenhavn og fremmede Folks Skikke og blive der saa ongefær et Par Aars Tid; men ikke i den Mening at blive ved Bogen, thi mig syntes jeg havde ikke faaet nogen retskaffen Leilighed til at öve mig nok i den." Ved hans Ankomst til Kjöbenhavn 1726 paalagde A. M. ham at deponere ved Universitetet, som en Betingelse for at beholde ham; han blev derefter optagen i Arne Magnussens Huus. 1733 reiste han til Island for at hæve en lille Arvepart, som var tilfalden ham og hans Broder Erland Olafsen der havde deponerèt 1728. En Landsmands „Calumnier og Forfölgelser" foranledigede tildeels hans næste Ophold i Island 1743–50. I denne Anledning klager han over „de Fortrædeligheder, som onde og misundelige Mennesker have sögt at tilföie mig, baade med sin bagtalende Tunge, og tyvagtig laanende Hænder." „Jeg har tit mærket," — tilföier han — „at det er noget synderligt med min Skebne og Lykke, at den altid har været mig mere favorabel hos Folk i et fremmed Land eller iblandt Fremmede, heller end i mit Fæderneland eller i et fremmed Land blandt mine Landsmænd." Som hans Avindsmænd, der laante hans skrevne Arbeider og siden fragik det, nævner han især To: den ene, Jon Mortensen, i Aaret 1732 Student frà Holums Skole og fra 1742 i nogle Aar Magnæansk Stipendiarius og Haandskriver hos Gram og Klevenfeldt[1]; den anden Thorstein[2] Nico-

[1]) Nord. Tidsskrift for Oldkyndighed III, S. 141—47. I Nyerups Forfatterlexicon er forbigaaet hans Bemærkning „om Navnet Krembresaga" i Langebekiana S. 331—33. — [2]) Om den-

laisen. Blandt de faa af hans Landsmænd, som han omtaler med Agtelse og Tillid, var især hans ædle og lærde Navne fra Svefnöe, nærværende Forfatters uforglemmelige Velynder og Ven.

1751 kom han igjen ned til Kjöbenhavn, iflölge en Skrivelse fra hans „Principal" Möllmann, og forblev nu her lige til sin Död d. 17de Juni 1779[1]. Med en ringere Grad af Nöisomhed vilde han neppe have fundet sig i at være saa indskrænket til Livets nödtörftigste Ophold, at han endog stundom synes at have manglet de fornödne Klæder. Man kan derfor vel med Föie sige at han „havde i Henseende til sine yngre Aars store Flid og Indsigt fortjent en bedre Lykke"[2]. Men uden Embede og uden Familie kunde han ogsaa opofre hele sin Tid til lærd Virksomhed, enten for sig selv eller for andre[3]. Den „Tylensium industria" Saxo omtaler med Berömmelse i Fortalen til sin Krönike, passer sig i höi Grad paa ham; neppe kan Island fremvise nogen flittigere og mere udholdende Skribent, for hvem det Arbeide at skrive næsten var en physisk Trang. Vistnok kom hans Arbeider derved ogsaa til at lide af de meget frugtbare Skribenters sædvanlige

---

nes Diss. historico-oeconomica de commeatu veterum Islandorum præcipue navali hodie restituendo Hafniæ 1762. 8. s. H. Einari hist. litt. Isl. S. 172—73. Til det lidet, der findes om ham i Nyerups Forf. Lexicon kan endnu föies at han 1756, altsaa för han udgav dette Skrift i 3 Dissertatser, hvoraf den förste udkom 1759, blev relegeret paa to Aar, i Anledning af en Tumult mellem Studenterne paa Regentsen 1ste Paaskedagsaften; han döde i Kjöbenhavn i stor Usselhed.

[1]) Nord. Tidskr. f. Oldkynd. III, S. 5. J. P. Petursson, Hist. eccles. Islandiæ ab a. 1740 ad a. 1840. s. 411 nævner 20de Januar 1778, som hans Dödsdag; men neppe rigtig. — [2]) Worms lærde Lexicon III, S. 141. — [3]) De vigtigste af hans utrykte Arbeider nævnes hos Worm anf. St. H. Einarsen og P. Petursson p. 411.

Ufuldkommenheder, trættende Vidtlöftighed, hyppige Gjentagelser og stundom Mangel af Kritik. Han beklagede meget, at han ikke kunde faae noget af sine Arbeider udgivet; og vist er det, at der, saalænge han levede, kun meget lidet haves trykt fra hans Haand[1]. Hans mange, tildeels voluminöse og fast alle paa Latin forfattede Værker ville derfor stedse blive henstaaende blandt vore offentlige Bibliothekers Haandskrifter; skjöndt flere af dem, ved deres rige Indhold af philologisk og antiqvarisk Lærdom vel endnu kunde fortjene at benyttes, og enkelte Gange tildels ogsaa ere blevne det. Foruden de Anecdota af ham, der nedenfor i Anmærkningerne til det her Meddelte blive omtalte, kan nævnes:

a) Conspectus historicus Dano-norvegico-islandicus super historias veteres idiomate islandico conscriptas 1756[2];

b) En islandsk Litterærhistorie eller Fortegnelse paa islandske Forfattere, udarbeidet efter Opfordring af Litterærhistorikeren Alb. Thura[3]; der henvises paa flere Steder til den i det her meddelte Anecdoton. Om dette Arbeide, som nu ikke vides at existere, har Forfatterens Landsmand, den lærde Jon Thorkelsen i sin Tid Harboes Secretair paa hans Visitatsreise i Island († 1759) fældet föl-

---

[1]) I Worms Lexicon forbigaaes, skjöndt dengang allerede trykte: Notice om Bogtrykkeriets Oprindelse i Island, i Nye Tidender om lærde Sager 1740, Nr. 16; den skalholtske Biskop Ögmunds Levnetsbeskrivelse i Danske Magazin III, S. 338—52; det gamle islandske Digt *Lilia* med Varianter og latinsk Oversættelse i Finni Johannæi Hist. eccl. Isl. III, p. 398—447; det förste og sidste af disse savnes ogsaa hos Nyerup. Senere ere af hans utrykte Arbeider udgivne: Biographiske Efterretninger om Arne Magnussen i Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed III; og Udtog af et tabt Fragment af Vigastyrssaga med Anmærkninger; Íslendínga Sögur II, S. 279—320. jfr. Fortalen S. XXVI—XXVIII. — [2]) Nord. Tidsskr. f. Oldk. III, S. 116. — [3]) H. Einarsen; Fortalen.

gende strænge, skjöndt maaske ei ganske ubeföiede Dom: „En Studiosus Antiquitatum af denne Nation har sammenskrevet noget paa Dansk, som kunde passere for et Stykke af Historia literaria Isl. Det er som et Onomasticon biographico-literarium, hvoraf jeg har seet excerpta, som give tilkjende, at Værket indeholder adskilligt, som for Liebhabere vel er værd at beholde, end dog derhos ere mange Feil, og især er der ingen Delectus, som dog er höi fornöden herudinden, thi det vilde blive propemodum infinitum opus, at anskrive enhver for Lærd, der havde componeret en Vise, eller verteret en Charteque af Dansk eller Latin paa Islandsk, thi saadanne smaa Ragerier meriterer ikke at henföres til noget Lærdt, og kan heller prostituere den som gjör sig til dermed, om ikke hele Nationen tillige, som den der ikke havde bedre Forraad. Men efterdi samme Værk hverken er eller bliver saa hastig trykt, har det ikke saa stor Fare dermed; det maa ellers excerperes med god Agtsomhed, om det skulde employeres videre. I Nationens studiis har man og ikke meget at hente, som delecterer Fremmede (uden kanskee Micrologos semidoctos), naar man gaaer fra Historien, det gamle Sprog og Poesie. Nova inventa in Historia naturali, Mechanique og andre mathematiske Scientzer söges der forgjeves, og saa i det övrige. Hvorledes det staaer til med literis i vore Tider, gjöres vel ikke fornöden at berette ved denne Leilighed, dog vil jeg og tör sige, at siden Biskop Vidalin döde, nemlig 1720, har numerus Literatorum taget mærkelig af i dette Land, og tager af lige til Dato. Saasom et Par, eller i det höieste Fire, som skulde være de lærdeste derhenne, ere aflægs og udlevede"[1].

Foruden dette, som det synes, temmelig vidtlöftige Arbeide, nævner Jon Olafsen i de omtalte Optegnelser nogle

[1]) Tilgift til Andersen om Island, S. 354.

mindre Stykker som dog ikke kjendes nærmere, nemlig: „Sentiments om Hjalmars Saga med Runer; en impostura"[1]; en latinsk Oversættelse af Floventssaga efter en Membran, paa Grams Opfordring, for den franske Gesandt Greve Plelo; og en latinsk Oversættelse af Viserne i Grettissaga, efter Begjering af hans Landsmand Thorvald Grimsson Brockman i Stokholm 1742. Enkelte Afhandlinger af ringere Omfang forefindes i vore offentlige Bibliotheker; nogle maaskee i norske og svenske. Hidtil ubekjendt er, uden Tvivl, et egenhændigt Haandskrift af Forfatteren, 30 SS. i Qvart, som for faa Aar siden solgtes paa en Bogauction her i Staden. Dets fuldstændige Titel er:

„TRACTATUS DIAGRAPHICUS DE STUDIO ANTIQUITATUM *et in specie quidem inprimis regni Danici (ut vocari solent), quarum maximam partem islandica monumenta constituunt; quo breviter enumerantur: 1) quænam hic adsint ejusdem scientiæ adminicula et subsidia; unde simul cognosci poterit, quænam adhuc desint et desiderentur; 2) Methodus illis recte utendi, et denique 3) usus tam generales, quam speciales, inde redundantes.*"

I Dedicationen (1ste Januar 1752) til Forf.'s Patron og Privatpræceptor B. Möllmann omtaler han som Hensigten af dette lille Skrift: at aflægge Pröve paa, hvorvidt han efter 8 Aars Fraværelse i Island endnu var inde i sit Studium. Egentlig indeholder det en kort Veiledning til det nordiske Oldstudium og dettes Grundvold, Islands eller den gamle nordiske Tunge. Nogen dybtgaaende Undersögelse kan derfor her ikke ventes; men det gjör os bekjendte med den kundskabsrige Forfatters Anskuelse

---

[1]) En Betænkning om denne fingerede Saga af E. Thorhallesen (1762) er meddelt i Langebekiana S. 317—22, men nævnes ei i Nyerups Forfatter-Lex. jfr. Nyerups Fædrel.-Litt. i Middelalderen S. 129—33.

af en og anden hidhörende Gjenstand; saaledes indsaae han allerede Vigtigheden af comparativ Sprogforskning. Uden Interesse ere heller ikke de enkelte hidtil mindre kjendte Data til den islandske Litteraturs, især nyere Historie. Man har derfor troet at en Oversættelse af dette Olafsenske Anecdoton her kunde fortjene Plads; dog med Udeladelse af nogle overflödige Steder og med stiltiende Rettelse af enkelte Feil.

Ved Oldsager (Antiquitates) forstaaer jeg ikke blot alt Fortiden vedkommende, der er indskrænket til et vist Tidspunkt; men i almindelig Forstand ogsaa alle Mindesmærker (Monumenta), som fra Arildstid igjennem Aarhundreders Löb have vedligeholdt sig indtil vore Dage. Ved saadanne *Mindesmærker* betegnes her ikke blot gamle Böger og Skrifter som endnu haves, men i Almindelighed alle Fortidslevninger, saasom Skrifter, Klædningsstykker, Vaaben, Skibe, Redskaber og lignende Gjenstande. Dog handles her först om de Gamles skriftlige Arbeider; dernæst om nyere Skrifter, som afhandle Ting fra Fortiden. Ogsaa vilde det være hensigtsmæssigt at foranstalte en Samling (Sylloge) af Skrifter henhörende til dette Studium, og sammenligne den med Fortegnelsen over Arne Magnussens Bibliothek, for at erfare, hvad her endnu er i Behold; thi jeg formoder at dette ikke er Tilfældet med alt hvad der forefandtes, da jeg udarbeidede Fortegnelsen derover.

Hovedhensigten af nærværende Arbeide er at bedömme alt efter en passende Maalestok, bestemme dets Nytte, tillægge det sin rette Betydning og hverken ophöie eller nedsætte Oldtiden meer end fortjent; saa at ikke den bekjendte Sentents: det Gamle ophöies, det Nye tilsidesættes (vetera extollimus, recentium incuriosi) her skal kunne anvendes; thi alt Gammelt har dog engang været

nyt. Heraf kommer det, at selv de af vore Samtidige som maae ansees for skarpsindige, belee og baane Oldtidens alt for varme Beundrere og ringeagte alt hvadsomhelst kan kaldes Gammelt. Men, der bör skjelnes mellem visse Ting der ere forældede og aldeles ude af Brug eller nu ere af ingen Betydning, og mange andre Ting, som hidröre fra en fjern Oldtid, skjöndt de ikke nærmere forklares i vore skrevne Kilder, da de paa den Tid forudsattes at være almindelig bekjendte. Heller ikke tages her Hensyn til dem som, naar de ikke kunne faae ethvert Spörgsmaal af denne Natur besvaret paa en aldeles tilfredsstillende Maade, drage næsten alle övrige Sagn og Efterretninger fra Oldtiden i Tvivl. Thi hvo formaaer vel at oplyse det Mörke, der ligger bag en Række af Aarhundreder, naar gammel og troværdig Hjemmel mangler? Bör man forkaste eller omtvivle alt hvad Historikere eller andre Skribenter berette, fordi de stundom have forsömt eller ikke kjendt deres Pligt? Hvo tör derfor forkaste eller mistroe enhver af deres Beretninger? Historien er Tidens Öie (Historia est oculus temporis). Maaskee endog Nutiden kan fremvise Historikere der ikke ere aldeles feilfrie. Menneskenes Domme blive altid forskjellige; selv om den nyere Tids endog berömte Navne gjelder dette, stundom ikke uden Grund. Vi maae derfor holde os til Skribenternes Vidnesbyrd, som disse foreligge; kun en alt for stræng Kritiker eller taabelig Dadler kan vente, at de Gamle, ubekjendte med Historiens Love, ikke stundom skulde have feilet. Dog undtages alt hvad som indeholder en aabenbar Modsigelse eller röber kjendelige Feiltagelser. Det er tilstrækkeligt at vi holde os til de Gamles Udsagn, naar disse stötte sig paa sandsynlige Grunde; kunne vi ikke komme videre, maae vi udsætte vor Dom. Endelig gives der ogsaa de, der ringeagte alt gammelt som ubetydeligt, i Sammenligning med Nutiden; de paastaae, at

vor Tids Mennesker, ved længere Tids Erfaring, ligesom i en modnere Alder, have samlet rigere Kundskabsstof end Oldtidens raae Barbarer, og derved maae ansees for visere og mere dannede; men hertil kan svares, at dette endnu tör være uafgjordt (sub judice lis est). Stode de Gamle atter op, vilde de, uden Tvivl, forkaste mange af vor, saa at sige, udlevede Tids Yttringer som barnagtige og latterlige, og i dem finde Tegn paa en letsindig og ustadig Natur. Hint kan vel siges at gjelde om de mekaniske Videnskaber og om visse Kunstfrembringelser, men ikke om de förste Opfindelser; da det altid er lettere at rette og forbedre det allerede Opfundne, end at begynde paa noget aldeles Nyt. Verulam og Andre have derfor Ret, naar de paastaae at de Gamle, som Kunsternes förste Ophavsmænd, fortjene större Agt, end de Nyere, som blot lagde et og andet til det allerede Opfundne. Ingen bör være saa anmassende, at han skulde antage eet Folk af Naturen for bedre udrustet, eller slövere og ringere begavet end et andet. Sted, Midler, Evner danne Forskjellen; ofte ogsaa Trang eller Fattigdom. Vi see derfor at Lapper (Finni) og Grönlændere, skjöndt formedelst deres Fattigdom som oftest overseete, dog i visse mekaniske Arbeider, der höre til Livets Fornödenheder og Trangs Afhjelpelse, overgaae de mere cultiverede Folk; hvad Naturen har nægtet det Land de beboe, erstatte de ei sjelden ved Klögt og Opfindsomhed.

1. GUDELIGE SKRIFTER.

Bibel-Oversættelser bör her omtales i philologisk Henseende, forsaavidt nemlig Een, ved Overensstemmelse med Originalen, ved Sprogets Reenhed, ved passende Udtryk, ved gamle Vendinger m. m. kan have Fortrin for en anden. Herhen höre ogsaa forskjellige Bibelsprog, som hist og her findes indförte i de Gamles Skrifter. Værket Stjórn samlet ud af forskjellige anförte gamle Kirkeskribenter,

tillægges Biskop Brand af Holum (1). I Odd Gotskalksens Nye Testamente, trykt i Roeskilde, forekomme ikke faa Danismer (2). Gudbrand Thorlaksons, den berömte Holumske Biskops Oversættelse, den förste af hele Bibelen, er trykt i Island paa hans Foranstaltning 1584 i Folio efter Luthers Oversættelse; sandsynligen, som det berettes, har han ladet enkelte Böger oversætte af Præster som vare kyndige i det tydske Sprog og derpaa selv gjennemgaaet dem (3). Hans Biblia laicorum udkom 1599 (4). Senere udgav han (1609) en Oversættelse af det Nye Testamente i Sedez, hvilken Oversættelse Sagkyndige foretrække for hiin (i Bibeludgaven), som mere paalidelig (5). Jobs Oversættelse ved Præsten Hr. Odd i Reynevöll (6) og Psalmernes af den lærde Paul Björnsen i Selardal (7) forbigaaes her, som mindre bekjendte og ikke udgivne. Den Holumske Biskop Thorlaks Oversættelse har Vers som mangle i den Gudbrandske; i Propheterne er den, efter Nogles Mening, paa enkelte Steder noget uforstaaelig, og stundom ikke frie for Danismer, f. Ex. *legurinn (castra)* (8). Der udkom for nogle Aar siden et nyt Oplag af den i Kjöbenhavn, i stor Qvart, hvor Fortalerne dog ei burde have været udeladte (9). Det nye Testamentes Oversættelse af Magister Brynjolf Svendsen, Biskop i Skalholt, tidligere Conrector i Roeskilde, efter manges Mening, den lærdeste græske og latinske Philolog Island kan fremvise, omtales ikke her, da den aldrig er kommet for Lyset; den var udarbeidet med en saadan Kunst, at de enkelte græske Ord vare givne i samme Construction, Stavelsemaal og Qvantitet paa Islandsk; den var derfor meget brugbar for Begyndere (10). Den sidste Bibel-Oversættelse er Biskop Steens, som dog altfor meget slutter sig til den danske Vaisenhuusbibel, og vrimler af Danismer, f. Ex. *hann*, *hún* i Stedet for *karl-kyn*, (Hankjön), *qvenn-kyn*, (Hunkjön), om Dyrene der indgik i Arken; ogsaa stöder

den ikke sjelden an mod Sprogets Aand, naar det bl. a. heder *hann lá með sínum feðrum*, i Stedet for: han samledes med sine Fædre d. e. han döde. Den modtoges derfor ikke med synderligt Bifald (11). Den lærde og veltalende Skalholtske Biskop Hr. Jon Thorkelsen, död 1720, skal have forfattet en Oversættelse af det nye Testamente, som nærmer sig Texten mere end nogen af de Foregaaende, og tillige udmærker sig ved en renere Stil (12).

Summarier over Bibelen udgav Biskop Gudbrand 1591 og 1602 (13); men den „Bibelske Kjerne" udkom for ikke længe siden (14); der haves ogsaa flere Oversættelser af enkelte Bibelstykker, som det vilde være overflödigt her at opregne.

Breviarium Nidrosiense er, saavidt vides, den förste i Island trykte Bog. Jeg har seet det förste Blad deraf, i Qvart, trykt med röde og sorte Typer; den angaves der at være trykt 1534 „impensis Johannis Arneri" (urigtigen for Arnesonii). Den fuldstændige Titel findes i min islandske Literærhistorie, under Rubriken: Jon Arason (15). Der har jeg ogsaa omtalt Biskop Gudbrands udgivne Skrifter, og tilföiet et Vers til hans Roes, af en vis Björn Olafsen, hvori hans fleste Skrifter (i alt 53) opregnes, med Arne Magnussens Bemærkninger om Format og Trykkeaar (16). De fölgende Biskopper have ogsaa udgivet mange gudelige Skrifter, som det vilde være alt for vidtlöftigt her udförligen at omtale.

II. OM RETSVIDENSKABEN.

Om den danske Retsvidenskab eller Studiet af danske, norske og islandske Love, bör, med Hensyn til denne Afhandlings Formaal, Fölgende bemærkes. 1. Kundskab om de gamle Love bör nödvendigen være forenet med Indsigt i de nyere; Nytten heraf indsees af Enhver ved nærmere Betragtning. 2. Ogsaa Bekjendtskab med Sproget er nödvendigt, ikke blot fra den Tid, i hvilken Loven

blev given, men ogsaa fra en ældre Tid (17). 3. Ligeledes bör man kjende Folkenes Vandringer og Tilstande, gamle Vedtægter og Skikke, Religion m. m. For övrigt vedkommer det os ikke her, enten at undersöge Aarsagerne til Dunkelheder i ældre og nyere Love, der sikkrest oplyses ved Hjelp af Philologie og Historie; eller at paavise de skadelige Fölger af vor Tids fast utrolige Mængde af Love og Forordninger; eller at udvikle Aarsagerne til det Phænomen, at de Nationer, der ikke have skrevne Love, före et med Naturen mere overeensstemmende og renere Liv end de övrige.

[1] „Jeg kunde kanske udföre langt mere vidtlöftig hver en Materie især udi de her berörte lærde Sager, hvis det var mit Hoved-dessein, og det blev mig ikkuns proponeret; jeg mener at udföre den baade historice og dijucative, eller definitive, efter mit ringe Begreb. Ex. gr.

De Studio Juris kand endnu mere siges, om de Samlinger, som lærde Jurister ibland Islænderne have gjordt af gamle Love, og de gamle nordske Kongers Forordninger (Retter-Böder isl. rjettar-bætur), og siden samlet de danske Kongers Forordninger, som ere udgivne til Island en Tiid efter hin anden. Item — Hvad for Böger, Discurser og Tractater de Lovkyndige der i Landet have skrevet, og hvor de Skrifter ere at finde; og siden kunde Jeg raisonnere om hver ens Dygtighed, af det, som Jeg tilforne haver fattet der om, især af min berömmelige lærde Educatore, Landsdommer Paul Widalin, hvilkes Navn og Scripter nu omstunder ere der i en höy Estime hos Islænderne. Sammeledes om andre Videnskaber, [som Physicen, Ex. gr. den lærde Chymici og

---

[1]) Det Fölgende af denne Rubrik er paa et særskilt Blad tilföiet Originalen; det er trykt aldeles ordret med Forfatterens Orthographi.

Medici, Thord Thorkelsens Widalini, (den navnkundige Biskop Mag. Jon Thorkelsens Widalini, som döde 1720, hands Broder,) de montibus Islandiæ (ut vocat) Chrystallinis, Skalholti, d. 1. Julii, 1695.] taler Jeg ikke denne Gang (18). Men det Jeg har nu taget Mig for, at skrive om Historier, kunde i Sandhed meer extenderes og udföres, som gierne skal være Min Herre til Tjeneste, hvis Hand forlanger, saavidt Jeg formaaer, propositis certis qvæstionibus; og ligeleedes at gjöre det fideliter, for uden at prostituere Mig med, at lade som Jeg vidste det Jeg ikke veed. Nemlig: Jeg vil sige og tilstaae ret syncere og upartisk, hvad Jeg forstaaer endten memorative eller dijudicative, eller ikke forstaaer; item om Böger og lærde Sager, endten de ere til, eller ikke, saavidt Jeg har Kundskab om. Thi en lærd Mand, endskiöndt hand er ikke saa fuldkommelig belöben i et fremmet Sprog til Punct og Prick, ved han dog alligevel at raisonnere ret grundig om Materien og Tingen i sig selv, secundum regulas artis; saavelsom at randsage, hvilke Documenta der henhöre til Oplysning eller fattes."

III. OM HISTORISKE SKRIFTER.

Af Historier er ingen trykt i Island, saavidt vides, uden Olaf Trygvesöns Saga, som Biskop Thord i Skalholt udgav i Qvart, men hvori Versene ere meget forvandskede. En, skjöndt ikke aldeles paalidelig Udgave af Are Frodes Schedæ er her tilföiet; ligeledes en Grönlands-Historie, först forfattet af Arngrím Jónsson paa Latin, oversat, dog ei ganske feilfrit, af Einar Eyolfsen (19). Are Frodes Schedæ (Íslendínga-bók) blev begyndt at udgives i Oxford, i Octav, efter Foranstaltning af Christ. Worm siden Biskop i Sjelland; men da et Ark var trykt, standsedes Udgaven af Arne Magnussen, hvis lærde og udförlige Anmærkninger til Ares Skrift findes i hans Bibliothek; han havde nemlig havt i Sinde at udgive disse, men

hindredes derfra ved Döden. Af dette Arbeide haves en ziirlig Afskrift i Qvart af min Broder Erland, Sysselmand i Isefjords Syssel. Af Oversættelserne, som opbevares i den Magnæanske Samling, er een udgivet af den lærde Lovkyndige Andreas Bussæus (20).

Peringskjolds Udgave af Snorre Sturlesens norske Kongers Krönike er, ligesom flere i Sverrig udgivne islandske Skrifter, paalideligere end man skulde formode; men Oversættelsen falder stundom i det Brede og afviger temmelig fra Texten; Versene især ere meget forvanskede og Oversættelsen af dem fölgeligen paa flere Steder aldeles feilagtig (21). Peter Undals Oversættelse har ligeledes Mangler. Jeg har engang opsat disse Kongers Regeringsfölge, ligesom ogsaa de danske Kongers lige til vor Tid. Arne Magnussen skrev, om jeg mindes ret, en Afhandling om Hvitfelds Krönike, samt om P. Undals danske Oversættelse af den norske Krönike, hvori han rettede deres historiske Feil og forvirrede Chronologie. Her berörte han tillige Dronning Margaretes Söns Olafs Död eller rettere Forsvinden; vel löseligen og med Forsigtighed, men dog grundigen (22).

Knytlinga Saga er udgivet af H. Gram, der gjengav Arne Magnussens Oversættelse i en elegantere Latin; Versenes Oversættelse og nogle smaa Anmærkninger ere af mig. Jeg samlede tillige Adskilligt til Benyttelse i den af Gram bebudede Fortale, som dog hans mangehaande andre Forretninger og tilsidst Döden hindrede ham fra at fuldföre. (23).

Udgaven af Thormods (Torfesens) Series regum Daniæ besörgedes af Arne Magnussen. Medens den var under Pressen, vexledes mange Breve imellem dem, der maaskee forefindes i Förstnævntes Copieböger, hvoraf 4 Bind i Folio haves (24).

Om den store islandske Krönike, som den rigtigen benævnes af Thormod, almindelig Sturlúnga Saga kaldet, kunde vel adskilligt meddeles, dersom her var Stedet dertil; men da den, for störste Deel, vedkommer kun Islænderne og islandske Begivenheder, kunne nogle faa Bemærkninger være tilstrækkelige (25). Der existerede af denne Krönike to Original-Haandskrifter, det ene vidtlöftigere end det andet. I det som her haves, skrevet med Biskop Brynjolf Svendsens Skrivers Hr. Jon Erlandsens (26) Haand, mangler Adskilligt. Disse Mangler ere senere udfyldte af Thorstein Ketilsen Provst i Öefjord (27), i en Afskrift, som tilhörer Sysselmanden i Thingöesyssel paa Nordlandet Jon Benedictsen (28). Bemeldte Hr. Jon Erlandsen supplerede efter egen Gisning hvad han ikke kunde læse, eller satte noget urigtigt i Stedet for det han ikke forstod, især i Versene; stundom udelod han meget, hvorved der hist og her findes Lacuner. Björn af Skarðsá eiede et andet Haandskrift, hvorfra han tilföiede Marginaler i et Exemplar i Qvart i Arne Magnussens Samling; det forkom siden i Olafsvig eller Hedinsfjord paa Nordlandet (29).

Den nuværende Biskop i Holum Hr. Haldor Brynjulfsen fik for faa Aar siden kongeligt Privilegium paa at udgive islandske Love og Sagaer; hvilket Privilegium er indfört i de islandske Althingsakter. Vi havde lært hinanden at kjende, da han i A. 1746 opholdt sig i Kjöbenhavn for at vies til Biskop[1], som dog först skedte i det fölgende Aar, og jeg hjalp ham ved Udgaven af hans Oversættelse af Pontoppidans Catechismus. Efter Anmodning meddelte jeg ham min Betænkning (dat. Holum den 3die Juni 1748) om hvilke historiske, juridiske, gudelige og

[1]) Forfatterens Hukommelse har her, som paa flere Steder, svigtet ham; 1746 opholdt han sig selv nemlig i Island (ovenf. S. 301.)

andre Skrifter der burde udgives og paa hvilken Maade. Blandt andet tilraadede jeg en nöiagtig Jævnförelse af de bedste Haandskrifter med Angivelse af de vigtigste Varianter og Aarstal tilföiede i Randen; om mueligt med Landkarter, ligesom i flere Udgaver af græske og romerske Forfattere, endelig ogsaa Overskrifter (lemmata); men fornemmeligen et passende Valg med Hensyn til det historiske Indhold (30).

IV. OM EDDAERNE OG HELGEN-HISTORIER.

I Arne Magnussens Samling opbevares mange Helgen-Historier; et lidet Bind med Apostlernes Historie paa Islandsk findes paa Skard i Dala-Syssel, hos Gaardens Eier Bjarne Petersen (31). Den lærde Philolog og Historiker Hr. Ejulf Jonsen, Præst til Valle og Urd i Svarfdalen har forfattet Luthers Levnet i to Bind i folio, der, blandt andet, ogsaa indeholder Adskilligt til den islandske Reformationshistorie (32). Meget mere kunde anföres om denne Mands Lærdom og Gudsfrygt, hvortil vor Tid neppe kan fremvise Mage, dersom her var Stedet dertil. Arne Magnussen har samlet meget til den islandske Reformationshistorie i et Qvartbind, som maaskee endnu forefindes i hans Bibliothek. Som hans Amanuensis har jeg i sin Tid af Membraner afskrevet mange Digte om Helgene.

Snorres Edda har jeg gjennemgaaet efter de bedste herværende Haandskrifter. I min Fortale ere Arne Magnussens Anmærkninger optagne; de forskjellige Læsemaader og nödvendige Registre ere tilföiede; ogsaa har jeg begyndt at forklare Mytherne, ligesom Natalis Comes. Hertil hörer ogsaa den Commentar over Gudernes og Gudindernes Navne, som jeg i mit Lexicon har givet, under Ordet *As*. Dette af mig med muligst Flid udarbeidede Værk beroer nu hos Bjarne Haldorsen, Sysselmand i Hunevands Syssel (33).

Den saa kaldte Sæmunds Edda existérer, saavidt vides, ikke fuldstændig. Nysomtalte Bjarne Haldorsen har en temmelig fuldstændig Afskrift blandt andre ypperlige Skrifter, som Paul Vidalin havde efterladt sig, men dog ikke tiltænkt ham fremfor Andre. Nogle Sange synes, efter Versemaalet og enkelte Ord at dömme, at være oversatte af det gamle Angelsaxiske (34).

V. DIPLOMERS, BREVES OG DOCUMENTERS BRUG.

Breve eller gamle Dokumenter kunne paa mange Maader være til Nytte. Med Hensyn til den ældre og nyere Philologie kan man af dem allerbedst og sikkrest lære at kjende Archaismer, samt Talemaader og Udtryk fra enhver Tid; de vise nemlig baade gamle og nye Ords Betydning; skjöndt de ogsaa have dette tilfælleds med Sagaerne. Ligeledes oplyses ved Hjelp af dem enhver Tidsalders Skriftart og Skindbögernes Alder. De afgive de paalideligste Hjelpemidler baade for Genealogien og Historien. Diplomatiken oplyse de, med Hensyn til Skriften, Brevenes ydre og indre Form, Pergamentets Glathed, Farve, Sammenföining, Seglenes Skikkelse m. m.

VI. SKRIFTER, SOM ENDNU SAVNES.

Men vi ville gaae over fra Ord til Ting, fra det der haves til det som kan önskes; endnu mangler nemlig meget. Blandt saadanne Savn kan först og fremmest nævnes et Lexikon over Oldsager i egentlig Forstand, i hvilket nemlig under et almindeligt Begreb tillige indbefattes specielle Gjenstande; f. Ex. under Ordet *vopn* (Vaaben) alle de forskjellige Vaaben der brugtes i Oldtiden; under Ordet *skip* (Skib) alle de forskjellige Fartöier og hvad der vedkom Söevæsenet; under Ordet *klæðnaðr* (Klædning) alle de forskjellige Gjenstande, som hörte til Klædedragten; og paa samme Maade om andre Ting.

Et Udtog af Sagaer af specielt Indhold vil give Stof til en almindelig Historie; mærkelige Exempler paa Dy-

der og Laster til et Skrift af moralsk Indhold; en fuldstændig og ordnet Samling af Ordsprog vil give Bidrag til Moralen og Klogskabslæren. Dog bör man iagttage, at ikke i saadanne Udtog noget forbigaaes som er nödvendigt at kjende, og, hvad der er vigtigst, at de Sagaer, hvoraf Udtog saaledes meddeles, ikke derved forsvinde i deres fuldstændige Skikkelse.

VII. SKRIFTER, SOM JEG HAR BEGYNDT AT UDARBEIDE.

Min ISLANDSKE ORTHOGRAPHIE lærer, blandt andet, at kjende Skriftcharacteren fra enhver Tidsalder; giver Anvisning til en rigtig Udtale og især til en rigtigere Skrivemaade, navnligen af Bogstavet Y. Dette Studium har ogsaa sin Nytte for den danske Litteratur. (35).

Min RUNOLOGIE som er fuldfört, bestaaer af tre Böger. Her afhandles Runernes Oprindelse, Skikkelse og Forandringer; deres Benævnelser og deraf fölgende mangehaande Omskrivninger. Den tredie Bog indeholder over 70 Rune-Alphabeter, som opstaae af *Klappruner*, af hvilke ethvert haver tre Bogstavformer. Værket slutter med Runernes Anvendelse i Trolddom og Poesie. (36).

Jeg begyndte engang paa en Afhandling om det *islandske Sprog*, dets Aand, Beskaffenhed og Dialecter. Derfra gik jeg over til de beslægtede Tungemaal, der alle, efter gammel Talebrug, benævnes *Dansk Tunge*, med dennes Oprindelse, Forhold og Udvikling. Der vistes dens nære Slægtskab med det latinske, men endnu mere med det græske Sprog; ogsaa mange Ords Overeensstemmelse med det Gothiske, Angelsaxiske og Celtiske (37). Afvigelsen fra den gamle Reenhed er ikke betydelig. Dialecterne i selve Island ere kun lidet forskjellige. Adskillige Ord af det nyere norske Sprog oplyse den islandske Dialect, og lade Ordenes Betydning i denne bedre fattes; skjöndt det tillige maa erkjendes, at den islandske Dialect, som har vedligeholdt mere af Oldtidens Præg, i mange Hen-

seender, har Fortrin for den nyere norske. Desuden ere Udtrykkene i det islandske Sprog mere bestemte, efter Tingenes forskiellige Nuancer, end i det danske, som har Overflod af Ord, der, med en og samme Lyd, have forskjellig Betydning (homonyma), hvilket jeg med nogle Exempler har godtgjort i en Tale „de emphasi linguæ islandicæ." Mange saadanne gamle norske og islandske Ord, der ligne hinanden i Lyd og Betydning, som jeg, deels under mit Ophold i Norge omtrent A. 1733, deels paa andre Tider har hört af Normænd selv, har jeg samlet i en særegen Ordbog (38). Ligeledes har jeg samlet Vocabularier for at godtgjöre og forklare det islandske Sprogs Overeensstemmelse med det tydske, engelske og hollandske, ja endog med det gamle celtiske og franske; samt tillige vise, hvorledes adskillige, især hollandske, tydske og engelske Ord have indsneget sig i vort Sprog, fornemmeligen ved Handel (39).

Ligesom derfor Kundskab om det islandske Sprog er vigtig for Danske, Tydske og Svenske, saaledes kan disses Tungemaal igjen oplyse hint; thi man kan ikke tænke sig en grundig Indsigt i nogetsomhelst Sprog uden Kjendskab til Dialecterne; heller ikke i nogen enkelt Dialect uden Hjelp af en anden eller af alle med den beslægtede; paa den Maade lærer man först, saavidt mueligt, fuldstændigen at kjende et Sprog. Hertil komme endnu de Forandringer ethvert Sprog har undergaaet af forskjellige Aarsager, deels indre deels ydre, som det her ikke er Sted til nærmere at udvikle. Men, da Islandsken af alle Danismens (Danismi, til Adskillelse fra Theutonismens, Theutonismi) Dialecter endnu er den ældste, er det en Selvfölge, at den maa indeholde flere Oldtidsspor end de övrige; hvorfor ogsaa dunkle, nu ubrugelige eller forældede Udtryk i den saliske, jydske, sjellandske, svenske

og flere Love, for störste Deel, uden Vanskelighed kunne forklares og oplyses af Islandsken.

For övrigt har jeg i Sinde at udarbeide en Afhandling om det ældste Sprog i Danmark og Norge (Norrœnu eðr Danskri túngu) langt ældre end det nuværende, og maaskee det alleræld ste i vor Verdensdeel; hvortil jeg har samlet adskillige Ord, især Stednavne.

Trykt haves Runolf Jonsens islandske Grammatik, hvilken, skjöndt den af Nogle dadles som ufuldstændig og temmelig utydelig, dog kan have sin Nytte (40). Meget bedre er en Grammatik, af Hr. Jon Magnussen, Fuld-Broder af Sal. Arne Magnussen, en lærd og velbegavet Mand, fortroelig med den gamle Lovkyndighed, Philologie og Medicin; hans grundige Skrift over den practiske Medicin eier jeg selv (41). Foruden disse Arbeider haves af Provsten Hr. Jon Sigurdsen for nærværende Tid i Kjöbenhavn, Begyndelsesgrunde til en (islandsk?) Grammatik, men endnu ufuldfört, som jeg selv eier (42). Af hidhörende Gjenstande har jeg tidligere bearbeidet *Pronomina*, samt næsten alle *Nomina* og *Verba* med forskjellige Endelser; alt til Materiale og Veiledning for Fremtiden. Af de syntaktiske Regler har jeg blot opsat nogle og forsynet dem med Exempler; men dette Arbeide er afbrudt og ufuldfört. Ingen haver, saavidt mig bekjendt, forfattet en islandsk Prosodie; en Pröve deraf har jeg selv engang forsögt. Snorre Sturlesens *Hátta-lykill* har jeg oversat paa Latin og tilföiet Fodmaalet (43). Snorres og Olaf Hvítaskálds Tractat i Edda har jeg suppleret efter forskjellige Haandskrifter. Arne Magnussen begyndte engang paa en Fortegnelse over Skaldene, baade de hedenske og de christelige, som leilighedsviis anföres hist og her i Sagaerne. Endelig har jeg samlet otte Versarter (Claves metrorum) skjöndt fra en senere Tid, med indblandede Alexandriner. Jeg havde nemlig engang i Sinde at bear-

beide saavel de Gamles som de Nyeres Poëtik, hvorved den store Rigdom og Forskjellighed af Versarter og poëtiske Talemaader deslettere kunde oversees. Ogsaa vilde det være önskeligt, at En eller Anden maatte faae i Sinde at forfatte et poetisk Lexicon, ei alene over Talemaader men ogsaa over Ord som ere eiendommelige for Digterne (44).

Af en islandsk Ordbog har jeg engang leveret Pröve (45); dermed er forbundet et Onomasticon over Sted- og Lands Navne, som dog for en Deel endnu er ufuldfört. Mere fuldstændigt og udfört er mit Onomasticon over Person-Navne, baade mandlige og qvindelige (46); et kort Forsög over denne Gjenstand haves ogsaa af den ovenfor omtalte lærde Hr. Ejulf Jonsen (47). Meget ufuldstændigt er det trykte Lexicon der haves af den, for övrigt, sindrige Gudmund Andersen (48). Herhen hörer ogsaa Coldings danske Ordbog og flere lignende.

Af Ordsprog har jeg samlet over 600, i alphabetisk Orden efter Grundtankernes Begyndelsesbogstaver. Dog kan endnu opstilles tre andre Inddelingsmaader: 1) efter Gjenstande, som i Erasmi Adagia; 2) efter Oprindelsen af forskjellige historiske Anledninger, der korteligen forklares; 3) som optagne fra fremmede Sprog, f. Ex. fra det latinske eller danske. Dernæst har jeg af Sagaerne samlet endeel Ordsprog og Sententser, der kunne ansees som ægte og eiendommelige for vort Sprog (49).

Kort Udsigt over det Foranförte om Historierne.

Hvilke Böger der bör udarbeides, efter en grundig og kritisk Grandskning af de historisk Kildeskrifter.

1. Et Lexicon over Oldsagerne i egentlig Forstand, indeholdende de Gamles a) Religion i Hedenold, religiöse Skikke, Overtroe, Ofringer m. m. b) borgerlige Liv, saasom deres Levemaade, Handel, Ægteskaber m. m. c) huuslige Forhold og Sæder, nemlig deres Klædedragt,

Vaaben, Bygninger, Skibe m. m. ligeledes deres Lege, Kunster og Begravelsesskikke.

2. Om Historiens Hjelpevidenskaber: a) Philologie; b) Kritik, hvortil ogsaa hörer Bedömmelse af Membranernes Alder, efter Skrifttegn og Stil; c) Diplomatik; d) det gamle Kalendervæsen; e) Chronologie; f) Genealogie; g) Gammel Geographie.

3. Om Historiens Nytte: a) Politisk: den viser nemlig Fortidens Indflydelse paa Eftertiden, eller, hvorledes mange af de i Historien opbevarede Begivenheder, med Forandring af Tider og Personer, gjentage sig i Livet; hvorved dog tillige ethvert Folks Eiendommelighed kommer i Betragtning, med Hensyn til Klima, Jordbund, Religion, Love, Sæder m. m. b) Philosophisk: i det den veileder til Bedömmelse af de menneskelige Forhold, lærer at tillægge enhver Ting sin rette Værd, og viser de jordiske Tings Forfængelighed og Ubestandighed. c) Theologisk: forsaavidt den viser Straffene for Misgjerninger, den Vanskjebne, der venter Lastefulde og Vantroe, det Held Retskafne kunne haabe.

4. Om Historiens theologiske Formaal. Den lærer nemlig at kjende det guddommelige Forsyns beundringsværdige Styrelse; det Godes og Ondes Gjengjeldelse, der fremkalder og vedligeholder sand Gudsfrygt. Dette förer igjen til en indre religiös-philosophisk Tilfredshed (hinc denique exsurgit gaudium quoddam internum theologico-philosophicum).

ANMÆRKNINGER.

(1) Den bekjendte bibelhistoriske Compilation ud af P. Comestors historia scholastica, Vinc. Bellovacensis Spec. historiale og fl. lignende, i det oldnordiske Sprog forfattet efter Foranstaltning af den norske Konge Hakon Magnussen (1299—1319). Benævnelsen Stjórn (regimen)

har den formodentligen faaet efter det jödiske Folks Theokratie i den Periode Værket omfatter. Indholdet er beskrevet og Pröver meddelte i Harboes Isländische Bibelhistorie, i Dänische Bibliothek VIII, 1. 3—17; hvor Værket dog, ligesom i F. Johannæi Hist. eccl. Islandiæ 1, p. 371; IV, p. 58; Sammes Horologium islandicum, udg. med Rimbegla p. 30; H. Einari hist. litt. Isl. p. 208 og hos Fl. urigtigen tillægges Brand Jonsen, som A. 1247 blev Abbed i Vere-Kloster og 1263 Biskop i Holum († 1264), efter K. Magnús Lagabæters Opfordring; jfr. Nordisk Tidskrift for Oldkyndighed, III, S. 128. Det omtales udförligen i Eb. Hendersons Iceland, 2den Udg. S. 463—68, hvor tillige bemærkes, at enkelte af dets Citater stemme meget overens med Speculum regale; hvad enten dette nu hidrörer fra fælleds Kilder, eller derfra, at Stjórns Bearbeider har benyttet hint Værk; thi det modsatte kan ikke, som H. formoder, have været Tilfældet, da Sp. Reg. er omtrent et Aarhundrede ældre. Om Haandskrifterne af Stjórn i den Magnæanske Samling s. K. Gislason, um Frumparta íslenzkrar tungu í fornöld, Form. p. X—XVII; jfr. Alexanders Saga udg. af C. Unger, Forord S. XIII. En Udgave er nu paabegyndt i Norge, under Titel: „Stjórn, Norsk Bibelhistorie omfattende Tiden fra Verdens Skabelse indtil det babyloniske Fangenskab. Udarbeidet ved Begyndelsen af det 14de Aarhundrede efter Foranstaltning af K. Hakon Magnusson (1299—1319). Udgivet med Anmærkninger og Ordforklaringer af C. R. Unger". 1ste Hefte. Christiania 1853. 8. I Subscriptionsindbydelsen characteriseres Bogen „som eneste i sit Slags i vor gamle Litteratur, af stor Vigtighed baade i sproglig Henseende og som Bidrag til Culturhistorien. Den er nemlig ikke en blot og bar Bibelhistorie, men synes tillige at være bestemt til at udgjöre et Slags Haandbog til Veiledning for dem, der ville gjöre sig bekjendte

med dem af Kirkefædrenes bibelske Anmærkninger og Fortolkninger, som paa den Tid ansaaes for de vigtigste; hertil er ogsaa föiet et Uddrag af hvad der formodentlig har interesseret Datidens Læsere mest af Jordbeskrivelsen og Naturhistorien, hvor der da fortrinsvis, som man af den Tids Smag kan vente, tages Hensyn til det vidunderlige og monströse i Naturen."

(2) Odd Gotskalksen var födt ved Begyndelsen af det 16de Aarhundrede. Som Barn blev han af Faderen Gotskalk Nicolaisen, Biskop i Holum, sendt til Norge, til sin Farbroder Gulathings-Lavmand Guttorm, der satte ham i Bergens Skole, hvis Rector dengang var den fortjente Geble Pedersen, siden Bergens Stifts förste evangeliske Biskop; heraf kaldtes han i den fölgende Tid *Odd Norske*. I Bergen blev han bekjendt med den lutherske Lære, som havde mange Tilhængere blandt Byens tydske Befolkning. Herfra reiste han til Tydskland, hvor han maaske blev en Discipel af Luther og Melanchthon. Efter sin Tilbagekomst til Födelandet opholdt han sig i nogle Aar hos Biskop Ögmund i Skalholt, hvor han sluttede sig til flere hemmelige Lutheranere. Her begyndte han paa sin Oversættelse af det Nye Testamente deels efter Vulgata, deels efter Luthers Tydske. Dette Arbeide torde han ei udföre paa andet Sted end i en Koestald og foregav for den strængt catholske Biskop, at han afskrev gamle Kirkeböger og Bispestatuter. Tilsidst fandt han det dog raadeligst at forlade Skalholt og nedsatte sig paa Gaarden Reykium i Ölves (Sönderlandet), hvor han fuldförte sin Oversættelse og begav sig med den til Danmark. Her blev den af det kjöbenhavnske Universitets Professorer gjennemseet, befundet overensstemmende med den latinske Translation og udkom med kongeligt Privilegium for „Otthe Norske" af 8de November 1539, (dog, som det synes, ikke med kongelig Understöttelse) i næste Aar un-

der fölgende Titel: „Þetta er hid nya Testament, Jesu Christi eigenlig ord ok Euangelia huer hann sjalfr predikadi ok kendi, hier í heime, sem hans postular ok Gudz spjalla menn sídann skrifudu. Þau eru nu hier vtlogd a Norrænu, Gudi til lofs ok dyrdar, enn almuganum til sæmdar ok Saluhjalpar". Bag i: „þryckt vti konungligum stad Roschylld af mier Hans Barth XII. Dag Aprílis, Anno Domini MDXL." (lille Octav). Udgaven er bibliographisk beskreven i Lorks Bibelgeschichte in einigen Beyträgen I. S. 203—7. Uagtet O. G. havde havt geistlige Præbender i sit Födeland, vilde han dog ikke selv modtage geistlig Vielse, men lod dem bestyre af Capellaner. Denne det nye Testamentes förste islandske Oversætter, der tillige gjengav flere gudelige Skrifter i sit Modersmaal, beklædte derimod et verdsligt Embede som Lagmand paa Nordlandet og druknede paa en Embedsreise 1556. Udförlige Efterretninger om ham findes i F. Johannæi Hist eccl. Isl. II, p. 540. III, p. 202—6; Harboe om Reformationen i Island; Vid. S. Skr. V. S. 228—232. 282—83. 286—87; Espolins Íslands Árbækur III. S. 109—10; IV. S. 101—3, 112—13. Hans Oversættelse af det N. T. characteriseres af Harboe i Dänische Bibliothek VIII, S. 22—41 (optrykt i Lorks Bibelgesch. I. S. 400—15) og af E. Henderson, Iceland p. 470—73.

(3) GUDBRAND THORLAKSEN, en Præstesön, födt 1542, 1564 Rector ved Skalholts Skole, siden Præst til Breidabolstad, og 1569 Rector i Holum; herfra blev han af Kongen 1570 kaldet til Biskop i Holum, hvor han döde 1627; H. Einari Hist. lit. Isl. p. 214—16. Som Stifter af det förste egentlige, i 200 Aar bestaaende Bogtrykkerie paa Island; som Oversætter og Udgiver af en stor Mængde gudelige Skrifter, havde han megen Fortjeneste af sit Födelands Litteratur. Jon Jonssen, en Sön af Typographiens förste Udöver i Island, Jon Mathisen (om hvem mere i

det Fölgende), som besad Levninger af Faderens Officin og selv ikke var ubekjendt med Kunsten, reiste efter Gudbrands Opfordring udenlands (til Danmark?) for videre at uddanne sig. Gudbrand tilkjöbte sig Levningerne af det ældre Officin, og anskaffede sig i Aarene 1573—75 gjennem sin Velynder den sjellandske Biskop Paul Madsen nye Typer og övrigt Apparat, ligesom han ogsaa fra Danmark erholdt Medhjelpere. A. 1577 reiste Jon Jonssen til Danmark, hvor han under 5te Marts 1578 erholdt Kongebrev paa at „holde Prenteri paa vort Land Island og lade trykke hvis Böger Superintendenten der paa Landet hannem tilsigendes og befalendes vorder", hvorhos han tillige erholdt en „vor og Kronens Gaard der paa Landet liggendes, som kaldes Nupufell . . . at nyde, bruge og beholde"; (Ketilsens Isl. Forordn. II. S. 83—84).[1] Mærkeligt, at her blot nævnes „Superintendenten", uden nærmere Betegnelse om det skulde være den Holumske eller Skalholtske. Jon forestod med megen Dygtighed Officinerne baade paa Nupufell og Holum, (fra hvilken sidste den islandske Bibel udkom under hans Navn 1584) og efter hans Död 1616 (Espolin V. S. 137) hans Sön Brand (F. Johannæi III, p. 226. 718—19). Ved et Testament af 12te September 1611 bestemte Gudbrand, at det hele Tryknings- og Indbindingsapparat skulde tilfalde hans Sön Paul; vilde denne ei benytte det, skulde det overdrages til Holums Bispestol. Men da Sönnen döde för Faderen (1622) og denne intet havde forandret i Testamentet eller föiet noget Tillæg dertil, gjorde Bispestolen Fordring derpaa og Biskop Thorlak Skulesen (Gudbrands

---

[1]) Indtægterne af denne Gaard tillagdes senere, ved Kongebrev af 22de April 1635, Bogtrykkeren paa Holum, som trykte Thorl. Skulesens islandske Bibel af 1644; Ketilsens isl. Forordninger II, S. 393—94.

Dattersön) fik 1628 Kongebrev paa at benytte det Trykkerie, som hans Morfader havde testamenteret til Domkirken. Senere reiste Sönnens Arvinger en Proces i den Anledning og fordrede Godtgjörelse af Domkirken; men Sagen afgjordes ved en Althings-Dom 1648 til Domkirkens Fordeel. Mange Aar derefter gjorde imidlertid Thorlak Skulesens Sön, den skalholtske Biskop Theod. Thorlacius Paastand paa Trykkeriet som paa et Arvegods, og erholdt, under 14de Februar 1685, kongelig Bevilling paa at indlöse det fra sine Medarvinger og forflytte det til Skalholt. Da Testamentet ikke havde udtrykt sig tydeligt, kunde der altid være Tvivl, om Domkirken skulde ansees som Trykkeriets rette Eier, eller Bisperne blot berettigede til der at lade trykke. Udförligere Oplysninger herom meddeles i F. Johannæi Hist. eccl. Isl. III, p. 67, 372—75. 381. 469. 637—39. 676. 717. 745—46, og fornemmeligen i den lærde Gunnar Paulsens „succincta narratio de typographia Islandorum s. artis typographicæ in Islandia initiis. incrementis, sedibus, fatis aliisque ad hanc materiam pertinentibus", 1754. (Mspt.) Det vigtigste Værk fra den Holumske Presse var da Bibeloversættelsen, der udkom 1584 under fölgende Titel: Biblia þad er, öll Heilög Ritning, vtlögd a Norrænu, med Formalum Doct. Martini Lutheri, Prentad a Holum, af Jone Jonssyne. MDLXXXIIII. Folio; Texten optager i Alt 610 Blade. Ved Oversættelsen havde Biskop Gudbrand lagt Luthers Version til Grund, men tillige omhyggeligen benyttet saavel Vulgata, som enkelte Bibelstykker paa Islandsk, Tydsk og Dansk; den udmærker sig ved et reent og ziirligt Sprog. Ogsaa for det typographiske Udvortes havde Udgiveren draget Omsorg; han anskaffede dertil godt Papir og gode Typer; udskar selv Initialerne og flere Figurer i Træe og forskrev de större Figurer fra Hamborg. Her eller i Kjöbenhavn bleve 100 Exemplarer indbundne og en Bogbinder desuden

indkaldt fra Hamborg, for at oplære Islændere i sit Haandværk. Til Bestridelse af de betydelige Omkostninger erholdt Udgiveren kongelig Understöttelse; foruden at det i Aaret 1579 ved Kongebreve paalagdes enhver Kirke i Island at bidrage en Rigsdaler og kjöbe et Exemplar efter deres Formuestilstand for en Priis fra 8 til 12 Rigsd. Dänische Bibliothek VIII, S. 53—59; Espolín V, S. 34; Nye Saml. til dske Hist. II, 1. S. 188—89. For övrigt voldte dette Arbeide dets Ophavsmand Miskjendelse og Ubehageligheder fra flere Sider, s. Dän. Bibl. a. St. S. 87—89. Oversættelsen selv er bedömt af Harboe, Dän. Bibl. a. St. S. 59—87 og af Henderson, Iceland. S. 474—80.

(4) Denne Bog (8vo) kjendes kun fra F. Johannæus III, p. 379, H. Einarsen, p. 217, og Espolin V, S. 90. Titelen skal have været Leikmanna-Biblia (Biblia Laicorum); den var egentlig en Oversættelse af et tydsk Skrift, der nævnes i Cph. Hendreich Pandectæ Brandenburgicæ p. 354 under Titel: Joh. Avmanni Catechesis Lutherana cui titulum fecit: *Je länger, je lieber;* Magdeburg 1597. 8. Den islandske Udgave skal (iſölge F. Johannæus) have havt et Tillæg om den hellige Nadvere og Exorcismen, men uvist om af Forfatteren eller af Oversætteren. I Jon Mortensens haandskrevne „Fortegnelse paa de fleste Böger, som i Island ere at finde udi Tryk paa islandske Sprog, deels nye oplagde, deels ældgamle og værde at igjen oplægges" (1751) bemærkes, at „Leikmannabiblia er en meget gammel og forlagt Bog; var sandelig værd at maatte igjen oplægges og for dens enfoldige Nytte den menige Mand meddeles."

(5) Þad Nyia Testamentum, a Islendsku yfer sied og lesid, epter þeim riettustu Vtleggingum sem til hafa feingist. Matth. 17, þessa er minn Elskulegur sonur, á huorium jeg hef alla þocknan, Hönum skulu þier hlyda. Prentad a Holum i Hjalltadal Anno MDC.IX. Octav.

Denne særskildte Udgave foranledigedes nærmest ved deres Önske, som ikke havde Evne til at anskaffe sig den hele Bibel. Den beskrives i Dän. Bibl. VIII, S. 90—102 (derefter i Lorks Bibelgeschichte I, S. 415—20) og i Hendersons Iceland S. 481—82; jfr. Lork I, S. 208—9.

(6) Odd Oddsen, först Præst til Stad i Grindavik i 15 Aar, siden fra 1618 til 1642 Provst i Reynivöll (Kjosarsyssel) döde 1649. Han var en lærd Mand, vel bevandret i Medicin, Astrologie og Hebraisk; hans Oversættelse af Jobs Bog er ikke trykt. Mere om ham findes hos F. Johannæus III, p. 199; H. Einarsen p. 12. 139. 166. 175. 213; Espolín VI, p. 57.

(7) Paul Björnsen, Dattersön af Arngrim Jonsen, Præst i Selardal og Provst i Bardastrandssyssel, var vel bevandret i Græsk og Hebraisk, og anseet for en af de lærdeste Mænd Island har frembragt; men tillige en ivrig Hexeforfölger der endog bragte Flere paa Baalet. Han afslog den ham 1691 tilbudte Holums Bispestol og döde i A. 1706 i en Alder af 86 Aar. Han efterlod sig i Haandskrift mange Værker af theologisk Indhold, blandt hvilke, foruden den her omtalte Jobs Bog, vare Davids Psalmer, Propheten Esaias og det Nye Testamente; Harboe i Dän. Bibliothek VIII, S. 146—49; J. Thorkelsens Tilgift til Anderson om Island S. 285. 353; F. Johannæus III, p. 554; M. Stephensen, Island i det 18. Aarh. S. 245—50.

(8) Da Gudbrand Thorlaksens Bibeloversættelse begyndte at blive sjelden, erholdt hans Dattersön og Eftermand paa Holums Bispestol, Thorlak Skulesen, kongelig Tilladelse til at levere den i en nye og forbedret Udgave. Christian IV skjænkede 200 Rgd. til Omkostningerne, forundte Bogtrykkeren (1635) Indtægterne af Gaarden Nupufell og paalagde enhver Kirke i Island et Bidrag af en Rgdlr. Den udkom 1644 under fölgende Titel: Biblia þad er Öll Heilög Ritning, vtlögd a Norrænu med Formálum

D. Marth. Luth. Prentud ad nyiu a Hoolum. MDCXLIIII. Fol. Om denne Udgave, hvorved den danske Oversættelse af 1633, ifölge Befaling, var benyttet, s. Harboe i Dän. Bibliothek VIII, S. 102—29; F. Johannæus III, p. 719—20; Hendersons Iceland S. 483—85; Suhms Nye Saml. II, I. S. 189.

(9) Biblia, þad er öll heilög Ritning utlögd a Norrænu; epter þeirre annare Edition Bibliunnar sem finnst prentud a Hoolum i Islande Anno MDCXLIV. Med Formálum og Utskyringum Doct. Martini Lutheri, einnig med stuttu Innehallde sierhvers Capitula og so Citatium. Kaupmannahöfn i þvi konunglega Wäysen-Huuse og med þess Tilkostnade af Gottmann Friderich Kisel. 1747. Qvarto. Paa den anden Side af Titelbladet angives de efter höiere Befaling stedfindende Afvigelser fra Udgaven af 1644. Denne fjerde islandske Bibeludgave, hvortil enhver Kirke i Island ogsaa maatte bidrage en Rigsd. var nærmest foranlediget ved Harboes Indstilling. Den udmærkede sig ved en bedre Tryk og overhoved omhyggeligere Udförelse end nogen af de Foregaaende; Revisionen og Correcturen besörgedes af Jon Thorkelsen, Harboes Secretair paa hans islandske Visitatsreise. Oplaget var 1000 Expl. og Bogen solgtes for en billig Priis.

(10) Brynjolf Svendsen var födt 1605, blev Biskop i Skalholt 1639 og döde 1674. Oversættelsen af det Nye Testamente, hvoraf i det ringeste de 4 Evangelister vare fuldförte, vilde han have trykt i det Holumske Bogtrykkerie; men Biskop Th. Skulesen afslog det, af Frygt for at den, som sluttende sig alt for nær til den græske Text og med dens mange Archaismer skulde blive uforstaaelig for Ulærde. — Han ansögte nu i A. 1647 om kongelig Tilladelse til selv at anlægge et Bogtrykkerie, hvorved han tillige kunde faae sine egne Arbeider og Skrifter henhörende til den gamle islandske Litteratur ud-

givne; men, uagtet Andragendet understöttedes af hans Venner og Velyndere i Kjöbenhavn og en kongelig Tilladelse dertil virkelig udfærdigedes og kom til Island 1649, lykkedes det dog hans Holumske Collega at bevare sit Officins Monopol; Harboe i Dän. Bibl. VIII, S. 143; F. Johannæus III, p. 634—35; 637—39. H. Einari p. 214; Espolin VI, S. 125; G. Pauli de typographia Islandorum, cap. 3. Mscpt.

(11) Biblia þad er öll Heilög Ritning, fyrir H. Kongl. Majest. vors allranádugsta Arfa-Herra Konungs Friderichs Fjorða christelega Vmmsorgun, með kostgjæfne, og epter Höfud-Textunum, meir enn fyrrum athúgud, so og með adskilianlegum Paraleller aukenn. Þrickt a Hoolum i Hjálltadal, Anno 1728. Folio.

Biskop Stein Jonsson i Holum (fra 1711 † 1739), hvem det 1724 lykkedes ad Rettens Vei at vindicere Holums Bispestol det gamle Gudbrandske Trykkerie, uden nogen Godtgjörelse til Gudbrands Arvinger, sögte og erholdt kongelig Tilladelse til at udgive en nye islandsk Bibeloversættelse, med samme Understöttelse som de forrige Bisper, nemlig 1 Rgdl. Spec. af hver Kirke i Island, men tillige med Befaling at den nye Oversættelse skulde indrettes conform med Missionscollegiets Udgave. Denne Bestemmelse tilligemed Oversætterens ringe Kyndighed i det danske Sprog foranledigede at Oversættelsen kom til at vrimle af Danismer, ja endog paa mange Steder blev uforstaaelig; hvorfor Arbeidet i det Hele ansaaes for mislykket, især det gamle Testamente. Ogsaa med Hensyn til det Typographiske dadledes Skriften, Papiret og Sværten. Dens Priis blev derfor kun bestemt til 7 Rgdl. Spec. eller 5 Rgd. mindre end de to foregaaende Oversættelser; men selv denne Priis ansaaes alt for höi. Den fik derfor kun liden Afsætning og Oplaget skal, efterat den nye Udgave af Th. Skulesens Bibel var udkommen 1749,

være bleven kasseret; Harboe i Dän. Bibl. VIII, S. 133—42; Pontoppidan Ann. eccl. dan. IV, S. 271—72; Suhms Nye Saml. II, 1. S. 189; Henderson, Iceland, S. 487—89.

(12) Jon Thorkelsen Vidalin, Biskop i Skalholt fra 1697 († 1720), især berömt ved sin Huuspostil, som fra 1718 af udkom i mange Oplag, og udmærker sig ved sin fortrinlige Stil. Hans Oversættelse af det Nye Test. efter Grundtexten med exegetiske og kritiske Anmærkninger blev ikke trykt; F. Johannæus III, p. 694; H. Einari p. 214.

(13) Da Gudbrands Oversættelser af Veit Dietrichs († 1549) „Summaria über die gantze Bibel", af F. Johannæus III, p. 378 og H. Einarsen p. 212 nævnes at være udkomne i Nupufell og Holum 1589, 1591 og 1602, uden at der nærmere skjelnes imellem dem, kan det være passende at meddele de fuldstændige Titler af disse, der ligesom Oversætterens övrige Arbeider, ere litteraære Sjeldenheder:

a) Summaria yfer þad Nyia Testamentid. Þad er Inneballd, Meining og Vnderstada Malsins, og þær sjerlegustu Lærdoms greiner, sem eru, j sierhuerium Capitula, Skrifader j þysku male af Vel lærdum Manne Vito Theodoro, sem var Predikare Gudligs Ordz i þeim Stað Norenberg j þyska Lande. A Islendsku Vtlagðar af Gudbrande Thorlaks Syne 1589. (Bag i) þryck a Nupufelle j Eyiafirde af Jone Jonssyne, Aar epter Gudz burd. MDLXXXIX. 4to; med Oversætterens Fortale.

b) Summaria yfer þad gamla Testamentid þad er, Inneballd og Meining sierhuers Capitula, og huad Madur skal af sierhuerium Capitula hellst læra. Samsett af Vito Theodoro. Vtlagt a Islendsku af Gudbrande Thorlaks Syne. (Bag i) þryckt a Nupufelle af Jone Jonssyne, þann XI. Dag January 1591. 4to. I Fortalen omtaler Oversætteren Værkets Betydenhed, og gjör tillige Regnskab saavel for dette som for sine övrige lignende Arbeider.

c) Summaria Viti Theodori. Yfer allar Spamanna Bækurnar. Mergur mals, Summa, og stutt Innehald sjerhuörs Capitula, Skrifad j fyrstu j þysku male. Enn nu vtlagt þeirra til Gagns og Gooda sem Guds Ord elska. Sömuleidis, Eitt almennelegt Registur yfer alla Bibliuna og Bækur hins Gamla og nyia Testamentis, Harla gagnlegt, þeim ed sig vilja jdka j Heilagre Ritningu. Þryck a Holum j Hjalltadal. Anno Salutis 1602. 4to; med en kort Fortale af Oversætteren.

(14) Oversætteren af dette Joh. Lassenii bekjendte Opbyggelsesskrift (Nyerups Forf. Lexicon) var den ovenfor (Anm. 9) nævnte Jon Thorkelsen. Oversættelsen udkom under fölgende Titel: Bibliu Kjarne, þad er Stutt Innehald allrar Heilagrar Ritningar, i nockrum Smá-Spurningum yfer sjerhveria hennar Book, epter Capitula Tölu, med riettu Andsvare þar til. Fyrst samantekenn i þysku af Doct. Johann Lassenio . . . enn sydann Vtskrifadur à Islendsku epter danskre Vtlegging, samt þeirre Islendsku Bibliu Sal. Herra Þorlaks Skulasonar. Vngmönnum og Einföll̈dum, so og þeim er ecke megna ad kaupa alla Bibliuna til christelegs Froodleiks og Sáluhjálplegrar Brukunar. Þryckt a Holum i Hjalltadal, Anno 1744. 8. Fortalen er af L. Harboe.

(15) Jon Arason; denne Holums sidste katholske Biskop (1524—50) der ved sin urolige og voldsomme Fremfærd selv foranledigede sit tragiske Endeligt, har den Fortjeneste at have indfört Bogtrykkerkunsten i sit Födeland. Da han selv ikke forstod Latin, indkaldte han omtrent 1528 en svensk Geistlig Jon Mathisen (Jón Svenski), som kunde udfærdige Breve og Dokumenter for Biskoppen i dette Sprog og tillige give Andre Underviisning deri; han blev ogsaa Præst i Breidabolstad i Vesturhop. Da han var bekjendt med Bogtrykkerkunsten, indrettede han, deels paa Holum, deels paa Breidabolstad, et Trykkerie, hvor han

fra A. 1534 trykte paa Bispens Bekostning adskillige liturgiske Skrifter, der forlængst ere tabte, men som omtales at have været, foruden Brev. Nidrosiense, Manuale pastorum (Handbók presta), Evangelia dominicalia (Sunnudaga Gudspjöll), Calendarium romanum m. m. Af det saakaldte Breviarium Nidrosiense (formodentligen et Udtog af det i Kjöbenhavn 1519 trykte Missale Nidrosiense), brændte det sidste Exemplar, eller i det ringeste et Fragment deraf 1728. Titelen, som er opbevaret af vor Jon Olafsen i hans Notice om Bogtrykkeriets Oprindelse i Island (Ny Tidender om lærde Sager 1740 S. 250—52) og derfra hos H. Einarsen p. 208, fortjener derfor her at meddeles: Breviaria ad usum ritumque sacrosanctæ Holensis ecclesiæ jam prius impressa, impensis ac mandatis insignibus reverendi in Christo patris & Domini, Domini Joannis Arneri, ejusdem ecclesie Episcopi felix faustumque adepta sunt exordium. Bag i: Opus istud impensis ac industria plurimum reverendi in Christo patris Dni Joannis Arneri Sacrosancte Holensis ecclesie episcopi faustum felicemque sortitum est exitum finemque optatum. In residentia sua impressum atque adauctum Kalendas Maji Anno salutis M. D. XXXIIII. 4to. Udförligere Underretning om dette ældste Bogtrykkerie i Island gives af Arngr. Jonæ Crymogæa lib. III, p. 154; F. Johannæus II, p. 721; III, p. 182. 225—26; Espolin IV, S. 12—13. V, S. 18; Troils Bref rör. en Resa til Island S. 184—86; G. Pauli, de typographia Islandorum. Mss. Jon Mathisen döde 1567; om hans Sön, der bestyrede det Gudbrandske Trykkerie s. Anm. 3. Hans Efterkommere levede endnu i Island, da Troil var der 1772.

(16) Den her nævnte Bjarne Olafsson var, uden Tvivl, en Præst i Blöndudalsbolar, som Biskop Gudbrand i A. 1600 afsatte formedelst Skjörlevnet; Espolín V, S. 92—93. Den fuldstændigste Fortegnelse over de mange af denne

virksomme Biskop udgivne, af ham selv eller af Andre efter hans Opfordring oversatte, men af ham tildeels gjennemgaaede og rettede Skrifter er meddelt af F. Johannæus III, p. 378—81 og derfra (noget udförligere) i Giessings Jubellærere I, S. 167—73. De udgjöre i Alt 85 (hos Giessing 86), hvorved F. Johannæus dog bemærker, at Gudbrand endnu kan have udgivet Flere som ikke kjendes; at han selv langt fra ikke havde havt dem alle for sig; endelig at nogle kun havdes defecte, saa at Trykkeaaret ei kunde angives m. m. Af mange blandt disse Skrifter existerer neppe noget Exemplar mere.

(17) Dette er nærmere udfört i Sysselmand O. H. Vidalins († 1803) Disp. „de usu lingvæ islandicæ in terminis juris danici enodandis" (1786). Allerede A. Höier i sin „Forestilling paa en dansk Jurist", oversat af P. Sommer 1737, S. 13 nævner blandt de Sprog Jurister ei kunne undvære, „det gamle nordiske Sprog, som bruges i de gamle danske og fornemmelig norske Love, og endnu i mange islandske Skrifter er tilovers". I Vid. Selsk. Skrifter VI, S. 57—78 haves Kof. Anchers „Beviis paa Sprogkonstens virkelige Nytte (navnligen for Jurister).

(18) Thord Thorkelsen Vidalin, Sönnesön af Arngrim Jonsson, var Rector i Skalholt 1688—90, forfattede adskillige latinske Digte og befattede sig med Lægepraxis; han döde 1742 i en Alder af 80 Aar. Hans her nævnte utrykte Afhl. om de islandske Jökler er af hans Frænde P. B. Vidalin oversat paa Tydsk m. Anm (Abhandlung von den isländischen Eisbergen) i Hamburgisches Magazin XII; jfr. F. Johannæus III, p. 537—38; H. Einarsen; Worms Lexicon III, S. 856; Nyerup har forbigaaet ham.

(19) Forfatteren synes ikke at have havt disse förste i Island trykte Udgaver af hans Födelands gamle Litteraturfrembringelser for sig, da de hverken fuldstændigen eller i den rette Tidsfölge angives. De ere alle trykte paa Skal-

holt, hvorhen Biskop Thord Thorlaksen, Descendent af Biskop Gudbrand, efter at have udlöst Trykkeriet fra sine Medarvinger, iftölge Kongebrev af 14de Februar 1685, lod det forflytte fra Holum; ligesom han ogsaa, under 7de April 1688, fik Privilegium paa, „uden Andres Indpas der paa Landet, allene at lade trykke hvis norske og islandske Historier og Antiqviteter, som der i Landet forefalde og til Trykken befordres kunne"; (jfr. Espolin VIII, S. 17.) Som samtlige literære Sjeldenheder, fortjene de her nöiere at omtales og beskrives, efter den Orden, i hvilken de synes at være udkomne:

a) Sagan Landnama um fyrstu bygging Islands af Norðmönnum. Symbolum Regium. Pietate & Justitia. Skallholte, þryckt af Hendrick Kruse, A. MDCLXXXVIII. 4to. Paa anden Side af Titelbladet Islands Vaaben i Træsnit. Biskoppens Dedication til K. Christian V er dateret d. 18de April 1688; i Fortalen skriver han, at Udgaven er besörget af Einar Eiulfsen, Herredsdommer i Arnesthing, som han ansaae for den ypperste paa den Tid i Kundskab om Islands Historie og Oldsager; han blev siden Sysselmand i Snæfellsnæssyssel og döde 1695 (F. Johannæus III, p. 557; H. Einari p. 29). Bag i findes et Æresvers til Biskoppen af den samme E. Eiulfsen. Foruden Titel, Dedication, Register og Vers udgjör Bogen 182 SS.

b) Grænlandia eður Grænlandz Saga or Islendskum Sagna Bookum og Annalum samantekinn og a Latinsku mál skrifud af — Syra Arngrime Jonssyne Fordum Officiali Hola Stiftis og Soknarpreste ad Melstad enn a Norrænu utlögd af Einare Ejolfssine. Tryckt i Skalhollte, af Hendrick Kruse, Anno 1688. 4to. Den anden Side af Titelbladet viser Erik Raude i Træsnit. Oversætterens Dedication til Assessor i Commerce-Collegium Christopher Heidemann dateret Skalholt d. 9de Marts 1688, omtaler

Landamabok som allerede trykt. Et Appendix om Seiladsen fra Norge og Island til Grönland efter et gammelt Haandskrift er meddelt af Biskoppen; paa sidste Side er en Rostungur afbildet i Træsnit.

c) Schedæ Ara Prestz Froda vm Island, prentaðer i Skalhollte af Hendrick Kruse Anno 1688. 4to. 24 SS. foruden Titel, Fortale, Register og Fortegnelse paa alle islandske Biskopper; paa sidste Side Islands Vaaben. I Fortalen (dat. 1ste Mai 1688) bemærker Biskoppen at Udgaven er trykt efter en Afskrift af en Membran ved Jon Erlandsen, Præst i Villingaholt, Biskop Bryn. Svendsens Haandskriver (Espolin VI. p. 125; † 1672). At denne Afskrift dog var den mindre paalidelige af de to af Jon Erlandsen, som endnu haves i den Magnæanske Samling, er bemærket i Fortalen til Íslendínga Sögur I, (1843) S. VI, XII, jfr. Werlauff de Ario multiscio p. 38.

d) Christendoms Saga Hliodandi um þad huornenn Christen Tru kom fyrst a Island, at forlage þess haloflega Herra, Olafs Tryggvasonar Noregs Konungs. Cum gratia et Privilegio S. R. Maj. Daniæ & Norvegiæ. Prentud i Skalhollti af Hendrick Kruse. Anno MDCLXXXVIII. 4to. Paa anden Side af Titelbladet er Olaf Tryggvasön forestilt i Træsnit. Biskoppens Dedication til Michael Wibe og Math. Moth er af 2den Juni 1688. Foruden Dedication og Fortale udgjör Bogen 28 SS. Udgiveren har lagt til Grund Jon Erlandsens Afskrift af en Membran; begge endnu opbevarede i den Magnæanske Samling. Mere om denne Udgave s. Fortalen til Kristni-Saga 1773.

e) Saga þess Haloflega Herra Olafs Tryggvasonar Noregs Konungs. Fyrre Partvrinn. Hliodar um Ætt, Vppvögst og Athafner Olafs Kongs, aþur hann kom til Rikis j Norvegi, með ödru því fleyra er þar at hnygur. Cum Gratia & Privilegio Ser. R. Maj. Daniæ et Norvegiæ. Prentud j Skalhollte, af Jone Snorrasyne, Arum epter

Guds Burd, M. DC. LXXXIX. 4to, 238 SS. foruden Titel, Dedication, Æresvers og Register. Annar Lutur Sögu Olafs Kongs Tryggvasunar; foruden Register 336 SS. Appendix edur Vidbæter Olafs Sögu Tryggvasunar, hefur jnne at halda nockut sem undanfelt er j sögunni sealfri, hellst epter Fall eþur Hvarf Olafs Kongs af Ormenum Langa, 36 SS. Efter Titelen fölger Christian V. ovenanförte Privilegium for Biskop Thord Thorlaksen af 7de April 1688; Biskoppens Dedication (26de Marts 1689) til Arveprinds Frederik (siden Frederik IV); Olaf Tryggvasön i Træsnit; endelig Einar Eiolfsens islandske Ærevers til Biskoppen.

(20) Om alle disse udförte eller begyndte Udgaver af Are Frodes schedæ findes nærmere Oplysninger i Werlauffs Diss. de Ario multiscio p. 39—44; i Biogr. Efterretninger om Arne Magnussen (Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed III, S. 123—25); og i Fort. til Íslendínga Sögur (1843) I, S. VI—VII. XII; hvor den nyeste og fortrinligste Udgave af Ares Værk findes S. 1—20 og S. 362—383. Om en tidligere Udgave i Íslendínga Sögur I (1829) s. nævnte Fort. S. XII. Vor Forfatters her omtalte Broder Erland Olafsen, Sysselmand i Isafiordssyssel fra 1742, blev flere Gange dömt fra Embedet, men erholdt det igjen ved Dom; han döde 1772; s. M. Stephensens Island i det 18de Aarh. S. 398. Jon Olafsen „skrev" (ifölge hans Optegnelser) „Bussæi Arium under Trykket og rettede et og andet i hans indice vocum antiquarum" (jfr. Udg. S. 22. 30). Han beretter tillige, „at der engang reiste sig en Tvistighed mellem Bussæus og Arne Magnussen, (at jeg ei rettere veed) af nogle Böger, som hiin havde laant af denne og ikke restituerede, saa det kom til en liden Proces."

(21) Ved Peringskjolds Udgave af Heimskringla ere temmelig maadelige Haandskrifter lagte til Grund; den svenske Oversættelse af en indfödt Islænder Gudmund

Olafsen er for det meste god og nöiagtig (maaskee efter en bedre Codex end Texten); men Udgiverens latinske er meget forvansket og upaalidelig, baade hvad den prosaiske Fortælling og Versene angaaer; Heimskringla Folio-Udg. I, Fort. S. XXI; Suhms Krit. Historie IV, Fort. S. XXII. Det er forövrigt ikke let at forstaae, hvorledes en lærd Islænder, som J. O. kunde fælde en saa fordeelagtig Dom om de svenske Udgaver af islandske Sagaer; jfr. Schönings Fort. anf. St.

(22) Disse Anecdota af Arne Magnussen kjendes ikke nærmere. Forfatteren beretter i sine Optegnelser (paa Univ. Bibl.), at han hos Sysselmand (i Hunevands Syssel 1729—73) Bjarne Haldorsen paa Thingöre Kloster havde seet „nogen A. Magn. Observationer over A. Hvitfelds danske Krönike og dens Rigtighed; hvorudi med det samme tales noget om Dronn. Margrete og hendes Sön Kong Ole". Ved Sidstnævnte kan dog maaske forstaaes en Tidsregning for de norske Konger af Harald Haarfagers Stamme, som efter et Haandskrift fra Island er meddelt i „Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie" II, S. 129—41, især da A. M. her S. 139—40 ogsaa har yttret sig over den Dunkelhed der formeentligen skulde svæve over K. Olafs Död. Nu maa imidlertid de nærmere Omstændigheder ved dette Dödsfald antages at være tilstrækkeligen oplyste og den mod hans Moder reiste Mistanke hævet, deels af Suhm (Danm. Hist. XIV, S. 180—83) deels og fornemmeligen ved H. C. Behrmanns, i Anledning af en Yttring i P. A. Munchs Norges, Sveriges og Danmarks Historie til Skolebrug S. 106, udgivne „Beretning om K. Oluf Hagensöns Död og den falske Oluf. Et Forsvar for Dronning Margretha; efter originale Documenter." Kbhvn. 1846. 8. En Betænkning af Arne Magnussen om en lignende Beskyldning mod Valdemar Atterdag, at han skulde have forgivet sin

Sön Christoffer er meddelt i Suhms Danm. Hist. XIII, S. 486.

(23) Om denne ufuldförte Udgave af Knytlingasaga, hvortil Arne Magnussen, Gram, Möllmann og vor Jon Olafsen, Tid efter anden, deels leverede deels lovede det fornödne Apparat, ere Oplysninger meddelte i Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed III, S. 139—40. Den er benyttet ved den nyeste Udgave i *Fornmanna Sögur* XI, S. 177—402; jfr. Form. S. 8—10; den latinske Oversættelse (med philologiske Anmærkninger, især til Versene) i Scripta historica Islandorum XI, p. 168—364 er af Sveinbjörn Egilsson.

(24) Mere derom s. Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed III, S. 22.

(25—29) Med disse Bemærkninger kan sammenlignes Jon Mortensens udförlige Fortegnelse over Haandskrifter af denne Saga baade i den Magnæanske og andre Samlinger, i Suhms Nye Saml. til dansk Historie IV, 2, S. 46—51; hvor han dog urigtigen nævner den blandt Flatøebogens Indhold. Han beskriver bl. a. de her anförte Afskrifter af den ovenfor omtalte Jon Erlandsen og Provst Thorstein Ketilsen († 1754); ogsaa nævner han et Udtog af Sagaen ved Biörn af Skardsá; samt nogle partielle Afskrifter af vor Jon Olafsen. Jon Benedictsen blev Sysselmand i Thingöe Syssel 1735 og döde 1776. Nogle af de Magnæanske Haandskrifter, som ere benyttede ved det islandske literaire Selskabs Udgave ere, skjöndt meget kort, beskrevne i B. Thorsteinssons Fortale til 1ste D. S. XIII—XV.

(30) Halldor Brynjolfsen, Provst i Stadarstad i Snæfellsnæssyssel, reiste 1740 til Kjöbenhavn for at ansöge om Holums, ved Biskop Steen Jonssens Död 1739 ledigblevne Bispestol. Baade han og hans Medansöger, Björn Magnussen, Provst i Hunavatnssyssel, paalagdes det at godtgjöre deres Dygtighed i Oversættelse af opgivne

danske Skrifter paa Islandsk. Halldor Brynjolfsen oversatte da Pontoppidans Forklaring, som udkom under fölgende Titel: Sannleiki Gud-hrædslunnar, i einfalldri og sem varð stuttri, þo á-nægianligri Ut-skyringu, yfir Sal. Doct. Mart. Luth. litla Cathechismum. Innihalldandi allt þad, sem sá er vill verda sáluholpinn, þarf vid, að vita og giöra. Eptir Kongl. allranádigustu Skipan til allmennrar Brukunar. Giörd af Prof. Eirike Pontoppidan; enn nu à Is-lendsku útlögd af Sira Halldori Brynioolfs Syne, Profasti og Presti ad Stada Stad i Islandi. Kaupmannahöfn, i þvi Kongl. Fátæklinga Prentverki, og uppá þess Kostnad. 1741. 8. Oversætterens Fortale er dateret Kbhvn. d. 5te Mai 1741; jfr. Hald. Brynjolfsens Eftermands paa Holums Bispestol Gisle Magnussens Fortale til Udgaven 1759. Ved Instructionen for L. Harboe som General-Kirke-Visitator i Island var det paalagt ham, at arbeide paa Indförelsen af denne islandske Catechismus, baade i Kirkerne og i Skolerne; P. Petursson, Hist. eccles. Isl. 1740—1840, p. 464. Holums Bispestol henstod dog ubesat, under L. Harboes Ophold i Island 1741—44, og först 1746 blev H. Brynjolfsen, efter Harboes Indstilling, udnævnt til Biskop. Det her omtalte Biskoppen meddelte kongelige Privilegium paa at udgive islandske Love og Sagaer, rimeligviis fra Aarene 1746—51, findes ikke, som angivet, i de islandske Althingsakter.

(31) Bjarne Petersen, kaldet den rige, paa Skard, blev 1708 Sysselmand i Söndreparten af Bardestrandssyssel; han döde 1768; Magnus Stephensen Island i 18de A. S. 396.

(32) Eyulf Jonsen, kaldet den lærde, Sön af Jon Eyulfsen, Sysselmand i Kjosarsyssel (1683—1716), var Præst til Vallne i Svarfadardal og döde ugift 1745 eller 1746; H. Einarsen p. 140; Espolin IX, p. 82. 109; X. S. 8. F. Johannæus III, p. 581—82. Det her omtalte Værk

er formodentlig hans islandske Oversættelse af Seckendorfs Historia Lutheranismi, hvorom s. F. Johannæus l. c. og H. Einarsen p. 138. Nogle af hans philologiske og antiqvariske Skrifter blive i det Fölgende omtalte.

(33) Forfatterens 1765 fuldförte Arbeide over Snorres Edda omtales af H. Einarsen p. 30, men beskrives udförligere og med fortjent Anerkjendelse af P. E. Müller (om Asalærens Ægthed S. 23—24), som tilstaaer, at han ved Hjelp deraf var bleven i Stand til at danne sig et Begreb om den eddiske Samling. Ogsaa Nyerup benyttede det i Oversættelsen af Edda 1808. Ved denne Leilighed fortjener et tidligere Arbeide af vor Forfatter, der kan ansees som en Forgænger til hint vidtlöftige, her en nærmere Omtale. Det findes blandt de Kallske Haandskrifter i det store Kongelige Bibliothek (Nr. 238, Folio). Indholdet og Beskaffenheden fremgaaer af den vidtlöftige Titel: Joh. Olavii (Brachy-Kolpiou ɔ: Grunnavicensis) Lexidion eddicum seu poeticum, (seu nomenclator eddicus) annexum ejusdem *Faculæ eddicæ* alteram ceu partem constituens; quo ordine alphabetico voces plurimæ in Edda, vulgo dicta Snorronis, sed etiam in Eddæ Sæmundinæ odis obviæ, non tantum enumerantur, sed etiam quod ad sensum, prout lingva vetus suppeditat notitiam, enucleantur. In tales usus lingvæ antiquæ et poeseos, quales systema ejusdem auctoris de antiquitatibus partis hujus Boreæ et præsens præfatio recensebit. Tentatum inchoatum nec non aliquatenus conscriptum et adornatum operâ et studio in frontispicio prænominati auctoris, cui *J*ehova *o*pem *f*erat (ɔ: Joh. Olavi filius). Hafniæ 1755. Efter Fortalen, i alt 5 Blade, fölger: *Facula eddica* quatuor ellychnis s. funiculis constans, h. e. Commentariolum in Eddam, breviter exponens sequentia: 1) significationem voculæ Edda; 2) Quinam sint authores Eddæ; 3) Argumentum et scopum; 4) explicationem quarundam mythologiarum et inprimis nominum

deorum et dearum religionis Odinianæ, gentilitiorum, quæ revera sunt effectus rerum naturalium personati; accensa per Joh. Olavium, Hafniæ 1755, mense Septembri. Denne Deel optager 48 Blade foruden adskillige indskudte. Det hele Haandskrift er af en fremmed Haand, men med mange Tillæg og Rettelser af Forfatteren selv.

(34) Bjarne Haldorsen, en Præstesön fra Husafell, födt 1701, i 5 Aar (fra 1723) Rector ved Skalholts Skole, fra 1729 Sysselmand i Hunevands Syssel, hvor han döde 1773. Han var berygtet for Haardhed og Gjerrighed, havde mange Processer og blev engang suspenderet; Magnus Stephensens Island i 18de Aarh. S. 400—404; mere om ham forekommer hos Espolin IX, X. (s. Registret). Da det i A. 1760 overdroges Vice-Lavmand Jon Olafsen at forfatte et Udkast til en ny islandsk Lovbog, blev B. Haldorsen beskikket til hans lönnede Medhjelper; Magnus Stephensen S. 412. I P. Vidalins Levnet, foran det islandske literaire Selskabs Udgave af hans Skýríngar yfir fornyrði lögbókar Jónsbok (1, 1849) omtales han for övrigt ikke som den der skulde være kommen i Besiddelse af Vidalins efterladte Haandskrifter.

(34 b) Noget hidhörende forekommer i Fr. Rühs Unterhaltungen für Freunde altdeutscher u. altnord. Gesch. u. Literatur S. 107—9, jfr. P. E. Müller, om Asalærens Ægthed, S. 16—17 og Rasks angelsax. Sproglære, Fort. S. 17—24. Forfatteren til den yngre Eddas Fortale har ogsaa benyttet angelsaxiske Kilder.

(35) Jfr. H. Einarsen p. 15. Den findes blandt Forfatterens Haandskrifter i Additamenterne til Univers. Bibl. Mstsaml. Nr. 45.

(36) Forfatterens *Runologie*, skrevet paa Islandsk 1732 (i Afskrift i den nye Kgl. Mstsaml. Nr. 473, 449 SS. Folio) er deelt i 4 Böger (29 Capitler) og var vel, för Finn Magnusens vigtige Arbeide, det udförligste og

grundigste over denne Gjenstand. Af 1ste Bog haves ogsaa en latinsk tildels forskjellig Bearbeidelse (gl. Kgl. Mstsaml. Nr. 744, Fol.). Om Forfatterens forskjellige Hypotheser angaaende Runeskriftens Oprindelse s. Finn Magnusens Runamo S. 10, 165, 180. *Klappruner*, der hörte til de kunstige i Island brugte Runealphabeter og egentlig var et Slags Fingersprog, omhandles i Forf. Runologie 4de Bd. 7de Cap.; de nævnes — mærkeligt nok — ikke i Finn Magnusens Runamo, men omtales derimod i O. Wormii Literatura runica (Folio) p. 41 og i Brynjolfsens periculum runologicum p. 135, 146. I en latinsk Forklaring over nogle tydske Runealphabeter i et St. Gallensk Haandskrift, kaldes det Clofruna; Wilhelm Grimms deutsche Runen S. 111.

(37) Blandt Additamenterne til Univers. Bibliothekets Manuscriptsamling findes under Nr. 10 forskjellige Afskrifter eller Udkast til denne Afhandling; eet med A. 1767. Den udförlige Titel giver en Idee om Indholdet: Dissertatio historico-philologica de lingua islandica, qua ventilantur 1) Origo ejusdem historice; 2) Processus et fata, usque donec in Islandia tandem perveniret, quæ tamen inde in Grænlandiam est propagata; 3) Cognatio cum aliis linguis vetustis; 4) Constitutio et indoles propria; 5) Quinam Islandorum scriptis aliquid ad illius conservationem vel illustrationem aliquid contulerint. Item qui vocabulariis et lexicis manum admoverint conscribendis. Dette Jon Olafsens Arbeide er for en Deel benyttet i Jon Erichsens Anmærkninger til Paul Vidalins Afh. de lingva septentrionali etc. i den Magnæanske Udg. af Gunnlaug Ormstungu Saga; (jfr. p. 275). I den nye Kgl. Mstsaml. Nr. 1054 Qv. haves ogsaa en Afh. af vor Forfatter: De usu veterum vocis lingua danica (á dönsku túngu) it. de nominibus Dani ac Normanni.

(38) Findes blandt Additamenterne til Univ. Bibl. Mstsaml. under Nr. 27 med Titel: Joh. Olavii lexidion norvegicum maximam partem dum A. 1733—34 Arndaliæ in Norvegia perhyemaret conscriptum.

(39) Disse Vocabularier forefindes, uden Tvivl, blandt Forfatterens 17 Bind Collectanea til den islandske Philologie i Additam. til den Magnæanske Samling. Om fremmede Ord i det islandske Sprog, indkomne ved Handel, ved danske Embedsmænd m. m. s. Olafsens og Paulsens Reise I, S. 48. 464. II, S. 823, 963—64; I. Thorkildsens Tilgift til Anderson S. 347; Magnus Stephensens Island i det 18de Aarh. S. 181.

(40) Denne förste trykte islandske Grammatik udkom under fölgende Titel: Recentissima antiquissimæ LINGVÆ SEPTENTRIONALIS INCUNABULA i. e. GRAMMATICÆ ISLANDICÆ RUDIMENTA nunc primum adornari cæpta et edita per Runolphum Jonam Islandum. Hafniæ 1651. 168 SS. 4to. foruden Dedication, Fortale og Ærevers. I Fortalen nævnes Professorerne O. Worm og Thomas Bang som de der havde opmuntret Forfatteren til dette Arbeide. Den blev siden udgivet af Engellænderen G. Hickesius i hans Institutiones grammaticæ anglosaxoniæ, Oxon. 1689, 4to (med nogle ubetydelige Tillæg og Forbedringer) og i 1ste Deel af hans Thesaurus lingvarum septentrionalium, Tom. I. En Bedömmelse af dette Arbeide gaves i Rasks Veiledning til det islandske Sprog, Fort. S. 34—36; hvor tillige omtales et Exemplar med haandskrevne Rettelser og Tillæg paa Univers. Bibliotheket. Fra Forfatteren udkom tidligere i samme Aar et ei uinteressant akademisk Leilighedsskrift: Lingvæ septentrionalis elementa tribus assertionibus adstructa. Hafniæ 1651. i alt 28 SS. 4to. Forf. tre Sætninger gaae ud paa, at Nordens gamle Sprog er det samme, som endnu bruges i Island, hvilket tildels godtgjöres ved danske, svenske, tydske, engelske og skotske

Stednavne; at Runerne vare Nordens gamle Skrift; og endelig at Sæmund Frode har paa Island indført de stungne Runer og Runernes Ordning efter det romerske Alphabet. Under 3die Mai 1650 fik han 10 Aars Privilegium paa at lade trykke og udgaae et latinsk-islandsk Lexicon, „Ungdommen paa vort Land Island til Bedste" (Ketilsens islandske Forordn. III, S. 21), som dog ikke videre kjendes. Han var 1644—49 Rector i Holum, blev siden Rector i Christianstad i Skaane og döde 1654 af Pesten; F. Johannæus III, p. 548; Espolin VI, S. 150; Rietz Skånska Skolväsendets Historia S. 506—7.

(41) Om denne Grammatik, der indtil 1811, da Rasks Arbeide udkom, ansaaes for den fortrinligste, s. Fortalen til dennes Veiledning m. m. S. XXXVII, jfr. Nord. Tidsskr. for Oldk. III, S. 10.

(42) Denne Jon Sigurdsen var Provst i Isefjords Syssel fra 1732 til 1757, da han döde; Magnus Stephensen S. 380; om hans islandske Grammatik s. Rasks Fortale S. XXXVIII.

(43) Om Forf. Oversættelse af Snorres Háttalykill s. H. Einarsen p. 30.

(44) Et saadant „Lexicon poeticum antiquæ lingvæ Septentrionalis" har Oldskrift-Selskabet nu foranstaltet udarbeidet af Sveinbjörn Egilsson og paabegyndt Udgivelsen af dette vigtige Hovedværk.

(45) Halfdan Einarsen p. 9. Dette islandske Lexicon, eller rettere, Samlingerne dertil haves i 9 Foliobind blandt Additamenterne til Univers. Bibliothekets Manuscriptsamling; de indeholde endnu en rig Skat af Oplysninger til det islandske, saavel prosaiske som poetiske Sprog. Forfatterens Forestilling om det gamle islandske Sprogs Forhold til de nordiske og andre beslægtede Sprog lærer man at kjende af nogle Yttringer i hans ovenfor (S. 301) omtalte Optegnelser. Efter at have berört Vigtigheden af det

philologiske Studium tilföier han: „Jeg mener især den islandske (Philologie), som dog formedelst Slægtskabs Skyld tjener ligeledes heel meget til disse Tiders danske, norske og svenske Sprog, hvilke alle Dialekter kan oplyse hinanden. Men den islandske Datter ligner endnu meest sin gamle Moder, som er den eene og samme til alle disse Dialecter, der kan kaldes LINGUA BOREALIS, Söster til Tydsken, men Datter af Grækisken. Alle Sprog lide vel Forandring med Tidens Ælde, hvortil Commercia ere vel nogen Aarsag, men ikke saa stor. Naboskab kan gjöre mere og fremmed Herskab, som man seer paa de Norske, efterat de bleve confœdereret med Danmark, sec. XV. Det danske saavelsom det svenske Sprog ere to gamle Dialecti med sine Döttre. Det Tydske med sine Döttre eller Dialecter er lige som en almindelig Söster til den linguam, som bemeldte tre Riger besidder. Det grækiske Sprog er öiensynligt deres Modersöster, om ikke ret ægte Söster, der har avlet linguam romanam med den gamle celtica."

(46) Blandt flere utrykte islandske Onomastica nævnes ogsaa dette hos H. Einarsen p. 13. Det haves i den nye kgl. Mstsaml. Nr. 1106, Folio, under fölgende Titel: Onomasticon propriorum nominum, tam virorum quam fæminarum, non tantum eorum quæ in islandica reperiuntur dialecto, s. ab antiquissima memoria in hunc usque diem usurpata, s. hodie obsoleta, s. media ætate enata, s. denique peregrina et cum Christianismo invecta, cum eorumdem in norvegica, danica et svecica dialectis, vocum additione ut et lingvæ germanicæ; sed et multorum aliorum in dictis dialectis occurrentium, quæ ex Islandica haud coacte interpretari possunt, licet Islandis nunquam fuerint usitata; una cum appendice nominum germanicorum, islandice explicatorum. Conscriptum Hafniæ 1735. I Dedicationen til H. Gram nævner han blandt sine paatænkte Arbeider et Onomasticon over gamle Steds- og Landsnavne, paa hvilket

Arbeide han dog ikke synes at have lagt Haand; mueligen fordi et lignende blev begyndt af hans lærde Samtidige Eggert Olafsen, hvoraf fölgende Pröve haves udgivet: Eg. Olavii Index geographiæ veterum Islandorum quem ex monumentis medii ævi confectum recensuit et stellula notatis auxit G. J. Thorkelin, Hafniæ 1780; 16 SS. 8vo. Savnet af begge disse Værker er mindre föleligt, efterat N. M. Petersen i 12te Bind af Oldnordiske Sagaer har meddelt sit med saa megen Lærdom og Kritik udarbeidede geographiske Register.

(47) Af den ovenfor (Anm. 32) omtalte Eiulf Jonssen haves i Haandskrift: Catalogus nominum propriorum virorum, mulierum, tam frequentium quam infrequentium ab a. Sal. 1600 in Islandia usitatorum (Nye kgl Mstsaml. Nr. 1863, 4to; med Anm. af Gudm. Magnæus). Forfatteren havde dertil benyttet et Arbeide af hans Oldefader Odd Oddsen, Præst til Kjose († 1649), der tilligemed flere lignende nævnes af H. Einarsen p. 12—13. E. Jonssens Arbeide over islandske Personnavne var ogsaa benyttet til den lærde og höifortjente J. Erichsens förste trykte Skrift, det förste udgivne der behandler denne Gjenstand: Tentamen philologico-antiquarium quo nomina propria et cognomina veterum Septentrionalium monumentorum antiquorum inprimis islandicorum, ope, leviter illustrantur. Havniæ 1753. 124 SS. 8vo. Forf. har selv leveret Tillæg dertil i hans Anmærkninger til Saga af Gunnlaugi ormstúngu p. 17—19, 46—47. P. B. Vidalins Bemærkninger ved denne Afhandling er meddelt i Commentationes Lipsienses I, Fasc. V.

(48) Om Gudmund Andersen, som efter et temmelig eventyrligt Liv döde under Pesten i Kjöbenhavn 1654 ligesom hans nysomtalte Landsmand Runolf Jonssen, s. Resens Fortale til hans islandske Lexicon og F. Johannæus III, p. 586—89. Hans islandsk-latinske Lexicon udkom

længe efter hans Död under fölgende Titel: LEXICON ISLANDICUM s. Gothicæ Runæ vel LINGVÆ SEPTENTRIONALIS DICTIONARIUM (partim prout hoc idioma in vetustis codicibus et antiquis Arctoum Documentis incorruptum ac inviolatum manet residuum; partim quatenus hodie apud gentem norvegicam in extrema Islandia sartum tectum in quotidiano loquendi usu et scribendi remanet modo: inserta porro sunt multa vocabula neoterica et a peregrinis linguis mutuata, quæ subinde in usu esse cæperunt: adjecta tandem est non raro vocum probabilis origo et cæteris cum linguis convenientia) in gratiam eorum qui archaicum gothicæ gentis amant sermonem qua fieri potuit diligentia concinnatum adornatum et scriptum a Gudmundo Andreæ Islando et nunc tandem in lucem productum per P. Joh. Resenium, Havn. 1683, 4to; 270 SS. Fortalen udgiör 28 SS. Dette Arbeides meste Værd bestaaer i dets literære Sjeldenhed; men den Omstændighed, at det var om ikke egentlig det förste i sit Slags — thi Mag. Olafsens af O. Worm udgivne Lexicon runicum var allerede fra 1650 — saa dog mere beqvemt til Brug end dette, i hvilket alt Islandsk var trykt med Runer (Nordisk Tidsskr. for Oldkyndighed I, S. 354—56) synes at have foranlediget enkelte senere nordiske Philologer til at tænke paa forbedrede Udgaver deraf; f. Ex. P. Winslöv (Skandin. litt. S. Skrifter 1815, S. 145) og Andr. Bussæus, af hvem et Exemplar med Anmærkninger haves i Universitetsbibliotheket (Rasks Veiledning, Fort. S. XXXVIII).

(48 b) Om Poul Jensen Colding, fra 1622 til sin Död 1640 Sognepræst for Herlufsholm og fra 1622 til 1631 tillige denne Stiftelses virksomme Forstander, see Melchiors hist. Efterr. om Herlufsholm S. 105—11. Man har fra hans Haand to fortjenstfulde og for sin Tid vigtige Arbeider i den danske Ordbogs-Litteratur: a) P. J. Coldingi Etymologicum latinum, in quo dictiones latinæ ab originibus,

definitionibus, significationibus et exemplis, breviter ac dilucide traduntur, deducuntur et explicantur, ad ordinem primigeniorum alphabeticum, subsequentibus suum quodque deductis, methodo quadam naturali ac alphabetica: addita etiam *danica* interpretatione in usum patriæ juventutis. Rostochi 1622, Folio; 1490 Columner, foruden Dedication (til den udvalgte Konge Christian), Fortale, Consistoriums Anbefaling under 23de September 1620 og Tillæg. En interessant Yttring om dette Skrift forekommer i Uddrag af J. Bircherods Dagböger S. 140. b) Dictionarium Herlovianum, desumptum ex etymologico latino P. J. C. Havniæ 1626, 8vo; 726 SS. foruden Fortalen. I denne nævner Forfatteren Biskop H. Resen som den der fortrinligen havde bidraget til Arbeidets Fremme, ogsaa ved lingvistiske Meddelelser; *patriæ linguæ* summus amator et excultor, tria grandiuscula volumina in hoc genere struxit et propemodum absolvit, eorumque mihi fecit copiam, mea ut illis per occasionem locupletarem; quod et factum ingenue fateor, eique hic publice acceptum fero. Mærkeligt er hvad han yttrer om den i Bogen fulgte Retskrivning: Orthographiam reliqui Amanuensium arbitrio, nihil fere immutans, cum consuetudinem quisque pro exemplo habeat. Et est quidem eo intricatior, quam ut hac tumultuaria opera expediri possit; aliis nitentibus originatione, aliis linguæ idiomate ac vulgari pronunciatione: omnibus etiam consuetudine et exemplis; jfr. Molbechs Bemærkninger om begge disse Arbeider i Nye danske Magazin V, S. 243—44.

(49) Forfatterens Samling af islandske Ordsprog nævnes blandt flere lignende hos H. Einarsen p. 13—14. Udförligen omtales og beskrives den med Flere i Fortalerne til Gudmund Jonssons (Præst i Stadarstad og Provst i Snæfellsnæssyssel † 1836) Samling af islandske Ordsprog: Safn af íslenzkum orðskviðum, fornmælum, heilræðum, snilliyrðum, sannmælum og málsgreinum, samanlesið og

í stafrofsrödd sett; útgefið að tilhlutan hins íslenzka Bók-
menta-fèlags. Kaupmannahöfn 1830; 423 SS. 8vo. Den danske Fortale er af daværende Amtmand, nu Conferentsraad Bjarne Thorsteinsson.

ANMÄRKNINGAR OM INSKRIFTEN Å GORM DEN GAMLES RUNSTEN I JÄLLINGE, af Carl Säve.

(Se Rafn i Annaler for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1852, s. 301-319, tab. XIII-XIV, samt Rafn och Repp i Antiqvarisk Tidsskrift 1852-1854, S. 268-280).

Hvarje älskare af Nordisk fornforskning står i den största förbindelse hos C. C. Rafn för hans nit att anskaffa och allmängöra dessa nya och ypperliga afteckningar utaf denne den allra vigtigaste af alle Danske runstenar, samt för att han sjelf framlagt sin mening om inskriften och hennes bristfällighets fyllande, och sålunda äfven föranledt andre att underkasta henne en förnyad granskning. Bland desse utmärker sig Thorl. Gudm. Repps förslag till läsning både genom stor fyndighet och särdeles raskhet. — Då så många sakkunnige i äldre och nyaste tider redan hafva försökt att tolka denna inskrift, kan det i sanning anses förmätet att ytterligare komma med något derom. Men dels har inskriftens egen vigtighet, då hon är den äldsta till tiden bestämbara i Norden, och dels har sjelfva hennes ofullständighet lockat mig att följa K. Nord. Fornskrift-Sällskapets Sekreterares uppmaning att säga min mening om ett och annat i ämnet, hvarvid jag skall bemöda mig om att yttra mig så kort som möjligt. — Efter denna nya undersökning läses inskriften sålunda:

HARALTR : KUNUKR : BAÞ : KAURUA
KUBL : ÞAUSI ; AFT : KURM : FAÞUR : SIN
AUK AFT : ÞIURUI : MUÞUR : SINA : SA ·
· HARALTR IAS : SOR · UAN · TANMAURK
ALA · AUK · NURUIAK
· AUK : T(A)N(A) : . . . . . (T) : KRISTNO.

(Den med orden muþur sina slutande första hälften förbigås, då ingen ovisshet kan uppstå om tydningen).

Repp säger med rätta, att en hufvudsaklig svårighet ligger uti orden: sa Haraltr ias sor uan, och föreslår vidare, att man må anse orden ias sor för felristade i st. f. as sori, hvarvid han liknar denna missristning vid ett nutidens tryckfel, som rättats af sättaren. Emot detta antagande tör likväl en och annan invändning kunna göras. Först ligger alldeles intet felaktigt i sjelfva formen *ias* för relat. partikeln, och det kan ingalunda påstås, att formen *as* vore rättare, så att runan ᛁ *(i)* der „uppenbart intet skulle hafva att göra". Det får väl nämnligen anses både bekant och erkändt, att den äldsta Germaniska (Tysk-Nordiska) formen för denna partikel eller detta pronomen varit det obrutna *is* (Gotiska, Liljegr. Runurk. Nr. 2, 38, 740, m. fl., jf. Lat. *is)*, hvilken form sedan bröts till *ias* (Lilj. 1537, 1548, Jällinge, Slesvig), derpå försvagades till *ies*, och sist hopsmalt till *es;* — vid dessa löpa jämnsides formerna *ir*, *iar*, *er*. Formerna *as* (L 895, 1448) och *ar* (L 1131, 1144, 1264) tror jag vara biformer till *es* och *er* och således höra till de yngre. Det går således icke an att här hjelpa sig till ett *sori* medelst att taga *i*-et från *ias*, då detta sista åtminstone är lika riktigt som *as*. — Men det är äfven andra omständigheter, som tala emot antagandet att ordet *sor* står för *sori*, samt att detta är liktydigt med det omljudna Isl. *særi*, Sv. *söre* (uti ed-söre), Om runan ᛁ vid slutet af detta ord endast af glömska hade blifvit öfverhoppad, hade der

i alla fall bort stå ᛋᚬᚱ, icke ᛋᚬᛦ, emedan användandet af slut-*r*'et (ᛦ) bevisar, att man äfven med denna mynd velat ända ordet. Häremot kan visserligen anföras — och är äfven af R. anfördt —, att det i många runinskrifter icke tages så strängt med bruket af ᛦ eller ᚱ, hvilket äfven medgifves stundom vara händelsen. Men å andra sidan är det också onekeligt, att ehuru månge runstenar äro vårdslöst och utan någon egentlig regel ristade, så finnes derjämnte ett icke ringa antal, på hvilket ingen enda felaktighet eller motsägelse i stafning förekommer. De både Jällinge-stenarne höra utan allt tvifvel till de med mesta omsorg utarbetade runminnesmärken som finnas, och man eger således icke rätt att förutsätta felaktigheters tillvaro på ställen, som visst kunna vara svårtydda, men som dock möjligen kunna förklaras utan villkorliga textändringar. Runan ᚱ har visserligen ett par tre gångor blifvit använd som slutruna på Gorms-stenen (ehuru ingen enda gång på Thyrvi-stenen), men deremot ser man aldrig runan ᛦ satt inuti ett ord på någon af desse stenar, och derföre kan man icke säga att de bägge mynderna brukas regellöst om hvarandra. Till följe häraf synes det mig rättare att anse ordet ᛋᚬᛦ för att vara ett helt och afslutadt ord, hvilket icke får tänkas stå der för ᛋᚬᛦᛁ, emedan der då åtminstone hade bort satts ᛋᚬᚱ. Dessutom kan man knappt tänka sig utelemnandet af en så vigtig runmynd som detta ᛁ, som så till sägandes just konstituerar detta ord (ett på runstenar så högst ovanligt ord!) och utan hvilket det ej skolat kunna förstås. Emot antagandet af ett oomljudet *sor(i)* = Isl. *særi* (fornare *sóri)* strider derjämnte den omständigheten, att der då icke borde hafva stått sor(i), utan suri, ᛋᚢᚱᛁ (jf. Gutalagens omljudna *ain-syri)*, all den stund Jällinge-inskrifterna bruka *u* = Isl. *ó* (jf. Tanmarkarbut och muþur), likasom äfven *u* = Isl. *o* (jf. Kurmr, Nuruiak, m,fl.).

Inskriftens o, ᚬ, tyckes deremot betyda *a*, hvartill jag längre fram skall återkomma.

Den största stötestenen emot att antaga s o r = s œ r i menar jag dock ligga deruti, att sjelfva talesättet dymedelst icke blifver Nordiskt; åtminstone har det icke på något ställe inom den Fornnordiska litteraturen förekommit mig en sådan ordställning som „*at vinna sœri*", så vanligt det än är att se det deremot svarande *at vinna eið*. Jag vågar också nästan betvifla, att en dylik ordställning någonsin varit i bruk, och det äfven af det skäl, att jag icke anser *sœri* och *eiðr* för fullkomligt liktydiga ord. *Eiðr* betyder nämnligen, efter min tro, ed i och för sig, edsförsäkring, juramentum, men *sœri* deremot svärjning, edsafläggning, juratio; ty eljest skulle man svårligen kunna förklara slika sammansätningar som *eið-sœri* edsöre, *eið-svarinn*, ed-svuren, för annat än rena tavtologier. Redan af detta logiska skäl, är det således omöjligt att ingå på Repps föröfrigt ganska sinnrika förklaring: att Harald aflade (vann) ed på att kristna hela Danmark, Norge och Danafolk(et). Skulle man deremot ur någon god Isländsk eller Nordisk fornbok kunna uppvisa uttrycket *vinna sœri*, så finge den gifna förklaringen en mycket större sannolikhet. Men att detta låter sig göra betviflas så mycket hällre, som det eljest vore obegripligt, att en man med så vidsträckt beläsenhet och kännedom i dessa saker som R., icke genast skulle hafva andragit en sådan hemul för sig. Nog af: intill dess att saken kan på detta sätt hemlas, tör tviflet derom få ursäktas.

Repp tror sig ock (s. 227) kunna antaga, att hvarken k. Harald eller hans nafränder hafva haft någon del uti inskriftens affattning, samt anför till styrko för denna mening, att der står H a r a l t r BAÞ, hvilket sista ord förklaras för att vara ett ἅπαξ λεγόμενον inom hela runlitteraturen, och hvilket således skulle tyda på något ovanligt

och egendomligt förhållande, som skulle fordrat just detta ords användande, i stället för det vanligare, lit, lät. Vidare säges, att detta baþ icke skulle få öfversättas med *jussit*, utan med *precatus est*. Men det här brukade ordet baþ står alldeles icke så enstaka inom runlitteraturen som här antagits, utan finnes å flere runstenar och, som det synes, fullkomligt liktydigt med lit, lät. t. ex. L 333: Hakun baþ rista; L 334: Tutir baþ karna kubl (både i Uppland) och L 1010: N. N. baþ bru kera (Vestmanland), för att icke tala om den besynnerliga inskriften L 1610: Aesi bad hunc erexit (?) Kraglund i Ålborgs stift). De slutsatser, som Repp (s. 272—73) velat draga af detta baþ, moste således förfalla. Det tyckes äfven i öfrigt, att nämnde Forf. går väl långt i slutsatsers dragande, såsom när han (s. 272) tror sig kunna se, att inskriftens författare varit en andlig man, och (s. 273—74) att han tillika varit en Tysk, ja, till och med en Syd-tysk (!). Likaså bemödar han sig i det omedelbart derpå följande, att, enligt hvad som redan här blifvit nämndt, bevisa antagandet, att runan ꞁ skulle stå till öfverlopps uti ordet ias (för as), men vara öfverhoppad i sor (för sori, sœri), dermed, att en mängd ristfel träffas på runstenar i Svealand, hvilka kanske äro århundraden yngre, — runstenar, ristade af och öfver vanlige odalbönder, jämnförde med en, som blifvit egnad af och åt stolkonungen i det stolta Danaväldet — det är ju nästan som att söka upplysa de möjliga felaktigheterna i ett statsrådsprotokoll i ett århundrade genom jämnförelse med en landtmans skrift i ett annat!

Dessutom äro de af Förf. valda exemplen alldeles intet bevisande. Så säges t. ex. om det i Bautil 656, d. ä. Liljegr. 783, förekommande Snorir, att det står felaktigt för Snori (d. å, *Snorri)*; naturligtvis endast derföre, att Isländskan väl känner ett namn *Snorri*, men intet *Snorrir*. Men hvad är det då som hindrar, att icke

bägge dessa namnformer kunna hafva varit i bruk samtidigt, åtminstone den ena i Svithjod och den andra å Island? Isländskan har ju sjelf i alla tider egt slika dubbelformer att uppte, som t. ex. *vísir* och *vísi*, konung, *sannleikr* och *sannleiki*, sanning, m. fl. Det andra exemplet, Bautil 263, d. ä. Lilj. 317, skall med det der befintliga namnet Biarn bevisa, att ett slut-*i* stundom utelemnas (likasom sor för sori å Gorms-stenen!), emedan med Biarn här nödvändigt moste menas *Biarni*, naturligtvis efter som Isl. väl känner namnen *Biarni* och *Biörn*, men intet *Biarn*. Men nu är ju Biarn just den äldre oomljudna formen till den yngre och omljudna Biörn, hvilken man således också lika ofta (d. v. s. 30—40 ggr.!) möter på *Svenska* runstenar som omljudsformen Biurn; och detta är så mycket mindre underligt, som Fornsvenskan i många fall icke kände till det egentligen blott Norsk-Isl. *u*-omljudet. Ja, under det att man till och med icke få gångor (L 374, 711, 1882; 285, 710, 713, 723, 776, m. fl.) träffar den uräldsta obrutna formen Birn, torde deremot den afledda formen Biarni icke stå att finna på någon ende runsten; — eller hafva alla dessa 30—40 Biarn, Kair-biarn, Ketil-biarn, Þur-biarn, m. fl., alla haft just den enahanda olyckan att hafva tappat sitt slut-*i*?

Oaktadt således de anförda exemplen intet bevisa, så vill jag för öfrigt ingalunda neka, att icke många felristningar kunna uppletas å runstenar; men jag upprepar allenast, hvad som förut yttrats, att det icke kan ligga något bevisande uti att söka bortförklara svårigheter från en gammal inskrift genom att påpeka förmenta felaktigheter i helt andra, som tillhöra helt andra tider och land, tillkomna under helt olika omständigheter. Ty om man någonsin egde rättighet att om en runsten på förhand antaga, att han skulle vara ristad med den allra största om-

sorg och utan alla fel, så vore det väl om den i tvefaldt afseende kungliga Jällinge-stenen!

För att icke blifva för vidlyftig, förbigår jag en del annat uti den omtalade afhandlingen, om hvilket åsigterna kunna vara delade, t. ex. försvaret (s. 275) för, att det icke ligger en tavtologi uti: att kristna hela Danmark och att kristna Danafolket; samt öfversättningen (s. 275, not. 1) af kubl þausi med *tumulos hosce*, disse höje, i. st. f. *monumenta*[1] *hæcce,* disse mindesmærker; m, m. — En omständighet förtjenar likväl ännu att noggrannare skärskodas. När Forf. (s. 267 o. följ.) omtalar Finn Magnusens forsök att tyda inskriften, söker han med mycken bestämdhet afvisa den meningen, att ordet uan, vann, skulle kunna hafva till objekt Tanmaurk ala auk Nuruiak, d. v. s. att det nekas, att det skulle betyda: vann (eröfrade eller förvärfvade sig) hela Danmark och Norge. Och detta sker på den grund, att det var „i högsta grad osannt", at Harald Blåtand eröfrade *(vicit)* Danmark, hvilket hans fader Gorm redan hade gjort; och lika så osannt påstås det vara, att han eröfrat Norge, emedan han allenast till namnet tog det i besittning. Finn Magnusen, tillägger Förf., modificerar derföre sin öfversättning af vann från *vicit* till *comparavit,* förvärfvade (en modificering, som likväl med fullt skäl torde kunna göras, allt efter meningens beskaf-

---

1) Jag är öfvertygad, att runinskrifternas kumbl, kubl, kuml aldrig betyder hög, stenröse eller kummel i nyare mening, utan alltid *minnesmärke*, och att det således är liktydigt med merki, hvilka bägge ord allra oftast stå i plur. (om också betydelsen stundom kan tagas singulariskt). Det i Annal. f. nord. Oldk. 1852, s. 319 omtalade kumbl-dys (Gróu-galdr str. 1) betyder derföre icke „steen-dysse" (eg. skulle det väl betyda: steendynge-dysse), utan snarare en minnes-hög, eller eg. en minnesmärkes-hög. — Denna mening finnes fullständigare utförd i min afhandling „Svenska Runinskrifter" i Annal. f. nord. Oldk. og Hist. 1852, s. 240.

fenhet!). Häruti kan Förf. visserligen hafva rätt till någon del: men monne det likväl icke skulle kunna tänkas, att den tidens Danskar skulle kunnat anse saken så, som att han verkeligen eröfrade Norge, åtminstone att han förvärfvade, vann, det, då han ju i alla fall erhöll öfverhöghet deröfver? Ja, Knytlinga-Saga, kap. 1 (Fornmanna-Sögur 11 b. säger till och med att han *með her sinn .... lagði land allt undir sik.* Hvad åter Danmark angår, så synes det väl till en början med ännu mindre skäl kunna sägas, att Harald vann detta, då han helt enkelt fick det i arf efter sin fader. Men man bör likväl icke glömma, att om också en del källor förneka det, (Saxo lib. IX, m. fl.), så beskylla dock andra (Jomsvik. Sag. k. 4, Fornmanna-Sögur 11 b.) honom rent ut för att med öfvermakt hafva anfallit och dräpit sin broder Knut Danaåst, hvilken utan tvifvel eljest hade blifvit faderns efterträdare, såsom den både äldre och mest älskade sonen. Ja, samma saga anför (kap. 7) att han, för att få vara i oqvald besittning af den sålunda vunna kronan, genom Håkon jarl sedermera äfven lät försåtligen dräpa Guld-Harald, nämnde Knuts son, hvilken eljest kunnat komma med anspråk på riket. Om nu detta än icke kan antagas vara fullkomligen häfdavisst, all den stund icke alla källor äro ense deruti, så lär likväl icke kunna nekas, att sägner af detta slag kunna hafva varit gängse på den tiden, och att månge då kunna hafva trott eller låtsat sig tro derpå; — möjligtvis var det också sannt. Om detta äfven just icke var något ärofullt sätt att vinna ett rike uppå, så voro forntidens föreställningar rörande sådana mål ej häller så beskaffade som våra; och dessutom säger åtminstone Jomsvikinga Saga, att det var i öppen drabbning som Harald besegrade sin broder Knut, och hvarvid det kunde sägas, att h a n v a n n hela D a n m a r k. Ja, om saken till och med icke skulle förhållit sig alldeles så, så låter det väl tänka sig

att den eller de, som besörjde minnesmärket och författade grafskriften öfver Gorm och Thyrvi efter Haralds död, ändock kunnat se hans åtgöranden i detta ljus. Derjämnte tör det väl med fog kunna sättas i fråga, om just denna minnesskrifts tillförlitlighet bör bedömas endast efter som hon slår in med förut kända häfdakällor eller icke — källor, som dessutom äro långt ifrån eniga i saken — eller skulle hon icke sjelf kunna betraktas som en källa, lika god och trovärdig som någon handskrift på skinn eller papper, och som således kunde få fälla utslaget i denna osäkra punkt! — detta underställes häfdaforskares pröfning.

För att sluteligen komma till den efter min mening sannolikaste förklaringen på denna svårtydda inskrift, så kan jag, på grund af hvad ofvanföre blifvit anfördt, icke anse sor för liktydigt med Isl. *særi;* ej häller kan jag med Rafn (Annal. 1852, s. 311) anse det betyda *sa'r* el. *sá er,* emedan man dervid får relativet dubbelt, och dertill den ena gången i en äldre form, *sa ias*, och den andra i en vida yngre *sor* eller *sa'(e)r*. Deremot anser jag den mening, som N. M. Petersen framställt (Danm. Hist. i Hedenold, 2, s, 153—54) för den antagligaste, nämnligen att taga sor för sar = Isl. *sèr*, dat. sg., åt sig. Man eger också Forn-Dansk hemul på, att *sar* kan betyda *sèr*, då å en runsten vid Hällestad i Skåne (L 1442) läses: Askil sati stain þansi eftir Tuka, Kurms sun, sar hulan trutin, Isländsk, *sèr hollan dróttinn*, sin (eg. åt sig) hulde drotten. Då nu Gorms-stenen sjelf antagligen visar genom kristno = *kristnu*, att hans *o* icke är Isl. *ó*, utan *a*, så lär äfven utan svårighet kunna antagas sor = sar = Isl. *sèr*, för äldre brutet *siar*, för det äldsta Nord. (Gutalag) *sir* = Got. *sis*. Enligt denna tydning får man då helt regelmätigt och utan all omsägning: Isl. sá Haraldr, er sèr vann Danmörk alla ok Norveg.

Det följande kan tagas på flere sätt, då luckan och rundragens svaghet i hennes granskap medföra osäkerhet och derföre tillstädja flere gissningar; således antingen: ᛅᚢᚴ : ᛏᛅᚾᛅᚠᚢᛚᚴ eller ᛏᛅᚾᛅᚴᚢᚾ : ᛅᛚᛏ : ᚴᚱᛁᛋᛏᚾᚭ, d. ä. den Harald, som åt sig vann Danmark all(t) och Norge, och kristnade (eg. vann el. hann att kristna) Danafolk eller Danakön allt. En stor svårighet ligger likväl deruti, att impf. vann då moste anses gälla såsom rent activt verbum i meningens första del, men i den sista delen som hjelpverbum, således vann kristna i st. f. *kristnaði*; dock synes mig att denna förklaring, som först gifvits af C. C. Rafn (Annal. 1852, s. 317), är att föredraga framför att anse sor = Isl. *særi*. Men skulle icke detta dubbla bruk af impf. vann anses tillåtligt ens i en så sammanträngd skrift som på en runsten, så ser jag intet hinder för att upptaga den af samma Författare (Ant. Tidsskr. 1852-1854, s. 279) föreslagna läsningen; auk Tanakun lit kristno, Isl. *ok Danakyn lèt kristna*, enär man dymedelst får två verber, vann och lèt, ett för hvarje sats.

Det föregående är antaget på grund deraf, att runan näst efter luckan (d. ä. den 13:de runan, efter uppställningen i Annal. 1852, s. 314) ansetts vara ᛏ *(t)*; men då det tillika säges (anf. st. s. 315), att en betraktare der endast kunnat se ett ᛚ *(l)*, så är det ju icke omöjligt, att det också verkeligen är denna runa, som ursprungligen varit menad. Orden kunde då tänkas hafva varit: auk Tanafulk al (acc, pl. n. (utan omljud) kristno, Isl. *ok* (nl. *vann) Danafólk öll kristna*, för: *kristnaði öll Danafólk*, d. ä. och kristnade alla Danafolk, eller alla Danaväldets folkstammar.

På sistone kan jag icke afhålla mig från att framlägga ännu ett förklaringsförsök, det dristigaste af alla: Då runorna närmast luckan äro mycket svaga och till en del förnötta, så kunde det vara möjligt, att qvisten till

höger på runan näst framför kristno (d. ä, den omtalade 13:de runan) förut varit längre nedgående, och att der således hvarken stått ᛏ eller ᚴ, utan i stället ᚢ *(u)*, samt att på det dunkla stället sålunda kan hafva stått ᛏᛆᚾᛆᚴᚢᚾᛁ : ᛆᛚᚢ, Tanakuni alu, Isl. *Danakyni öllu* (d. sg. n.). En svårighet är onekeligen, att man dervid får en runa mera att tränga in i luckan; men mynderna hafva möjligen här kunnat stå trängre eller varit smalare, eller ock hafva kånske de två runorna ᛆᛚ (uti ᛆᛚᚢ) varit samstafva, likasom ᛆᚢ i ordet ᚦᛆᚢᛋᛁ på Thyrvis runsten (se Annal. 1852, s, 307). Ännu värre kommer det likväl till en början att se ut med ordet kristno, emedan det då moste tagas som substantivum, om det skall blifva någon mening af. Också yttrar Rafn om detta ord (anf. st. s. 316): „Kristno kan ikke være substantivet, der hedder kristni og er fœminin". Ja, Isländskan eger visserligen intet annat abstractum, än nämnda kristni, men Guta-lagen, som bevarat äfven andra urfornnordiskheter, har ett deremot svarande fœm. *kristna*, hvaraf väl bara gen. sg. *kristnur* och acc. *kristnu* förekomma, likasom blott dat. *haiþnu*, *af haiþna* (= Isl. *heiðni)*, men på hvilkets verklighet icke kan tviflas, enär der dessutom finnes en mängd andra svaga fœminina, som böjas på samma sätt, t. ex. *banda, bandur, kirkia, kirkiur, kuna, kunur*, m. fl.[1]. Då formen *kristna*, f., således är verkeligen Fornnordisk, så tör det icke kunna

[1]) Denna märkeliga ändelse på *-ur* visar oss således den fornaste Nordiska form för den svaga fœminina deklinationens genitiv-ändelse, och hvilken således är den samma som för nom. plur., i sträng öfverensstämmelse med Gotiskan, t. ex. Got. *kvino*, gen. *kvinons*, pl. *kvinons*, Guta-lag *kuna, kunur, kunur*, men Isl. *kona, konu, konur*. Denna genitiv-form återfinnes dock icke ensamt i Gutalagen och i en Gotländsk runinskrift (L 2012), der gen. *kirkiur* två gångor läses, utan äfven på två runstenar i Uppland (L 71, 2011) *Ikur*, g. sg. af *Ika (Inka* l. *Inga)*, f., i Gestrikland (L 1054) namnet *Runur* g. sg. af *Runa*, f., samt i Södermanland (L

nekas, att hon ju icke kunnat vara i bruk uti den fornaste Danskan, och Gorms-stenens kristno kan derföre vara acc. sg. fœm. Stället skulle då läsas; auk (nl. uan) Tanakuni alu kristno, Isl. *ok (vann) Danakyni öllu kristni* (= Gutalag *kristnu)*, eller hela inskriften i lös öfversättning): Konung Harald bad (böd, lät) göra dessa kummel (minnesmärken) efter Gorm, sin fader, och efter Thyrvi, sin moder; den Harald, som åt sig vann (förvärfvade) allt Danmark och Norge, och [som vann förvärfvade, beredde] kristendom åt allt Danakön (el. Danafolk).

Detta sista förklaringsförsöks antaglighet beror naturligtvis i hög grad på, om en ytterligare sträng granskning af runstenen kan tillstädja, eller om hon alldeles kommer att förneka möjligheten af, att den omtalade 13:de runan vid luckans slut varit ett ᛆ, hvars qvist kan tänkas i begynnelsen hafva varit förlängd till ett ᚢ *(u)*; och sedan derpå, om ordföljden (vann*)* Danakyni öllu (dat.) *kristnu* (acc.) är Fornnordiskt tänkbar, i st. f. *(vann) kristnu Danakyni öllu*, hvilket sista förekommer mig naturligare. Man får likväl dervid icke ensamt tänka på, hvad sagoisländskan kunde fordra, utan på hela run- och lagspråket. En annan svårighet ligger också deruti, att der står kristno, ehuru man skulle väntat det följdriktigare kristnu. Det är således möjligt, att den vetenskapliga granskningen framdeles kan komma att hitta på något antagligare och således kommer att underkänna detta försök till förklaring;

---

871) *kunur koþrar*, Isl. *konu góðrar*, g. sg. f. Men ännu märkvärdigare är, att denna fornändelse ännu i dag lefver på öen Fårö vid Gotland, ehuru nu allenast uti ett par talesätt och i vissa sammansättningar. Denna interessanta upptäckt gjordes för några år sedan af min bror, Mag. P. A. Säve i Visby, och jag har just i sommar haft tillfälle att på stället höra det samma. Man säger sålunda der: *Vör skulo ga til körkur*, vi skola gå till kyrka(n), samt i slika ord som *kråkur-ägg*, kråkoägg, *hynur-ägg*, höns-ägg *skräkkur-ägg*, skrakeägg, *simpur-nät*, simponät, m. fl.

men all vetenskaplig gissning (hypothes) är icke derföre förkastlig, ty ofta kunna just sådana sluteligen leda framtida forskare till målet.

Jag öfverlemnar derföre dessa olika förslag till lösning af det svårtydda stället å Gorms-stenen, att, jämnte äldre och yngre försök i samma väg, vidare undersökas och öfvervägas, De äro tre:

1. Sa Haraltr, ias sor *(dat.)* uan Tanmaurk ala auk Nuruiak, auk *(nl.* uan) Tanakun alt *(sg,)* kristno *(inf.)*, eller

2. Sa Haraltr, ias sor uan Tanmaurk ala auk Nuruiak, auk *(nl.* uan) Tanafulk al *(pl.)* kristno *(inf.)*, eller

3. Sa Haraltr, ias sor uan Tanmaurk ala auk Nuruiak, auk *(nl.* uan) Tanakuni alu *(dat.sg.)* kristno *(acc. sg. f,)*.

Lika antaglig är utan tvifvel gissningen:

Sa Haraltr, ias sor *(dat.)* uan Tanmaurk ala auk Nuruiak, auk Tanakun *(l. -fulk)* lit kristno *(inf.)*.

Uppsala, den 20de Decbr. 1854.

OM DEN SLAVISKE OPRINDELSE TIL NOGLE STEDSNAVNE PAA DE DANSKE SMAAÖER.

AF FREDERIK SCHIERN.

Af den store slaviske Folkestammes mange Grene er der ingen, der i den förste Deel af Middelalderen fik större Betydning baade for den skandinaviske og den tydske Folkestamme, end Vendernes. De bestandigen gjentagne Kampe, hvorved Danekongerne med deres Flaader og de saxiske Hertuger med deres Hærskarer tilsidst opnaaede at overvinde og underkaste, at tilbagetrykke og udrydde

disse de vestligste Slaver, har derfor ogsaa længe været en Gjenstand saavel for nordiske som for tydske Oldgranskeres Interesse, og navnligen vil der ikke let i den nyere Tid findes mange Sider af Middelalderens Historie, der kunne opvise en i det Hele taget omhyggeligere Behandling, end Togene imod Venderne. Saaledes blev i det skandinaviske Norden den nye Grund, der i denne Retning var bleven lagt ved Estrups Fremstilling af Absalons Helteliv, og især ved Peter Erasmus Müllers berömte Undersögelser af Saxes Kilder, senere med Held benyttet af Cronholm i den Skildring af Danskerne i Venden, der udgjör en Hovedafdeling af hans Fornnordiska Minnen, og derefter atter gjennemgransket og i forbedret Skikkelse fremstillet af N. M. Petersen i den Afhandling om de Danskes Toge til Venden, der meddeltes i de förste Aargange af Annalerne for nordisk Oldkyndighed. Ligeledes blev i Tydskland den nye Vei, der i denne Henseende ogsaa blev betraadt af Kombst i hans Anmærkninger til Knytlíngasaga i Baltische Studien, efterhaanden stedse gjort fastere ved de nye Fremstillinger af den haardnakkede Brydning med Venderne i Bartholds Geschichte von Rügen und Pommern, i Dahlmanns Geschichte von Dänemark og især i L. Giesebrechts grundige Wendische Geschichten.

Eet Punkt gives der dog i Vendernes Historie, der allerhelst hos os ikke kan være uden særlig Interesse, men hvorom der dog frugteslöst vilde söges efter nogen nærmere Oplysning hos de anförte Forfattere. Man savner hos dem Oplysning om, hvorvidt Venderne mulig kunde have foröget deres store Udvidelse ved stundom at nedsætte sig ogsaa paa dansk Grund, og da navnlig enhver nærmere Undersögelse om, hvor saadanne Anlæg fortrinsviis burde söges, eller om de Stedsnavne, der endnu kunde tjene til Vidnesbyrd om deslige Anlæg eller stadigere Besög.

At saadanne slet ikke skulde have fundet Sted, eller at Venderne alene paa deres Rövertog aldeles flygtig skulde have gjæstet snart den ene, og snart den anden af de dem saa nærliggende danske Öer, uden nogensinde der i længere Tidsrum at tage fast Bolig, synes imidlertid dog i og for sig at være alt andet end rimeligt, naar man tager Hensyn til, hvor tidlig vi allerede ved Begyndelsen af Middelalderen finde Venderne udbredte langs med Östersöen lige indtil det under deres Herredömme slaviske Vagrien og Femern, og hvor længe det varede, inden den Styrke blev brudt, der saa længe lod den ene Slægt i Norden efter den anden blive Vidne til deres overmægtige Optræden. I det ellevte Aarhundrede standsede Magnus den Gode, som Norges og Danmarks Konge, i Aaret 1043, den 28de September, ved sin Seir paa Lyrskovshede Vendernes mægtige Hær, hvormed Ratibor, den abodritiske Konge, allerede var trængt op paa den danske Halvö for at hærje Ribe[1]. Ifölge Adam af Bremen, der senere omgikkes med Magnus den Godes Medbeiler til den danske Krone, Kong Svend Estridsön, og som af denne gode Kilde fik saa mange historiske Oplysninger om Norden, faldt her 15,000 Vender, og Snorre Sturlesön bevidner udtrykkeligen, at „det er et almindeligt Sagn, at der aldrig under Kristendommen er skeet saa stort et Mandefald i Nordlandene, som det, der mödte Venderne

---

[1]) At Lyrskovsheden, hvor Slaget stod, dog ikke maa söges Nord for Skodborgaa i Nörrejylland, men laa i Nærheden af Hedeby i Sönderjylland, er grundigen bleven efterviist af L. Giesebrecht, Wendische Geschichten. Berlin. 1843, II, 83, 84, III, 312, 358. Senere ere baade Worsaae (Hvor stod Lyrskovslaget? Annaler for Nordisk Oldkyndighed. 1852. S. 122—130) og Munch (Det Norske Folks Historie. III Bd. Christiania. 1853. S. 23—25), der begge her ikke synes at have kjendt Giesebrechts Værk, ved deres Undersögelser komne til det samme Resultat.

paa Lyrskovshede[1]". Men næsten et heelt Aarhundrede senere see vi dog endnu under Kong Harald Gilles Regjering i Norge en ny vendisk Fyrste af det samme bekjendte Navn Ratibor i Sommeren 1135 före en vendisk Flaade, hvis Seilere belöb sig til et Antal af halvtredie (store) Hundrede Skibe imod Magnus den Godes Fædreland, hvor Venderne nu gjorde Landgang ved Kjöbstaden Konghelle, og efter en heftig Beleiring tilsidst indtoge, plyndrede og opbrændte denne ved den nyligen afdöde Sigurd Jorsalafarers Yndest meget udvidede, forskjönnede og befæstede Stad. Snorre Sturlesön har om dette Tog af den store Flaade i sine norske Kongesagaer vidst at give en udförlig Beretning, som han upaatvivlelig især skylder Meddelelser af hans berömte Fosterfader Jon Loftsön, der endnu i det anförte Aar havde opholdt sig i Konghelle, hvor han opfostredes af Andreas Brunsön, Præst ved den af Sigurd Jorsalafarer i Konghelle anlagte og saa rigt udsmykkede Kastelkirke. Og Snorre angiver, at ethvert af Vendernes Skibe havde tilligemed to Heste fire og fyrgetyve Mand ombord, saa at altsaa Vendernes hele Styrke paa dette fjerne Tog ikke har belöbet sig til mindre end 13,200 Mand[2]. Endnu længere hen i Tiden, ved Aaret 1157, anföre baade Knytlingasaga og Saxes Historie, hvorledes en vendisk Vikingeflaade forliste paa Hallandsskjærene i den samme frygtelige Uveirsnat, hvori Kong Valdemar den Förste, efter den af Svend Grathe tilberedte Mordnat i Roeskilde, under Lynild og Torden, Storm og Regnskyl paa sit skröbelige Fartöi flygtede til Jyderne, — og denne vendiske Flaade, der forgik saa nordlig, bestod ifölge Knytlinga af ikke mindre end 600 Skibe[3]. Naar altsaa Venderne i saa store Skarer kunde optræde paa saa nordlige

---

[1]) Adam. Brem. hist. eccl. II, 75. Ed. Pertz, Hannoveræ 1846, 8vo. p. 104. Magnúsar saga góða. cap. 29 i Heimskríngla. [2]) Saga af Haraldi gilla. cap. 9 i Heimskríngla. — [3]) Knytlíngasaga c. 115 i Fornmanna Sögur. IX, 369. Ifölge Saxe bestod den sla-

Vikingetog, ligger det i Almindelighed saa nært som muligt at antage, at de danske Smaaöer, der laae saa meget tættere ved det vendiske Femern og det vendiske Pommern, ikke ere blevne aldeles fritagne for stadigere Besög og langvarigere Anlæg af nogle af deres slaviske Naboer.

De sörgelige Træk, som Saxe paa flere Steder har opbevaret om, hvorledes store Kyststrækninger i Riget, paa Grund af de overmægtige Venders Anfald, henlaae uden dansk Agerdyrkning og dansk Befolkning, kunne ogsaa kun bestyrke denne Mening. Ligesom Saxe udtrykkelig bevidner, at det sydlige og östlige Sjælland, udyrket og folketomt, en Tid lang var bleven ligesom et nyt Fædreland for de fremmede Voldsmænd[1], saaledes lader han ogsaa, endnu i Aaret 1160, Venderen Dombor, der var bleven sendt over til Danmark for her at indlede en Underhandling med Valdemar den Förste, i den Samtale, som han i denne Anledning havde med Biskop Absalon, betegne Modsætningen mellem de Danske og Venderne med disse Ord: „*Eders* Landemærker, der saa ynkeligen ere blevne medtagne ved vore Vaaben og Tog, henligge öde og folketomme; *vore* saa vidt udbredte Lande strække neppe til for at nære den Folkemængde, som de have frembragt [2]".

Og med disse Vidnesbyrd stemme nogle andre Betragtninger. Uden ved at antage, at et vendisk Befolkningselement ikke har været noget aldeles usædvanligt paa nogle af Smaaöerne, synes saaledes den Lethed mindre forklarlig, hvormed den af Absalon vundne slaviske Spei-

viske Flaade, der blev rammet af Skibbruddet, endog af 1500 Skibe. Saxo l. XIV, p. 729.

[1]) Sialandia ab ortu et meridie marcide situ vastitate torpebat. Siquidem agrestium inops *patriæ loco* prædonibus fuit. Saxo l. XIV, p. 706. — [2]) Fines *vestri*, armis et exercitibus nostris miserabiliter obtriti, situ marcidi culturæque inopes jacent; *nostrarum* diffusio partium vix alendæ, quam genuit, multitudini sufficit. Saxo l. XIV, p. 756.

der kunde bevæge sig paa disse. Absalon havde mod en aarlig Betaling af tolv Pund Sölvpenge hemmelig faaet denne Slaver til at paatage sig at give Biskoppen Underretning om, naar fire eller et större Antal vendiske Vikingeskibe ville löbe ud mod Danmark, men Slaveren undgik dog, for at Rygtet ikke da skulde ödelægge ham hos hans Landsmænd[1], ogsaa at lade den Rolle, som hans Person spillede, blive offentligen anerkjendt paa dansk Side. Men da Absalon i Slutningen af Aaret 1170 med nogle Skibe seilede forbi Öen Masned, ledende efter de vendiske Vikinger, som nyligen igjen havde viist sig i de danske Farvande, staaer Slaveren paa Kysten af den lille Ö og vinker af Absalon, som efter et være roet i Land, nu af ham erfarer, at hans Landsmænd havde rustet sig til et nyt og stort Tog imod Danmark. Og da Absalon ikke er tilfreds med denne Meddelelse, men fordrer nærmere Oplysninger, giver og holder Slaveren det Löfte faa Dage senere med yderligere Efterretninger paa Möens Klint at ville möde det Bud, som Absalon maatte sende derover til ham. Vendiske Beboeres stadige Ophold paa Öerne synes ligeledes ogsaa nærmest at maatte have kunnet afgive den Leilighed, hvorved flere Nordboer bleve saa kyndige i Vendernes Sprog, at de deri kunde optræde som Tolke og holde Taler, saaledes som det navnlig var Tilfældet med hin Godskalk, der gjorde Danmark saa god en Tjeneste som Absalons Tolk og Sendebud, og der hos Saxe omtales paa en saadan Maade, at man ei kan andet end fristes til at tænke sig ham udgaaet fra en i Danmark bosat, oprindelig vendisk Slægt[2]. Det er i denne

[1]) Ne, re comperta, proditi civium consilii morte aut exilio supplicia lueret. Saxo l. XIV, p. 872. — [2]) Guthscalcus, qui et ipse Sclavis, tum ob *linguæ* eorum peritiam, tum ob *paternæ* amicitiæ favorem ac propii *convictus* assvetudinem, perfamiliaris habebatur, Saxo l. XIV, p. 814.

Henseende ogsaa af Betydning, at Absalons Næstsöskendebarn, der berömmes som saa særdeles kyndig i det slaviske Sprog, at han fortrinsviis egnede sig til at optræde som Speider imod Slaverne, netop udtrykkelig af Saxe findes angivet som en Falstringer, som „Nicolaus Falstricus[1]".

I Særdeleshed hendrager dog Lolland vor Opmærksomhed paa sig. I geographisk Henseende er det af Vigtighed, at Lolland kun ved en Afstand af tre Mile er fjernet fra det fordum slaviske Femern[2]. Og i historisk Henseende lære vi af Saxe, at der var en Tid, hvori Öen som en skatskyldig Provinds var Slavernes Herredömme underkastet[3]. Den samme uvurdeerlige Kilde kaster ogsaa et levende Lys over Forholdene ved den Meddelelse, at de Danske ved Begyndelsen af det store Omslag, der bevirkedes ved Valdemar den Stores og Absalons gjentagne Tog imod Venderne, först i det sidste Öieblik, da der strax skulde slaaes lös, gave Lollikerne Befaling til at stöde til den store Flaades Forsamling ved Skaane, som det udtrykkeligen hedder, „af Frygt for at de ellers, naar de vare blevne underrettede længe i Forveien, hemmeligen skulde give Slaverne Vink om, hvad der var blevet dem paalagt"[4]. Da den vendiske Fyrste Niklots Sön, Prislav, havde ladet sig döbe, gav Kong Valdemar den Förste ham sin Söster Katharina til Hustru og gjorde ham til sin Lehnsmand, men det Lehn i Danmark, som denne Vender erholdt, sees netop ogsaa at have ligget i Lolland[5]. Alt

---

1) Placuit Nicolaum Falstricum, quod *Sclaviæ gentis linguam calleret*, explorandi hostium secessus gratia ad Jarimarum dimitti. Saxo l. XVI, p. 973; jfr. hermed Velschovs Anmærkning p. 928. — 2) Jfr. Adam. Brem. Hist. eccles. IV, c. 16: Quum Laland interius vadat ad confinia Sclavorum. Ed. Pertz, p. 190 — 3) Saxo l. XIV, p. 766. — 4) Ne, longa præscientia edocti, furtim ad Sclavos imperatæ rei indicia deferrent. Saxo l. XIV, p. 741. — 5) Jfr. Saxo l. XIV, 760. Prislavs Sön Knud siges senere Lalandiæ fines in

synes at henpege paa et slavisk Elements Optagelse af Befolkningen paa Lolland[1].

Det bliver iövrigt vore Stednavne, til hvilke man maa tye, naar man i den her omhandlede Sag söger efter en eller anden

Dania possidere Saxo l. XIV, p. 869. Jfr. Oplysningerne om Prislav hos Werlauff, Sophie af Meklenborg, Dronning til Danmark og Norge, med Tilbageblik paa de tidligere Slægtskabforhold mellem det danske og det meklenborgske Regenthuus. Historisk Tidskrift. IIIe Bd. Kbhvn. 1842. S. 11.

[1]) Endnu i vore Dage have Nogle endog hos Lollikerne villet finde noget fremmed, noget vendisk. Med F. Hammerich (Historiske Skizzer. Brage og Idun, et nordisk Fjerdingaarsskrift af F. Barfod, IIdet Bd. Kbhvn. 1839. S. 91) at antage, at Öens Indbyggere „af deres gamle Slaverdom" endnu skulde fremvise Spor i „Charakteer", gaaer imidlertid dog vel neppe an, hvorimod det turde fortjene större Opmærksomhed, hvad en ikke mindre som krigshistorisk Forfatter, end som personlig Deeltager i Danmarks sidste Kampe æret Samtidig, Obert Blom, for en Række Aar siden har giort mig opmærksom paa, at det nemlig var noget höist paafaldende at iagttage den store Forskjel, der viste sig mellem de talrige mörkhaarede Hoveder i det fra Lolland rekruterede, tidligere saakaldte Prinds Christians, senere Kongens Regiment og den ellers saa almindelige lyse Haarfarve, der til Exempel udmærkede de jydske Regimenter. En lignende Modsætning fandt Skougaard (Beskrivelse over Bornholm. 1ste Deel. Kbhvn. 1804. S. 87) nödvendigen at maatte fastsættes mellem Sydlændingerne paa Bornholm med deres mörke Öine og Haar og Öens lyshaarede og blaaöiede Nordlændinger. Overdrivende og feilende har E. M. Arndt (Versuch in vergleichender Völkergeschichte. Breslau 1843. S. 334-35), som derved ogsaa erinder om de mange vendiske Fanger, der fordum som Trælle maae være blevne förte til Danmark, villet udvide disse mindre Forskjelligheder til en almindelig Modsætning mellem Befolkningen paa den sjællandske Ögruppe paa den ene Side, hvor han fandt en mörkere Haarfarve at være den fremherskende, og Jyderne og Skaaningerne paa den anden Side, som han gjennemgaaende tillægger de blonde Haar og store, blaa Öine. „Das ist ausgemacht", paastaaer han, „wenn man die Gesichter und Leiber der Menschen betrachtet, so bestand und bestehet Dänemark gleichsam aus zwey verschiedenen Nationen".

nærmere Opklaring. Men her möder den samme Vanskelighed, der pleier at være til Hinder ved de fleste andre Undersögelser af samme Art. Af den undertiden fremmede Skikkelse, hvori et Stedsnavn nu möder Öiet, kan Mangen let fristes til at tilskrive den fremmede Folkestamme, hvad der i Virkeligheden er vort eget. Fra en nyere Forfatter kan der herpaa hentes et advarende Exempel. Dr. Frederik Hammerich, der allerede for en Række Aar siden deelte Formodningen om, at vendiske Spor endnu kunde være at forefinde paa Lolland, har senere blandt andet fremhævet, at Navnet „*Herritz*" formeentlig ogsaa tydeligt nok skulde fremvise sig som vendisk[1]. Men herved er at bemærke, at noget Sted af Navnet „*Herritz*" slet ikke findes paa Öen. Ligesom den lollandske Landsby Herritzlöf i Herritzlöf Sogn, Musse Herred, förer et utvivlsomt dansk Navn[2], saaledes betegner ogsaa det „*Herritz K.*", der findes angivet paa denne Maade paa nyere Kaart over Lolland, men paa Videnskabernes Selskabs Kaart af 1776 angives som „*Herreds Kirke*", ikkun efter en ældre Skrivemaade — Vedel skriver ligeledes Herritzting — den paa Öen liggende Sognekirke i Karleby Sogn, Nörrehered. Denne Kirke er opfört isoleret paa den aabne Mark og paa en i Forhold til det omkringliggende lave Land temmelig höi Grund, saa at man derfra næsten kan oversee hele Herredet, og kaldes almindeligen Herredskirken, siden de af Kong Christian den Fjerde ophævede Præstekalenter holdtes i denne Kirke[3]. Paa samme Maade vilde ogsaa andre lollandske Stedsnavne, som til

---

[1]) F. Hammerich, Historiske Skizzer. Brage og Idun. II, 91. F. Hammerich, Danmark i Valdemarernes Tid. Kbhvn. 1847, I. 161. — [2]) Herritzlöf skrives *Herredslev* paa en 1766 udgivet Nova Lalandiæ, Falstriæ, Langelandiæ tabula geograhica. — [3]) J. H. Larsen, Laaland og Falster topographisk beskrevne. Kbhvn. 1831. I, 86.

Exempel *Musseherred* eller *Berritsgaard*, liggende i Taars Sogn i det nævnte Herred, meget let kunne blive forlokkende Lygtemænd for den, der ikke saavidt muligt holder sig fast til Navnenes ældre Historie. Alle nærliggende slaviske Etymologier og Jevnförelser, hvortil disse Navne ellers saare let kunne friste, bortfalde imidlertid af sig selv, naar man lægger Mærke til, at Musseherred allerede forekommer i Kong Valdemar den Andens Jordebog som „Mossæhæret[1]", og altsaa nu kun viser sig fordreiet paa samme Maade, som mange lignende Stedsnavne af fælleds Oprindelse rundt omkring i Danmarks Rige, og naar man ligeledes tager i Betragtning, at ved Siden af Berritzgaard fandtes fordum tillige en lollandsk Landsby af Navnet „Bærith[2]", der ikke vil kunne gjöres til slavisk.

Der bliver imidlertid andre og endnu bevarede lollandske Landsbyer tilbage, hvis Navne umiskjendeligen bære det slaviske Præg. Men forinden dog Betragtningen her nærmere vender sig til disse, ville vi först standse ved et Par andre Stedsnavne, der allerede möde os ved Lollands sydvestlige og sydlige, over imod det nære Femern skuende Kyster, og der synes at afgive den meest passende Indledning til de vendiske Stedsnavne, der forefindes paa Lolland selv.

---

[1]) Liber census Daniæ tempore regum Valdemari II et Christophori I confectus. S. R. D. VII, 540. Jfr. Ældste Archivregistraturer. Udgivne ved T. A. Becker. Kbhvn. 1854. I, 137. — [2]) Jfr. Molbech, Bidrag til Berritsgaards Historie. Efter originale Breve og Jordeböger i Gaardens Archiv. Historisk Tidsskrift II, 123—174. I de her benyttede Dokumenter forekomme vel „*Berritz* mend" (i Aaret 1416), „*Bæritz*gordt" (i Aaret 1551), og „*Berridz* Skov" (i Aaret 1581), men paa den anden Side anföres i et Skjöde af Aaret 1502, der synes afgjörende at maatte opveie alt dette, hvorledes Marquard Pöskæ skjöder sit Gods i Musse Herred, Thornæs Sogn, til sin Söster Frue Inger Hans Datter, og deriblandt „en gordt i *bærith*". Anf. St. S. 171.

Det eneste, endnu Seiladsen levnede Indlöb til Rödbyfjorden dannes af den Aabning, der findes mellem Halvöen Hummingeland, der kun ved en kort og smal Hals hænger sammen med det faste Land, og Öen Tjörnebjergholm. Begge disse lave, sandede og ubeboede Strækninger adskilles ved *Kramnitze* Gab, der har en Brede af tre hundrede Alen, og syv Fods Vand, med mindre Kuling af Nord Nordvest gjör Vandstanden endnu lavere[1]. Dette Kramnitze, der i Lolland i Almindelighed nævnes *Kremnitze*, er et utvivlsomt slavisk Navn, der lader sig paavise paa flere Steder i de deels slaviske eller tidligere af Slaver beboede Lande. Saaledes anförer Brüggemann i sin Beskrivelse af det fordum slaviske Pommern, som tilhörende det adelige Gods Klein-Gansen, syv Skovhuse, der med Undtagelse af eet, alle före slaviske Navne, og hvoriblandt vi ogsaa gjenfinde Navnet *Krampnitz*[2]. Ogsaa paa den fordum slaviske Ö Rügen viser sig det samme Stednavn. Herfra kunne vi nemlig, fra Sognet Reppin, anföre Stedsnavnet *Grambenitze*, der allerede anföres saaledes i de roskildske Bispers Jordebog fra Slutningen af det fjortende Aarhundrede[3]. Endnu tidligere nævnes længere nede i den östlige, fordum slaviske Deel af Tydskland en Landsby *Cremenitz*, der anfö-

---

[1]) Rhode (Samlinger til Lollands og Falsters Historie. Kbhvn. 1776-94. II, 283) skriver „Havnen *Kramnitz*". Baggesen (Den danske Stat. Kbhvn. 1840. S. 69, 139) skriver „*Kremnitze*" og „*Kremnitzer* Gab". — [2]) „Sieben Holzwärterwohnungen, als Schwarzer-Born, Kolowny, *Krampnitz*, Borowc, Kaliesch, Swiatken und Schorawe genannt". Brüggemann, Ausführliche Beschreibung des gegenwärtigen Zustandes des Herzogthums Vor- und Hinterpommern. Stettin 1779-84. 4to. II, 2, 964. Klein-Gansen ligger tre Mile i Sydost for Stolpe. Et nyere Schäferi er sammesteds efter det ældre Stedsnavn blevet opkaldt „die krampnitzsche". — [3]) Registrum redituum, decimarum et exactionum ad Episcopum Roskildensem in Selandia, Meonia et Rugia pertinentium circa 1370. Script. rerum Danicarum. VII, 136.

res af Biskop Norbert af Brandenborg i et Diplom fra Aaret 1201, hvorved han bekræfter Kirken i Wörlitz dens Besiddelser, men hvis Beliggenhed iövrigt ikke nu med nöiere Sikkerhed længer kan oplyses[1]. Almindelig bekjendt er den ved sine Guld- og Sölvbjergværker vigtige, nordost for Presburg, i Bartscher Komitatet i den nordlige og slaviske Deel af Ungarn liggende Stad *Kremnitz*, som Magyarerne i deres Sprog betegne med Navnet Körmöcz-Banya, men som Slovakkerne selv kalde *Kremnice*. I de Dele af Polen, som Russerne have bemægtiget sig, ligger i det nuværende Gouvernement Volhynien Staden *Kremieniec*, og i Gouvernementet Wladimir ligeledes Staden *Kremeniec*[2].

Forsaavidt Selvlyden vexler i Begyndelsen af nogle af de her sammenstillede og utvivlsomt eenstydige Navne, vil det maaskee paa dette Sted ei være overflödigt at erindre, at denne Vexling ei kan tillægges större Vægt, end den Omskiftelse, der til Exempel ogsaa bliver det slaviske Navn Kaminitza til Deel i de mangfoldige Egne, hvorover dette endnu viser sig udstrakt lige fra Byen og Bækken Kaminitza i Morea og fra Kameniec-Podolsk ved Szmotritscha i Podolien indtil langt op imod Nordvest til de nuværende tydske, men fordum slaviske Landstrækninger. Her finde vi nu saaledes Fabrikstaden Kemnitz i Kongeriget Sachsen lige overfor Byen Böhmisch-Kamnitz i Kongeriget Böhmen, og Landsbyen og Bækken Kemnitz ved Greifswald i Pommern, der i den tidligere Middelalder stadigen nævnes som Kamnitze[3].

---

[1]) Schultes, Directorium diplomaticum oder chronologisch geordnete Auszüge von sämmtlichen über die Gesch. Obersachsens verhandenen Urkunden. Altenburg & Rudolstadt. I, 1821–25. 4to. II, 414. — [2]) *Jeg erindrer paa dette Sted een Gang for alle om, at det böhmiske og polske* c *udtales som* z, *medens det böhmiske* č *svarer til* tsj, *Tydskernes* tch. — [3]) See en Række Diplomer fra det trettende Aarhundrede hos Fabricius, Urkunden zur Geschichte des Fürstenthums Rügen unter den eingebornen Fürsten. Stralsund 41–43. 4to. II, 4, 5, 8, 12.

Ligesom det altsaa tör antages, at vort *Kramnitze* uimodsigeligen maa anerkjendes for at være et slavisk Navn, saaledes troer jeg ogsaa her at burde gjöre opmærksom paa dets linguistiske Betydning og at have fundet den historiske Grund, der gav Slaverne Anledning til at bruge Stednavnet for at betegne Indlöbet til Rödbyfjord. *Křem* eller *křemen* betyder en Flintesteen, og Ordet *křemnice* en flinthaard, stenet Vei eller Grund[1]. Til at anvende dette Ord om dette smalle Indlöb mellem Hummingelandet og Tjörnebjergholmen ere Slaverne aabenbart blevne bragte ved den flintrige Revle, der netop karakteriserer Kremnitze Gab, der med en Vandstand af ikkun fem Fod strækker sig midt over Gabet, og nærmere findes angiven i „den danske Lods[2]". Navnet, som Venderne gave det til Rödbyfjorden indförende Gab, bliver altsaa ligefrem et Sidestykke til Navnet *Flinterenden*, som vore egne Sömænd have tillagt et af Löbene i Öresundet.

Östen for Tjörnebjergholm fortsættes de sandede Smaaöer langs med Lollands Sydkyst, og blandt dem træffe vi *Store* og *Lille Billese*. Navnet findes endnu rigtigen angivet baade paa Kaartet over Möen, Falster og Lolland, som det danske Videnskabernes Selskab udgav i Aaret 1776, og paa det kongelige Sökaartarkivs Kaart over Neustadterbugten af Aaret 1838. I Stedet for „Billese Holm", der findes paa begge disse Kaart, har derimod Generalstabens ellers saa omhyggelige og smukke Prövekaart af Aaret 1852 urigtigen og forvirrende „Billes Holme". Ogsaa *Billese* er et af Venderne givet Navn. Meget hyppigt forekommer dette Stedsnavn rundt omkring blandt Slaverstammens vidt udbredte Grene og i Nordtydsklands tidligere slaviske, nu ogsaa germaniserede

[1]) Jungmann, Slownjk Česko-Německy. Wpraze 1838—39. 4to. II, 179. — [2]) Den danske Lods. Kbhvn. 1850. S. 302.

Strækninger. Kun exempelviis sammenstilles her de fölgende Stedsnavne.

I Meklenborg ligger Landsbyen *Belitz*, mellem Dargun og Laage. Det fortjener at tilföies, at et af de ældre til Klostret Dargun udstedte Diplomer, nemlig et Gavebrev af Biskop Konrad II af Kamin, dateret Wolin, d. 4de April 1232, allerede anförer Belitz som *Beelz*, medens derimod Byen skrives *Beliz*[1] i Bekræftelsesbrevet af Biskop Herman af Kamin af 27de Mai 1282. Vi have altsaa ogsaa det samme Stedsnavn i Pommern i Landsbyerne *Alt-Belz* og *Neu-Belz*, der ligge en halv Miil fra Cöszlin i vestlig og sydvestlig Retning, ligesom det uden denne Sammentrækning tillige möder os i den pommerske Landsby *Belitz*, halvanden Miil Sydost for Greiffenhagen. I Brandenborg ligger den lille Stad *Belitz*, sex Mile Sydvest for Berlin. I den preussiske Deel af Schlesien findes *Bielitz* ved Neisse, to Mile Sydvest for Falkenberg, og i den österrigske Deel af Schlesien Fabrikstaden *Bielitz* ved den galiziske Grændse. I Polen findes i det nuværende Gouvernement Plock Byen *Bielice*, og i de i Rusland tidligere indlemmede, östligere Dele af Polen ligger i Gouvernementet Grodno Staden *Bielitza*, og i Gouvernementet Mohilew ligeledes en Stad, der har Navnet *Bielitza*.

Det er aabenbart nok, at vi i det saaledes her efterviste Stedsnavn have den samme slaviske Rod, der ogsaa minder os om i saa mange andre af Slaverne sammensatte Stedsnavne, fra Belgrad ved Donau og til Belgard i Pommern. Roden *bĕl* eller *bjle* betyder *hvid*, og deraf er *bĕlice* (udtalt *bjelitze)* dannet. Ordet betegner enhver hvid Jord, eller hvid Grund[2], og denne Benævnelse

[1]) Lisch, Meklenburgische Urkunden. Schwerin 1837—41. I, 46, 167. — [2]) Jungmann, Slownjk Česko-Německy. I, 90. Jungmann anförer iövrigt ogsaa her en anden Betydning af Ordet. Bĕlice bruges nemlig ogsaa om forskjellige Ferskvandsfisk, navnligen

maa ogsaa anerkjendes som fuldkomment betegnende for de af Havsandet dannede Öer og Forstrande, der omgive Lollands sydlige Kyststrækninger.

Træde vi nu fra disse ind paa Öen, træffe vi her Landsbyen *Binnitze* i Hillested Sogn, Fuglse Herred. Beliggenheden af Binnitze, omtrent midt i selve Landet, er saadan, at den maa borttage enhver Mistanke om den i flere, navnlig sönderjydske Egne af Danmark oftere forekommende, og heller ikke i Lolland aldeles ukjendte Fordreielse, der lader den nordiske Stedsendelse *næs* udtales som *nis*. At derimod ogsaa Byen Binnitze endnu förer et slavisk Navn, bliver klart ved at see hen til de tilsvarende Stedsnavne i endnu slaviske eller fordum slaviske Lande. I den östlige Deel af Holsteen, der udgjorde det slaviske Vagrien, ligger i Fyrstendömmet Lybeck, ved Landeveien fra Lütjenburg til Eutin, Godset og Landsbyen *Benz*, der i ældre Tider blev kaldet *Bense*[1]. Paa det schmettauske Kaart over Meklenborg staaer endnu med et Navn, der

om Albula cærulea, Albula lacustris, Cyprinus alburnus, Cyprinus erythrophthalmus og Salmo lavarctus, altsaa i den samme Betydning, hvori Tydskerne nævne deres „Weissfisch". I Overeensstemmelse med denne Betydning af Ordet har man ogsaa tænkt paa at kunne forklare Stedsnavnet. I en lille Afhandling „Über die Sprache der alten Wenden in Meklenburg", der meddeles i de af Lisch udgivne Jahrbücher des Vereins für Meklenb. Geschichte und Alterthumskunde (VIr Jahrgang. 1841. S. 51-69), er saaledes ogsaa optaget adskillige af den afdöde Siemsen i Rostock forfattede og af Wenceslaw Hanka i Prag reviderede, etymologiske Forklaringer af nogle af Meklenborgs vendiske Stedsnavne, og her forklares da det meklenborgske Stedsnavn Belitz ved „ein Ort, wo Weissfische zu haben sind". Men da det samme Stedsnavn dog vistnok overalt maa forklares paa een og samme Maade, og da den nys anförte Forklaring ikke allevegne vilde passe, skjönner jeg ikke rettere, end at den maa ansees som forfeilet.

[1]) Schröder, Topographie des Herzogthums Holstein. Oldenburg. 1841. I, 44.

hidrörer fra en nu forgaaet Landsby, Sydost for Grielow angivet *Benz*-Holz. I Pommern nævnes fire Landsbyer *Benz*, nemlig *Benz* halvanden Miil Sydost for Kamin, Fauken-*Benz* i en moradsig Egn en halv Miil Nordost for Massow, og Gross-*Benz* og Klein-*Benz* i Nærheden af Daber, og paa Öen Usedom findes endelig ogsaa Landsbyen *Bentz* ved Schmollensöen. Men at det i disse Egne saaledes udbredte Stedsnavn kun er sammentrukket, og at man i Stedet derfor oprindeligen har skrevet baade *Beniz* og *Benyz*, der först senere er blevet fortrængt af Formen Benz eller Bentz, lægger sig ved Hjælp af Diplomer fyldestgjörende for Dagen[1]. I de roeskildske Bispers Jordebog, der omtrent hidrörer fra Aaret 1370, anföres ogsaa paa Öen Rügen saavel Stedsnavnet *Byntse* i Fogeddistrictet (aduocasia) Streye, det senere Zirko, som ogsaa Stedsnavnet *Bentze* i Sognet Poseritz[2]. I Sachsen ligger Landbyen *Bönitz*, halvtredie Mile Sydvest for Torgau, og imellem de mange gamle Slotte i Böhmen træffe vi *Benize* i Kaurzimer-Kredsen. I Rusland ligger endelig i Gouvernementet Wilna, Syd for Wiliafloden, Staden *Bienitsa.*

Vest for Binnitze og nærmere ved Havet ligger den lollandske Landsby *Tillitze* eller *Tillitz*, Tillitze Sogn, Sönderherred. Dr. Larsen har antaget, at Navnet er det samme som Töllöse paa Sjælland[3]. Men medens den

---

[1]) See navnlig tre Confirmationer paa Gaver til Klostret Dargun, udstedte den 5te August 1228, den 12te August 1240 og den 27de Mai 1282. Lisch, Meklenburgishe Urkunden. I, 39, 63, 167. Jvf. Hasselbach, Kosegarten u. von Medem, Codex Pomeraniæ diplomaticus. Ir Bd. Greifswald. 1843. S. 409, 451. — [2]) Registrum redituum, decimarum et exactionum ad episcopum Roskildensem pertinentiam. Scriptores rerum Danicarum. VII, 141, 143. — [3]) I. H. Larsen, Laaland og Falster topographisk beskrevne I, 169. — [4]) Suhm, Kritisk Historie af Danmark XIV, 550. Paa en Tabula Selandiæ, Langelandiæ, Falstriæ et Moeniæ i det Kgl. Sökaartarkiv, der har Gyldenlund, men endnu ei Jægersborg, findes Navnet skrevet *Tilitz.*

gamle, paa Sjælland hyppige, i Fyen sjeldnere og i Jylland endnu mere usædvanlige Stedsendelse *lösæ*, *löse*, som bekjendt, oftere gaaer over til *else* — i Slagelse, Bavelse, Lindelse o. s. v. — vil en Overgang til *litze* lyde noget fremmed, og imod den synes her ikke blot et Diplom af 1470 at vidne, hvori Navnet skrives *Tylleze*[1], men i Særdeleshed ogsaa den Maade, hvorpaa Navnet förste Gang forekommer. Dette er nemlig, saavidt vides, Tilfældet i det saakaldte Guds Legems Gildelag i Lolland, der er undertegnet den 29de Juni 1388, og som allerede nævner en „Michael in *Tylize*[2]". For at Navet er slavisk taler foruden Navnet *Teletzis*, der hos Schafarik anföres som et ældre slavisk Personnavn[3], tillige adskillige slaviske Stedsnavne. Her synes fra det nordlige og östlige, forhen slaviske Tydskland fortrinsviis at burde anföres Landsbyen *Dölitz* i Pommern, to Mile Sydost for Stargard, og ligeledes Landsbyen *Dölitz* ovenfor Lauchstädt i den nuværende preussiske Provinds Sachsen. Den sidstnævnte Landsby Dölitz skrives i det ældste Diplom af Aaret 1174, hvori den forekommer, *Theliz* og derefter *Deliz* i Diplomer for Aarene 1177 og 1209[4]. Bekjendtere er Staden *Delitsch*, der ligeledes ligger i den nuværende preussiske Provinds Sachsen, Öst for Halle. I Böhmen, i Iglauerkredsen, ligger det gamle, store Slot *Telč*, og i Mähren, i Nærheden af Tayafloden, Staden *Telč*. I det russiske Rige, i Gouvernementet Wilna, ligger Byen *Telsze*. Hvad den etymologiske Navneforklaring angaaer, indskrænker jeg mig til blot at anföre, at begge Formerne *tylec* og *telec* (af

---

[1]) Rhode, Samlinger til Lollands og Falsters Historie. II, 283. — [3]) Schafarik, Schlawische Alterthümer, Deutsch von Aehrenfeld. Herausgegeben von H. Wuttke. II, 172. — [4]) Schultes, Directorium diplomaticum, I, 248, 251, 463.

tyle eller tele) hos Jungmann findes gjengivne ved det latinske vitulus[1].

I Tæt ved Tillitze har Lolland Landsbyen *Kuditze*, i Arninge Sogn, Sönderherred. Dette Navn möder os aldeles umiskjendeligen igjen paa det slaviske Rügen, hvor Fyrst Wizlaw I, i et Gavebrev til Öens bekjendte Nonnekloster Gora eller Bergen, udstedt den 5te Marts 1232, blandt andre Gaarde overdrager Klostret „curiam etiam aliam in loco, qui dicitur *Gutitz*[2]". Fabricius har antaget, at Stedet maa have ligget „i det senere Vogtey Garz[3]", men, som det synes, vistnok med Urette. Thi i de roeskildske Bispers Jordebog forekommer endnu i det fölgende Aarhundrede *Ghutisse*, der her udtrykkeligen hensættes til Fogeddistriktet (aduocacia) Gingst paa Rügen[4]. I Pommern ligger to Mile Syd for Rügenwalde og i Brandenborg imellem Prenzlau og Templin Landsbyer af Navnet *Kutz*, der synes at være sammendraget af *Kuditz*. Det af Tydskerne fra Slaverne tilbagetagne Land mellem Kemnitz- eller Kamnitzfloden og Elben findes i ældre Diplomer fra det tiende til det trettende Aarhundrede nævnt som en pagus *Chutizi*, *Gutizi* eller *Gudici*[5], og deri et *Kudice* eller *Kutez*[6]. Det fortjener endelig at tilföies, at

[1]) Jungmann, Slownjk Česko-Německy. IV, 564, 686. En Række Exempler fra Meklenborg paa vendiske Steders „Benennungen nach Körpern aus dem Thierreich", meddeles i Jahrbücher des Vereins för Meklenb. Gesch. und Alterthümer, VI[r] Jahrgang, S. 51—53. — [2]) Fabricius, Urkunden zur Geschichte des Fürstenthums Rügen unter den eingebornen Fürsten. II, 13. — [3]) Urkunden zur Geschichte des Fürstenthums Rügen. II, 908. — [4]) Registrum redituum, decimarum et exactionum ad Episcopum Roskildensem pertinentium. S. R. D. VII, 137. — [5]) Schultes, Directorium diplomaticum. I, 95, 126, 136. At pagus Chutize maa have strakt sig fra Floden Kemnitz eller Kamnitz og til Elben, har Schöttgen (Diplomatishe und curieuse Nachlese der Historie von Obersachsen und angränzenden Ländern. Dresden u. Leipzig 1731—33. III, 386—89) allerede viist. — [6]) En Werner af *Kudice* nævnes i et Di-

forskjellige Diplomer fra det tolvte og trettende Aarhundrede ogsaa nævne to Landsbyer af Navnet *Kuzize* i Nærheden af Klostret Dargun i Meklenborg[1], ligesom *Kucice* endnu er Navnet paa en By i Polen i Gouvernementet Plock.

Ligesom vi skylde Schöttgen först at have efterviist Beliggenheden af den fra Slaverne tagne pagus Chutici, saaledes har ogsaa den samme Forfatter allerede ikke været uheldig i omtrent at paavise Navnets Oprindelse. „Es kommt aber", siger Schöttgen, „das Wort Chutici hier von dem Wendischen *kut*, welches einen Winckel bedeutet, weil das Land bey damahligen Umständen recht in einem Winckel oder Lücke gelegen; dahin damals wenige Menschen gekommen"[2]. Det tilsigtede vendiske og russiske Ord *kut* (böhmisk *kaut*), og i diminutiv Form *kutec* (böhmisk *kautec*) svarer til vort Kant, Hjörne, men bruges ogsaa om ethvert afsidesliggende Opholdssted[3], omtrent svarende til vort Thorp.

plom af Aaret 1140 og en Ranvold af *Kutez* i et Diplom af Aaret 1216. Schultes, Directorium diplomaticum II, 17, 501. Mærkeligt synes det, at der under Borgerkrigen i Norge mellem Sverre og Tilhængerne af den til Kong Valdemar den Store i Danmark flygtede Magnus Erlingsön ogsaa forekommer en Anförer ved Navn Jon *Kutiza*. Saga Sverris konúngs. cap. 49, jfr. cap. 63 i Heimskringla.

[1]) Disse Diplomer findes hos Lisch, Meklenburgische Urkunden. I, 89, 91, 293. I Diplomet af Aaret 1173 staaer: *Cuzis* et altera *Cuzis*. I Dipl. af Aaret 1174: Villas duas videlicet *Kuzize*, I Dipl. af Aaret 1219: Duas villas *Kuzzize*. Forsaavidt iövrigt disse forhenværende Landsbyer Kuzize ved det meklenborgske Dargun her jevnföres med vor Landsby Kuditze, vil det maaskee paa dette Sted ikke være overflödigt ei at forbigaae, at man i samtidige slaviske Diplomer om een og samme Person til Exempel ogsaa finder Navnet *Budislaw* skrevet *Buzislaw*, ved Siden af Navnet *Budewoy* ogsaa *Buzewoy* eller *Busewoy* o. s. v. — [2]) Schöttgen, Diplomatische und curieuse Nachlese. III, 389. — [3]) Kut og kutec gjengives ligesom ved „eine abgelegene Wohnung" hos Jungmann, Slownjk Česko-Německy. II, 39. De illyriske Slaver bruge *kûta* (udtalt kutja) om en Bolig i Almindelighed, altsaa svarende til isl. *kot*, en Hytte, hvoraf Stedsnavnet Kold*ekotha* (S. R. D. VII, 31), nu Kollekolle, eller til Sanskritordet i Kal*kutta*, Kali*kut* o. s. v.

Paa Lolland laa fordum ogsaa en Herregaard med Navnet *Irlitzegaard*[1]. Navnet synes slavisk, men jeg ved ikke nu at oplyse det nærmere.

Fra Lolland ville vi gaae over til Falster. Saxe har i Modsætning til den större, nysomtalte Naboöes Afhængighed af det vendiske Herredömme, berömmet den ualmindelige Modstand, som Falstringerne have ladet Venderne pröve. „Falster, der ikke var saa begrændset i Manddom, som i Omfang, opveiede ved sine Indbyggeres Tapperhed Ringhedens mislige Vilkaar. Thi uden at kjende noget til Skatskyldighedens Aag holdt det Fjenden borte, enten ved Overeenskomst eller med Magt"[2]. Efter disse Ord kunde det synes, som om Falster havde været saaledes omgjærdet, at det overhoved maatte lade urimeligt her ogsaa at ville opspore et eller andet slavisk Stedsnavn. Men imod at tillægge Saxes anförte Ord en saadan Vægt, sikkres vi ved andre Steder i hans Historie, der vise Falstringerne i en meget forskjellig Belysning. Saxes formildende Fremstilling har saaledes ei kunnet eller villet fordölge, at der ogsaa havde været Tider, hvori Falstringerne, langt fra at hævde deres Danskhed med Vaaben, til den Grad nöde Slavernes Tillid, at disse netop pleiede at betroe dem at bevogte deres Fanger, medens Falstringerne omvendt sædvanligt röbede Slaverne de krigeriske Anslag, som man i Danmark maatte have paatænkt imod disse Riget fordærvende Fjender[3]. Saa

1) See om samme Gaard: Pontoppidan, Den danske Atlas. III, 869. — 2) Falstria, spatio, quam virtute contractior, incolarum fortitudine parvitatis damna pensabat. Quippe tributarii ignara jugi, aut pacto hostem, aut viribus submovebat. Saxo l. XIV, p. 706. — 3) Nam et captivos a Sclavis sibi commissos in custodia asservare, et plerumque patriæ arma, metu potius, quam benevolentia adducti, lato hostibus nuncio præcurrere consueverant, scilicet ut salutem suam, quam viribus protegere nequibant, saltem beneficio munirent. Saxo l. XIV, p. 739.

levende var Indtrykket om disse Tider endnu i Aaret 1159, at da Kong Valdemar den Förste tillige troede sig personlig haanet af Falstringerne, ansaa han sig for at være i sin gode Ret lige over for Forræderne, idet han dengang besluttede at hjemsöge Falster med Ild og Sværd. Hele Sjællands Magt blev opbudt til et saadant Tog, og Sjællænderne, der gjerne greb denne Leilighed til at hævne sig paa deres gamle Fjender, strömmede villige sammen for at fölge Kong Valdemar og Absalon imod den forhadte Ö. Ikkun en heftig Sygdom, der pludselig overfaldt först Kongen og senere Absalon, og hvori begge senere saa en guddommelig Advarsel, lod dem vinde Tid til at anstille mildere Betragtninger, der ogsaa tog Hensyn til, at Meget i Falstringernes Forhold lige saavel kunde tilskrives Frygt, som Hengivenhed. Toget blev derfor opgivet, skjöndt den gamle Mistanke derfor ikke uddöde, saa at man, da Kong Valdemar længere hen i samme Aar gjorde det förste af sine Tog over Östersöen til Venden, lige over for Falstringerne, ikke mindre end imod Lollikerne, fandt det raadeligt, for at Sagen ikke skulde röbes, först i det sidste Öieblik at lade dem tilkomme Befaling til at forene sig med Flaaden[1]. At Mistanken ei heller aldeles uden Grund saaledes var blevet bevaret, viste elleve Aar senere det Forhold, hvori nogle af Falsters Beboere endnu dengang gjorde sig skyldige. Da Slaverne i Slutningen af Aaret 1070, for at bemægtige sig Möen, vovede at löbe ud fra de pommerske Kyster med en Flaade, der baade medförte Fodfolk og Rytteri, lode de Nogle seile i Forveien, for paa Kysten af Falster at indhente Underretning om, hvorledes Tingene stode sig hos de Danske. Paa Falster vare nemlig Slaverne i hemmelig, men nöie Forstaaelse med en vis „Guemmerus",

---

[1]) Saxo l. XIV, p. 741.

der allerede tidligere var vant til at forraade dem de Danskes nationale Planer[1]. Da de Slaver, der vare sendte

[1]) Is Guemmerus, nimia *Slavorum familiaritate* corruptus, *nostræ* gentis consilia latenter eis prodere consveverat. Saxo l. XIV, 875. Velschov har i Noten til dette Sted fremsat en Formodning om, at denne Guemmerus maaskee kunde være den samme, som den „*Gnemerus Falstricus*", som Saxo (l. XIV, p. 748) tidligere har berömmet for den gode Tjeneste, som han ydede Kong Valdemar paa dennes förste Tog imod Venden. Denne Formodning vil man imidlertid ikke kunne give Medhold. Velschow har selv rigtigen anfört, at Saxes *Gnemerus Falstricus* er den samme af Kong Valdemars Stridsfæller, som ogsaa findes omtalt i Knytlingasaga for sin dygtige Tjeneste mod Venderne. Men denne *Gnemar Ketilsson*, som Navnet skrives i Knytlinga — andre Codices have Gvemar, Gveinar eller Gvenmar — skildres her som en berömt Mand, nemlig ikke blot som den af Kong Valdemars Krigere, der gav Kong Svend Grathe hans Dödshug, men ogsaa, ved Siden af Valdemars Sön Kristoffer, Erkebiskop Eskild, Biskop Absalon og Asbjörn Snare, i Almindelighed som en af de Danskes förste Mænd paa Togene imod Venden (Knytlingasaga c. 118 og 119. Fornmannasögur XI, 372, 373). Derimod viser Vendernes fortrolige Hjælper paa Falster sig som en mere ubekjendt Mand: „*Guemmerus quidam*" staaer der hos Saxe. Og medens Saxe netop lægger Vind paa at vise den List og Klogskab, der udmærker denne Mand, har han derimod om *Gnemerus Falstricus* netop troet at burde anföre, at han i Almindelighed ansaaes for at være „vegetioris, quam sapientioris animi". Fordi al Tanke om at slaae de to nævnte Mænd sammen til een, nödvendigen maa opgives, skal iövrigt derved ingenlunde være nægtet Sandsynligheden af, at selve det ellers aldeles ubekjendte Navn Guemmerus nu kun staaer hos Saxe som en Forskrivelse for Gnemmerus. Herfor taler, som det forekommer mig, den Omstændighed, at Kong Valdemar den Andens Jordebog (Liber census Daniæ. S. R. D. VII, 539), ikke blot efter paa Falster at have anfört: „Tokæthorp. I Bool", tilföier: „Totum est *Kietilli & Gnemar*"; men ogsaa (l. c. VII, 540) paa Falster, ved Önislef, den nuværende Önslev By, anförer en *Gnemær pætersun*, ligesom overhoved Navnet *Gnemer*, under Jordebogens Beskrivelse af Forholdene paa Falster, kommer igjen ikke mindre end ni Steder. Jordebogens *Gnemer*, Saxes latiniserede *Gnemerus*, Knytlingasagas *Gnemar*, er upaatvivlelig Navnet *Gneo-*

forud, ankom til deres Fortroliges Gaard, traf de ham imidlertid ikke hjemme, da Absalon, der maaskee har været underrettet om hans Sindelag, netop havde kaldt Forræderen til de danske Skibe, hvormed den utrættelige Helt, trods det allerede indtrufne strenge Frostveir, endnu ved Kosterlandet blot lurede paa, at Slaverne skulde udföre deres Forsæt, for da, naar deres Hær var landsat paa Möen og deres Skibe vare gaaede ind i Kjeldbybugten, eller det nuværende Stege Nor, at kaste sig over dem. Hvad Slavernes Ven imidlertid ei selv kunde sige dem paa Falster, det underrettede der, i hans Fraværelse, hans Huusfolk dem om, og saaledes blev da Tanken om Angrebet paa Möen opgivet, og de vendiske Skibe lod det forelöbig beroe ved at vise sig i Grönsund[1]. Sammenhængen i denne Fremstilling hos Saxe gjöre det tydeligt, at de af Falsters Beboere, der endnu nærede en saa inderlig Forbindelse med Venderne, maae have havt hjemme paa Falsters lange Östkyst, Syden for Grönsund, og det bliver derfor meget rimeligt at antage, at deres Hjemstavn har været Gaarden *Kozelitze*, da *Kozelitze* i ethvert Tilfælde maa erkjendes som et slavisk Navn.

Hovedgaarden *Kozelitze*, Sönder Alslöv Sogn, Sönderherred, der er opstaaet af Kozelitze By, en af de mange paa Falster og Lolland nedlagte og under Hovedgaarde

mar, der i det Mindste lige til det forrige Aarhundredes Slutning endnu var i Brug i Pommern (Brüggemann, Beschreibung des Herzogthums Vor- und Hinterpommern. II, 2, 964), og dette er igjen kun en Germanisering af det oftere forekommende slaviske Navn *Gnevomir*. Jfr. Rzyszczewski et Muczkowski, Codex diplomaticus Poloniæ T. I. Varsaviæ 1847. 4to. p. 125, og Citaterne hos Roepel, Gesch. Polens. lsterTh. Hamburg. 1840. XIVte Beilage (Urkundliche Beamtenverzeichnisse). Navnet, der er dannet af *gniew*, Vrede, bliver omtrent som hos Saxe latiniseret til *Gneomerus* i et rügensk Diplom af 1221 hos Fabricius, anf. St. II, 9.

[1]) Itaque ceteris rebus omissis, ad sinum, quem viridem vocant, appellere contenti fuere. Saxo l. XIV, p. 875.

inddragne Landsbyer, bliver skrevet Korselitze hos Pontoppidan, der tilföier, at Gaarden „af Begyndelsen uden Tvivl hed Korselöse"[1]. Ligesom imidlertid Pontoppidan, under Forudsætning af, at denne Formodning var rigtig, er bleven enhver Oplysning skyldig om den gaadefulde Betydning, som Navnet derved vilde faae, saaledes modsiger han ogsaa herved sig selv. Hos ham selv findes nemlig aftrykt et Brev af Aaret 1571, hvori blandt Andre nævnes Pether Falster af „*Kosselisse*"[2], og denne Skrivemaade er ingenlunde enkeltstaaende, men maa væsentligen betragtes som den gjennemgaaende i de ældre Tider. Allerede Kong Valdemars Jordebog anförer saaledes *Köcæliz* som et Stedsnavn paa Falster[3]. Ligeledes nævnes i Geheimearchivets Brevskaber i Aaret 1425 Lasse Falster paa „*Kosselisse*", i Aaret 1466, saavelsom i Aaret 1472, Hr. Peder Falster i „*Kotzelitze*" og i Aaret 1546 Oluf Falster udi „*Cotzelitze*"[4]. I Overeensstemmelse hermed har et af Wenzeslaw Hammershaimb i Aaret 1686 tegnet Kaart over Falster, der opbevares i det store kongelige Bibliotheks Samlinger, *Kodselissegaard* og ligeledes har Videnskabernes Selskabs Kaart over Möen, Falster og Lolland endnu i Aaret 1776 *Kodselisse*, som derimod er forsvundet fra de nyere Kaarter, for paa dem at give Plads for det urigtige Korselitze eller Cortselitze.

Med de anförte Former af vort Kozelitze maa jevnföres Landsbyen *Cöslitz* i Pommern, en Miil Nordost for Gülzow og Landsbyen *Köselitz*, ligeledes i Pommern, en lille Miil

[1]) Den danske Atlas. III, 369. — [2]) Den danske Atlas. III, 370. — [3]) Liber census Daniæ. S. R. D. VII, 610. Som dette Sted allerede antyder, er Kötæliz l. c. pag. 538 kun en Læsefeil for Köcæliz. I den stokholmske Membrancodex af Valdemars Jordebog, hvoraf Oldskrift-Selskabet har en nöiagtig Afskrift, læses fol. 34 b aldeles tydelig Køcæliz, ikke Kötæliz. — [4]) Meddeelt af Registrator Kall Rasmussen.

Sydvest for Pyritz. Fremdeles tvende Byer af Navnet *Kosslitz* i den nuværende meissenske Kreds af Kongeriget Sachsen, Öst for Strehla og tæt ved den preussiske Grændse. Ligeledes Landsbyen *Koscielec* i den forrige Fristat Krakau, fem Mile Öst for denne Stad og nær ved Krzanow. Dernæst Landsbyen *Koscielec* i Kongeriget Polen, to Mile Nordost for Kalicz, der allerede ved Aaret 1190 nævnes i den af Chorherrerne i Jomfru Marias Kloster ved Breslau affattede Krönike, hvor Navnet skrives *Cosscelicz*[1]. Endvidere ligeledes i Kongeriget Polen Flækken *Koscielec* ved Wartafloden, tre Mile Öst for Konin, der i ældre Diplomer skrives *Coszelecz* eller *Cosczelecz*[2]. Og endeligen kan her tilföies Staden *Kozelez* eller *Cozelez* i det russiske Gouvernement Czernigow og Staden *Koselesk* i det russiske Gouvernement Kaluga.

Dersom iövrigt Nogen, lige imod den ovenfor efterviste ældre Skrivemaade, vilde holde fast ved den Maade, hvorpaa man nu kan höre Navnet gjengivet som Korselitze, vilde dette dog heller ikke derved kunne ophöre at fremvise sin slaviske Rod. En Jevnförelse med eet Stedsnavn af samme, utvivlsom slaviske Oprindelse bliver for dette Tilfælde her tilbage at anföre. I Schlesien nævne Tyskerne nu ligeledes en By Korzlitz, to Mile Öst for Oels, i Nærheden af Weidefloden. Byen forekommer i det trettende Aarhundrede, hvor Navnet allerede skrives Korschlitz i et Gavebrev af Hertug Henrik den Tredie af Schlesien til Wilhelm af Reichenbach af Aaret 1266[3],

[1]) In ecclesia S. Laurentii in Coscelicz prope Calyss. Chronica abbatum Beatæ Mariæ virginis in arena. Stenzel, Scriptores rerum Silesiacarum. Breslau. 1835—39. II, 166. — [2]) Rzyszczewski et Muczkowski, Codex diplomaticus Poloniæ. I, 300, 311, 317, 357. — [3]) Tzschoppe und Stenzel, Urkundensammlung zur Geschichte des Ursprungs und der Verbreitung deutscher Kolonisten und Rechten in Schlesien und der Oberlausitz. Hamburg 1834. 4o. S. 368.

og Corslicz i Hertug Henrich den Fjerde af Schlesiens Testament af Aaret 1290[1].

Idet vi til Slutning ogsaa udenfor Lolland og Falster granske efter slaviske Stedsnavne paa de danske Öer, standse vi her ved nogle, der vise sig paa Möen og paa Langeland, og lige ved förste Öiekast synes at röbe deres fælleds Oprindelse. I Skröbelev Sogn, Nörreherred, paa Langeland, hvor man paa nyere Kaart kan træffe *Puselykkegaarde*[2], har Videnskabernes Selskabs Kaart af Aaret 1783 endnu *Putselykke*. Navnet er gammelt; thi i et Diplom af Aaret 1529 forekommer allerede *Pussze-lycke*, ligesom man i endnu tidligere Diplomer fra Aarene 1479 og 1478 finder Navnet skrevet *Putzelycke, Putzselyckæ* og *Putzælyckæ*[3]. Da Lykke kun er den gamle, oftere forekommende, baade i Danmark og Norge endnu brugelige Betegnelse for en indhegnet Vang eller den Mark, som omgav og tilhörte Byerne[4], forudsættes her aabenbart et ældre Navn *Putzæ*. Men dette Navn forefindes nu öiensynligen paa det forhen slaviske Femern, hvor den nuværende Landsby Putsee ikke blot endnu paa Kaartet af Aaret 1657, der ledsager Danckwerths Landesbeschreibung der zwei Herzogthümer Schleswig und Holstein, rigtigere findes skrevet *Pudtse*, men ogsaa allerede i det trettende Aarhundrede omtales i Kong Valdemar Seirs Jordebog, der under sin Opregning af de mange andre slaviske Besiddelser paa Öen udtrykkelig anförer *Pudzæ*[5]. I lige Maade anförer de roeskildske Bispers Jordebog paa Öen

---

1) Stenzel, Urkunden zur Geschichte des Bisthums Breslau im Mittelalter. Breslau. 1845. 4o. S. 254. — 2) Pudselykkegaarde. Pontoppidan, Den danske Atlas. VI, 829. — 3) Meddelt af Cancellist i Geheimearchivet C. Plesner. — 4) Molbech, Dansk Dialektlexicon. S. 338. Munch, Det norske Folks Historie. III, 718. — 5) Liber census Daniæ tempore regum Waldemari II et Christophori confectus. S. R. D. VII, 542.

Rügen, Slavernes Hovedö i Östersöen, Stedsnavnet *Buse*, der her anföres som liggende paa den rügenske Halvö Zudar [1]. Den samme Jordebog anförer ligeledes paa Rügen, i Fogeddistriktet Gingst, det gamle Navn *Bussenitze* [2] og kaster ved disse utvivlsomt slaviske Stedsnavne Buse og Bussenitze tillige Lys over Navnene paa to Landsbyer paa Möen, der förste Gang forekomme i den samme historiske Kilde. Paa den nævnte Ö, som man ved klar Himmel med ubevæbnede Öine kan see fra Rügens yderste Kyster, ligge endnu i Magleby Sogn Landsbyerne *Budsene* og *Budsemark*, der paa Generalstabens nye og smukke Kaart anföres som *Busene* og *Budsemark*, paa Resens gamle Kaart over Möen, i det store kongelige Bibliotheks Samlinger, skrives *Butzen* og *Butzemark*, og som i de roeskildske Bispers Jordebog, der opholder sig nærmere ved disse Byer, tidligst omtales som villa *Bwsene* og villa *Buzenmarke* [3].

Ordet *buda*, eller som nogle af Slaverne ogsaa sige, bauda, isl. búð, vort Bod, betegner ikke blot en Hytte, men bruges ogsaa af Slaverne om enhver Bopæl, ethvert

---

[1]) Registrum redituum ad episcopum Roskildensem pertinentium. S. R. D. VII, 146. — [2]) Registrum redituum ad episcopum Roskildensem pertinentium. S. R. D. VII, 136. — [3]) Registrum redituum ad episcopum Roskildensem pertinentium. S. R. D. VII, 106, 107. Med Hensyn til den sidstnævnte Landsbyes Navn tilföies her, at *mark* eller *marke* især paa Möen meget almindeligen forekommer som Stedsendelse. Saaledes have vi endnu der Lendemark, Svendsmark, Tjörnemark, Ullemarke, Östermark, Sömarke, Mandemark. Jfr. Paludan, Forsög til en Beskrivelse over Möen. Kbhvn. 1822—24. I, 45—47. I Stedet for Busene finder man nu ofte Byens Navn skrevet Businge eller Budsinge, og naar den feilagtige Skrivemaade maa kaldes gammel, hvorved Kozelitze efterhaanden blev fordreiet til Korselitze (jfr. allerede Indskriften hos Pontoppidan, Marmora Danica. I, 276), synes det samme ikke at gjælde mindre i dette Tilfælde. Dog er Buzsinge i S. R. D. IV, 499 maaskee kun en Skrivfeil for Bizsinge. Jfr. S. R. D. VII, 108.

Opholdssted overhoved. Medens man i den danske Middelalder hos os dannede Stedsnavne, som Falsterbothæ, Faurebothæ, Munkebothæ, Nödæbothæ, o. s. f.,[1] brugte og bruge Slaverne endnu ikke blot Navnet buda for at betegne Ungarns Hovedstad Buda, men de have ogsaa af buda afledet en Mængde andre Stedsnavne, som *Budisow*, *Budesiz*, *Budice* eller *Budize*, og *Budisin*, *Budesin* eller *Budisyn*. Men alle disse afledede Former forekomme derhos nu som oftest kun sammentrukne. Den meklenborgske By Butsow, eller, som Tydskerne nu sige, Bützow, nævnes saaledes allerede i Aaret 1189 paa fem Steder *Butsowe* i en af Pave Urban III udstedt Konfirmation paa det schwerinske Bispedömmes Besiddelser, medens derimod den ældre Pavebulle, som herved bekræftes, paa alle de tilsvarende fem Steder lader os finde Navnet skrevet *Butessowe*[2]. Og ligesom vi vistnok paa samme Maade gienfinde de gamle Tiders Stedsnavn *Budesiz*[3] sammendraget til *Pusitz* i det nuværende Navn for en Landsby i Pommern, to Mile i Nordost for den sammesteds liggende Stad Lauenburg[4], saaledes fremviser et Diplom af den rügenske Fyrste Witzlaw I i Aaret 1225 *Putize*[5], der i en sammentrukket Form ikke let vil kunne miskjendes i de efter vore egne historiske Kilder ovenfor efterviste Stedsnavne, ikke i *Pudzæ* paa Femern eller i *Putsæ* paa Langeland, og ei heller, som det synes, i *Buse* (Budce) paa Rügen. Ved Siden af disse Sammen-

[1]) Nu ukorrekt Falsterbo, Faurbo, Munkebo, Nödebo, i Stedet for Falsterbod, Faurbod o. s. v. N. M. Petersen, Bemærkninger om danske og norske Stedsnavne. Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed. II, 80. — [2]) Begge Pavebullerne, daterede den 23de Februar 1185 og den 30te September 1189, findes hos Lisch, Meklenburgische Urkunden. III, 38—42, 42—46. — [3]) Jfr. Schultes, Directorium diplomaticum. II, 432. — [4]) Brüggemann, Ausführliche Beschreibung des Herzogthums Vor- und Hinterpommern. II, 2, 1031. — [5]) Fabricius, Urkunden zur Geschichte des Fürstenthums Rügen. II, 10.

trækninger af Navnene Budisow, Budesitz, Budize, bliver endeligen *Budisin, Budesin* eller *Budizyn*, det paa alle disse Maader skrevne slaviske Navn for den ved Spreefloden liggende, tildeels endnu af Vender beboede Hovedstad i Lausitz — Tydskernes Baudissin eller Bauzen — undertiden i Udtalen sammendraget paa den samme Maade, hvorpaa Polakkerne, ved Siden af Buda, ogsaa bruge Navnet *Budzyn* om den ungarske Hovedstad Ofen[1]. Det synes derfor ogsaa umiskjendeligt, at vi i Polen paa lige Maader have Navnet baade i *Budsenin*, en By Syd for Sieradz, ved Wartafloden, og i *Budzin*, en By i Posen, i det nuværende Regjeringsdistrikt Bromberg, og at vi ligeledes længere mod Nord maae gjenfinde den i de ældre Diplomer her forekommende Form *Butessin*[2] i det nuværende *Bussin*, en Landsby i Pommern, to Mile Vest for Stralsund, i Gross *Butzin* og Klein *Butzin*, to Landsbyer i Meklenborg paa Veien mellem Laage og Teterow, og paa Möen i *Budsene, Butzen* eller *Busene*. Et Diplom af Markgrev Konrad af Meissen og Lausitz af Aaret 1156, der anförer de forhen slaviske Landsbyer, som tilhörte Augustinerklosteret Petersberg ved Halle, nævner ogsaa en af dem paa selv samme Maade som *Buzene*[3], og den vistnok nærmest tilsvarende gamle Form har i Pommern endnu holdt sig i *Budessina*, en Landsby i Nærheden af Pasewalk.

Ligesom det i Almindelighed udmærker de slaviske Personnavne, at disse saa ofte uden mindste Forandring eller Tillæg falde sammen med de ligelydende Stedsnavne[4],

---

[1]) Troianski, Dokładny Polsko-Niemiecki Słownik. Poznan, Berlin i Bydgoszcz. 1835. I, 57. — [2]) Lisch, Meklenburgische Urkunden. III, 23, 37. — [3]) Diplomet hos Schöttgen, Gesch. Conrad des Grossen, Markgraf zu Meissen und Lausitz. Dresden und Leipzig. 1745. S. 378. — [4]) I en Afhandling til Oplysning om Dronning Dargmars Historie, har jeg, i Anledning af hendes egentlige, her efterviste Navn Dragomir, — der iövrigt, ved Siden af det bulgarisk-slaviske Stedsnavn Dragomir ved Struma, ogsaa lever

saaledes viser sig ogsaa *Buze* som et gammelt slavisk Personnavn, der til Exempel allerede anföres i den Bulle, hvori Pave Innocens II bekræftede den gnezenske Erkebispestol i dens kirkelige Besiddelser[1]. Navnet forekommer overhoved hyppig saavel i endnu ældre, som i yngre slaviske Diplomer, hvad enten man nu ogsaa i dem kan finde det skrevet *Busse*[2], eller *Buzzen*[3], eller *Busen*[4], eller *Buz*[5], eller *Bus*[6]. Det synes altsaa her at burde tilföies, at vor Middelalders historiske Kilder ogsaa lade os möde det samme slaviske Personnavn i Danmark. Idet saaledes det bekjendte Necrologium Nestvediense opregner Navnene paa de Mænd og Kvinder, der havde skjænket deres Gods til St. Pedersklostret i Nestved, anförer det blandt Klostrets Velgjörere i det trettende Aarhundrede ogsaa Dominus Johannes *Buzæ* og Dominus Nicolaus *Buzæ*[7].

---

i Dragomir-falva, en By ved Iza i Marmaros-Comitatet i Ungarn, i Dragomirna, Filippovakernes fornemste By i Bukovina, og i Dragomiresti, to Flække rved Dombovitza i det store Vallachie — meddeelt en Deel Exempler i Nyt historisk Tidsskrift, udgivet af den danske historiske Forening. Vte Bd. Kbhvn. 1854. S. 578.

1) Bullen, dateret Pisa den 7de Juli 1136, er aftrykt af Eduard Raczynski, Codex diplomaticus maioris Poloniæ. Posaniæ 1840. nr. 1; derefter hos Hasselbach, Kosegarten und von Medem, l. c. nr. 14, p. 28—30. — 2) Boczek, Codex diplomaticus et epistolaris Moraviæ. Olomuzii et Brunæ. 1836—50. 4o. I, 335. 3) Boczek, Codex diplomaticus. II, 166. — 4) Boczek, Codex diplomaticus. I, 163. — 5) Boczek, Codex diplomaticus. II, 40, 50, 241. — 6) Boczek, Codex diplomaticus. I, 220. Personnavnet möder ogsaa i Sammensætninger, som naar den store og tappre Vender, som Kong Magnus den Gode i Lyrskovslaget tilsidst nedhuggede med sin Stridsöxe, i Sagaen (Magnúsar Saga góða. c. 33. Fornmannasögur. VI, 65) kaldes *Regbus*. Hermed kan da sammenholdes de paa lige Maade sammensatte slaviske Stedsnavne, som Putbus paa Rügen, Triebus i Östpommern, mellem Treptow og Bredden af Havet, Kotbus i Brandenborg, Leubus ved Oderen, tæt ved det her liggende Frankfurt, Priebus og Schwiebus i Schlesien, o. s. v. — 7) Calendarium Monasterii B. Petri Nestvedensis. S. R. D. V. 292.

I det fölgende Aarhundrede træffe vi ligeledes paa Langeland en Nicolaus *Buzæ*, der her nævnes som Vidne i et Gavebrev til Kirken i Stugnæs[1], som er udstedt paa Thinget i Öens Nörreherred, altsaa netop i den samme Deel af Langeland, hvor vi ovenfor have efterviist *Putzæ* som et gammelt Stedsnavn. Ogsaa paa andre Steder forekommer i den danske Middelalders Historie det samme Navn, skrevet *Buzæ*, *Butze* og *Butzen*, baade som Fornavn[2] og som Efternavn[3].

Naar man tidligere vistnok ikke har været heldig i at forklare Oprindelsen til Navnet paa Landsbyerne *Budsene*, og *Buzenmark*[4], synes dog et Forsög at være falden endnu uheldigere ud, hvorved man ogsaa vilde udtyde et andet Stedsnavn paa Möen. Hermed sigtes til den möenske Halvö, der nu under Navnet *Koster* strækker sig over mod den sjællandske Kyst ved Kallehauge. Suhm antog, at Navnet maaskee kunde komme af „Kost, Kust, Kyst", og Dr. J. H. Larsen, som havde fundet Navnet skrevet Kotzö paa et Sted i Suhms Historie[5], vilde gjöre det til en forvansket Udtale af Korsö. Det tör maaskee være tilladt at slutte denne Undersögelse med et Par Ord om, at man ogsaa her muligen kunde have et slavisk Stedsnavn.

Koster er formodentlig oprindeligen kun en adjektivisk Form, og fremkommet derved, at man har nævnt

---

1) Stugnæs, nu Stoense, Stoense Sogn, Nörreherred. Brevet, dateret den 1ste April 1395, anföres hos Pontoppidan, Annales ecclesiæ Danicæ. II, 249. — 2) Buzæ Pariis, armiger, habitans in Hælsinghe. S. R. D. VI, 177. — 3) S. R. D. VII, 494. — 4) Hos Resen Atlas Danicus. T. IV, p. 91 (Uldalls Samling Nr. 186 i det store kongelige Bibliothek) hedder det: „Fama est a Deunculo quodam appellationem accepisse, cujus nomen erat Busse vel Bussa. Quod tristitiæ et moeroris significationem videtur habere: Germanis enim est Busse". Paludan (Beskrivelse over Möen. I, 188) vilde udlede Navnet paa den ved Klinten liggende By af det gamle Navn paa et Skib *bussa*, det hollandske *buis*. — 5) Suhm, Kritisk Historie af Danmark. VII, 406.

Koster-Landet og Koster-Siden saaledes, som man endnu kan höre paa Möen, eller Koster-Færgen, som man finder betegnet saaledes paa ældre Kaart[1]. Herfor taler den Maade, hvorpaa Navnet tidligst forekommer. Mellem de mange smaa danske Öer anföres Kosterlandet allerede i Kong Valdemars Jordebog, der skriver Navnet *Cost*[2], og endnu tidligere forekommer Navnet omtrent paa selv samme Maade hos Saxo, der latiniserende skriver det *Cozta*[3]. Men Navnet möder os dernæst ogsaa mod Syden paa den slaviske Folkestammes Enemærker. Den lille pommerske Ö *Koos*, der ved Kooserbucht og Koosersee og Sundet mellem begge adskilles fra Fastlandskysten ved Gristow, der paa Saxes Tid af den rügenske Fyrstefamilie blev skjænket til Klostret Hilda eller Eldena, og som med andre eldenaiske Klostergodser nu tilhörer Universitetet i Greifswald, skrives paa et andet Sted hos Saxe paa den selv samme Maade *Cozta*[4], medens et rügensk Diplom, et mellem Dobeslaw af Gristow og Klostret Eldena i Aaret 1249 afsluttet Forlig, skriver Navnet *Cost*, aldeles som i Kong Valdemars Jordebog[5]. I et Diplom om Öens Overdragelse til Eldenaklosteret, der selv angiver sig udstedt den 8de Januar 1203 af den rügenske Fyrst Wizlaw I, „medens Hr. Kong Valdemar styrede Danmarks Rige", anföres Koos som en „insolam, quæ vocatur *Chosten*", og i Hertug Wratislaw III's Bekræftelse paa Eldenas Klostergodser af Aaret 1248 skrives Navnet *Costen*[6]. Ved en Indsö i Böhmen i Bunz-

---

[1]) Disse skrive Navnet Kooster eller Koster, med Undtagelse af Jens Sörensens Generalsökaart over Danmark af Aaret 1709, hvorpaa Navnet anföres som Kuster. Niels Juuls Samtidige, Jens Sörensen var omtrent fra Aaret 1685 og til 1730 Sökaartdirektör og bereiste i den Anledning med Fartöier de danske Farvande. Hans Kaart opbevares i det kongelige Sökaartarkiv. — [2]) Liber census Daniæ. S. R. D. VII. 532. — [3]) Saxo. l. XIV, 874, 875. — [4]) Saxo l. XVI, 971, 972. — [5]) Fabricius, Urkunden zur Gesch. des Fürstenthums Rügen. II, 31. — [6]) Fabricius, Ur-

lauerkredsen ligger det af de Svenske under Trediveaarskrigen en Tid lang besatte Slot *Kost*, der hörer til de ældste i Böhmen[1]. I Posen, i Regjeringsdistriktet Posen og fem Mile Syd for Staden af dette Navn, ligger Byen *Kosten*, eller, som Polakkerne selv nu ogsaa skrive Navnet, *Chosten*, ved Floden Obra. I Rusland ligger *Kosti* tæt ved den lille Flod Kasplia, der falder i Düna (Dvina), i det vestligste Hjörne af Gouvernementet Smolensk. I Gouvernementet Minsk ligger sammesteds *Kostenewicz* ved en Biflod til Wilia. I Kroatiens Militærgrændse ligger *Kostajnicza* omflydt af den i Saufloden faldende Unna, og mangfoldige aldeles tilsvarende, eller paa lignende Maade af samme Stamme dannede Navne forekomme overhoved omkring i de slaviske Lande i Nærheden af Vande.

Paa den anden Side tör det imidlertid ikke oversees, at der ogsaa ved Kysten af Bohuslehn kan paapeges nogle

kunden zur Gesch. des Fürstenthums Rügen. II, 4, 27. I et Diplom af Wizlaw III af Aaret 1275 (Hasselbach, Kosegarten u. von Medem, Codex diplomaticus. I, 200) skrives Navnet senere noget forskjelligt *Cusze* og *Cuszce*. Da dette Diplom netop giver Bestemmelser for Fiskeriet paa Öen Koos, fortjener denne Form at sammenholdes med Navnet paa en nu forsvundet, oprindelig slavisk Fiskerby ved Elben, der nævnes som *Choze* og *Coze* i meissenske Diplomer af Aaret 1276, aftrykte hos Märcker, Das Burggrafthum Meissen. Ein historisch-politisches Beitrag zur sächsischen Territorial-Geschichte. Nebst einem Urkundenbuche. Leipzig 1842. S. 416, 417. Oertel (Gesch. des Münsters der Augustiner Chorherren zu St. Afra in Meissen. Leipzig 1843. S. 56) har senere bemærket: „*Choza* ist eine Wüstung, war aber ehemals ein Fischerdorf oberhalb Zadel, zwischen Diera und der Elbe mit einem bedeutenden Elbfischfang, die *Choze* genannt". Det polske Fleertal *kosci*, det böhmiske *kosti* oversættes ved „Fischgräthe" hos Jungmann, Slownjk Česko-Německy. II, 138. Jfr. ogsaa Troianski, Dokładny Polsko-Niemiecki Slownik. I, 293.

[1]) Wocel, Grundzüge der böhmischen Alterthumskunde. Prag. 1845. S. 115. Man siger *na Kosti*, for at betegne ved Kost, i Nærheden af Kost.

ved deres Fiskeri udmærkede Smaaöer, der före Navnet *Kosteröerne*[1], og hvis nordlige Beliggenhed strax her maa gjöre en slavisk Oprindelse til samme heelt usandsynlig. Det syntes altsaa rettest alene, som anfört, at henstille det ommeldte Spörgsmaal. At derimod de andre, ovenfor eftervíste Stedsnavne paa de danske Smaaöer virkeligen have slavisk Oprindelse og kunde tjene til Vidnesbyrd om en större Indflydelse af Venderne, end man oftere har villet antage, vil være hævet til Vished.

[1]) Det bör dog anmærkes, at Kosteröernes Navn, der paa Munthes Kaart over „Det gamle Norge för Aaret 1500, efter gamle Sagaer, Jordeböger og Skindbreve" findes angivet som Köstr, ikke udtales paa den lukkede Maade, hvorpaa man nævner Koster paa Möen, men med den förste Stavelse kort og aaben. Ikkun denne Udtale kunde tilskynde til her ogsaa at mindes en Artikel i de under Kong Kristoffer af Baiern forfattede, saakaldte Lollands Vilkaar (Hvitfelds Krönike. 4°. III, 679), hvor det hedder: „Item skal ingen Leyedreng fare til Fiskende fra Bonden, han tjener. Huilchen det gjör, han haffue forbrudt de *Kaaster*, han met sig til Fiskende förer, imod Kongen, oc 3 Mark imod Bonden".

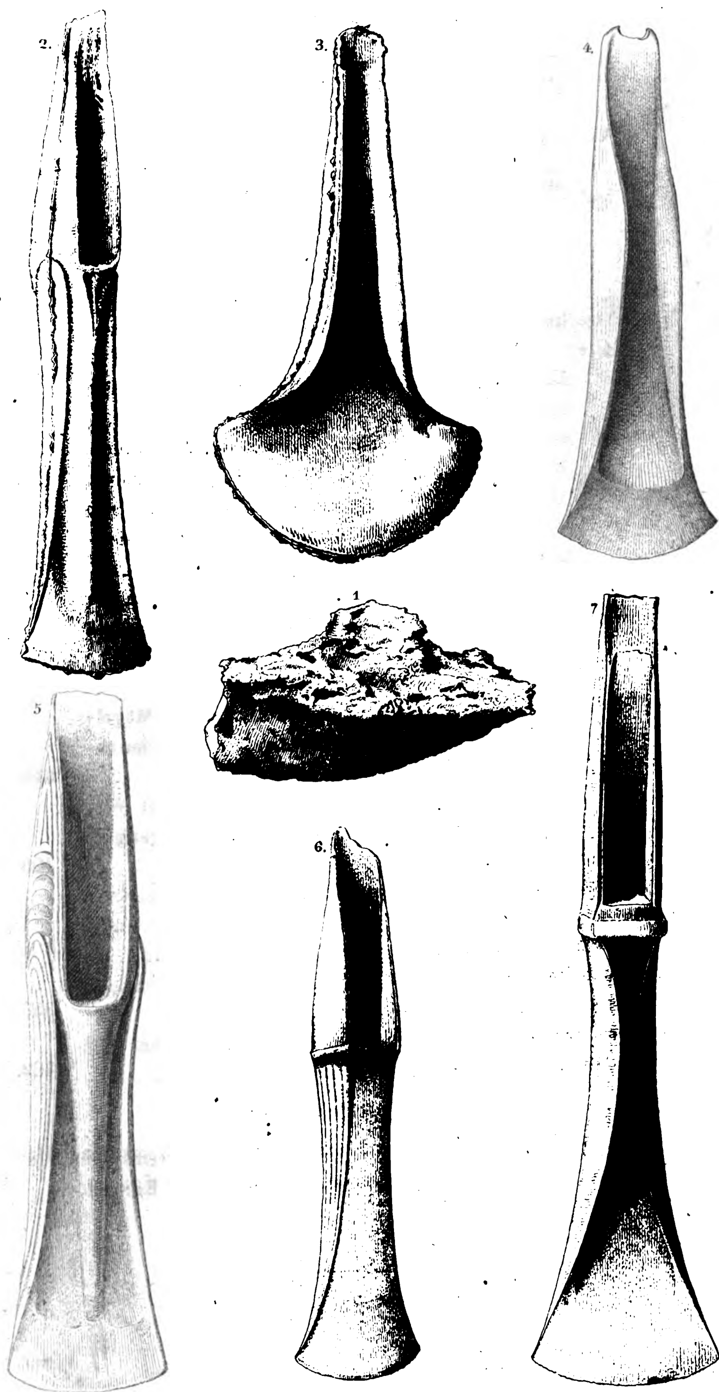
Rettelse og Udeladelser: Side 112 nederste Linie og 113 L 1 læs: Ved den Overeenskomst, som den 29de Juli 1536 sluttedes imellem Kongen paa den ene, og Hertug Albrecht paa den anden Side o. s. v. — Side 378, L. 14. f. o. tilföi: Fuldkomment tilsvarende ere tre Landsbyer i det endnu slaviske Vestpreussen, alle i Regjeringsbezirket Marienwerder, nemlig *Tillice*, strax Nord for Thorn, *Tillitz* lige ved Brodnica mod Öst, og *Tillitz* tæt ved Neumark i vestlig Retning. Aldeles afgjörende er ligeledes i det slaviske Gallizien Byen *Tylicz*, Sydvest for Sandec, lige ved den ungarske Grændse. Desuden kunde maaskee her o. s. v. — Side 380, nederste Linie tilföi: Medens iövrigt Björn Haldorsens Lexikon gjengiver det isl. *kot* ved villula og *kota* ved particula domus secreta vel angulus, hörer man nu omvendt i Norge, i Tellemarken, *Kot* bruges om et lidet Værelse eller Aflukke, og *Kota* derimod, i Nordlandet, om en Hytte, navnlig om Finnernes Tælthytte (Aasen, Ordbog over det norske Folkesprog. Christiania. 1850. S. 231). I Sönderjylland siger man *Kodde* eller *Kaadde* om et af de smaa Fæstehuse, der bygges paa en Andens Grund, ligesom Fæstehuusmændene, der svare Afgift til Grundeieren, derefter kaldes *Kaadnere*. (Jfr. Molbech, Dansk Dialektlexikon. S. 256). Om Bondekrigen, der under Kong Kristoffer den Förstes Regjering rasede imod Adel og Geistlighed, hedder det i den saakaldte Kong Eriks Krönike (Ny danske Magazin. V, 190. confr. S. R. D. I, 168): „*Kot*karlæ voræ alle galnæ met thre kylvær".

INDHOLD AF AARGANGEN
1853.

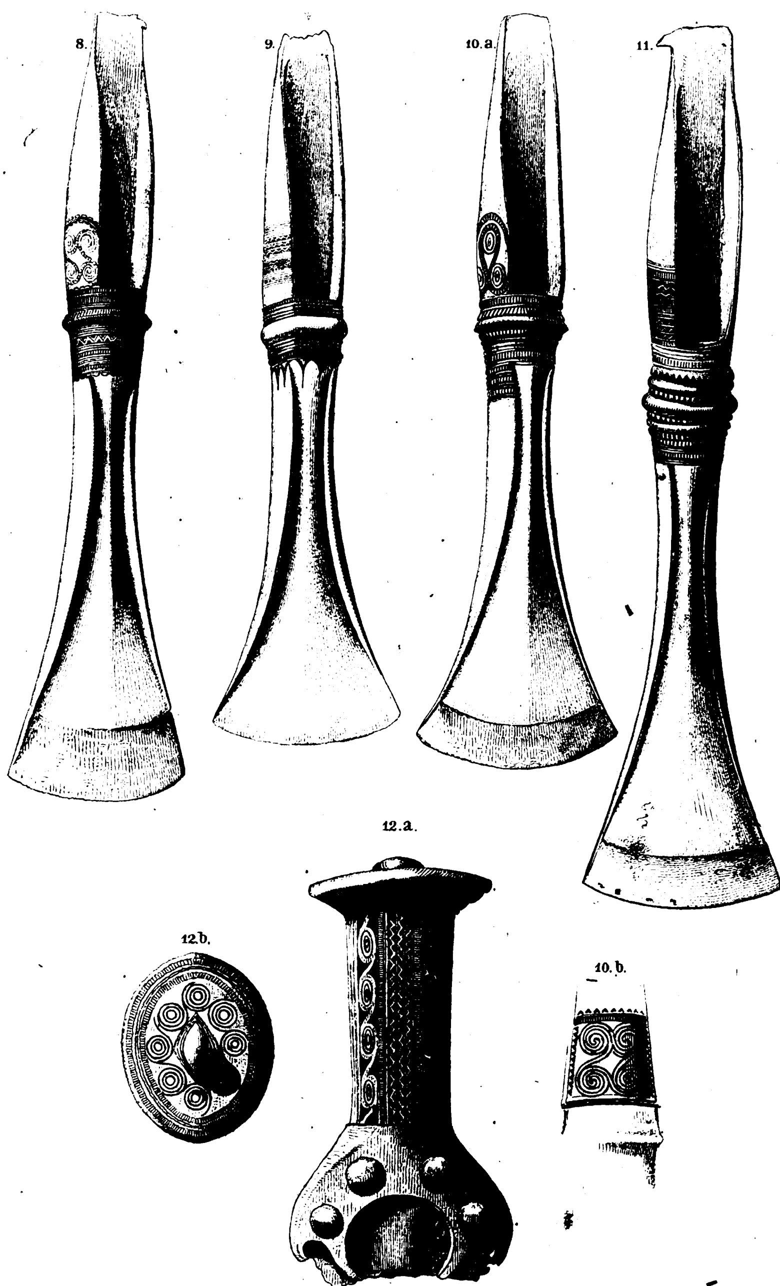
Side

AFBILDNINGERNE

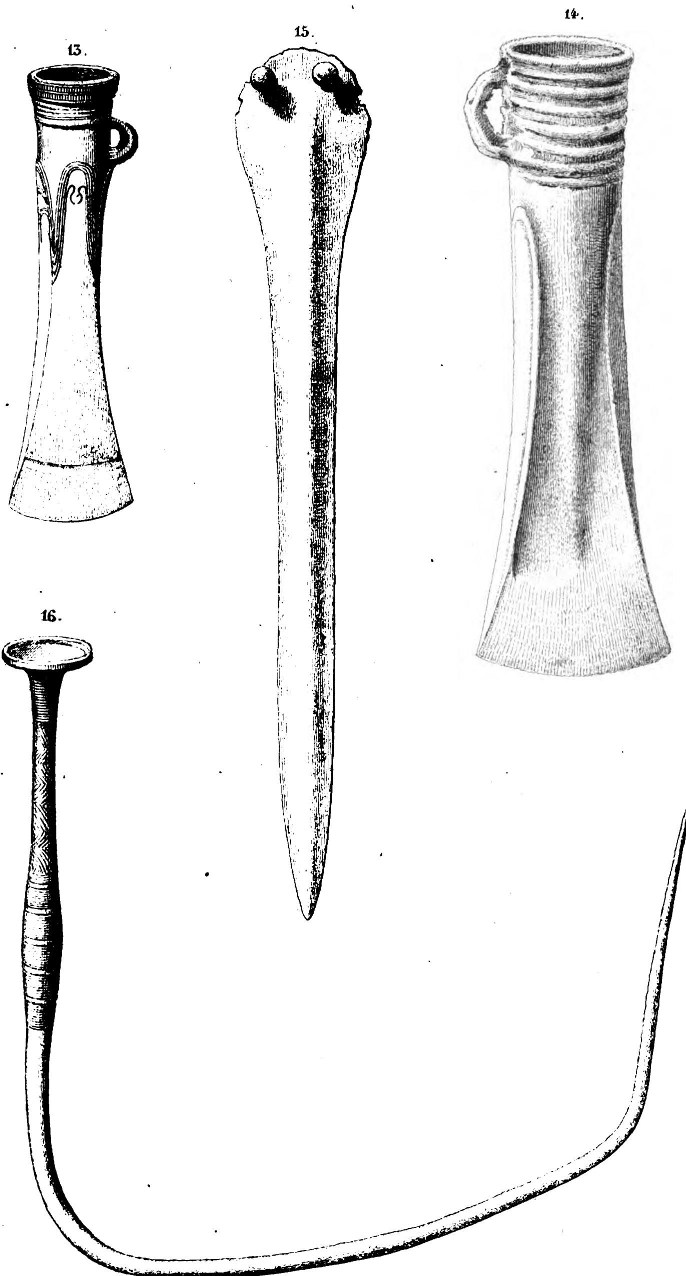
Tab. I–V fremstille de ved Smörumövre-Fundet fremkomne Oldsager fra Broncealderen, tilhörende Hans Majestæt Kongen.

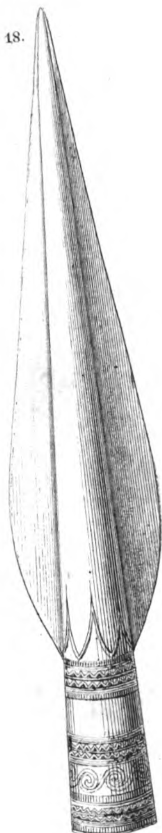
SMÖRUMÖVRE-FUNDET.

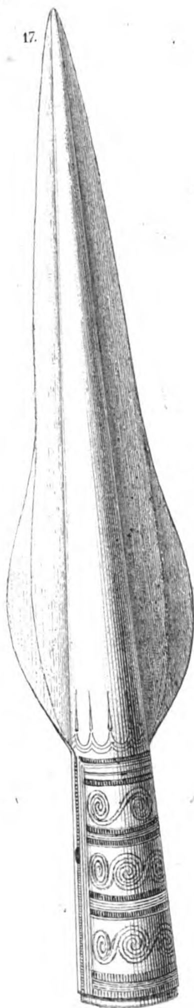

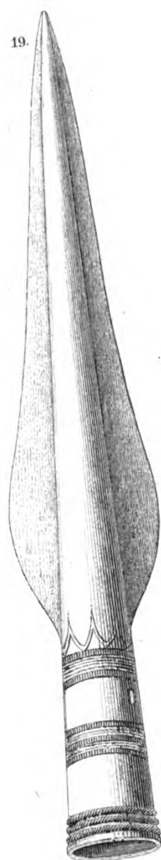
SMÖRUMÖVRE-FUNDET.

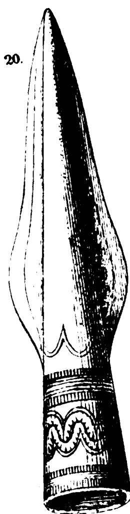

SMÖRUMÖVRE-FUNDET.

18.

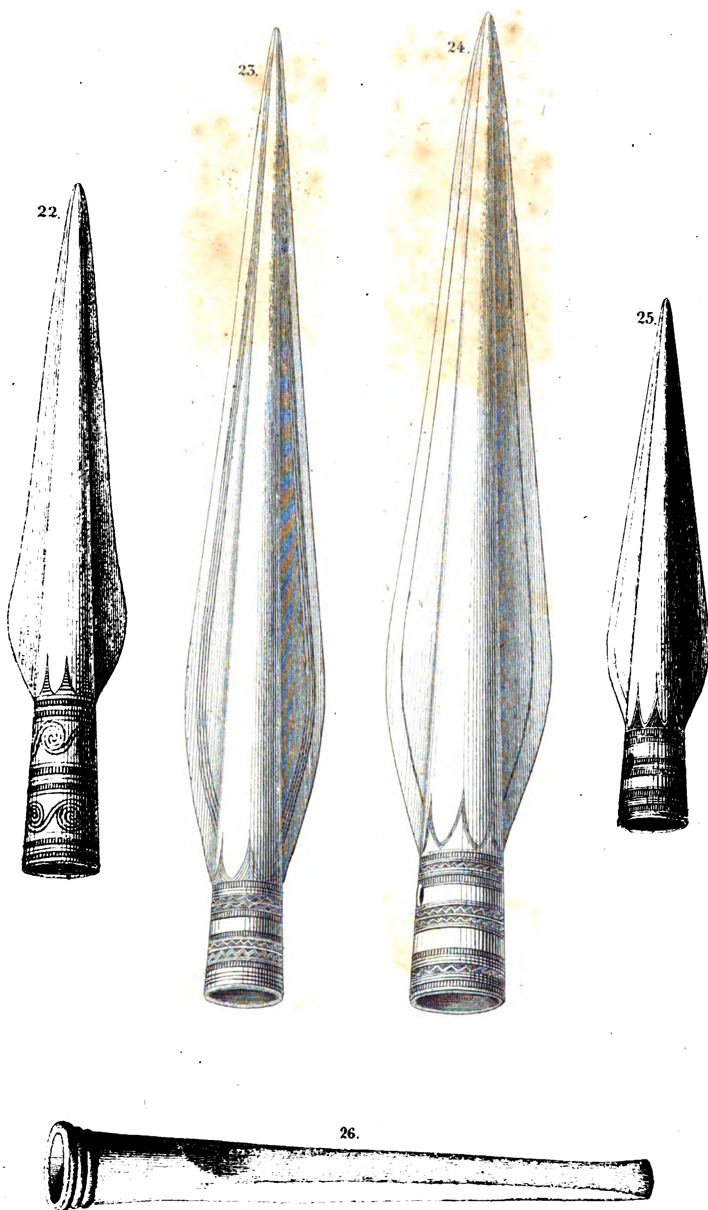
17.

19.

20.

21.

SMÖRUMÖVRE-FUNDET.

SMÖRUMÖVRE-FUNDET.

Österreichische Nationalbibliothek
+Z196884104

